

NEPRAJZI

A MAGYAR NEPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József, Balázs Géza és Szulovszky János

Alapszabály-módosítás (1)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (2)

Kutatások (20)

Külföldi tanulmányutak, expedíciók (25)

Tudományos rendezvények, konferenciák (32)

Szemináriumok, tanfolyamok, táborok (37)

Oktatás (43)

Múzeumok, gyűjtemények (52)

Kiállítások (61)

Téka (67)

Hang/kép/hírek (77)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (85)

In memoriam (104)

Mindenféle (115)

TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM

1990/3—4.

E számunkat
az 1990-ben elhunyt **BUDAY GYÖRGY**
fametszeteivel illusztráltuk.

ISSN 0133—8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: **BALASSA IVÁN**
Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Megrendelhető Budai Erika titkárnál
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Neotyp Nyomdaiipari Kiszövetkezet, Budapest
Felelős vezető: Dr. Naszályi Gábor

ALAPSZABÁLY-MÓDOSÍTÁS

A Magyar Néprajzi Társaság 24 paragrafusból álló, 1987. június 3-tól érvényes alapszabályait a Néprajzi Hírek 1987/2. számában közöltük. Társaságunk 102. rendes évi közgyűlése a választmány javaslatára egyhangúlag a következő alapszabály-módosítást hajtotta végre 1990. május 30-án. Az alábbiakban csak a változásokat közöljük:

A 2. §-hoz

A Társaság felügyelete

Új szöveg: A Társaság törvényességi felügyeletét az illetékes ügyész látja el.

A 3. §-hoz

A Társaság célja és feladatai

Kiegészül a következő szöveggel: a néprajznak, valamint művelőinek szakmai érdekvédelme.

Az 5. §-hoz

Rendelkezések a társasági vagyonról és jövedelemről

A b. alatti bekezdés szövegéből kimarad: a felügyeleti hatóság költségvetésében biztosított támogatás.

A bekezdés a következővel egészül ki: valamint támogatások.

A 10. §-hoz

A közgyűlés

Kimarad a szöveg utolsó bekezdése: A közgyűlés jegyzőkönyvét egy példányban meg kell küldeni a Magyar Tudományos Akadémiának.

A 22. §-hoz

Külföldi kapcsolatok

Kimarad a szöveg utolsó mondata: A külföldi kapcsolatok létesítésében, intézésében a Magyar Tudományos Akadémia felügyelete alatt jár el.

A 23. §-hoz

Alapszabály-módosítás, fúzió, feloszlás és a vagyon hova fordítására irányuló határozatok

A módosított új szöveg: Az alapszabály módosítása, a Társaságnak más egyesületbe olvadása (fúzió), nemkülönben a Társaság esetleges feloszlása tárgyában a közgyűlés határozatai szerint kell eljárni.

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

Erdélyi egyesületek (1990. január 1-től)

Az elmúlt évtizedek kisebbségi politikájának hatásaként a nagy múltú történelmi tudomány közművelődési egyesületek, társaságok, körök tevékenysége visszaszorult és megszűnt, pedig idővel fel is oszlottak. A központosított és diktatórikus kelet-közép-európai országokban ez a folyamat általános volt. Különösen károsan érintette ez a kisebbségben, nemzetiségi lényegű élő népcsoportokat, mivel ezeken a társaságokon, körökön keresztül szervezték meg saját kulturális életüket, és őrizhették meg önállóságukat. Ezek az önszerveződő társulások az autoritáris és intoleráns környezetben egy szabadabb, egyéni színnel rendelkező kulturális tevékenység utolsó lehetőségei voltak.

Romániában a decemberi eseményeket követően azonnal megkezdődött helyi és országos szinten is a tudományos—köz művelődési szervezetek újjáélesztése, illetve újak alapítása. Ezek viszonylag könnyen és gyorsan létrejöttek, mivel az önszerveződésnek Erdélyben százados hagyományai vannak. Ismereteink szerint 1990. január 1-től az alábbi társulások adhatunk hírt. Ezek egy-egy faluközösséghez vagy kisebb tájegységhez kapcsolódnak, ill. országos szervezetek.

Kérjük olvasóinkat, ha újabbról szeretnek tudomást, egészítsék ki listánkat, hogy minél teljesebb képet kaphassunk az erdélyi kulturális folyamatokról.

Erdélyi Múzeum Egyesület

1859-ben alapították, és 1949-ben szüntették meg. 1990. március 22-én tartották újjáalakító közgyűlésüket Kolozsváron. A nagy múltú egyesület szellemében és hagyományait folytatva van működni a megváltozott körülmények között.

Erdélyi Magyar Műszaki Társaság

1990. januárjában alakult, választmányi gyűlését 1990. március 10-én tartotta Kolozsváron.

Kriza János Néprajzi Társaság

Fiatallal erdélyi néprajzosok alapították 1990. februárjában Kolozsvár és Sepsiszentgyörgy között. Elsődleges céljuk a néprajzzal foglalkozó hivatásos és önkéntes kutatók összefogása a munkájuk szervezése és a tudományos publikációk megjelentetése.

Orbán Balázs Köz művelődési Egyesület

1990. április 26-án alakult meg Székelyudvarhelyen. Országos szervezetséggel kívánja a magyar nemzetiségi kultúra ápolását szolgálni. A hungarológiai jellegű kutatásokat és alkotásokat az Orbán Balázs Alapítvány támogatja.

Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság

1990. július 29-én alakult meg a társaság Kolozsváron. Céljuk a szakrális-történelmi, néprajzi, köz művészeti emlékek szellemi és jogi védelmének érvényesítése Románia területén, és ezekhez kapcsolódó kutatások, publikációk támogatása.

Műemlékvédő Társaság

1990. januárjában alakult Sepsiszentgyörgyön. Alapítói a már 10—15 éve székelyföldi építészeti dokumentálásokat, felméréseket és publikációkat készítő építészek, történészek és vésztörténészek.

Műtárgy- és Műemlékvédő Szervezet

1990. január 1-én Székelyudvarhelyen alakult meg. Célja elsősorban Hargita megye műtárgy- műemlékállapotának felmérése, dokumentálása és publikálása.

Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport

Tíz évi informális működés után vált hivatalosan is intézménnyé Csíkszeredában. Célja a helyi közösségek mindennapi életének kultúrantropológiai vizsgálata, elemzése.

Bao-Bao Környezetvédelmi—Természetvédelmi, Közművelődési Kör

1971-ben alakult a kör Sepsiszentgyörgyön. A honismereti mozgalmi jelleget újra előtérbe helyezve, megújulva végzi munkáját Erdély területén.

Petőfi Sándor Művelődési Egyesület

Az 1990. szeptemberétől Fehéregyházán működő országos egyesület célja a Petőfi Sándorhoz kapcsolódó hagyományok, emlékek felkutatása, ápolása, dokumentálása.

Háromszéki Mikes Kelemen Közművelődési Egyesület

1990. február 8-án alakult meg az egyesület Sepsiszentgyörgyön. Célja Háromszék magyar művelődési életének összefogása, serkentése, ápolása.

Nagy-Homoród Menti Jánosfalvi Sándor István Művelődési Egyesület

Homoródszentmárton központtal alapították Homoród menti községekben élő tanárok, lelkészek és más értelmiségiek. Céljuk a Homoród mellékének néprajzi—történelmi kutatása, kulturális életének fellendítése, szervezése.

Jósika Miklós Irodalmi Kör

1990. május 24-én ünnepelte — három évi kényszerszünet után — megalakulásának 20. évfordulóját. Tordához és az Aranyos mente magyarságához kapcsolódik az *Aranyosvidék* című lap március 15-i indítása is, amely jelentős szerepet tölt be a tájegység kulturális életének szervezésében, a tájékoztatásban, a helytörténeti, néprajzi, művészeti, irodalmi tevékenység koordinálásában.

Földi István Közművelődési Egyesület

Kézdivásárhelyen alakult meg az egyesület 1990. januárjában. A városi múzeumhoz kapcsolódva jelentős részt vállal a város kulturális életének szervezésében.

Bod Péter Közművelődési Egyesület

Az alsócsernátони múzeumi központtal 1990. január 10. óta ismét működő egyesület célja a lakosság önművelésre való serkentése, a hagyományok ápolása, a község kulturális tevékenységének szervezése, műemlékek, népművészeti tárgyak feltárása, gondozása.

Firtos Művelődési Egylet

A Sóvidék legismertebb községében, Korondon alapították az egyesületet fazekasok, művészek, tanárok, írók. *Hazanézó* címmel igen színvonalas irodalmi—művészeti—helytörténeti lapot indítottak 1990. augusztusában.

Tomcsa Sándor Irodalmi Kör

Fiatal írók és költők szervezték a kört Székelyudvarhelyen. Alakuló ülésüket 1990. március 10-én tartották.

Bálint Gábor Közművelődési Egyesület

1990. március 24-én alapították Szentkatolnán. Célja Dr. Bálint Gábor orientalista utazó és nyelvész emlékének ápolása, a falu művelődési hagyományainak életben tartása.

Boér Géza Irodalmi Kör

Torja.

Gaál Mózes Közművelődési Egyesület

Barót.

Liviu Rebreanu Irodalmi Kör

Marosvásárhely.

A Kriza János Néprajzi Társaságról

A romániai 1989. decemberi fordulat után, amikor meglódult körülöttünk a világ, lehetőség nyílt társaságok, egyesületek születésére, szerveződésére, felvetődött egy néprajzi társaság létrehozásának a gondolata is, amely összefogja a szakterület iránt érdeklődőket, lehetőséget teremt a szakmabeliek kölcsönös megismerésére, elősegíti az eredmények publicitását, valamint keresi a tudományos önképzés, továbbképzés módozatait.

Azokban az időkben egy néprajzi kutatócsoport, illetve kutatóintézet létrejöttében is eredménykedtünk, de hamarosan be kellett látnunk, hogy ehhez még nincs meg a megfelelő politikai helyzet.

A társaság megszervezéséhez jelentős lendületet adott az 1989 végén, szintén kisebbségi sorban megalakított *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* létrejöttének a híre is. A romániai magyar néprajzosok társaságának, a *Kriza János Néprajzi Társaság*nak a létrehozását szorgalmazó és előkészítő csoport 1990. február 21-én Sepsiszentgyörgyön ült össze. Ekkor pontosítottuk elképzeléseinket és vettük számba a tennivalókat. A megbeszélés eredményeként egy felhívást fogalmaztunk meg, amelyet csaknem 100 néprajzos szakembernek, néprajz iránt érdeklődőnek juttattunk el. Az alakuló ülésig, amelyre március 18-án került sor Kolozsváron, GAZDA KLÁRAVAL kidolgoztuk a *Kriza János Néprajzi Társaság* statutumát, alapul véve a több mint 100 éves *Magyar Néprajzi Társaság* és a *Csehszlovákiai Magyar Néprajz Társaság* alapszabályait.

A jelentkezések alapján az akkor 80 személyt számláló tagság (időközben 120-ra gyarapodtunk) nem volt hiánytalanul jelen az alakuló gyűlésen. Az idősebbek koruk vagy egészségi állapotuk miatt nem vállalták az utazást, a fiatalabbak egy része az azidőben minden aktív értelmiségire jelentős mértékben nehezedő társadalmi feladatok kötöttségei miatt nem utazhatott.

Az alakuló ülésen a tagság elfogadta az előterjesztett statutumot, megválasztotta a vezetőséget és megbeszélte a legsürgősebb feladatokat. A Társaság elnöke POZSONY FERENC, titkára ZAKARIÁS ERZSÉBET, pénztárosa VIRÁG MAGDOLNA, cenzorai FÜLÖP LAJOS és PAP BÉLA lettek. Tiszteletbeli elnökké ALMÁSI ISTVÁNT választottuk. Ugyanakkor szakosztályokat is létesítettünk: anyagi kultúra, vezetője GAZDA KLÁRA, szellemi kultúra, vezetője KESZEG VILMOS és KÖNCZEI CSILLA, társadalomnéprajz, vezetője NAGY OLGA lett, és alakulóban van az ifjúsági szakosztály, amelynek célja a fiatalság képzése, irányítása, a néprajzos munkába való bevezetése lesz. Még azon a gyűlésen elhatároztuk a *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvének* a kiadását, amelynek szerkesztését PÉNTEK JÁNOS, KESZEG VILMOS és ALMÁSI ISTVÁN vállalták magukra.

Az alakuló ülést április végén Sepsiszentgyörgyön megismételtük a Társaság túlnyomóan székelyföldi tagságának a kérésére, akik közül kevesen jöhettek el a kolozsvári gyűlésre. Napirendünk tehát megegyezett a kolozsvárral, majd megbeszéltük a következő összejövetelünk helyét és időpontját. Egyetértettünk abban is, hogy legfontosabb és legsürgősebb teendőnk felmérni a folyó kutatásokat és számba venni az elkészült munkákat. Ezért felkértünk minden egyes tagot, küldje el a megjelent és az íróasztal fiókjában szunnyadó munkáinak jegyzékét, hogy összesíthessük azokat, és elkészíthessük a *Kriza János Néprajzi Társaság* bibliográfiáját. Különös jelentősége van ennek számunkra, hisz köztudomású, hogy az utóbbi években ritkán jelentek meg néprajzi tárgyú publikációk, és emiatt nem tudhattunk egymás munkájáról, eredményeiről.

Társaságunk 20 tagja júliusban részt vett a *Magyar Néprajzi Társaság* által szervezett II. Néprajzi Szemináriumon Szombathelyen, amely érdekes és tanulságos volt mindannyiunk számára. Itt néhány olyan magyarországi néprajzkutatóval találkozhattunk, akik hajlandónak mutatkoztak — vállalva az utazás és az ittlétük mostoha körülményeit — eljönni hozzánk és előadásokat tartani, elbeszélgetni az érdeklődőkkel egy-egy meghatározott témakörben.

Augusztus elején a Társaság néhány tagja közös gyűjtőutat tervezett Gyimesbe. E terünk

nem sikerült a várakozásainkhoz mértén, közülünk — objektív okok miatt — csak néhányan lehettek jelen a megbeszélte időpontban.

Közben a szép számmal beérkező kéziratokból összeállt a Társaság Idei évkönyve, de kiadását anyagi gondjaink nehezítik.

A *Néprajzi Múzeum* idei néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatát mi is népszerűsítettük. Ennek eredményeképpen jónéhány pályamunka érkezett be, amelyeket Társaságunk erre a célra kijelölt bizottságának elbírálása szerint mi is díjazni fogunk.

Szeptember 22—23-ára szervezzük első vándorgyűlésünket Csíkszeredában. Ez alkalommal számba szeretnénk venni a romániai magyar néprajzkutatás eddigi eredményeit, meg szeretnénk beszélni munkánk lehetőségeit és nehézségeit, valamint a további kutatások módszeréről, bizonyos szakterületek sürgető feladatairól cserélünk eszmét. Ezt a vándorgyűlést rövidesen témakörökre koncentrált rendezvények, viták követik.

De ezek még csak tervek. Reméljük, lesz erőnk és kitartásunk — a mostoha egzisztenciális és politikai körülmények között is — az eredményes és hasznos társasági tevékenység megszervezéséhez.

ZAKARIÁS ERZSÉBET

A Kriza János Néprajzi Társaság statútuma

1. A társaság neve: Kriza János Néprajzi Társaság.
Székhelye: Kolozsvár, str. Al. Vlahuță nr. 7. ap. 6.
Hivatalos nyelve: magyar.
2. A Kriza János Néprajzi Társaság jogi személyként működő független tudományos társaság.
3. A társaság célja a magyar népi kultúra — elsősorban a romániai magyar népi kultúra — kutatásának a támogatása, valamint a magyar–román–német–cigány stb. interetnikus kapcsolatok kutatása. A társaság részt vesz a hasonló jellegű kutatások szervezésében és irányításában, és terjeszti azok eredményeit.
Szervezett keretet biztosít a romániai magyar néprajzkutatók számára, valamint mindazok számára, akiket érdekel a romániai magyar népi kultúra, állampolgárságukra vagy nemzetiiségükre való tekintet nélkül.
A társaság céljainak elérését szolgáló eszközök:
 - a) Gyűlések, tudományos ülésszakok szervezése a tudomány különböző témaköreiben a társaság székhelyén és vidéken.
 - b) Szakbizottságok és kutatócsoportok létrehozása.
 - c) Helyi szervezetek létrehozása.
 - d) A társaság kapcsolatokat teremt különböző hazai és külföldi szervezetekkel és intézményekkel és ápolja azokat.
 - e) Pályázatok hirdetése.
 - f) Időszakos kiadványok megjelentetése.
 - g) Etnológiai adattár létrehozása.
 - h) Szakirodalmi bázis létrehozása.
 - i) Az önkéntes kutatók munkájának megszervezése és irányítása.
4. A társaság vagyona pénzüsszezből, könyvgyűjteményből (kiadványokból), kb. leltári tárgyakból és a társaság rendelkezésére bocsátott néprajzi gyűjtésekből áll. A társaság jövedelmét a tagdíjak, segítelyek, adományok, a kiadványok jövedelme és az archív anyagok ér-

6

tékesítése képezi.

5. A társaság rendes tagjává választható a társaság céljait elfogadó és a statutumát tiszteletben tartó minden személy, aki önkéntes vagy hivatásos néprajzi kutatómunkát végzett. Tiszteletbeli taggá választhatók a néprajz azon művelői, akik a romániai magyarság népi kultúrájának kutatásában és annak támogatásában kiváló eredményeket értek el. Pártoló tagokká választhatók azok a személyek, akik anyagilag vagy szervezési kérdésekben támogatni kívánják a társaságot, valamint, akik a társaság céljainak elérésén kívánnak munkálkodni.
 6. A társaság tagjait választás útján veszi fel. Aki tag kíván lenni, ebbéli szándékát a társaság titkáranak vagy egyik tagjának ajánlás végett írásban bejelenti. Az ajánlottról a titkár a választmányi ülés elé véleményes jelentést terjeszt. Ennek alapján a választmány az ajánlatot egyszerű szavazattöbbséggel taggá választhatja. A tiszteletbeli tagokat írásbeli kérésre a közgyűlés általános szavazattöbbséggel választja meg. A pártoló tagok egyszerű kéréssel fordulnak a társaság választmányához.
 7. Minden tagnak joga van a közgyűlésen, nyilvános felolvasó üléseken részt venni, új tagokat ajánlani, tisztséget viselni, valamint szavazni. A társaság tulajdonában lévő kiadványokat, könyveket, kb. eszközöket és berendezéseket használni. Minden tagnak joga van kül- és belföldi ösztöndíjakat megpályázni a társaság nevében. Amennyiben a társaság pályáz meg ösztöndíjakat, ennek elosztása a választmány feladata.
 8. Minden tag köteles tiszteletben tartani és előmozdítani a társaság érdekeit jogi, erkölcsi és tudományos szempontból, valamint a közgyűlés által megszabott tagsági díjat fizetni.
 9. A tagsági státusz halál, kilépés, törlés és kizárás útján szűnhet meg. Törölhető a társaság névsorából az a tag, aki 2 éven át nem fizeti a tagsági díjat, illetve nem vesz részt a társaság munkájában. Ha valamely tag a társaság érdekeivel ellenkezően tevékenykedik, választmányi határozat alapján kizárható. Ez esetben az illető tag a határozatot követő 15 napon belül fellebezhet a választmánynál, az pedig a következő gyűlésen szavazattöbbség alapján végérvényes döntést hoz.
 10. A közgyűlés a tagok összességének a képviselője, a társaság egyetemes legfőbb szerve. A tiszteletbeli és a pártoló tagoknak a közgyűlésen nincs szavazati joguk. A közgyűlést évente egyszer kell összehívni, lehetőleg az év első felében. A közgyűlést az elnök hívja össze. A tagokat a közgyűlés előtt legalább 15 nappal külön meghívóval kell meghívni. A meghívónak tartalmaznia kell a közgyűlés helyét, idejét és napirendjét. A közgyűlésen minden tag jogosult részt venni. Az elnök vagy a választmány sürgős vagy fontos ügyek elintézésére a fenti módon bármikor rendkívüli közgyűlést hívhat össze. Rendkívüli közgyűlést akkor is össze kell hívni, ha azt a tagoknak legalább egynegyede megindokolt írásbeli kéresemben kéri. A közgyűlést az elnök vezeti. A szavazás általában nyilvános, de három tag kívánságára az elnök titkos szavazást rendel el. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. A közgyűlés határozóképeségéhez a tagok fele+1 jelenléte szükséges. Ha az egyébként szabályszerűen összehívott közgyűlésen a tagok nem jelennek meg a határozóképeséghez szükséges számban, az elnök 14 nap múlva tartandó újabb közgyűlést hív össze ugyanazzal a napirenddel, amely a megjelentek számára való tekintet nélkül határozóképes. Döntő Kérdésekben: alapszabály-módosítás, a társaság működésének felfüggesztése vagy a társaság feloszlata, más egyesületbe való beolvadása, a társaság vagyonának hovaordítása kérdésében hozott határozatokhoz minősített többség, a közgyűlésen jelenlevő tagok kétharmadának hozzájárulása szükséges.
- A közgyűlés hatáskörébe tartozik:
- a titkár beszámolója a társaság működéséről, a pénztáros beszámolója a társaság anyagi helyzetéről, tevékenységéről, vagyoni állapotáról,
 - a választmány, a tisztségviselők és a számvizsgáló bizottság megválasztása,

- a vagyoni kérdések végső fokú intézése,
- indítványok megtárgyalása,
- szakosztályok és helyi szervezetek létesítése, működésének megtárgyalása,
- tudományos előadások tartása.

A közgyűlésről jegyzőkönyvet kell vezetni, amellyel egy tagot bíznak meg. A jegyzőkönyvnek tartalmaznia kell a közgyűlés lényeges mozzanatait, valamint a résztvevő tagok névsorát. A jegyzőkönyvet az elnök, a jegyzőkönyv vezetője és még 2 tag aláírásával hitelesíteni kell.

11. A választmány a társaság állandó jellegű tanácskozó és ügyintéző szerve. Tagjai a tisztségviselők és a szakosztályvezetők. A választmány tagjait 2 évenként a közgyűlésen választják meg 2/3-os szavazattöbbséggel. A választmány határoz az elnök és a titkár által elébe terjesztett, a választmány hatáskörébe tartozó kérdésekben: megválasztja a tagokat, a kiadványai szerkesztőit, ösztöndíjkat ítélt oda, dönt a tagok törlése és kizárása tárgyában, ellenőrzteti a vagyonkezelést, előkészíti a közgyűlés elé terjesztendő javaslatokat. A választmány határozóképeségéhez a tagok fele+1, valamint az elnök vagy a titkár jelenléte szükséges. A választmány határozatai ellen a határozathozatal napjától számított 15 napon belül a közgyűléshez lehet fellebezni. A választmányi ülésen jegyzőkönyvet kell vezetni.
12. A közgyűlés választ egy elnököt, egy titkárt, egy pénztárost, két cenzort és szakosztályvezetőket nyílt vagy titkos szavazással, 2/3-os szótöbbséggel. Minden tag választható tisztségre. A tisztségek valamelyikének a közgyűlés előtt történt megüresedése esetén a választmány megbízást ad a tisztség betöltésére a legközelebbi közgyűlésig.
13. Az elnök képviseli a társaságot a hatóságok és más hivatalos intézmény előtt. Irányítja a társaság működését. Bármikor jogosult a pénztárkezelést ellenőrizni. Közgyűlésen elnököl. Ellenőrzi a választmány határozatainak végrehajtását. Akadályoztatása esetén a titkár helyettesíti.
14. A titkár az elnök irányításával vezeti a társaság ügyeit. Végzi a társaság működésével kapcsolatos szervezési munkákat, előkészíti az üléseket, intézi a levelezést, a tagok mindenkori létszámát nyilvántartja.
15. A pénztáros figyelemmel kíséri és ellenőrzi a társaság gazdasági ügyeit, a pénz kezeléséért anyagilag felelős.
16. A cenzor évenként ellenőrzi a társaság vagyonát.
17. A szakosztályvezetők gondoskodnak az illető szakosztály működéséről. Előkészítik és a választmány elé terjesztik jóváhagyás végett a szakosztály munkatervét, üléseket hívnak össze. Tisztségviselő tagokként részt vesznek a választmány munkájában.
18. A társaság együttműködhet más társaságokkal és intézményekkel. Tudományos konferenciákra, ülészakjaira előadókként, résztvevőkként szakembereket hívhat meg. Képviseletti magát a társintézmények, társaságok konferenciáin, rendezvényein.
19. Az alapszabály módosításáról, a társaság más egyesületbe olvadásáról, feloszlásáról, a vagyon hova fordításáról a közgyűlés dönt.
20. A társaság megszűnik, ha feloszlását a közgyűlés kimondja.

Orbán Balázs Közművelődési Egyesület Székelyudvarhelyen

Az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület (OBKE) a kultúra (tudomány, művészet stb.) valamennyi ágának széles körű terjesztésére hivatott romániai egyesület, melynek működési nyelve magyar. Feladatául vállalja a romániai magyar irodalmi, színházi, zenei és képzőművészeti tevé-

kenység támogatását, a hungarológia eredményeinek terjesztését és a romániai magyar, rokon célkitűzésű intézmények tevékenységének összehangolását. Egyben kijelenti, hogy nem kíván ezek felügyeleti szerve lenni.

Célkitűzése: nemzeti és kulturális örökségünk ápolása, terjesztése az ország egész területén. Humanista hagyományaink, értékeink ápolása, szoros együttműködésben egyházainkkal. A romániai magyarság nemzettudatának erősítése, különös figyelmet fordítva a szórványmagyarság nemzettudatának és kultúrájának erősítésére, így a csángómagyarság közművelődésének felkarolására. Együttműködve a visszaállítható *Bolyai Tudományegyetem* és az *Erdélyi Múzeum Egyesület*, valamint az egyéb magyar tudományos, művészeti, műszaki egyesületek különböző szakosztályaival, ezek eredményeit felhasználja kultúrát terjesztő munkájában, kiegészíti ezek tevékenységét.

Feladatának tekinti országos hatókörű információs és módszertani központ létrehozását Székelyudvarhelyen, foglalkozik a célkitűzéseit szolgáló könyv- és időszaki kiadványok megjelentetésével, külföldi kapcsolatok fenntartásával és ápolásával a magyar nyelvterületen és azon kívül is.

Irányítást a vezetőtanács, illetve annak értekezletei közötti időben az intéző bizottság látja el.

Az egyesület tagjai: rendes- és pártoló tagok (azok a 16. évüket betöltött személyek, akik felvételüket kérik az egyesületbe, és tagsági díjjal támogatják azt), tiszteletbeli tagok (azok a személyek, akiknek különleges érdemeik vannak az egyesület céljainak teljesítésében), alapító tagok (azok a személyek, akik az egyesület alakuló értekezletén felvételüket kérik).

Az egyesület anyagi forrásai: 1. állami költségvetés, 2. az egyesület saját bevételei (rendezvények, kiadványok), 3. adományok, felajánlások, alapítványok, 4. tagsági díjak. Az egyesület költségvetését a vezetőtanács hagyja jóvá. A folyamatos felügyeletet az ellenőrző bizottság gyakorolja.

Az egyesület kötelességének tartja ORBÁN BALÁZS emlékének, szellemi hagyatékának tiszteletben tartását, ápolását is. Ezt a célt különböző kiadványokkal, rendezvényekkel s szoboralapítvánnyal kívánja elérni.

Az *Orbán Balázs Közművelődési Egyesület* megalapítására 1990. április 26-án került sor Székelyudvarhelyen, a városi Művelődési Házban, mely az egyesület székhelye. (Postacíme: OBKE Casa de cultură, 4150 Odorhelu Secuiesc, Romania.)

Az egyesület ünnepélyes megalapítása 16 kül- és belföldi tudós részvételével tartott hungarológiai jellegű I. Orbán Balázs Tudományos Ülésszakon történt.

Az OBKE programjának része azon tudományos kutatók serkentése, támogatása, akik intézményeken kívül tevékenykednek. Ezt a célt az *Orbán Balázs Alapítvány* kívánja szolgálni. Az alapítvány alkalmi segélyek és ösztöndíjak formájában, illetve tanfolyamok és alkotótáborok rendezésével segíti elsősorban a hungarológia művelőit, valamint fiatal alkotó- meg előadóművészek (írók, képzőművészek, zenészek stb.) munkáját, továbbképzését. Az alapítvány társadalmi támogatásból jön létre, kezelését az *Orbán Balázs Alapítvány* kutatótáborbiztosítja.

Ezúton kérjük mindazokat, akik egyetértenek az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület célkitűzéseivel, hogy adományaikkal támogassák egyesületünket!

Az első adományt TÓKÉS LÁSZLÓtól kapta az egyesület, aki a székelyudvarhelyi szolgálatán összegyűlt pénzsegélyt (22 364 lej) felajánlotta az alapítvány céljaira.

A műtárgy- és műemlékvédő szervezet felhívása

1990. január 1-én Székelyudvarhelyen megalakult a *Műtárgy- és Műemlékvédő Szervezet*, amely független minden politikai párttól.

Programja:

1. Az ismert vagy még ismeretlen műtárgyak és műemlékek bejelentőzése.
2. Minden egyes műtárgy és műemlék állapotának felmérése és a felmérések eredményeinek nyilvánosságra hozatala.
3. Minden igénybe vehető hírközlő és propagandaeszköz segítségével óvjuk sajátos kulturális és történelmi hagyományainkat, valamint biztosítsuk ezen hagyományok és értékek megőrzését a jövő nemzedék számára.
4. Fel kell hívni a közvélemény figyelmét a végveszélyben, a fizikai megsemmisülés határán álló műkincsekre azzal a céllal, hogy a megfelelő fórumok meghozzák a kellő intézkedéseket a pusztulás elkerülésére.
5. Segítséget kérünk mindenkitől, hogy szervezetünk a meghirdetett programot valóra válthassa. Különösképpen olyan egyénekre gondolunk, akik lelkiismeretük szavára hallgatva ilyen módon is meg szeretnék őrizni kisebbségi identitásukat.
6. Szándékunk az, hogy minél többen szerezzenek tudomást tájegységeink műkincseiről, növelve ezzel a szülőföld iránti tiszteletet és ragaszkodást.
7. Ismerve a Székelyudvarhelyen megalakult *Ifjúsági Fórum* programját és politikamentes tevékenységét, szeretnénk ezen szervezet segítségével is a fent közölt programot megvalósítani.

VERES PÉTER

Kommunikációs Antropológia Munkacsoport Csíkszeredában

A Csíkszeredában működő *Kommunikációs Antropológia Munkacsoport* (KAM) rendhagyó intézmény. Nem a szó közhasználatú értelmében munkacsoport, nem meghatározott időre, előre tisztázott, körülhatárolt elméleti vagy gyakorlati kérdések megoldására hozták létre megbízó vagy patronáló fölöttes szervek.

Ez a név jelenleg azoknak a Csíkszeredában élő és dolgozó társadalomkutatóknak az intézményét nevezi meg, akik informálisan az 1989 decemberi romániai fordulat előtt is együtt dolgoztak, közös munkájuknak immár története van, december óta pedig minden tőlük telhetőt megtesznek annak érdekében, hogy Csíkszeredában egy társadalomkutatással foglalkozó intézményt alapítsanak. Hogy próbálkozásuk mennyire járt eddig (s milyen mértékben jár majd ezután) sikerrel — ennek eldöntése nem az ő feladatuk.

Mintegy tízéves együttműködésük során a KAM tagjai kialakítottak egy olyan elképzelérendszerrel, olyan szemléleti kerettel, mely a társadalom legkülönbözőbb jelenségeinek sikeres vizsgálatát teszi lehetővé. Empirikus kutatásokra alapozva, különböző tudományágak eredményeit felhasználva vált ez valósággá.

Legfőbb kutatási témájuk a mindennapi élet kapcsolatépítési gyakorlatai. Abból indulnak ki vizsgálódásuk során, hogy mindazok a kapcsolatépítési jelenségek, melyek az *én* számára fontosak, szerkezetükben mindig egybeesnek még jó néhány kapcsolattal. mindig akadnak olyan

más személyek, akik ugyanúgy viszonyulnak a szóban forgó ingerhez, környezeti elemhez, mint az én. Más szóval (M. M. BAHTYIN teljes munkássága tanúsítja ennek érvényességét) a kapcsolatépítési gyakorlat, az életvilág beélési gyakorlata mindig közösségi jellegű. Mindig érzékelem, hogy az utcán mások is úgy köszönnek, ahogy én, a rekkenő melegre ugyanúgy reagálnak, a nyilvánosság előtt ugyanazt a beszédfordulatot választják stb. Ugyanakkor mások ugyanéreznek az ingerekre másként reagálnak! Minden viszonyulásom más viszonyulásokkal való egybeesés—eltérés finom játéka nyomán nyeri el értelmét. Az egybeesések egyféle közösséghez való tartozásomat, az eltérések a másféle közösségektől való különbözőségemet jelölik. Ez a kommunikációs megmérettetés (kapcsolatteremtés és elhatárolódás) minden viszonyulásomban ott van, ezek alapján demonstrálom mások és a magam számára, hogy most éppen hova tartozom és hova nem tartozom. Talán azt sem érdektelen megfogalmazni, hogy kapcsolatépítésem nem csupán egyik vagy másik közösséghez való tartozásomat jelöli, hanem ennek a beletartozásnak vagy bele nem tartozásnak a mértékét is. A mindennapi kapcsolatvilág működése ilyenformán állandóan kisebb-nagyobb, egymást átfedő közösségeket hív életre, működtet vagy bomlaszt szét. Mindez a mindennapi viselkedés szintjén történik, ezért a kapcsolatvilág megismerésében a legkézenfekvőbb eljárás a konkrét helyzetek vizsgálata (a konkrét tér—idő dimenziókban élő ember vizsgálata) lehet.

Minden egyedi viszonyulás a maga során egy-egy közösségi jellegű viselkedés része. S mint ilyen — *nyelvszerű*. Azok számára, akiknek a környezet elemeiből ugyanazok a fontosak, a fontos elemekhez való viszonyulások gyakorlata a környezet beélésének egy „nyelvét” hívja életre. Olyan „nyelv” ez (a kommunikatív viselkedés nyelve), amely a beszédet éppúgy magába foglalja, mint a térbeli távolságok megválaszolását, a hanggal való szabályozást éppúgy, mint a kapcsolatokkal vagy a mentális elemekkel való manőverezést. Vizsgálatára olyan tudományág vállalkozhat, mely ismeri a mindennapokban működő sok-sok emberi közösséget, és valamely kultúra specifikumának a megragadását az e közösségre jellemző „nyelvek” leírásában és értelmezésében látja megvalósíthatónak. Ez a sokféle tudományágból táplálkozó, egyelőre még önön helyét kereső megközelítés a *kommunikációs helyzetek antropológiája* — a *kommunikációs antropológia*.

A KAM tagjai az évek során egy lassan kialakuló, ma már jól körvonalazható módszertan szerint tevékenykedtek. Az olvasott szakirodalom gondolatait, és a terepkutatások tapasztalatait hetente—kéthetente tartott szemináriumokon foglalták össze: egyikük előadást tartott, és ezután mozaikszerűen építkező beszélgetés következett. A beszélgetések során kristályosodtak ki azok a témák, melyek közös tanulmánygyűjtemények megírásakor konkretizálódtak. Ezek a gyűjtemények, kettő kivételével, ma is kéziratban vannak. A legjelentősebb közülük az, mely a mindennapi élet közösségeinek a vizsgálatát végzi el, de tanulmánygyűjtemény készült a család világáról — úgy, ahogy azt a tinédzserek látják, megélik, az emlékezés és emlékeztetés témaköréről. Készen van a munkacsoport egyik utóbbi vállalkozásának, az 1989 októberében elindított KAM-füzeteknek az első két kötete.

A munkacsoport alapító tagjai:

BIRÓ A. ZOLTÁN — saját, valamint a csoporttagok empirikus kutatásaira támaszkodva a kommunikációs antropológia elméleti megalapozására törekszik, a tréfás nyelvi kapcsolatok (joking relationship) jelenségeinek tanulmányozója és szakértője.

BODÓ JULIANNA — a mindennapok rítusait, az ünnepek világát, a hagyományos és a mai ünnepkultúra közötti különbséget, s az ebből adódó jelentésváltozásokat tanulmányozza.

GAGYI JÓZSEF — a népi hiedelmekkel, ezen belül a jóslás jelenségének tanulmányozásával foglalkozik.

MAGYARI NÁNDOR LÁSZLÓ — a fizikai, szociális és mentális környezet meghatározta identitás-mintákat kutatja, az emlékezés és emlékeztetés jelenségeinek a szakértője.

MAGYARI VINCZE ENIKÓ — fő törekvése egy antropológiai alapozású értékelmélet kidolgozása.

Elemzte az értelmiségi viselkedésmód formáit a romániai magyar kultúrában.

OLÁH SÁNDOR — oral history jellegű szövegek gyűjtésével és feldolgozásával foglalkozik, a szimbolikus térhasználatot, viselkedésmódokat tanulmányozza.

1989 decembere után a munkacsoport hivatalosan is működni kezdett. Megfogalmazódtak az alapító tagok további szándékai:

1. Szeretnének olyan intézménnyé válni, mely egyszerre tudományos műhely, módszertani központ és adatbank.
2. Legtágabb értelemben vett tevékenységi körük: a mindennapi élet antropológiai elemzése.
3. Témáik, melyek kidolgozásához szakemberekkel és intézményekkel szeretnének kapcsolatot kialakítani kooperáció, közös kutatási programok, információcsere, közlés céljából: helyi közösségek vizsgálata; oral history, a jóslás gyakorlata; mentális térképek; emlékezés; kommunikációelmélet; egyéni világepítések; folklorizmus; tréfás nyelvi kapcsolatok; ünneplési gyakorlat; értékrendszerek; rendszerelmélet. A specifikus etnikai környezetre (Székelyföld) vonatkozó terepismeret ugyanakkor lehetőséget nyújthat más témák kutatását segítő munkakapcsolat kialakítására is.
4. Szándékukban áll *Átmenetek (A mindennapi élet antropológiája)* címmel negyedévi kiadványt megjelentetni. Tartalom: tanulmányok, mikroelemzések, kritikák, szemle, dokumentumok.

Mindezek után pedig következzen a munkacsoport tevékenységének rövid kronológiája.

1979—1983. A közös tevékenység kialakítása; egy *Etnológia kör* működtetése Csíkszere-dában.

1984. A folklorizmus-tanulmánygyűjtemény végleges változatának az elkészítése.

1985—1986. Az informális együttműködés megerősödése; a munkacsoport tagjai egyre többet közölnek *A Hét* című hetilapban, valamint ennek mellékletében, a *Tettben*.

1987. Megjelenik az első közös tanulmánygyűjteményük: *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Szerkesztette BIRÓ ZOLTÁN, GAGYI JÓZSEF és PÉNTEK JÁNOS. Kriterion könyvkiadó, Bukarest. A könyvben jelentkező szemlélet váltja ki az 1980-as években a romániai magyar sajtóban a leghevesebb vitát.

1988. *Tett*-törzssanyagok írása, valamint egész *Tett*-számok szerkesztése: *Településeink életvilága; Embertől... emberig*.

1989. Megjelenik az Albatrosz Könyvkiadónál a második közös tanulmánygyűjtemény: *„Hát ide figyelj, édes fiam...” (Esszék az ifjúságkutatás köréből)*. Szerkesztette ROSTÁS ZOLTÁN.

Megindul a *Kommunikációs Antropológia Füzetek* tervezése és megírása. December elejére elkészül az első kettő: *A romániai magyar kultúra intézményei; Nem csak az környezet, ami zöld (A mentális környezet, a környezetépítés jelenségei)*.

1990. Februárban a KAM hivatalosan is intézménnyé válik. Megindul az *Átmenetek* szerkesztése.

A csíkszeredai *Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport* címe: P.O.BOX 81, 4100 M. Ciuc, Romania. Telefon: 958—11929.

GAGYI JÓZSEF

A Nagy-Homoród Menti Jánosfalvi Sándor István Művelődési Egylet működési szabályzata

A Nagy-Homoród Menti Jánosfalvi Sándor István Művelődési Egylet a Homoródszentmárton községi RMDSz szervezetének művelődési osztálya. Azzal a céllal alakult meg, hogy a területileg

hozzá tartozó falvak magyar nemzetiségű lakosságának körében felkarolja és ápolja a művelődési életet, elősegítse a magyar szellemi és anyagi műveltség terjesztését.

I. Az egyesület célkitűzései

- a kultúra valamennyi ágának terjesztése (tudomány, művészetek stb.),
- támogatni az alulról jövő összes kezdeményezést a művelődés és a művészetek minden területén,
- nemzetiségi kultúránk és a magyarság nemzettudatának fejlesztése,
- hagyományaink, értékeink ápolása szoros együttműködésben az egyházakkal, tájmúzeum létrehozása, illetve a meglévők bővítése,
- együttműködés kiépítése más hasonló egyesületekkel,
- kapcsolattartás hivatásos és amatőr művészeti együttesekkel,
- iskolák művelődési életének fellendítése,
- helytörténeti és néprajzi kutatás fellendítése,
- emlékszobák berendezése, emléklapok állítása, kiállítások szervezése a vidék nagy szülőtteinek tiszteletére,
- műemlékvédelem,
- kulturális együttműködés kialakítása a testvérfalvakkal,
- amatőr együttesek létrehozása,
- időszakos kiadványok megjelentetése, könyvtári tevékenység megszervezése,
- a Nagy-Homoród Menti Művelődési Hét megszervezése,
- évente legalább két egyleti bál megszervezése.

II. Az egyesület felépítése és működése

Az egyesület Homoródszentmártonban működik, irányítását a vezetőtanács látja el. A vezetőtanácsnak 9 tagja van, egy tiszteletbeli elnök, egy alelnök, egy pénztáros, egy titkár, négy tag. A vezetőtanács negyedévenként összeül és elemzi az addigi tevékenységet, valamint meghatározza a következő negyedév feladatait. A pénz- és vagyonkezelést egy háromtagú ellenőrző bizottság ellenőrzi, minden év végén írásbeli jelentést készít erről a kérdésről.

Az egyesületnek nincsenek fizetett alkalmazottai.

Az egyesületnek tagja minden könyvtáros, aki a községben dolgozik.

Az egyesület tagjai

- a) Rendes tagok — bárki, aki betöltötte a 16. életévét és támogatni akarja az egyesületet, valamint fizeti az évi 25 lej tagdíjat,
- b) Tiszteletbeli tag — olyan egyének, akik kiemelkedő tevékenységet fejtettek ki a Nagy-Homoród mente művelődési életben,
- c) Pártoló tagok — olyan, a Nagy-Homoród mentéről elszármazott egyének, aki hajlandó ak tagsági díjat fizetni, és más anyagi támogatást nyújtani az egyesületnek.

Nemzetközi védnökség

Olyan egyéneket kérünk fel erre a szerepre, akik elszármaztak külföldre, és vagy itt születtek, vagy valamilyen tevékenységük folytán szorosan kötődnek a Nagy-Homoród mentéhez, és anyagilag meg erkölcsileg támogatni óhajtják az egyesületet.

III. Anyagi források

- tagsági díj, 25 lej évente (minimálisan, de túlfizetés lehetséges),
- saját bevételek (rendezvények, előadások, kiadványok),
- alapítványok, felajánlások.

A költségvetést a vezetőtanács hagyja jóvá, a felügyeletet az ellenőrző bizottság gyakorolja.

IV. Záró intézkedések

Az egyesületnek saját jelvénye és pecsétje lesz „Nagy-Homoród Menti Jánosfalvi Sándor István Művelődési Egyesület” felirattal. Ha az egyesület megszűnik, vagyona és vagyontárgyai átmennek a legjobban működő, legmegfelelőbb helyiséggel rendelkező egyházközség tulajdonába, leltár alapján, mindaddig, míg az egyesület újra nem alakul.

Önismeret és hagyományörzés (A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság)

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* elsőrangú célja és feladata a Csehszlovákia területén élő magyarság, illetve az onnan különféle migrációs folyamatok (pl. kivándorlás, kitelepítés stb.) következtében más országok területére került magyarok népi kultúrája szakszerű feltárásának, valamint a magyar—szlovák etnokulturális kapcsolatok kutatásának a támogatása, szervezésükben és irányításukban való aktív részvétel, az elért tudományos eredmények széles körű terjesztése, művelőinek, pártolóinak és a néprajz iránt érdeklődőknek a tömörítése.

Ha most alakuló Társaságunk programját szeretnénk meghatározni, akkor tudatosítanunk kell, hogy a meglévő tudománypolitikai struktúrákból és az adott társadalmi, kultúrpolitikai helyzetből kell kiindulnunk, bár kétségtelenül figyelembe kell vennünk az esetleges későbbi változások (főleg a tudományos intézményrendszerben kívánatos és — reméljük! — hamarosan bekövetkező változások) kihatásait Társaságunk további működésére, programjának részleges módosulására is. Pillanatnyilag a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság*, amellett, hogy tömöríti az önkéntes és hivatásos néprajzkutatókat, bizonyos fokú érdekképviseleti szerv is kíván lenni, elsősorban két problémakörön belül kell majd aktív, jól átgondolt, következetes tevékenységet kifejtenie. Az egyiket röviden a tudományos-, a másikat a közművelődési program gyűjtőfogalmakkal jelölhetjük.

1. Tudományos program

a) Különösebb indoklást nem igényel az a megállapítás, miszerint eredményes, a tudomány mindenkori nemzetközi színvonalával összhangban álló komoly néprajzi kutatómunka csak a megfelelő tudományos struktúrák, elsősorban az intézményrendszer kiépülése után várható. Amíg ez megvalósul, addig Társaságunknak természetesen alapvető kötelessége a tudományszervezési, koordináló feladatok ellátása, ám emellett minden szakmai és társadalmi súlyát látva vetve oda kell hatnia, hogy ez az intézményrendszer a lehető legrövidebb időn belül kiépüljön (csak kövbevetőleg jegyzem meg, hogy a Társaság tudományszervezési feladatai persze ezt követően sem szűnnek meg, de akkor már, az új viszonyok figyelembevételével, a megfelelő intézmények munkájával összehangoltan fejt ki majd ezirányú tevékenységét).

A tudomány szempontjából két létfontosságú intézmény sürgős kiépítésére van szükség. Az egyik a *Magyar Múzeum*, a másik pedig egy *Magyarságtudományi Kutatóintézet*. Mivel az *Új Mindenes Gyűjtemény* szerkesztőbizottsága, szellemi életünk néhány jeles képviselőjével kiegészítve 1989 tavaszán többek között e két intézmény részletes belső struktúráját, feladatkörét már kidolgozta, a megfelelő állami irányító szervekhez eljuttatta, ennek részletesebb taglálására most nem térek ki. Szempontunkból (és meggyőződésem, hogy ezen intézmények jövője szempontjából is!) elodázhatatlanul fontos Társaságunkon belül egy néhány tagú intézőbizottság kialakítása, amelynek feladata a szóban forgó intézmények létrehozásának sürgetése, illetve a már létrejött intézményeken belül a néprajztudomány érdekeinek a képviselete.

b) Arra már az előzőekben is utaltam, hogy a Társaság fontos tudományszervezési feladatai közé tartozik konkrét kutatási programok kidolgozása, kezdeményezése, megszervezése, illetve támogatása. Ezt a témakört három területen vélem a leginkább megvalósíthatónak.

Elsősorban önálló kutatási feladatok kitzésére és megvalósítására gondolok, amelyeket a Társaság részben az anyagiak oldaláról, de módszertanilag, szervezési szempontból mindenképpen a sajátjának tart. A konkrét kutatómunka minél zökkenőmentesebb lebonyolításán túlmenően gondoskodik a tudományos eredmények megfelelő szakmai színvonalon történő közzétételéről is.

Másodsorban más intézményekkel (pl. az egyes vidéki múzeumokkal) együttműködve veszi

ki aktívan részét bizonyos tudományos feladatok megoldásában.

Harmadsorban, ha anyagi helyzete lehetővé teszi, illetve olyan megfelelő fajsúlyú tudományos problémáról, kutatási programról van szó, akkor egyének egyszeri feltárómunkáját is támogathatja anyagilag. Ezzel kapcsolatban megfontolás tárgyává kell tenni egy ösztöndíjalap létrehozását. Az Ide — kizárólag adományokból — befolyó pénzüsszeget egy arra a célra megválasztott és megbízott kurtórium oszthatná szét az arra érdemes kutatók között bizonyos kutatási részfeladatok megoldására.

c) Egy tudományos diszciplína folyamatos működése, bekapcsolódása az egyetemes tudományosság vérkeringésébe elképzelhetetlen az eredmények szakmai szempontból megbízható, rugalmas közzététele nélkül. Ezt a célt a Társaság periódikája szolgálja, amely feladatkört a részben átalakítandó *Néprajzi Közlések* tölthet majd be. Amikor e kiadványsorozat átalakításáról beszélnek, akkor a szakmai igényesség növelésére és bizonyos szerkesztéspolitikai, szerkezeti változtatásokra is gondolok. Ez utóbbi alatt azt kell érteni, hogy a *Néprajzi Közlésekben* megjelenő tudományos (elsősorban leíró jellegű) közleményeken kívül e rendszeresen megjelenő kiadvány a Társasággal (és általában a hazai magyar néprajzi tudományossággal) kapcsolatos időszerű eseményekről is hírt adjon. Ezen kívül üdvös lenne, ha a bennünket érintő néprajzi kiadványok színvonalas szakmai bírálatának, ismertetésének is fóruma lehetne, rendszeresen közölhetné az előző esztendő hazai magyar néprajzi irodalmának a bibliográfiáját is. Arra is törekedni kell, hogy előbb-utóbb legalább félevenként megjelenő periodikává alakuljon át. Fontos feladat, hogy igényesebb nyomdai kivitelezéssel a *Néprajzi Közlések* idővel árusíthatóvá is válják.

A szóban forgó időszaki kiadványon kívül, távlatilag számolni kell egy, elsősorban forrásközlésekre vállalkozó, terjedelmesebb néprajzi leírásokat közzétevő kiadványsorozat beindításával is. Mindez természetesen néprajzkutatóink szorgalmának, munkabírásának és íráskészségének is függvénye.

d) Az eredményeknek nyomtatásban való közzétételén kívül bizonyos tudományos problémák szakmai jellegű megvitatására is szükség van. Ennek érdekében a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* rendszeresen tartson felolvasó üléseket, illetve rendezzen tudományos konferenciákat. Először a szlovákiai magyarság néprajzi kutatásának időszerű kérdéseiről kellene belátható időn belül egy tudományos tanácskozást összehívni, amelynek feladata az 1980-ban Dunaszerdahelyen zajlott konferencia óta eltelt időszak értékelése és a konkrét feladatok kijelölése lenne.

e) A tudományos utánpótlás folyamatos biztosítása nélkül nincs értelme messzebbre néző terveket kovácsolni. A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak* ezért állandóan napirenden kell tartania ezt a kérdést és odafigyelnie, hogy a megfelelő központi intézményekben (*Magyar Múzeum, Magyarságkutató Intézet* stb.), illetve a dél-szlovákiai múzeumokban (esetleg a megfelelő központi szlovák intézményekben) jól képzett, lehetőleg, legalább részképzés formájában, magyarországi egyetemen végzett, magyar nemzetiségű néprajzkutatók megfelelő arányban képviselve végezhesék munkájukat.

Végéredményben szintén a tudományos utánpótlás kérdésköréhez tartozik az önkéntes gyűjtőmozgalom kiszélesítése, továbbképző tanfolyamok szervezésével, pályázatok kiírásával való megerősítése. E kérdéskörre vonatkozólag a Társaság választmányának rövid időn belül részletes munkatervet, programot kell kidolgoznia.

2. Közművelődési program

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságnak* tudományos célkitűzéseivel szoros összhangban, annak mintegy függvényeként céltudatos közművelődési tevékenységet is ki kell fejtenie. Ezt lényegében a népi kultúra értékeinek a terjesztésével, a különféle fórumokon való „népszerűsítésével” érheti el.

a) Elsősorban azt kell elérni, hogy a népi kultúra maradandónak tartott értékei bekerüljenek

az iskolai tananyagba, mégpedig az oktatás minden szintjén. Itt nem a néprajznak mint (kötelezően?) választható tantárgynak a bevezetésére gondolok elsősorban, hanem inkább az egyes tantárgyakon belül a megfelelő néprajzi ismeretek beépítésére. Természetesen középfokon, illetve a felsőfokú magyar pedagógusképzésben meg kell találni azokat a formákat, amelyek lehetővé teszik a néprajz oktatásának fakultatív módon történő önállósítását is. E problémákör gyors megoldása érdekében szintén javaslom egy bizottság azonnali létrehozását, amely felvehetné a kapcsolatot a megfelelő iskolaügyi szervekkel, és szakmailag is vállalná a felelősséget a kidolgozandó új tantervek, tankönyvek kivitelezése fölött.

Az iskolai oktatáson kívül Társaságunknak természetesen az ismeretterjesztés minden formáját (előadások tartása, a különféle audiovizuális eszközök messzemenő kihasználása, rádió, televízió stb.) ki kell használnia, illetve igyekeznie kell e tevékenységi formák szakmai felügyeletére. Elképzelhetőnek tartom, hogy a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság a Népművelési Intézettel* karöltve tudományos ismeretterjesztő előadás-sorozatokat is tartson.

b) Ha nem is közvetlen formában, azért erkölcsileg mégiscsak kötelessége kell hogy legyen a Társaságnak a különféle népművészeti rendezvények (a folklorizmus és a neofolklorizmus körébe tartozó fesztiválok) szakmai felügyelete. Azon kívül, hogy egyes szakosztályainknak (pl. a népzenei és a néptánc szakosztálynak) konkrét feladatkörébe is tartozik az ilyen feladatok ellátása, a Társaság minden tagjának egyéni erkölcsi kötelessége ilyen esetekben, ha van rá igény, erejének és szakmai felkészültségének megfelelő konkrét módszertani segítséget nyújtani. Javaslom, hogy tegyük megfontolás tárgyává, nem kellene-e egy külön népművészeti szakosztályt létrehozni, amelynek feladata a különféle iparművészeti-népművészeti tevékenységi formák szakmai hitelességének az ellenőrzése, felügyelete lenne. Ehhez, megfelelő vállalkozási kedv esetén, bizonyos fokú üzleti tevékenység is kapcsolódhatna, amely gyarapíthatná a Társaság anyagi forrásait. Bizonyos népművészeti termékek (pl. martosi textíliák, gömői fazekastermékek stb.), valamint hazai témájú, saját kiadású, népművészeti tárgyú képeslapok, képes albumok árusításáról is szó lehetne.

Az eddigiekben csak nagy vonalakban igyekeztem felvázolni azokat a tevékenységi formákat, programszerű célkitűzéseket, amelyek a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* jövőbeni működését — véleményem szerint — feltétlenül kell hogy jellemezzék. Ez persze nem jelenti azt, hogy az elmondottakkal minden lehetőséget kimerítettem. E program évek múltán is alakulhat, változhat, hiszen majd a gyakorlat mutatja meg, hogy mire vagyunk képesek, illetve milyenek lesznek a konkrét lehetőségek munkánk minél hatékonyabb és eredményesebb végzéséhez.

LISZKA JÓZSEF

Elhangzott a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság első közgyűlésén. 1990. január 27-én, Pozsonyban. Hét, 1990. március 9. 35. évf. 10. szám, 16. old.

A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság nyilatkozata

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* választmánya különféle rosszhiszemű híresztelések tisztázása érdekében szükségesnek tartja az alábbiak közzétételét.

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* a *Csemadok* keretében saját költségvetéssel bíró önálló szervként működik. Nem csatlakozott egyik nemzeti néprajzi társasághoz sem. Így a budapesti székhelyű *Magyar Néprajzi Társaságnak* éppúgy nem része, mint a pozsonyi székhelyű *Szlovák Néprajzi Társaságnak* sem. A jövőben természetesen, aktívan együtt szeretne mű-

ködni nem csak a már említett két szakmai társulással, hanem továbbiakkal is (így pl. az erdélyi *Kriza János Néprajzi Társasággal*, a *Cseh Néprajzi Társasággal*, az *Oszták Néprajzi Társasággal* stb.). Ezen kapcsolatok, együttműködés konkrét formáit a közeljövőben kétoldalú megállapodások útján kívánjuk kidolgozni.

Zselíz, 1990. május 27-én

A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság választmánya nevében

LISZKA JÓZSEF, elnök

A fenti nyilatkozatot az *Új Szó*, a *Nap* és a *Verejnost'* szerkesztőségébe küldtük el. Megjelent az *Új Szóban* 1990. június 7-én.

A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság

A *Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság* kezdeményező bizottsága 1990. június 24-re gyűlést hívott össze az Újvidéki Színházba. A meghívottak írók, költők, képzőművészek, kutatók és más értelmiségiek voltak. Meg kellett vitatni, véglegesíteni és elfogadni az alapszabályokat és tevékenységi programot; megválasztani a Társaság szerveit és tiszteletbeli alapító tagokat, megbeszélni a legsürgősebb társasági teendőket; és nem utolsósorban, határozatot hozni a Társaság megalakulásáról.

A Társaság céljai: 1. Az alkotótevékenység közösségi serkentése. 2. Az alkotói eredmények szervezett népszerűsítése. 3. Az íráskultúra nemzeti szerepének fokozottabb érvényesítése, s a magyar nemzeti kultúra egészébe, a jugoszláviai és az európai kultúrákba való bekapcsolódás ösztönzése. 4. Országunk délszláv és más nemzeti/nemzetiségi íráskultúráival való kapcsolatok tervszerű ápolása. 5. Alkotói érdekvédelem, önszegélyezés, szerzői/emberi jogvédelem.

A Társaság nyílt társulat, tagja lehet minden olyan magyar anyanyelvű, vagy a magyar kultúrával is kapcsolatban álló más nemzetiségű alkotó az irodalom, közírás, mű- és szakfordítás, társadalmi, természeti és műszaki tudományok, illetve a népművelés köréből, aki magáévá teszi a Társaság programját és alapszabályát. A Társaság tagja vállalja, hogy egyéni vagy csoportmunkával hozzájárul a célkitűzések megvalósításához, saját elhatározása alapján részt vesz egy helyi vagy regionális tagozat, vagy pedig egy vagy több szakosztály munkájában, az alkotói etika normáival összhangban támogatást nyújt tagtársai alkotói érvényesülése és alkotómunkájuk eredményeinek közzététele érdekében, írásaival és a szellemi tevékenység egyéb formáival részt vesz a Társaságot patronáló szerkesztőségek, intézmények munkájának támogatásában, rendszeresen fizeti a tagdíjat.

A szeptember 8.-i alakuló értekezleten az alábbi szakosztályok jöttek létre: természettudományi, társadalomtudományi, etnográfiai és folklórisztikai, művelődés- és helytörténeti, mű- és szakfordítási, publicisztikai, irodalomtörténeti, komparatvizisztikai, kritikai, kultúra népszerűsítési, művelődésszervezési.

A nyelvészeti és nyelvművelési, a szépirodalmi, a pedagógiai és fiatal alkotók szakosztálya alakulóban van.

A JMMT etnográfiai és folklórisztika szakosztályainak eldöntött munkaterve:

1. Központi néprajzi és folklór-archívum létesítése a Zentai Múzeum keretében.
2. A hajdani zentai folklórszemináriumok hagyományának fölelevenítése a Zentai Múzeum keretében gyűjtéssel egybekötve.
3. A jugoszláviai magyar népviselet gyűjtésének terve és kérdőív összeállítása.

4. Az évente megtartott Szabadkai Néprajzi Tábor jellegének és tartalmának pontosabb meghatározása.

5. A *Gyöngyös Bokréta* és *Durindó* vajdasági néptánc és népzenei szemle továbbfejlesztése.

6. A jugoszláviai magyar nótaszerzők státusának kérdése.

7. Kapcsolatteremtés a *Magyar Néprajzi Társasággal* és a szentendrei *Szabadtéri Néprajzi Múzeummal*.

8. Kapcsolatteremtés a Zsámbékon évente megrendezett Magyar Tanítók Zenei Táborával.

9. A szakosztályok szakkönyvtárának létrehozása a Zentai Múzeum vagy Könyvtár keretében.

10. A szakosztályok anyagi forrásainak megteremtése.

Az etnográfia és folklorisztika szakosztály alapító és rendes tagjainak névsora (1990. július 23-án):

BÁNSZKY MÁRIA, BATHORI KATALIN, BRANKOV MÁRIA, BURÁNY BÉLA, BURJÁN ISTVÁN, DÉVAVÁRI BESZÉDES VALÉRIA, HALÁSZ ALBERT, HARKAI IMRE, KIRÁLY JÁNOS, KOVÁCS ENDRE, LÁBADI KÁROLY, MARÁSEK GÁSPÁR, POZSONEC MÁRIA, SÁRVÁRI VAJDA ZSUZSANNA, SILLING ISTVÁN, TRIPOLSZKY GÉZA, ZSILINSZKY ZOLTÁN.

A Társaság elnöke BOSNYÁK ISTVÁN író, egyetemi tanár, A *Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének* munkatársa; elnökhelyettese DÉR ZOLTÁN író, irodalomtörténész, a *7 Nap* újságírója és az *Üzenet* szerkesztője; titkára TOROK CSABA költő, műfordító, publicista, a *Dolgozók* című lap irodalmi és művelődési szerkesztője; pénztárosa CSÜLLÖG ÉVA, az Újvidéki Színház művészklubjának vezetője.

Bővebb információkat az elnökségtől (JMMT, 21000 Novi Sad, Jožefa Atila 16, Jugoszlavija) kérhetnek az érdeklődők.

HALÁSZ ALBERT

Cseh és szlovák néprajzi társaságok közgyűlései — 1990

A *Csehszlovák Néprajzi-Társaság* (Národopisná společnost československá = NSČ) 1990. I. 18-án tartotta meg rendkívüli közgyűlését, amelyen megválasztották az új elnökséget és az új választmányt. A Társaság elnöke RICHARD JEŘÁBEK professzor lett, tudományos titkár LUBOMIR PROCHÁZKA. Az ideiglenes választmány 1990. II. 1-én tartott ülésén felmentette a *Národopisní Věstník Československý* (NVČ) szerkesztőbizottságát. A folyóirat új főszerkesztője V. HUBINGER. A választmány határozata szerint azokat a cseh etnográfusokat, akiket az 1970-es években a kommunista párt nyomására kizárták a Társaságból, továbbra is a Társaság rendes tagjainak tekintik. A közgyűlésen külön munkabizottságot hoztak létre, melynek feladata a Társaság és a NVČ 100. évfordulójához (1991—93, illetve 1995) kapcsolódó ünnepségsorozatok megrendezése lesz. A Társaság rendes évi közgyűlését 1990. októberében tartja meg. Ezen döntenek a Társaság új nevééről is.

*

1990. május 22—24. között tartotta meg rendes közgyűlését a *Szlovák Néprajzi Társaság* (Slovenská národopisná spoločnosť = SNS). A közgyűlésen a Társaság addigi elnöke MILAN LEŠČÁK lemondott tisztségéről, mivel a *Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének* igazgatójává nevezték ki. A Társaság új elnöke: OLGA DANGELOVÁ, a néprajztudományok kadidátusa. A

Társaság egynapos közgyűlése két és fél napos konferenciával volt egybekötve. A tanácskozás témaköre: *Város és kultúrája*. A közgyűlésen és a konferencián osztrák és lengyel vendégek is részt vettek. A *Magyar Néprajzi Társaságot* BARNÁ GÁBOR titkár és GYIVICSÁN ANNA a Nemzetiségi Szakosztály titkára képviselte.

GYIVICSÁN ANNA

A Fiatal Antropológusok Egyesülete (Anthropos)

Amint az az érdeklődők előtt ismeretes, hosszabb vajúadás és készülődés után az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán az MTA—Soros Alapítvány* támogatásával az 1990/91-es tanév első félévétől megkezdődött a kulturális antropológia (etnológia) oktatása egy önálló szak keretein belül.

A kulturális antropológia iránt komolyan érdeklődő egyetemi hallgatók — akik között néprajz szakosokon túl például régész, pszichológia, idegen nyelv szakos diákok is találhatóak — nagyfokú várákozással és érthető izgatottsággal kísérték figyelemmel a *Kulturális Antropológia Program* megszületésének szinte minden pillanatát. Mivel a programot kezdeményező tanárok és a hallgatók célja közös volt: legyen végre hazánkban is egyetemi szintű és önálló antropológia oktatás, a diákok is aktívan részt kívántak venni a tudományág meghonosításának kísérletében.

Ez az indíttatás arra ösztönözt minket hallgatókat, hogy 1990. májusában egy tanévzáró összejövetelen — felismerve a közösen végzett tanulás és munkavégzés előnyeiből fakadó lehetőségeket — megalapítsuk a *Fiatal Antropológusok Egyesületét*, az *Anthropost*.

Az egyesület alapszabályban is rögzített céljai között szerepel, hogy szervezeti kereteihez mérten elősegítse a kulturális antropológia iránt érdeklődők szakmai képzésének kiegészítését, megszervezen és támogasson hazai és külföldi terepmunkákat, nemzetközi tanulmányutakat, tanár- és diákcseré programokat hívjon életre.

Az *Anthropos* tagjai tevékenységüket az érdeklődésüknek megfelelően kezdeményezett és kiválasztott munkacsoportokban, szekciókban végezhetik, melyek határai a tudományág természetéből adódóan nem lehetnek merevek. El kívánnak sajátítani egy olyan munkastílust, melynek egyik meghatározó jellemzője a közös érdekek felismerésén alapuló együttműködés és hatékony munkamegosztás.

Eddig a következő munkacsoportok, szekciók létrehozására történt kezdeményezés: az európai etnológia módszertanán alapuló terepmunka, orientalisztikai, régész, kézműves, tánc- és dalkutató csoport, általános módszertani szekció, számítógépes adatfeldolgozó és elemző tanfolyam.

Bár az *Anthropos* a kulturális antropológia iránt egyaránt érdeklődő egyetemi hallgatók összefogására lenne hivatott, természetesen örömmel és szeretettel várjuk azoknak a tanároknak, kutatóknak jelentkezését is, akik szakmai és kutatói tapasztalataikat szívesen megosztanák a tudományággal most ismerkedő nemzedékkel.

Azok a diákok, tanárok, kutatók, egyesületek és szervezetek, akik vagy amelyek kíváncsiak az *Anthropos* tevékenységére, programjaira és tagok akarnak lenni, a *Kulturális Antropológia Program* címén (ELTE BTK, Bp., Piarista köz 1. 1052 — telefonszám: 118—0966) jelentkezhetnek.

Végezetül pedig ezúton is szeretnénk megköszönni BOGLÁR LAJOS egyetemi docensnek, a *Kulturális Antropológia Program* vezetőjének segítségét, akinek baráti ösztönzése és szakmai támogatása nélkül a *Fiatal Antropológusok Egyesülete* nem alakulhatott volna meg.

PIRÓTH ISTVÁN

könyvtár—néprajz—kulturális antropológia szakos hallgató

Héj páva, héj páva

(BUDAY GY.—ORTUTAY GY.: Székely népbaldák, 1935)

KUTATÁSOK

Budapest néprajzi kutatása

Az elmúlt másfél évtizedben sok szó esett a fővárosi lakosság életmódjáról, annak XVIII—XX. századi történetéről, ám a mai napig nem tisztázódtak az ezzel kapcsolatos elméleti problémák és gyakorlati tehnivalók. Némileg egyszerűsítve a helyzetet, úgy is fogalmazhatunk, hogy egyelőre nincs tudományos közmegegyezés az „életmód” jelentéséről és az sincs kidolgozva, hogy az életmódtörténet hogyan jelenik (jelenhet) meg a muzeológiában.

Mi azon a véleményen vagyunk, illetve abból indulunk ki, hogy az „életmód” fogalmán a mindennapi élet teljes egészét értjük, összes tárgyával és tevékenységével együtt. Bár ezek számos részletével a történettudomány, a statisztika, a szociológia, a művészettörténet stb. már eddig is foglalkozott — és részvételük a jövőben is nélkülözhetetlen —, úgy gondoljuk, hogy a várostörténet keretei között az életmód kutatására és bemutatására leginkább a *városi néprajz*, illetve a *néprajzi muzeológia* alkalmas, még akkor is, ha e rendkívül összetett, szerteágazó téma egy bizonyos részének vizsgálatára nem vállalkozhat. Ugyanis nem feladata, módszereit tekintve pedig alkalmatlan is az ipar, kereskedelem, közlekedés, egészségügy, művelődés, közigazgatás, vagyis az intézményesített gazdaság (gazdálkodás, termelés) vizsgálatára. Ezek az egyén számára adottak, tetszőleges cselekvésre nem adnak lehetőséget, mivel országosan általános (vagy nemzetközi) technológiák, szakmai előírások, jogszabályok, ügyrendek stb. alapján működnek.

Következésképpen a városi néprajz tárgya az emberek önként választott és szabadon megvalósított tevékenységei, közösségei, kapcsolatai, viselkedésmódjai és szokásai, a hozzájuk tartozó összes eszközzel. Fontos körülmény, hogy 1. ismétlődés esetén ezek hagyományossá (hagyományyá) válnak, 2. nincsenek írásban rögzítve és szabályozva, 3. megközelítésük az egyén szemszögéből, az egyén oldaláról történik.

Tehát a magánélet és a fogyasztás szférájáról van itt szó, amely természetesen nagyon szorosan összefügg a megélhetést biztosító munkavégzéssel. Amikor a városi néprajz a munkavégzést is vizsgálja, azt mindig az egyén, illetve életmódjának szemszögéből teszi.

Mindezeket összevetve úgy véljük, hogy a városi néprajz körébe az alábbi témák tartoznak: tipikus városi életformák (általában), lakáskultúra, -használat, táplálkozás, viselet, vásárlás, gyermekjátékok, szórakozások, szokások (családi-, ünnepi- stb.), hiedelmek.

A felsorolt témák a következő metszetekben vizsgálhatók. *Idő*: 1686-tól napjainkig, azaz Budapest várostörténeti újkora. *Tér*: lakás, lakóház, lakótelep, városrész, kerület. *Társadalom*: paraszt: árutermelő (pl. bolgárkertész), piacozó (pl. kofa); munkás: szakmunkás, szakképzetlen; értelmiség: vezető réteg, human értelmiség, műszaki értelmiség; alkalmazotti réteg (pl. adminisztrátor); lumpenproletárok.

Eredeti szándékunk szerint e tervezetnek gyakorlati útmutatással kell szolgálnia, ezért az elméleti kérdések megfogalmazását néhány konkrét javaslattal toldjuk meg. Erre azért van szükség, mert a városi néprajzzal foglalkozó magyar szakemberek ezidáig csak a „mit?” és „miért?” kérdésekre szorítkoztak, a „mivel?” és „hogyan?” kérdésekre viszont nem adtak választ. Részben ezért kell röviden érintenünk az elsősorban anyaggyűjtésre vonatkozó módszereket, részben pedig azért is, mert a városi néprajz hazai próbálkozásaival kapcsolatban gyakran kifogásolják, hogy az nem más, mint a klasszikus néprajz hagyományos eljárásainak alkalmazása városi környezetben.

Arra most nincs lehetőségünk, hogy azt vitassuk, mennyire lehet egy-egy módszert kategó-

rikusan „néprajzi”-nak minősíteni — hiszen pl. a legújabbkori történetírásban is egyre nagyobb szerepet kap a szóbeli adatgyűjtés, vagy a statisztika is használ kérdőívet —, inkább azt hangsúlyozzuk, hogy a városi néprajz mindenféle módszert és eszközt szabadon alkalmaz(hat), mely adott céljának eléréséhez szükséges.

Idevágó példaként említhetjük és a magunk részéről igen szorgalmazzuk az újkori régészetet, mely az 1686 utáni rétegek gondos feltárását és az abból kikerülő újkori leletek megőrzését jelentené. Ha ezen a módon pl. XVIII. századi háztartási kerámiákra tehetnénk szert, az jelentősen bővítené idevágó ismereteinket és színesítené a múzeumi bemutatást.

Az elvégzendő feladatok egyike a fővárosi életforma-típusok megállapítása, leírása és múzeumi dokumentálása. Ezek során, minden tény minősítésében fontos szerepet szánunk a statisztikának.

Célszerű lenne pontosan felmérni és értékelni, hogy az országos múzeumokban (*Néprajzi-, Nemzeti-, Iparművészeti-, Legújabbkori Történeti Múzeum*) és a kerületi helytörténeti gyűjteményekben mennyi, illetve milyen, fővárosi életmódra vonatkozó anyag található.

Természetesen a klasszikus néprajzról sem feledkezhetünk meg, hiszen a hagyományos témákban, a szokásos módszerekkel 1970-től kezdődően gyűjtéseket végeztünk Békásmegyeren, Óbudán, Rákospalotán, Rákoskeresztúron, Rákoscsabán. Az összegyűlt anyagból alakult ki a *Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztályának* mintegy 250 darabból álló néprajzi gyűjteménye. E gyűjtés (kutatás) folytatására ma már csak két városrész, nevezetesen Rákoscsaba és Soroksár látszik alkalmas terepnek. A többi, 1950-ben beolvasztott Pest-Buda környéki falu azáltal, hogy az elmúlt negyven év során átépült, lakói kicserélődtek, elvesztette hagyományos jellegét. Mivel a *Néprajzi Múzeumban* és a kerületi helytörténeti gyűjteményekben is őriznek a peremkerületi parasztságtól és kézművesektől származó tárgyakat (az első helyen kb. 80 darabot), helyes lenne egyesíteni ezeket, legalább egy közös mutatóban, vagyis a nyilvántartás szintjén.

Ami a néprajzi program egészét illeti, a legelső teendő az elméleti alapok kimunkálása megbeszélések, témavázlatok, tanulmányok, útmutatók, kérdőívek stb. révén. Ezzel práhuzamosan elkezdődhet a szervezeti keretek és egyéb feltételek kialakítása.

*

Ez az írás eredetileg a *Budapesti Történeti Múzeum* vezetősége számára készített javaslat első része, amelyet a *Néprajzi Hírek* publikálásra való váratlan felkérése után nem állt módunkban átdolgozni. Az Olvasóknak ezt a tényt mindenképpen figyelembe kell venni.

LÉTAY MIKLÓS

Az egykori sárközi lakáskultúra a szőlőhegyi tanyákban

A *Tudományszervezési és Informatikai Intézet* pályázatán három éve elnyert támogatással, amelyet a Sárköz paraszti kultúrája alakulástörténetének tanulmányozására kaptunk CSÖKMEI MÁRTÁVAL és MOHAY TAMÁSSAL együtt, miután a három pályázó közül kettő teljesen, illetve részlegesen megvált a *Néprajzi Múzeumtól*, a bútorzat, a lakáskultúra tanulmányozására koncentráltam. Terepkutatásokat végeztem, másrészt megkezdtem a bútorgyűjtemény jelentős sárközi anyagának feldolgozását.

A múzeumi bútoranyag — közzismerten — mérsékeltten reprezentálja egy terület, egy társá-

Műgyűjteményszerűen, „magyaros” szobaként berendezett tanyabelső, a családban megőrzött régi tárgye gyűttes új népi iparművészeti tárgyakkal kiegészítve

dalom egykori lakáskultúráját, az egykor használt bútorok sokféleségét és összességét. A múzeumba a tárgyak mindig valamilyen szelektálás eredményeképpen, sőt véletlenek folytán is kerülnek. Ha a szakirodalomban a Tolna megyei Sárköznek nevezett öt község — amelyekhez kulturális hasonlóság alapján továbbiak csatlakoztathatók — múltbeli gazdag lakberendezési kultúráját próbáljuk rekonstruálni, a *Néprajzi Múzeumban*, a szekszárdi megyei múzeumban, tájházakban és népművészeti magángyűjteményekben nagyszámú bútort találunk sárközi lelőhellyel. Ezek XIX. századi, főleg a század második feléből származó bútorok. Számos évszámos és feliratos van közöttük. A Sárközben használatos bútorok készítőhelyei: Komárom, Harta, Baja, Szekszárd, Váralja és Fadd voltak, a készítőhely meghatározása olykor nem egyértelmű.

Ha rekonstruálni kívánjuk a Sárközben használatos bútorkészletet, akkor nem elég a múzeumi gyűjteményekre hagyatkozni, a helyszínen is szíjjel kell nézni. A sárközi múlt századi bútorok utóéletére ANDRÁSFALVY BERTALAN is felhívja a figyelmünket, amikor leírja, hogy az öreg sárközi gazda a család szőlőbeli épületébe költözött ki, és ott élte életét a régi bútorok között. Keresnünk' szükséges a terepen a múlt századi bútorok a múzeumban és gyűjteményekben megőrzöttek hasonló további példányait, és keresnünk kell az e századi, gyűjtésekben alig képviselt bútoranyagot is.

A helyszíni kutatásra személyes előzményem, hogy tíz éve, 1979-ben három sárközi község (Őcsény, Decs, Sárpillis) szőlőhegyeit jártam végig FÖLDES LÁSZLÓVAL együtt az *Országos Műemléki Felügyelőség* megbízásából, és szőlőhegyi bortároló, borfeldolgozó, de egyben ottlakásra is elég kényelmesen berendezett épületekről fényképes dokumentációt készítettünk. A szőlőhegy, itt „tanyá”-nak nevezett épületekben 1979-ben fő berendezési tárgyakként használták a múlt századi bútordarabokat. Számos dátumos, feliratos tárgyat is megismertem akkor. Ez évi

kutatásomban tehát lehetőségem nyílt az 1979. évi állapottal való összehasonlításra, illetve az akkori bejárás kiterjesztésére.

A terepkutatás 1989. júliustól szeptemberig mintegy három hetet vett igénybe, ezalatt dia-
pozitív dokumentációt készítettem 13 szőlőhegyi tanyáról, ezek közül 12 decsi, 1 sárpilisi. Fel-
kerestem továbbá 12 decsi lakóházat és 1 sárpilisi lakóházat, 820 színes diaposzítívot készítet-
tem. A felkeresésre kiszemelt épületeket előzetes információk alapján választottam ki. Vagy
már saját korábbi tapasztalatból tudtam, hogy ott régi bútorok találhatóak, vagy pedig érdeklődé-
semre mások ajánlották. Tehát elsősorban olyan lakás- és tanyabelső megőrkítését végez-
tem el, amelyekben régi bútorok találhatóak. A felvételek készítésénél figyelemmel voltam a bú-
torok elrendezésére, a berendezések összképére és az egyes bútorarabokra, azok jellegzetes
díszített részleteire, különösen felirataira, évszámaira. A felvételekhez adatgyűjtést végeztünk,
helyszíni lejegyzéssel, vagy magnetofonnal. A jövőben anyakönyvi kutatásokkal is kiegészítjük
a bútorok egykori tulajdonosai személyének meghatározását. A XIX. századi bútorokon túlme-
nően jelentős számban merültek fel olyan század eleji üvegajtós szekrények, amilyenekkel a
Néprajzi Múzeumban nem rendelkezünk és más közgyűjteményben sem talákoztam velük. Az
ezt váltó párosszekrényes, pároságyas szobaberendezés dokumentálását is elvégeztem egy
esetben, sőt ezt az együtttest meg is szereztem a múzeumnak.

A régi sárközi bútorok megőrzésének megvan a maga mechanizmusa, amely eltér attól,
amit a régi tárgyak megőrzéséről szóló egyetlen tanulmány, KISS LAJOS *A tárgyak élete* című
írása tár elénk. A jó módú sárközi gazdacsaládoknak a lakóházon kívül általában nemcsak a sző-
lőhegyen volt lakóépülete, „tanyája”, hanem sok esetben „szállása” is (ez a *tanya* fogalmának
felel meg), és így a régi megszokott családi neveket megőrkítő tárgyak elhelyezésére volt elég
hely, és volt irántuk előszeretet is. A régi bútorokhoz való ragaszkodás szembetűnő, el tudják
általában mondani, hogy a bútor kié volt, és még a múzeumi gyűjtemény számára is nehéz
egyet-egyet megszerezni. A sárközi volt parasztcsaládok gyermekei között sok a tanult, és a
legtöbb családban megvan már az a családtag, aki elvárja az idősebbektől, hogy számára a csa-
lád régi tárgyait, elsősorban bútorait megőrizték. Egy-két esetben szinte tudatos műgyűjtésről
is beszélhetünk. Egy szőlőhegyi tanyában a kiterjedtebb családtól szedte össze a régi sárközi
tárgyakat a tulajdonos, egy falu közepi nagy gazdaházban a hatalmas előtér van csupa régi sár-
közi bútorral berendezve. Az újonnan épült faluházban is található egy sárközi sarkot. A paró-
kián presbiterek gyűlésére szolgáló teremben egész házi múzeum van, több sarokpaddal, ládák-
kal, fogassal. Az a néhány személy, aki hajlandó bútort eladni, vagy súlyos gondjai miatt teszi
ezt, vagy nincs olyan örököse, aki a régi tárgyak iránt érdeklődne.

Gyűjtötünk alkalmával azoknak a tárgyaknak a sorsáról is információt szerezhetünk, ame-
lyek már nem léteznek, vagy nincsenek az eredeti tulajdonosuk birtokában. Itt is előfordult, hogy
a fölöslegesnek vélt régi tárgyat baltával összevágták. Sok régi bútor vészett el az 50-es évék-
ben, amikor a kuláknak minősített családokat házukból kitelepítették, szőlőhegyi tanyájukat el-
vették, és nem volt hol tárolják bútoraikat. A beszolgáltatások idején bútorokat is foglaltak le
azoktól, akik nem teljesítették e kötelezettségüket. Sokan emlegettek egy régi decsi kultúrhá-
zat, ahol szép néprajzi gyűjtemény gyűlt össze, s amelynek padlásán a község vezetői bogrács-
ban nyílt tűznél főztek ünnepi vacsorát, s benne égett számos szép régi bútor. A közelmúltban
betörték a tanyákba és kirabolták azokat.

Egyébként a sárközi tárgyi kultúrához való ragaszkodás azokra a helyi családokra is jellem-
ző, akiknek nem sikerült bútoraikat megőrizni. Ezek legalább néhány szótessel, kerámiával jel-
zik a helyi hagyományok iránti tiszteletet, illetve fejezik ki saját ízléskultúrájukat, még akkor is,
ha már a *Népművészeti Szövetkezetben* kell beszerezniük ezeket. Ezáltal lakberendezésük hatá-
rozottan elkülönül a bevándorolt, nem őshonos családok lakásberendezésétől, amelyekben az
országosan jellemző tömegkultúra tárgyai zsúfolódnak, néhány belekevert sárközi darabbal
együtt.

E kutatás két lehetőséget nyújt. Az egyik a sárközi bútorok korpuszának összeállítása, amelyben egyenrangúakként szerepelhetnek a gyűjteményekben megőrzött és a terepen lévő, színes diával megörökített, és még a jövőben leírandó tárgyak. A feliratok, évszámok felhasználásával a családi hagyományon túlmenően is személyekhez, időpontokhoz köthetjük a fennmaradt tárgyakat. Emellett megjegyezzük, hogy a néprajzi múzeumi bútorok feliratainak kijegyzése elkészült, így a sárközieké is (ALTMANN KRISZTINA által), és ezt is fel tudjuk használni a tárgyak személyekhez, időpontokhoz kötéséhez, illetve a felirat nélküliek kormeghatározásában. A másik lehetőség: a régi bútorok sorsának figyelemmel kísérése. Lehetőség nyílik, mint ahogy ezt már megkezdtük, a tárgyak helyszínen fennmaradásának okait vizsgálni, párhuzamosan az ez ellen ható erők vizsgálatával, és a tanulságokat talán a gyakorlatban is hasznosíthatjuk. Arra gondolok, hogy napjainban a népi kultúra tárgyai országszerte kiárúsításra kerülnek, és a régi tulajdonosok szinte minden ragaszkodás nélkül válnak meg azoktól. Sárközben más a helyzet, itt természetes ragaszkodással találkozunk. Szükséges lenne ezt a spontán ragaszkodást valamilyen szakmai gondozással is segíteni, szeretnék munkámmal hozzájárulni a megoldás megtalálásához. Ugyanis mai napig nem született igazán jó megoldás a néprajzi műtárgyak védelmére Magyarországon. Tudjuk: a jómódú, kulturált társadalom megőrzi az elődeitől rámaradt tárgyakat. Így végezhetett pl. HELMUT OTTENJANN munkatársaival többezres tételekben felmérést az alsó-szászországi vidéken a magántulajdonban megőrzött többszáz éves bútorokról. Nem véletlen, hogy hazánkban a jómódú Sárközben tapasztalható a régi bútorok kultusza, azoké a bútoroké, amelyek az egykori jómódú blonyítékai. Azokon a területeken, ahol ilyen nincs, vajon tud-e azért tenni a szakmuzeológia, hogy a polgárosult parasztcsaládok a szegény múlt szép tárgyi emlékeit otthonaikban megőrizték?

GYÖRGYI ERZSÉBET

A biraó felesége

(BUDAY Gy.—ORTUTAY Gy.: Nyíri és rétközi parasztmesék, 1935)

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Tanulmányúton Görögországban

1989. novemberétől öthónapos tanulmányúton voltam Görögországban. Tanulmányutam célja az volt, hogy megismerkedjem a Görögországban folyó folklórkutatásokkal, a görög népi kultúrával, valamint, hogy néprajzi anyagot gyűjtsek az ortodox kolostorok életéről, a kolostorok és szűkebb környezetük kapcsolatairól.

Görögországi tartózkodásom során a fogadó intézmény az athéni egyetem volt, témavezetőként STEPHANOS IMELLOS professzort, a folklór tanszék vezetőjét jelölték ki számomra. Sorra felkerestem azokat az intézményeket, kutatóhelyeket, múzeumokat, amelyekben folklórkutatások folynak, így az athéni akadémiai intézetet, a thessaloniki és ioanninai egyetemeket, a thessaloniki balkanológiai kutatási központot, a Naupflionban működő peloponnészoszi folklór társaságot, valamint a néprajzi anyagot gyűjtő és feldolgozó múzeumokat, többek között Athénban, Thesszalonikiben, Voriban (Kréta) stb.

Munkatervemben több kolostor felkeresése és bizonyos meghatározott kérdéskörökben a görög népi vallásosság szakterületén helyszíni adatgyűjtés is szerepelt. A görög kulturális minisztérium támogatásával lehetőségem nyílt, hogy egy időt eltöltsék a Szent Hegy kolostoraiban. Mintegy tíz kolostorban és egyéb szerzetesközösségben készítettem felmérést a szerzetesek életmódjáról, közösségeik életének, szerveződésének előírt és spontán formáiról. Különös figyelmet fordítottam arra a kapcsolatrendszerre, amelyet ezek a közösségek egymással, a természeti környezettel és a külvilággal tartanak fenn. Itt említem meg, hogy az athoszi kolostorokban és szkitikben olyan mezőgazdasági eljárásmodokat, technikákat is sikerült fellelni, amelyek Európa más tájain már évszázadokkal korábban kihaltak. Egész tanulmányutam egyik legeredményesebb szakasza volt ez a kolostorokban töltött időszak.

A görög népi kultúra, ezen belül az anyagi kultúra és a népi vallásosság terén hasonlóan hasznos helyszíni adatgyűjtéseket és megfigyeléseket sikerült végezni, eredményes utazásokat tennem Makedónia, Attika északi része, Kréta és az égei-tengeri szigetvilág falvaiban. Nem csak a népi építészet, a hagyományos gazdálkodás tárgyi emlékeiről sikerült a helyszínen tájékozódnom, de alkalmam nyílt számos helyi népszokás, rítus közvetlen megfigyelésére is. Minderről részletes írásos dokumentációt, és fényképfelvételeket készítettem.

Köszönettel tartozom a *Művelődési Minisztériumnak*, az *Országos Ösztöndíj Tanácsnak*, hogy számomra ezt a tanulmányutat lehetővé tették, és bízom benne, hogy munkámban a jövőbbiakban is támogatni fognak.

BARTHA ELEK

Franciaországi tanulmányutam

Az Ecole du Louvre, Ecole du Patriomoine ösztöndíjával 1990. június 4–13. között tanulmányúton vettem részt Franciaországban. A tanulmányút programjának kialakításában, megszervezésében a tarbes-i múzeum vezetője, EUGENE PAWLAK úr volt segítségemre. Az utazás előzményéhez tartozik az a kétoldalú szakmai kapcsolatfelvétel, melynek alapján 1989-ben E.

PAWLAK úr járt Magyarországon, Vas megyében. Valójában tehát ennek viszonzására került sor.

Tanulmányutam lehetőséget nyújtott Dél-Franciaország táji adottságainak, történeti és kulturális emlékhelyeinek, különböző nagyságú településeinek, továbbá — az utazás legfőbb céljaként — múzeumi intézményeinek megismerésére. A rendelkezésre álló 10 nap természetesen behatárolta az idő és térbeli lehetőségeket, de vendéglátóim segítőkész jóvoltából, változatos és rendkívül gazdag programot sikerült megvalósítani. Föltehetően érzékeltetni tudja ezt azoknak a településeknek a felsorolása, ahová a tanulmányút során eljutottam; a bázist jelentő Tarbes-on kívül: Pau, Lourdes, Auch, St. Bertrand de Comminges, Bogneres de Bigiere, Toulouse, Mirande, Bordeaux. Az e városokba való utazás során természetesen lehetőség nyílt több kisebb falu megtekintésére is. Különleges élmény volt a Pireneusok 2000 méter feletti hegyeiben való kirándulás. Végezetül bizonyos megtakarítások, privát költségvállalás és a párizsi *Magyar Intézet* segítségével mód adódott a tanulmányutat 5 napos párizsi tartózkodással meghosszabbítani.

Ami az élményeket illeti, mindenekelőtt utalnom kell arra, hogy a bejárt terület megközelítően Magyarország méretének felel meg. Franciaországnak csak mintegy ötöd része. E térségben azonban a táji-természeti változatosság olyan gazdag (magas hegyektől dombvidéken át folyóvölgyek síkságáig), hogy ez önmagában is különös hatással volt az utazóra.

Tetézte ezt az alapélményt az a tény, hogy e vidék az újkori háborúk durva pusztításaitól mentesen őrizhette meg a korábbi korok történelmi és kulturális emlékeit, különös tekintettel az építészeti alkotásokra. Csak utalok a felejthetetlen élményt nyújtó katedrálisokra (Auch, St. Bertrand de Comminges), a különálló harangtornyokra (Toulouse), a templomokra (Toulouse pl. Jakobinusok, Saint-Just de Valcabrere, Bordeaux), a várkastélyokra (Lourdes, Pau), s egyéb polgári és világi, valamint egyházi építészeti műemlékekre.

Múzeumi-muzeológiai szempontból a tanulmányút kiváló lehetőséget biztosított egy szervezettel a magyar viszonyoktól eltérő struktúrátságú múzeumi hálózat megismerésére.

Előljáróban szeretném kiemelni: meggyőződhettem arról, hogy a múzeumok, műemlékek, kiállítások igen fontos szerepet kapnak a kulturális életben, a nemzeti tudat formálásában, a helyi közösségek identitása erősítésében.

A múzeumoknak helyet adó objektumok igen változatosak, de a legkülönbözőbb megoldások egyaránt általában jól szolgálják a közgyűjteményi célokat. Példaként említhetem Lourdes várában a Château Fort Musée Pyrénéen-t, Toulouse egy műemlék együttesében a Musée des Augustins-t, vagy a teljesen modern épületben elhelyezkedő Musée National des Arts et Traditions Populaires-t Párizsban.

A legtöbb meglátogatott múzeum egykori világi vagy egyházi középületben, rangos polgári vagy főúri palotában, kastélyban kapott helyet (Tarbes, Auch, Bordeaux, Pau és Párizs több nagy múzeuma). Néhány esetben a régebbi épületek korszerűen kivitelezett új kiállítóegységekkel bővültek (St. Bertrand de Comminges, Mirande). Kevesebb a kifejezetten s eredendően múzeumi funkcióra tervezett és épített épület (Musée de L'Homme, A.T.P.).

A meglátogatott múzeumokban szerzett tapasztalatok, információk változatosak, sokrétűek. Élni kívánunk a lehetőséggel, hogy a még erősen ható élmények befolyása alatt, friss reagálásként, néhány karakteresen elkülöníthető megoldást tanulságként felidézzünk. A példák kiválasztása ugyan lehet szubjektív, de a tények objektívak.

Château Fort Musée Pyrénéen — Lourdes

A klasszikus múzeumi-muzeológiai elvek alapján működő intézmény állandó kiállítását módszeresen úgy jellemezhetnénk, hogy: „sok tárgy — hagyományos prezentálás”. Labirintusos kiállító tereiben tartalmi, tematikus egységek különülnek el, mint pl. a XVI—XVIII. századi vallásos élet emlékei; régészet-paleontológia; a Pireneusok növény- és állatvilága; népi kultúra és folklór; népviseletek; a Pireneusok meghódítása. A térség építkezési gyakorlatát az udvaron elhelyezett 1:10 léptékű makettek idézik fel.

A gazdag és értékes anyag megítélésünk szerint korszerűbb interpretálással mind a szakemberek, mind a látogatók számára több információt tudna eljuttatni. Ilyen irányú kezdeményezéséről tájékoztatott a múzeum vezetőnöje, aki a rendkívül nagy látogatottságú (Lourdes Európa, ha nem a világ egyik legjelentősebb zarándokhelye a keresztény népesség körében) múzeum fejlesztését elodázhatatlannak tartja.

Musée D'Aquitaine — Bordeaux

Felújított épületben, igényes belsőépítészeti megoldásokkal, s új állandó kiállítással fogadja látogatóit a történeti múltban és ma is kiemelkedő fontosságú kikötőváros.

Az alaphangulatot az 1783-as alapítású Lapidárium különleges értékeit, valamint az etnológiai gyűjtemény kiemelkedő műkincseit külön teremben bemutató „műkincstár”-kiállítás adja meg.

A komplex történeti—néprajzi állandó kiállítás mintegy 2000 m² alapterületen vázolja fel a kikötő, a város és a vidék fejlődéstörténetét XIV. Lajos halálától napjainkig. E nagy ívű gazdaság- és kultúrtörténeti körképben természetesen egyes témák, illetve tárgykörök, mint pl. a hajózás, kereskedelem, agrárkultúra kiemelten szerepelnek. Ha modellszerűen kellene jellemeznünk a kiállítást, azt mondhatnánk, hogy: „viszonylag kevés tárgy — kiemelő, hangsúlyos installálás”. Talán ebből is eredeztethetően egyes részek sokszínűbben, változatosabban, mások kisebb visszafogottabban, kevésbé hatásosan idézik fel az adott témát és kort.

Musée National des Arts et Traditions Populaires — Párizs

A tanulmányút emlékeit felevenítő etnográfus számára az egyik legnagyobb szakmai élmény az A.T.P. meglátogatása volt. A szakirodalomból ismert intézmény állandó kiállítása hatásosan, sikeresen és eredményesen szintetizálja G. H. RIVIERE klasszikus és C. LEVI-STRAUSS modern muzeológiai és metodológiai szemléletét.

Két szinten (a kultúra galériája és a tanulmányi galéria), szintenként 2360 m² alapterületen s a félezeret megközelítő műtárgyállománnyal valósul meg a program, melyben két alapvető rendezőelv érvényesül.

A látogató elsőként a kultúra galériájával találkozik, melyben ugyancsak két nagyobb koncepció jegyében kerül bemutatásra az anyag. Az egyik: az univerzum, a másik: a társadalom. További bináris tagolás az univerzumon belül megkülönbözteti egyrészt a miliő és a történelem kapcsolatát, másrészt a technika és technológia viszonyait. Ez utóbbi viszonyrendszerben szerepel — többek között — a gyűjtögetés és vadászat; halászat; állattartás; a magtól a kenyérig; szőlő és bor; fa és ház; lakás és táplálkozás; bölcsőtől a sírig; népszokás és néphit; szállítás és közlekedés; ünnepek; mitológia; kereszténység; mesterségek és kézművesség tartalmi egységekben a népi kultúra. A társadalom kiállításszerű analízisének bináris tagolása egyfelől a gyakorlat, másfelől a szervezetek szempontjából interpretálja a népi műveltséget. A praxis szintjén a varázslás és jóslás, valamint az egészségőrzés és gyógyítás dichotómia a bemutatás rendező elve. A társadalmi szervezetek oldaláról a nagyobb tematikus egységek — többek között: vásár és piac; család; faluközösség; kultúrfolyamatok; játék; irodalom, ponyva; tánc; zene; népi színjáték; viselet; vizuális művészet.

A műtárgyakon kívül természetesen fényképekkel, diafelvételekkel, egyéb dokumentumokkal, szöveges magyarázatokkal (a kiállított tárgyra vonatkozó pontos hivatkozásokkal) és belsőépítészeti ötletekkel, valamint igen hatásos és látványos hang- és fényeffektusokkal is operál a kiállítás.

Erősíti az információkat, hogy a fentebb vázolt többsíkú rendezőelv következtében a paraszti műveltség, a népi kultúra egyes elemei más-más összefüggésben vissza-visszatérnek, azaz többször is felbukkannak, de természetesen gazdag változatokban, regionális variánsokban.

A kultúra galériájában kapott minőségi élmény megerősítést nyer a tanulmányi galériában. Itt ugyanis további adatokat kapunk vonatkozó műtárgyak kiállított sorozataival tárgytípológiá-

ra, típusvariációkra. Ugyanitt — kis elkülönített fülkékben — még további információkat kaphatunk a kiállított tematikus egységekhez és műtárgyakhoz kapcsolódóan, a helyszínen azonnal lehívható és tanulmányozható adattár (fotók, diafelvételek, szöveges leírások) segítségével.

E totális interpretálást modellszerűen jellemezve: „sok és informatív tárgy — korszerű, komplex installálás és prezentálás”.

Általánosságban megállapítható, hogy a meglátogatott múzeumok többsége mind helyi, mind regionális, de nem ritkán nemzeti—nemzetközi szempontból is igen értékes gyűjteménnyel rendelkezik (pl. Musée des Jacobins D'Auch és Párizs művészeti múzeumai), vagy éppen egy témára, tárgykörre specializálódott kollekciónal, illetve profillal hívja fel magára a figyelmet (pl. Musée Massey Tarbes — nemzetközi huszár-történelmi gyűjtemény).

A tanulmányozott múzeumok — csakúgy, mint a világ talán valamennyi múzeuma — eltérő nagyságrendű, de nem kevés gondot okozó, műtárgy állagvédelmet és biztonságot garantáló raktár-problémákkal rendelkeznek.

A múzeumi-muzeológiai nehézségek leküzdésének reményét kelti a franciaországi múzeumokban tapasztalt technikai—műszaki fejlettség. Ez egyaránt vonatkozik a szakanyagok kezelésére, az ügyvitell, adminisztratív és nyilvántartó munkára, valamint a szakmai munkát segítő felszerelések, eszközök körére.

A múzeumokban nagy szakmai elkötelezettséggel és mély hivatástudattal dolgozó kollégákkal ismerkedhettünk meg. Megítélésünk szerint azonban a közgyűjtemények nagyságához, a szakmai anyagok tudományágak szerinti tagoltságához, s általában a múzeumok szerepéhez mérten kevés a tudományos kutatók, muzeológusok, műtárgyvédelmi szakemberek, restaurátorok száma. Sok más egyéb mellett ez is oka lehet annak, hogy a gyűjteményi anyagok közzététele, publikálása többnyire elmarad a kívánttól, s a múzeumok kincseinek túlnyomó hányada még a szakma körében sem igazán ismert.

A Közép-Európából érkező számára úgy tűnt, hogy az államigazgatással, közigazgatással, a helyi hatóságokkal, szervezetekkel, alapítványokkal való viszony befolyásolja, illetve alakíthatja az egyes múzeumok helyzetét, pozícióját, főként pénzügyi lehetőségeiket.

Föltehető továbbá, hogy az országos kultúrpolitika hangsúlyeltolódásai is hatással lehetnek egyes programokra, illetve profilokra. Talán ez is ott lehet bizonyos közművelődési intézmények igen eltérő esélyeinek hátterében, véli a Magyarországról Franciaországban tanulmányúton járt néprajzkutató muzeológus, azt tapasztalva, hogy az antropológiai és etnológiai tudományok szempontjából világviszonylatban jelentős Musée de L'Homme látható múzeumi—muzeológiai gondokkal küszködik, miközben Párizsban ugyancsak világviszonylatban figyelmet keltően működik a maga nemében egyedülálló Georges Pompidou Kulturális Központ.

Mindent egybevéve élményekben és szakmai tapasztalatokban gazdag és eredményes tanulmányutat valósíthatunk meg. Köszönet mindazon intézményeknek, melyek ezt lehetővé tették. Külön köszönet illeti mindazokat a munkatársakat, kollégákat, akik sokoldalú segítségükkel és személyiségükkel járultak hozzá a tanulmányút kiteljesítéséhez és a benyomások maradandóvá tételéhez.

Meggyőződésünk, hogy a Franciaországban szerzett információk, új ismeretek jól szolgálnak nemzetközi kitekintésünket, és inspirálóan hatnak hazai szakmai tevékenységünkre.

Tanulmányút Litvániában

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, a Sóstói Múzeumfalu és a Litván Szabadtéri Néprajzi Múzeum között 1990. februárjában aláírt szerződés értelmében 4 magyar múzeumi szakember utazott július 4—14-ig 10 napos tanulmányútra Litvániába, hogy ott a rumšiškési múzeum vendégeként megismerkedjen a múzeum szervezeti, tudományos és közművelődési munkájával.

A vendéglátók külön kiemelték, hogy a múzeumaink között létrejött szerződést a *Litván Kulturális Minisztériumban* is igen jelentősnek tartják, hiszen annak aláírására a litván függetlenség kinyilvánítása után elsőként került sor, s mi voltunk azok is, akik a szovjet blokád feloldása előtt tettünk eleget a meghívásnak.

A blokád lépten-nyomon érezhető jelenléte ellenére (pl. többszáz kilométeres kiterőre kényszerültünk a lengyel—litván határ lezárása miatt, színtint csak feketén lehetett venni, szinte „kihaltak” voltak az üzletek stb.) házigazdáink igazán színvonalas programot állítottak össze számunkra. Több napon keresztül ismerkedhettünk az 1966-ban a Kaunastól alig 20 km-re fekvő Rumšiškésben alapított, közel 175 hektár területen fekvő *Litván Szabadtéri Néprajzi Múzeum*-mal. A még jelenleg is folyó (illetve a blokád miatti pénzhiány következtében felfüggesztett) építés befejezése után közel 90 hektáron mutatják be a Litvánia néprajzi tájainak megfelelően 4 szektorra osztott múzeumban a jellegzetes településtípusokat és épületeket. A múzeum területének közel felét elfoglaló erdők között kanyargó mintegy 6 km hosszú út köti össze Aukštaitia, Suvalkija, Žemaitija és Dzūkija tájainak építkezését bemutató kiállítást, s külön egységben folyik egy leendő kisváros épületeinek áttelepítése is. Az erdőkben — eredeti helyükre utalva — különféle magtárak, kamrák, csárda stb. találhatók. A látogatók kiszolgálására játszótér, hatalmas parkoló, a bejáratl épületben ajándékbolt, az áttelepített csárdában működő étterem stb. szolgál.

A népi hagyományaikhoz igen ragaszkodó litvánok a blokád ellenére idén is megtartották ötévenként sorra kerülő *Dal és tánc ünnepe* című színpompás kulturális seregszemléjüket. A fővárosban, Vilniusban megrendezett 3 napos „népünnepélyre” az ország minden részéről érkeztek a résztvevők, vendéglátóink jóvoltából mi is megnézhattük a nyitó- és záróünnepség több-százézer embert megmozgató rendezvényeit. Ezek demonstratív jellegét érzékeltette az a tény, hogy a megnyitó ünnepségen részt vett a miniszterelnök-asszony is.

Rumšiškésen kívül megismerkedhettünk Vilnius és a hajdani Hansa-város, Kaunas nevezetességeivel is. Úgy tapasztaltuk, hogy az elmúlt két év politikai eseményeinek hatására gőzerővel folyik a litván múlt feltámasztása és megismertetése: minden középületen litván trikolórok lengenek, a múzeumokban a két világháború között fennállt burzsoá köztársaság történetére vonatkozó kiállítások láthatók (pl. a volt köztársasági elnök kitüntetései, a köztársaság pénzei), az utcákon, tereken folyik a litván történelem nagyjainak rehabilitálása jegyében a szobrok visszaállítása.

Tíznapos ott-tartózkodásunk utolsó négy napját a tenger melletti kedvelt üdülőhelyen, Palangán töltöttük. Itt felkerestük a lengyel Tyszkiewicz herceg nyári palotájában berendezett borostyánkő-múzeumot, s innen kiindulva látogattuk meg a hajdani Memel-vidék központjának, Klaipedának múzeumait, az egykori német erőd közepén létesített tengeri múzeumot és a városközpontban lévő, gazdag gyűjteménnyel rendelkező óramúzeumot.

A szerződés értelmében minden évben négy-négy múzeumi szakember tapasztalatcseréjére nyílik lehetőség. Most Debrecenből FEKETE GÁBORNÉ és LOVAS MÁRTON, Nyíregyházáról BODNÁR ZSUZSANNA és PÁLL ISTVÁN vett részt a litvániai tanulmányúton. Válaszként a rumšiškési

kesi múzeum 4 munkatársa augusztus közepén ismerkedett Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, valamint egy hosszabb kirándulás keretében Budapest és Szentendre értékeivel.

PÁLL ISTVÁN

Mexikói expedíció

Az ELTE BTK *Latin-Amerika Munkacsoport* régészeti—néprajzi expedíciója 1990. december 31-én indul Mexikóba, folytatni az 1985—86-os terepmunkát. Az expedíció tagjai: GYARMATI JÁNOS régész, HORVÁTH DOMOKOS fotós, filmes, KÉZDI NAGY GÉZA régész-néprajzkutató, PATAKY ZSOLT fotóriporter és CSABA ATTILA térképész.

A kutatócsoport államközi ösztöndíjat nyert el, és a mexikóvárosi egyetem, az UNAM is ösztöndíjjal támogatja a kutatásokat. Az utazás és felszerelés költségeit négy szponzor: Industrialexport, Hungarotex, Medicor és a Creditanstalt, valamint a *Katz Lipót Alapítvány* támogatásából fedezték.

A múltkori terepmunkához képest új lehetőség áll a csoport előtt, ugyanis most régészeti kutatási engedélyt kaptunk Tuzapán romvárosba és a Necaxa-folyó völgyébe. Ezekben a helyszíneken régészeti—topográfiai kutatásokat fogunk végezni, felszíni leletgyűjtéssel, térképezéssel, szondázó ásatásokkal, fotódokumentáció készítéssel.

Folytatjuk az 1985—86-ban megkezdett néprajzi gyűjtőmunkát is. Ekkor komplex terep-

Talajlőkészítés ásóbottal Coahviltán totonák település határában (Fotó: TENKELY ISTVÁN)

munkát folytatott az expedíció, régészeti, néprajzi és természettudományi vizsgálatokkal. Ebben a munkában akkor LAMMEL ANNAMÁRIA folklorista, NEMES CSABA ökológus—meteorológus, GYARMATI JÁNOS régész, TENKELY ISTVÁN agrármérnök, HORVÁTH DOMOKOS és PATAKY ZSOLT fotósok és KÉZDI NAGY GÉZA régész—néprajzkutató vett részt. E terepmunkáról az *Artes Populares* 15. számában, egy tanulmánykötetben számoltunk be, amely 1988-ban jelent meg, valamint LAMMEL ANNAMÁRIA és NEMES CSABA könyvében *Istenanyák indánjai* címmel (Akadémiai Kiadó, 1988).

A Veracruz és Puebla állam területén élő totonák népesség életmódját, kultúráját és az ezen a területen található régészeti objektumokat tanulmányoztuk. Most szintén Coahuilán, Coyutla és San Fernando településeken fogunk dolgozni. A két terepmunka között eltelt időszak akkulturációs folyamatait szeretnénk elemezni és filmet készíteni a korábban már leírt ünnepekről és szertartásokról. A kutatócsoport várhatóan 3 hónapot fog ezen a terepen dolgozni.

KÉZDI NAGY GÉZA

A három árva

(BUDAY GY.—ORTUTAY GY.: Székely népballadák. 1935)

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Vallási néprajzi értekezéslet Berekfürdön

A *Doktorok Kollégiumának* vallási néprajzi szekciója 1990. március 19—21-én Berekfürdön tartotta szokásos tavaszi munkaértekezletét. A megbeszéléseken több néprajzos kollégánk is részt vett. A szekcióvezető MOLNÁR AMBRUS (hajdúszoboszlói ref. esperes) tájékoztatta a munkatársakat a TS/4-es pályázat („A határokon kívül élő magyarság vallásossága és vallásos intézményei mint a nemzeti kultúra és identitás erősítője”) szellemében és anyagi támogatásával végzett kárpátaljai, gömörli és jugoszláviai gyűjtőmunka eredményeiről.

Ehhez kapcsolódva JÓZAN LAJOS (viski ref. lelkész) előadást tartott a viski és salánki keresztelési szokásokról, valamint a gyermekágy idejéhez és a csecsemőkorhoz kapcsolódó régi és mai szokásokról, hiedelmekről. Vegyes vallási néprajzi és népzenei vonatkozású adatokat ismertetett GULÁCSI LAJOSNÉ (munkácsi ref. kántor) a Kárpátalja néhány, archaikus hagyományokat őrző településéről.

ERDÉLYI GÉZA (hamvai ref. lelkész) igen színvonalas összefoglaló tanulmányt olvasott fel Gömör megye templomépítészetről, műemléktemplomairól. Két gömori református gyülekezet (Alsókálosa és Gömörszkáros) és lelkésze életébe engedett bepillantást egy önéletrajz ismertetésével CSÓRI ISTVÁN (megyaszói ref. lelkipásztor).

KISS ENDRE (sárospataki lelkész-könyvtáros) erdélyi reformátusok leveleiből olvasott fel, amelyeket a *Magyarországi Lelkészegyesülethez* írtak testvérgyülekezetet keresve, beszámolvaja saját gyülekezetük sorsáról és gondjairól. Ezek a levelek — mint cseppben a tenger — megrázó dokumentumai az erdélyi magyarság jelenének, s a „magyar vallás”-nak tartott protestantizmus nemzetiségértartó, értékőrző szerepét bizonyítják. Több évszázados múltra tekint vissza pl. az unitáriusok templomi passió-éneklése a nagyhét idején. Erről és az erdélyi unitáriusokról tartott rövid, velős előadást TÖRÖK ELEK (nyárádgálfalvi unitárius lelkész), majd részleteket énekelt a náluk gyakorolt passiókból. Vitát kavart a lelkipásztorok körében KÜLLÖS IMOLA előadása a „te-leki látó asszony”-ról, Borku Mariskáról, aki a 30-as évek végén működött, és „Lett Szövetség” címmel leírta látomásait, igehirdetését. Az előadó körvonalazta e látomások és azok mai, írásos változatainak — a Nagydobronyban és Ágteleken általánosan használt „Igis füzetek”-nek — vallási néprajzi, folklorisztikai problémáit, majd rámutatott sokoldalú (textológiai, ikonográfiai, teológiai stb.) elemzésük fontosságára. Jelezte azt is, hogy e munkának még csak a kezdeteinél tart, az írott forrásokot szóbeli gyűjtésekkel kívánja kiegészíteni és úgy feldolgozni.

A munkaértekezéslet résztvevői 19-én és 20-án este megtekintették azokat a videófilmeket, amelyek MOLNÁR AMBRUS irányításával készültek a Kárpátalján, 1989. novemberében. (1. Esketés és lakodalom Nagydobronyban; 2. Temetés Nagydobronyban; 3. Kopjafaavatási ünnepség a viski templomban az 1945-ben elhurcolt magyar lakosok emlékére.). A vallási néprajzi konferencia utolsó napján a szekció munkatársai a következő félév gyűjtési feladatait és kiadványterveit beszélték meg. Összeállítottuk a *Doktorok Kollégiuma* augusztusi plenáris ülésére készítendő előadások jegyzékét, valamint egy, a szekció 10. évfordulóját köszöntő ünnepi tanulmánykötet teremtét. Ezt a jubileumi kiadványt — igen kis példányszámban — a *Sárospataki Teológiai Nagykönyvtár* segítségével KÜLLÖS IMOLA szerkesztésében augusztusra kívánjuk megjelentetni. Tervezzük a *Magyarországi Lelkészegyesülethez* érkezett másfél száz erdélyi levél mielőbbi kiadását is, hisz kortörténeti forrásértékük vitathatatlan. A válogatás és sajtó alá rendezés munkáját KISS ENDRE vállalta magára, s reméljük, sikerül szponzorokat találjunk e dokumentum-kötet megjelenteté-

séhez. Terveink szerint DANKÓ IMRE és MOLNÁR AMBRUS 1990. szeptemberéig összeállítja a *Vallási néprajz* című sorozat következő, immáron 5. kötetét.

KULLÓS IMOLA

Jubileumi interdiszciplináris konferencia

Nagykőrös, 1990. április 9—11.

Immár tíz esztendeje, hogy rangos konferenciák színhelye Nagykőrös. Az Arany János Múzeum más tudományos és hivatali szervekkel összefogva egy évtized alatt hét konferenciát rendezett. Az első 1980 tavaszán volt, témája a halottkultusz. A társrendezővel, az *MTA Néprajzi Kutató Csoporttal* közösen meg is jelent az anyaga, az *Előmunkálatok a magyarság néprajzához* 10. köteteként. Még ugyanezen esztendő őszén az Erdei Ferenc emlékülés keretében került sor a *Tanulmányok Nagykőrös történetéből és néprajzából* című kötet szakmai vitájára is (Acta I.). Az 1982-es esztendő is két konferenciát eredményezett. A *KLTE Néprajzi Tanszéke*vel közösen bonyolódott le a lakodalom-konferencia, amely a tanszék *Folklor és Etnográfia* sorozatában jelent meg. ARANY JÁNOS halálának centenáris évfordulójához kötődik a másik konferencia, melynek előadásai szintén megjelentek nyomtatásban (Acta III.). A *Falvak, mezővárosok az Alföldön* című konferencia aktualitását az a forradalmi változás adta meg, amely a vidéki, nevezetesen az alföldi településfejlesztésben bekövetkezett. A régészeti, történeti, néprajzi és szociológiai témájú előadások megjelentek a konferencia címével azonos tanulmánykötetben (Acta IV.). Az 1987-es építészeti konferencia is a hagyományos értékekre irányította a figyelmet régészek, történészek, néprajzosok és építészek közreműködésével, és sokat tett annak érdekében, hogy védelmet kapjanak, szembeállítva a modernizáció káros jelenségeivel. Az *Építészeti Alföldön* című konferencia előadásai is megjelentek tanulmánykötet formájában (Acta VI.). S 1990 áprilisában újabb konferencia volt Nagykőrösen, amely kísérletet tett a nagytáj, az Alföld folklorja egy jelentős egységének, a hiedelmek és szokások elemzésére és összefoglalására.

Az Alföld kiterjedt rónasága, melyet a folyók számos rész tájra tagolnak, a Kárpát-medence legjelentősebb tájegysége. Viszonylag bővebb ismeretekkel rendelkezünk a településtörténetével, településnéprajzával, építészeti kultúrájával kapcsolatosan. Tudjuk, hogy az Alföld fontos mezőgazdasági terület, ahol minden időben élenjáró is volt egyben. A parasztpolgári (cívis) fejlődés intenzívebb jellege, a peremibb részekkel összehasonlítva feltételezi a hiedelem- és szokáskultúra archaikusabb rétegeinek gyorsabb eltűnését, az átalakulást, szegényedést a központi, jelentősebb területeken. E folyamat azonban eltérő az Alföld egészét illetően: más a helyzet a gazdálkodás élén álló Bácska, Bánát, s a nagy mezővárosok esetében, mint a zártabb, mostohább geográfiai környezetű tájegységek vonatkozásában (Rétköz, Bereg, Szatmár, Sárköz, Sárrét).

A konferencia előadásai öt szekcióban hangzottak el. A régészeti előadások — KUBINYI ANDRÁS elnökletével — az avarokkal és a honfoglalással, az Árpád-korral foglalkoztak. SZENTPÉTERI JÓZSEF az avar ütközetre hívó kürtökről, SIMON LÁSZLÓ az avar sírjelek kérdéseiről, MADARAS LÁSZLÓ a honfoglalás kori koponyalékelés kultikus szokásáról beszélt. MESTERHÁZY KÁROLY a honfoglaló magyarság monoteizmusáról, annak összetevő elemeiről tartott előadást, VÁLYI KATALIN a középkori Szer falu ásatásai során előkerült építőalépzetekről, SELMECZI LÁSZLÓ pedig a jászok hiedelem- és szokásvilágáról. Ez utóbbi előadás bizonyossága szerint a XIII. században betelepült nomadizáló jászok kultúrájára a kereszténység nyomta rá bélyegét.

A történeti szekció — ennek elnöke szintén KUBINYI ANDRÁS volt — előadásai arra kívántak

választ adni, hogy milyen tényezők határozták meg, illetve befolyásolták az állami keretek között élő magyarság hiedelem- és szokásvilágát. DARKÓ JENŐ a magyarság eredetének hiedelemmondája hitelességét, s annak bizánci forrásait vizsgálta. KUBINYI ANDRÁS a középkori oklevelekben előbukkanó hiedelem- és szokásadatokról beszélt. NOVÁK LASZLÓ a hiedelem- és szokáskultúra történeti—néprajzi háttéréről szólva hangsúlyozta az Árpád-házi királyok és az egyházi rendeletek, agendák jelentőségét, mint amelyek a pogány emlékek eltávoztatását, az új keresztény ideológiának megfelelő szokáskultúra megeremtését szolgálták. Természetesen utalt arra is, hogy több szokás, hiedelemem szívósan megmaradt, egészen napjainkig nyomon követhető. Több előadás egy-egy kisebb-nagyobb körzet s témakör jellemzését tűzte céljává: BELLON TIBOR az alföldi, főként a nagykunsági mezővárosok erkölcsrendjével foglalkozott, SZENTI TIBOR a népi erkölcs bizonyos területével, a kurválkodás kérdésével, H. BATHÓ EDIT a Jászságban uralkodó hatósági intézkedésekkel, melyek a táncos mulatságok korlátozását, illetve tiltását célozták. SZTRINKÓ ISTVÁN Kiskunmajsa hiedelem- és szokáshagyományait vette vizsgálat alá a XVIII. századtól, s BENDA GYULA pedig — Keszthely példáján — az örökösödési szokásról szólt.

A néprajzi előadások első csoportja — e szekcióban DANKÓ IMRE elnökölt — az archaikus rétegekre irányította a tudományos érdeklődést. Itt szólt SZABÓ GÉZA (ő volt a Petőfi-kutató Megamormv-expedíció régésze) a burjátok sámánizmusáról, amelynek elemeit felfedezhetjük Szent István törvényeiben is. TORMA JÓZSEF az ősi türk népek, köztük a baskírok névmágiájáról tartott előadást, s hozzá kunsági példákat sorolt fel. Megtudhattuk, hogy *Karcag* neve sztyeppei vörös rókát jelent, s a Szeged környéki *Szatymaz* pedig a mágikus „el nem adott gyermek” jelentésével bír. JUNG KÁROLY az anyatej mágikus szerepéről beszélt gombosi példák alapján, SZABÓ LÁSZLÓ a hiedelem és valóság összefonódását, a hiedelmek valóság-gyökereit mutatta ki előadásában a Tisza menti „szekerések” példája alapján. SZABÓ ISTVÁN a boszorkányság XX. századi meglétéről hozott adatot Jászberényből. Még e szekcióban tartott előadást BOSNYÁK SANDOR *A világ közepe — a föld köldöke* címmel, POLNER ZOLTÁN a szülés hiedelmeiről, FÜVESSY ANIKÓ a Tiszafüred környéki kincskeresés mondáiról, KOTICS JÓZSEF pedig az alföldi méhészkedés hiedelmeiről.

A hiedelem- és szokáskultúra archaikus elemei, rétegei mellett jelentősek az interetnikus hatások is. Ez volt a témája a második néprajzi szekciónak, melynek elnöki tisztét PALÁDI-KOVÁCS ATTILA töltötte be. UJVÁRY ZOLTÁN hangsúlyozta előadásában a belső migráció fontosságát, megemlítve Nagykorós példáját a XVII. századból. A belső migráció mellett számottevő az interetnikus hatás, amely részben a magyarság meghatározó szerepét a peremi részek románságára, szlovákságára, délszlávságára, illetve azok visszahatását tartalmazza. KRUPA ANDRÁS a Békés megyei szlovákok boszorkányhiedelmeit történeti alapon vetette össze a magyarságéval, s FARKAS JÓZSEF pedig színesen ecsetelte a szatmári táj életét, ahol románok, ruszinok békekészséggel éltek a magyarokkal évszázadok során. BÓDI ERZSÉBET a lakodalmi, ünnepi kalács interetnikus jellegére utalt előadásában, s BECK ZOLTÁN pedig a békési — legújabb kori — építőáldozatokról szólt.

Az utolsó szekció — UJVÁRY ZOLTÁN elnökletével — mintegy összegzése az előzményeknek. Ez körvonalazódik MADAR ILONA Sárrétudvari hiedelemkultúrájáról, BARTHA ELEKNEK a dél-bánsági magyar telepek hiedelem- és szokásrendszerének etnikai rétegződéséről, FELHŐSNÉ CSISZÁR SAROLTA Beregről, HIDVÉGI LAJOS Cegléd hiedelemvilágáról, SZ. KÖRÖSI ILONA Kecskemét környéke hiedelmeiről, GULYÁS ÉVA a pásztorok megajándékozásának szokásairól az Alföldön, LUKÁCS LÁSZLÓNAK a farsangi alakoskodó szokásokról Fejér megyében, s GYÖRGI ERZSÉBETNEK az alföldi házassági kapcsolatokról (XIX. sz.) tartott előadásában. Megállapítható, hogy az egyes résztájaknak, vidékeknek megfelelően az Alföld sajátosságokkal rendelkezik, de ez a hiedelem- és szokásrendszer nem lokális jellegű. Mint Pócs ÉVA is rámutatott a boszorkányok kapcsán, az Alföld nem izolált, hanem szerves része az egyetemes magyar népi kultúrának.

A sok problémát felvető, tárgyaló és elemző, s szintézisre törekvő interdiszciplináris előadások egyike sem marad pusztán szó, tanulmányá átdolgozva megjelennek az *Arany János Mú-*

zeum Közleményeinek (*Acta Musei de János Arany Nominati*) soron következő, hetedik kötetében. Ezzel egy nagy hiány pótlására is sor kerül, hiszen nagytájunk, az Alföld hiedelem- és szokáskultúrájának első összefoglalása, szintézise valósul meg általa.

NOVÁK LÁSZLÓ

Dunántúli néprajzi napok Nagykanizsán

A Veszprémi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága által rendszeresen szervezett szakmai tanácskozásra legutóbb 1990. május 10–11-én Nagykanizsán került sor. A rendezvény sikeréhez nagyban hozzájárult a Magyar Néprajzi Társaság *Ethnographia Pannonica Szakosztálya*, valamint a vendéglátó intézmény, a nagykanizsai Thury György Múzeum. KERECSENYI EDIT közreműködésének köszönhetően sikerült megvalósítani, hogy a szakmai tanácskozás átléphette az országhatárt, és a jugoszláviai Lendva-vidéken is megfordulhattak a konferencia résztvevői.

A dunántúli néprajzos múzeológusokat és önkéntes gyűjtőket, illetve a Dunántúl néprajzi kutatásával foglalkozó szakembereket tömörítő akadémiai munkabizottság ez alkalommal a dél-dunántúli néprajzi tevékenységről „életközlelől” tájékozódott, lévén alkalma személyesen megismerkedni a nagykanizsai és az alsólendvai múzeumokban folyó szaktudományos kutató- és feldolgozó munkával. A dél-dunántúli kutatási beszámoló keretében elsőként NAGY ZOLTÁN körmendi múzeumigazgató adott tájékoztatást a Göcsej és Hetés vidékén folyó kartografikus vizsgálat eredményeiről, az archiválás és feldolgozás helyzetéről. A mikrotájai kutatások a hagyományos népi kultúra minden lényeges területére kiterjedtek, és néhány éven belül monografikus feldolgozások formájában realizálódnak. LACKOVITS EMŐKE, a veszprémi múzeum osztályvezetője a vallási néprajz dunántúli kutatási tervét ismertette, utalva a muzeológiai (tárgygyűjtési és kiállítási) feladatokra. Ez a nagyszabású program csatlakozik a mind nagyobb számban jelentkező regionális gyűjtőmunkához. Az előadást követő élénk vita mind a kutatási feladatokhoz, mind a szervezési teendőkhöz hasznos hozzájárulást nyújtott.

A konferencia második napi programját a jugoszláviai tanulmányút jelentette. Az alsólendvai múzeum nagyszámú, kitérő magyar anyaga KERECSENYI EDIT sokéves gyűjtő- és feldolgozó munkáját dicséri, különösen a textil-gyűjtemény emelkedik ki a figyelmet érdemlő tárgygyűjtésből. A konferencia résztvevőinek alkalmuk nyílt a tanulmányút során Varasd és Csáktornya történelmi nevezetességeivel és múzeumi kiállításával is megismerkedni.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Országos néprajzos muzeológus konferencia

Baja, 1990. augusztus 23–24.

A magyar múzeumok etnográfusai — több éves szünetelés után — ismét találkozhattak egymással azon hagyomány jegyében, mely szerint az évenként megrendezésre kerülő szakmai továbbképzésnek mindig más vidéki múzeum ad otthont, illetve nyeri el azt a kitüntetést, hogy kiállításait és gyűjteményeit az ország minden részéről összeseregülő kollégák elé tárhassa. A Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet által ebben az esztendőben vállalt konferenciaszerve-

zés annak a szakmai rendezvénysorozatnak felelevenítését jelentette, mely éppen ezen a tájan. Kalocsán 1982-ben szakadt félbe

A több mint száz szakember részvételével tartott tanácskozás központi témája a *Néprajz és ökológia* címet viselte, amely témakörben három előadás hangzott el. HOFFMANN TAMÁS vitaindító előadása széles európai perspektívában tárgyalta a természetátalakítás történeti folyamatát, az erdő és kultúrtáj viszonyát, időbeli arányváltozásait. BARTH JÁNOS az ember és a folyó együttélését, a Kalocsa környéki Duna-szakasz XVIII—XIX. századi népeletét jelenítette meg gazdag levéltári forrásanyag segítségével. SZTRINKÓ ISTVÁN pedig a Duna-Tisza közének paraszti tájátalakító tevékenységét vázolta fel a XVIII. századtól napjainkig.

A tanácskozás témájához szorosan kapcsolódott a bajai múzeum állandó kiállításainak megtekintése, melyekben SOLYMOS EDE és SZOJKA EMESE, a kiállítások rendező muzeológusai ka-lauzolták a konferencia résztvevőit, valamint a másnap sorra került hajókirándulás a gemenci Duna-szakaszon. A konferencia eredményességét nagyban köszönhette SZTRINKÓ ISTVÁN megyei múzeumigazgató-helyettes, valamint KÓHEGYI MIHÁLY múzeumigazgató és MERK ZSUZSA muzeológus közreműködésének.

A következő évi szakmai tanácskozáshoz a centenáriumát ünneplő, ez alkalomra megújuló balassagyarmati *Palóc Múzeum* vállalja a házigazda szerepét.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

A Kriza János Néprajzi Társaság vándorgyűlése

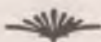
1990. szeptember 22—23-án került sor Csíkszeredán a romániai magyar néprajzosokat, folkloristákat magába tömörítő *Kriza János Néprajzi Társaság* első vándorgyűlésére.

A *Csíki Székely Múzeumban* szervezett rendezvényen mintegy 60 hivatásos, illetve önkéntes néprajz- és folklorkutató vett részt. A romániai magyar néprajzkutatás sajátos elméleti és gyakorlati kérdéselt elemző, illetve a tudományág általános elvi problémáit tárgyaló dolgozatot olvasott fel FARAGÓ JÓZSEF, ALMÁSI ISTVÁN, NAGY OLGA, GAZDA KLÁRA, HOFER TAMÁS, MOHAY TAMÁS és BALÁZS LAJOS. SZABÓ ZSOLT, a *Kriterion Könyvkiadó* szerkesztője beszámolt a kiadó tevékenységéről, különösképpen a folklorkutatók, gyűjtések kiadásának gondjairól, távlatairól.

Az előadásokat megbeszélések, viták követték, melyek minduntalan kitértek a KJNT-nek a romániai magyar tudományos életben betöltendő helye, szerepe, jelentősége vizsgálatára, keresésére is, szoros összefüggésben az új, de rendkívül zavaros és bizonytalan gazdasági, társadalmi, szellemi élettel.

A tanácskozást POZSONY FERENC társasági elnök és ZAKARIÁS ERZSÉBET társasági titkár vezették.

BALÁZS LAJOS

SZEMINÁRIUMOK, TANFOLYAMOK, TÁBOROK

Jelentés a Magyar Néprajzi Társaság által rendezett II. Néprajzi Szeminárium munkájáról

Szombathely, 1990. július 1—10.

Az I. Néprajzi Szemináriumot a Néprajzi Társaság több más társadalmi és szakmai szervezet segítségével 1989. július 1—10. között rendezte meg Békésen. Akkor a szemináriumon 23 fő vett részt, Jugoszláviából és Csehszlovákiából 9—9 fő, a Szovjetunióból 4 fő, Ausztriából 1 fő érkezett. Romániából senki sem jöhetett el. Az első szeminárium programja, előadásai érintették a néprajztudomány majd minden témakörét, hisz az elsődleges cél egy általános információhiány pótlása, ismerkedés és kapcsolatteremtés volt.

Az 1990-es év nemzetközi politikai és társadalmi változásal a szervezők és a meghívottak számára is új feladatokat adtak. A leglátványosabb változás a romániai magyarság életében történt, így új távlatok nyíltak a néprajzosok és a néprajzzal foglalkozók számára.

Sorban alakultak kulturális egyesületek, közülük a tudományágunk számára is fontos *Kriza János Néprajzi Társaság* az *Orbán Balázs Közművelődési Egyesület*, műtárgy- és műemlékvédő szervezetek Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen és Kolozsváron, a csernátoni múzeumhoz kapcsolódó *Bod Péter Közművelődési Egyesület* stb. Számolni kell a határainkon túli önkéntes gyűjtők, helytörténeti gyűjtemények, tájházak szervezőivel, a muzeológusi és restaurátor munkát is ellátó lelkes, sokszor önfeláldozó kollégák speciális érdeklődésével is. Itt nemcsak az erdélyi muzeológusokra és gyűjtőkre gondolhatunk, hanem a felvidéki, kárpátaljai és vajdasági fiatal, néprajz iránt érdeklődő értelmiségiekre is, akik a következő időszakban alakítják ki, vagy újítják fel szervezeteiket, műhelyeiket.

Mivel a környező országokban magyar nyelvű, egyetemi szintű néprajzi képzés nincs, ezért kell ezt a hiányt Magyarországnak — a lehetőségek szerint — pótolnia. A néprajzi szemináriumok ebből a feladatból vállalnak részt, amellet számba veszik az eddigi eredményeket, lehetőséget adnak a problémák közös végiggondolására, megvitatására.

Az 1990. július 1—10. között Szombathelyen megrendezett II. Néprajzi Szeminárium 54 külföldi résztvevője is jelzi a változást (Románia: 33 fő, Szlovákia: 5 fő, Kárpátalja: 5 fő, Jugoszlávia: 8 fő, Ausztria: 3 fő).

A második szeminárium célja az ismerkedésen és kapcsolatteremtésen túl, egy-egy témakör mélyebb áttekintése, a határainkon belüli és kívüli kutatási eredmények, feladatok, tervek és lehetőségek, a korábbi és újabb szakkönyvek, bibliográfiák, folyóiratok, kérdőívek számbavétele volt. Három szekcióban — népi építéset, folklór, restaurátor — folyt a munka, de közös általános érdeklődésre számítható előadások is elhangzottak.

Az utóbbi keretében beszámolót hallhattak a résztvevők a magyar néprajz történetéről és jelenlegi szervezetéről (BALASSA IVÁN), a magyar múzeumügyről (BODÓ SÁNDOR), a magyarországi nemzetiségi—kisebbségi politikáról (EPERJESSY ERNŐ), a jugoszláviai néprajzi kutatásokról (PENAVIN OLGA), a burgenlandi magyarságról és kutatási problémáiról (GAÁL KÁROLY), a romániai magyar néprajzi kutatásokról és eredményekről (GAZDA KLÁRA, FARAGÓ JÓZSEF), a felvidéki magyarság néprajzi munkáiról (ÁG TIBOR), a Vas megyei néprajzi eredményekről (NAGY ZOLTÁN), a magyar Szent Korona körül kialakult vitákról és véleményekről (BAKAY KORNÉL).

A népi építészeti szekcióban BARABÁS JENŐ a népi építéset kutatástörténetével, BALASSA M. IVÁN a magyar népi építéset történetével és a szabadtéri múzeumok, tájházak kérdéseivel, K. CSILLÉRY KLÁRA a népi bútorokkal és lakásberendezéssel ismertette meg a hallgatóságot. A ma-

gyar tájak építészetét CSERI MIKLÓS és GRAFIK IMRE mutatta be. A szakrális építményekről, kálváriákról SZILÁGYI ISTVÁN beszélt gazdag képanyaggal illusztrálva előadását. Nagy érdeklődés kísérte a Vasi Múzeumfaluban a SABJÁN TIBOR vezette felmérési gyakorlatot is. A szekció lehetőséget adott a határainkon túli népi építészeti, műemléki kutatások jelenlegi helyzetének áttekintésére.

Erdélyben 1990. januárjáig fiatal építészek nagy nehézségek közepette, nem kis veszélyt vállalva, más tevékenységgel összehangolva, szívésen és kitartóan nagyon jelentős építészeti kutatásokat és dokumentálásokat végeztek. A sepsiszentgyörgyi ZAKARIÁS ATTILA nevét kell kiemelnünk, aki előadás keretében számolhatott be munkájáról, eredményeiről, terveiről.

A jugoszláviai magyar népi építészet és műemlékek kutatására vállalkozott négy fiatal vajdasági építészmérnök. Számukra útmutató jelentőségűek voltak a szekció nyújtotta lehetőségek annak ellenére, hogy már elkezdtek otthon a felmérési, dokumentálási munkálatokat.

A folklor szekcióban a vallási néprajz kutatása kapott hangsúlyt. A téma kutatástörténetéről BARNÁ GÁBOR, a református vallásos népeletről LACKOVITS EMÓKE, az archaikus népi imákról ERDÉLYI ZSUZSANNA, az egyházi népeletről JAKI SÁNDOR TEODÓZ tartott előadásokat. A téma túlsúlyát indokolja az a tény, hogy a szocialista rendszerek nem tartották kívánatosnak a vallási néprajz kutatását, így csak a népi díszítőművészethez kapcsolódóan említik, mint Csehszlovákiában és Romániában. A jugoszláviai helyzet e téren viszonylag jó volt. Magyarországon a nyolcvanas évektől kapott állami „jóváhagyást” a vallási néprajz kutatása, addig csak teológiai főiskolákhoz, egyházakhoz, egyházi kiadókhoz kapcsolódhatott.

NAGY ILONA és KÜLLÖS IMOLA előadása igen sok segítséget nyújtott a prózai népköltészet kutatásához, mivel a résztvevők közül többen foglalkoznak népmesegyűjtéssel, paraszti vallomások, önéletírások elemzésével. NIEDERMÜLLER PÉTER a magyar folklórisztikai irányzatokról, SZILÁGYI MIKLÓS a szokások és a társadalmi szervezetek kapcsolatáról beszélt. Rendkívüli érdeklődés és parázs viták kísérték a balladakutatáshoz és a moldvai csángó gyűjtésekhez kapcsolódó beszámolókat. FARAGÓ JÓZSEF, KALLÓS ZOLTÁN és SZABÓ CSABA előadásai, amelyekbe a hallgatóság egy része is bekapcsolódott, egy közös balladakonferencia igényét vetette fel. A legnagyobb vita a gyűjtési etikáról és a változásvizsgálat módszereiről folyt.

ALMÁSI ISTVÁN az erdélyi, ÁG TIBOR a felvidéki magyar népzenei kutatásaikról gazdag hanganyaggal kísért előadást tartottak, amelyet igen szépen egészített ki BIRINYI JÓZSEF hangszerekkel illusztrált hangszertörténeti bemutatója.

A restaurátor szekció szervezői, előadói (HESZTERA ALADAR, KISS CSABA, KISSNÉ KOROMPAY BERNADETT, NAGY ENDRE) figyelembe vették a határainkon túli restaurátorképzés nehézségeit és hiányosságait. Elméleti és gyakorlati foglalkozásaikat a *Savaria Múzeum* restauráló műhelyében, a Vasi Múzeumfaluban, Sárváron és Kőszegen tartották meg példamutató lelkiismeretességgel és segítőkészséggel.

Nemcsak a Magyarországon használt vegyszerekkel, eljárásokkal és módszerekkel ismertették meg a résztvevőket, hanem ellátták őket alapvető szakkönyvekkel, főiskolai jegyzetekkel, szakcikkek fénymásolataival.

A. II. Néprajzi Szeminárium legnagyobb eredményének a hatfelé szakított magyarság néprajzkutatóinak, néprajzi gyűjtőinek első közös találkozóját, kézfogását tekinthetjük. Sokan névről, publikációkból ismerték egymást, de sohasem találkoztak, találkozhattak. Áttekinthették, megismerhették egymás munkáit, eredményeit, terveit, lehetőség volt a felmerült problémák megbeszélésére, megvitatására. A szeminárium elmélyült munkája közös kutatások, publikálások, szűkebb témájú konferenciák szervezésének lehetőségét vetette fel.

A határainkon túlról érkező résztvevők számára különböző intézmények, kiadók szakkönyveket, periodikákat ajánlottak fel, így a *Savaria Múzeum* könyvajándékával együtt több száz néprajzi—történeti szakkönyv talált gazdára. Ismerve a határainkon túl élő magyarság nagy részét majd egy évtizede sújtó politikai rendelteteket, igen nagy értéke és jelentősége van a könyvadományoknak.

A résztvevők — előadók és hallgatók — tanulmányokat, dolgozatokat, gyűjtéseket hoztak, és adtak át a *Néprajzi Társaságnak*. Ezekből — és ez is a *II. Néprajzi Szeminárium* eredménye — a határainkon belül és túli néprajzi kutatások jelenlegi helyzetéről, feladatairól és lehetőségeiről kaphatunk reális képet.

DEÁKY ZITA

Kulturális tábor Gyergyószárhegyen

1990. júliusában egyhónapos nyári tábornak adott otthont az egykori ferences rendi kolostor Szárhegyen. Magyarországról érkezett előadók tartottak történelmi, irodalmi és néprajzi tárgyú előadásokat erdélyi magyar gyerekeknek.

KUN ÁRPÁD (költő), SZIRMAJ ÁGNES (kritikus) és KEMÉNY ISTVÁN (író, költő) kezdeményezésére negyvenöt (főleg Irodalomtörténész) kutató és tanár vállalta az órák megtartását. Én a székelek eredete és az erdélyi néprajzi csoportok témákban tartottam előadásokat a két turnusban résztvevő, összesen hetvenöt diáknak. A 14—18 éves kor közötti gyerekek példás szorgalommal és meghatóan lelkes érdeklődéssel kísérték figyelemmel előadásainkat.

A magyar *Művelődésügyi Minisztérium* és a *Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége* által nyújtott hathatós anyagi segítség lehetővé tette, hogy a diákoknak csak rendkívül csekély összeggel kellett a tábori költségekből részt vállalniuk. A gyerekek Erdély különböző területeiről gyűltek egybe az RMDSZ által hirdetett székelyföldi táborba. Itt kell megjegyeznünk, hogy ZÖLD LAJOS (az egyébként művésztelepként működő létesítmény vezetője), DEMÉNY LAJOS (egykori oktatásügyi miniszterhelyettes) és DOMOKOS GÉZA (RMDSZ) elvi támogatása nélkül e tábor nem jöhetett volna létre.

Ennek a csodálatos hangulatú és — a diákok szerint is — felmérhetetlenül hasznos és fontos kezdeményezésnek reméljük lesz folytatása az elkövetkezendő esztendőben is!

BALOGH BALÁZS

Néprajzi tanfolyam Domicán

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* 1990. július 21—28-a között rendezte meg *I. Néprajzi Továbbképző Tanfolyamát* a gömöri Domicán. A rendezvény célja, hogy elsősorban diákok és kezdő pedagógusok számára bizonyos néprajzi alapismereteket nyújtson, hogy felkészítse őket az önálló néprajzi kutatómunkára, esetleg néprajzi szakörök szakmai-módszertani irányítására. Ennek érdekében az összejövetel első két napján a mintegy harminc résztvevő előadásokat hallgathatott meg magyarországi, erdélyi és szlovákiai magyar néprajzkutatók tolmácsolásában. KÓSA LÁSZLÓ egyrészt a *Magyar Néprajzi Társaság* múltjáról, jelenéről, illetve a reá váró feladatokról, a néprajznak mint tudományos diszciplínának megújulási tendenciáiról, lehetőségeiről beszélt, másrészt arról tartott előadást, milyen eredményeket hozhat a klsnemesi eredetű közösségek néprajzi vizsgálata. LUKÁCS LÁSZLÓ hasznos módszertani útmutatót is adva, a Dunántúli kulturális tagolódását, néprajzi határait ismertette, illetve bemutatta a *Magyar Néprajzi Atlasz* néhány elkészült térképlapját. Ugyanő a Székesfehérvárott immár két évtizede évente rend-

szereken megrendezett középiskolai honismereti táborok szervezési módszertani tapasztalatait osztotta meg a jelenlévőkkel. Ehhez az előadáshoz kapcsolódott HALÁSZ PÉTER tájékoztató és gondolatébresztő ismertetése a magyarországi honismereti mozgalom főbb jellemzőiről. AMBRUS FERENC a dernői alapiskolában néhány évig általa vezetett honismereti szakkor eredményeivel, módszertani tanulságaival ismertette meg a jelenlévőket, míg B. KOVÁCS ISTVÁN a Rimaszécen tervezett, ám különböző okok miatt meg nem valósult *Rimavölgyi Honismereti Ház* szervezése körül gondokról, tapasztalatokról beszélt. E sorok írója a szlovákiai magyar néprajzi kutatások történetét vázolta röviden, illetve a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* megalakulásának körülményeiről, terveiről, gondjairól is szólt. A közelmúltban Erdélyben létrejött *Kriza János Néprajzi Társaság* elnöke, POZSONY FERENC betegsége hivatkozva, sajnos, nem lehetett jelen, de előadását írásban megküldte. A *Kriza János Néprajzi Társaság* megalakulásának szervezési-módszertani kérdéseiről, terveiről felolvasott előadás szintén tanulságos volt a szlovákiai magyar hallgatók számára is. FARAGÓ JÓZSEF a romániai népköltészeti kutatások eredményeit, a néprajzi élet kibontakoztatásának lehetőségeit taglalta.

A tanfolyam hátralévő részében gyakorlati foglalkozások zajlottak, ami azt jelenti, hogy a kevés gyűjtésl tapasztalattal rendelkező résztvevők SZANYI MÁRIÁNAK, a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Pedagógiai Munkacsoportja* vezetőjének a szakmai irányításával kutatási témákat választottak maguknak, majd kisebb csoportokra tagolódva, szakképzett néprajzkutatók irányításával a közeli Kecskeméten, illetve szűrőpróbaszerűen Hosszúszón és Pelsőcárdon végeztek (most már biztosan tudjuk!) eredményes gyűjtőmunkát. Azóta hasznos kis dolgozatok kerültek az erdővel kapcsolatos zsákmányoló gazdálkodásról (gombázás, erdei gyümölcsök gyűjtögetése, az erdő állatvilágának hasznosítása stb.), különféle népszokásokról (pl. húsvét, Luca, temetkezés stb.), viseletről, népi gyógyászatról stb. A kész, kisebb dolgozatok a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* tájékoztatójában, a *Hírharangban* jelennek meg, illetve az esetleg megszülető terjedelmesebb dolgozatok a társaság évkönyvében, a *Néprajzi Közlésekben* férhetők meg hozzá.

LISZKA JÓZSEF

Honismereti tábor Martonvásáron

1990. július 30. és augusztus 8. között Martonvásáron rendezte 15. honismereti táborát a *Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága*. Közel harminc középiskolás ismerkedett e tíz nap alatt Martonvásár és a környező puszták néprajzával, történeti múltjával az *István Király Múzeum* szakembereinek irányításával. A 15. jubileumi táborot GUNDA BÉLA akadémikus, egyetemi tanár nyitotta meg, emlékezve e tájhoz fűződő személyes élményeire és kutatásaira. Ezt követően LENCSÉS FERENC kandidátus, Martonvásár történetét feldolgozó kutató, honismereti sétát vezetett a faluban. A táborban résztvevő diákok előadásokat hallgathattak Fejér megye és Martonvásár néprajzáról, irodalmi és zenetörténeti emlékeiről, régészeti múltjáról, történetéről. Mátyás király halálának 500. évfordulója alkalmából két előadás hangzott el: *Mátyás király a magyar néphagyományban* és *Mátyás-émlékművek Magyarországon* címmel. A budapesti tanulmányi kiránduláson a *Széchenyi Könyvtárban* tettük látogatást, ahol a Mátyás király Corvinából rendezett kiállítását tekintettük meg. A honismereti táborban eltöltött idő legnagyobb részében terepmunkával, néprajzi gyűjtéssel foglalkoztak a diákok. Négy-öt fős kiscsoportokban járták a falut, s kutatásokat végeztek a martonvásári népszokásokról, a hitvilágról, az uradalmi cselédek életéről, a paraszti kertkultúráról, az egykori malmok emlékeiről, a népi orvoslás hagyományairól és Martonvásár

földrajzi neveiről. A gyűjtött témákat a tábor végére kis dolgozatokban foglalták össze. E munkák bekerültek az *István Király Múzeum* néprajzi adattárába, és az elmúlt évekhez hasonlóan szerepelnek az *Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat* ifjúsági tagozatán is.

VARRÓ ÁGNES

Cigány Néprajzi Tábor, 1990

A *Fővárosi Tanács Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Központja*, melynek igazgatója ZSIGÓ JENŐ, 1987 nyarán alakult. Tevékenységi köre három területre összpontosult: a) Óvodák, illetve iskolák pedagógusaival való együttműködés. Tehetséggondozás, valamint a középiskolás fiatalok ösztöndíj támogatása. b) Egyéni és csoportos munkavállalók részére munkahely keresésének segítése. c) Művelődési táborok, közművelődési programok szervezése.

Intézményünk az 1990-es évben az alábbi táborokat szervezte: cigány gyermektábor (6 évestől-14 éves korig), középiskolás tábor, alkotó tábor (cigány képzőművészek számára), nagycsaládosok üdültetése, néprajzi tábor.

A néprajzi tábor megszervezése számomra rendkívül izgalmas volt, hiszen nem rendelkezem még kutatói diplomával, illetve ismét „testközelben” lehettem azzal a közösséggel, amelytől többé-kevésbé már elszakadtam. A gyűjtés helyszínéül Szabolcs-Szatmár megyét választottuk. A megyén belül Kántorjánosi, Hodász, Nagyecsed, Csenger cigány közösségeit kerestük meg. E közösségekben a cigányok telepen élnek, ahol számarányuk hozzávetőleg az összlakosság egyharmadát teszi ki. A táborban 16 magyarcigány származású középiskolás tanuló, valamint 2 nem cigány származású néprajz, illetve filozófia szakos hallgató vett részt. A tábor szakmai irányítását SZUHAY PÉTER néprajzkutató-szociológus vállalta. A tábor alapvető célja: azoknak a többségében városi cigány fiataloknak a figyelemfelkeltése olyan tradíciók iránt, amelyekből ők már többségében kiszakadtak. E célt figyelembe véve jelöltük meg gyűjtési témáinkat.

Utunk során találkozhattunk még egy-egy mesteremberrel. Nagyecsedben nemcsak egy kósárkötőt és seprűkészítőt ismertünk meg, hanem láthattuk, hogyan veti a vályogot egy család apraja-nagyja, hogy kis konyhójuk még a tél beállta előtt elkészüljön. Hodászon egy tepsikészítővel, Kántorjánosiban pedig egy köszörűs házaspárral talákoztunk. Megtudtuk, hogy ezekben a falvakban valamikor régen a vajdákat nem önként választották, hanem mindenkor a község előjárói jelölték ki őket. Saját benső ügyeikben viszont a *Romanyi Krisz* (cigány szokás, törvény) alapján döntöttek. Ez a szokás még mindig él egyes csoportoknál.

Hodászon részt vehettünk egy görögkatolikus cigány nyelvű intenzív tanfolyamon, míg Kántorjánosiban egy pünkösdista hitközösséget ismerhettünk meg. Mint megtudtuk, az idősebb asszonyok közül sokan foglalkoztak jóslással, jövendőmondással, sőt rontással is, de azok, akik igazán értették mesterségük minden fortélyát, sajnos nem beszéltek erről. Ahhoz, hogy ezekről megtudjunk valamit, több időt kell ezekben a közösségekben töltenünk.

A gyűjtött anyagot naponta értékeltük. Megítélésem szerint ezeket a fiatalokat leginkább a kíváncsiság motiválta a gyűjtési munkára. Kíváncsiak voltak arra, hogyan is éltek-élnek ezek a közösségek. E kérdésre pedig akkor adhatunk pontos választ, ha a hagyományos életmódot folytató közösségeket vizsgáljuk. Az ő elmondásuk és a saját meggyőződésük szerint is, az oláh cigány közösségek szívesebben fogadtak bennünket, mint a magyarcigány közösségek. Ennek indokát én abban látom, hogy az oláh cigányoknak még van miről beszélniük, hiszen ők őrizték meg a legtovább a régi vándorló életmód sajátosságait, míg a magyarcigányoknak nincs miről mesélniük, mert kiszakadtak abból az eredeti cigány közösségből, amiben éltek.

A jövőben fontosnak és szükségesnek tartom az ilyen táborok szervezését, nemcsak az amatőr gyűjtők, de a szakemberek számára is, mert úgy gondolom, még meg lehetne menteni a már elveszettnek minősített etnikai kincset.

RÉZMÜVES MELINDA

Fazekasok alkotótáborra Mezőtúron

1990. július 10—20. között került sor Mezőtúron a *Fazekasok V. Alkotótáborára*. A tíznapos munkában a *Népi Iparművészeti Tanács* javaslatára tizennégyen vettek részt az ország minden tájáról. A tábor szakmai vezetője ISTVÁN ERZSÉBET néprajzkutató, a *Néprajzi Múzeum* kerámiagyűjteményének vezetője volt.

Az eddigi négy tábor alkalmával mindig egy-egy jelentős fazekasközpont formavilágát, motívumkincsét dolgozták fel a résztvevők. Először a mezőtúri, majd a hódmezővásárhelyi, azt követően pedig a tiszafüredi, végül a mezőcsáti központ fazekassága került sorra. Az idén nem egy önálló központ, hanem egy technika, a mázatlan vörös edények feldolgozásával foglalkoztak.

Hagyomány, hogy az egyes táborokhoz kapcsolódóan egy kiállításon ismerkedhetnek meg az adott téma történeti anyagával. Ebben az évben a *Néprajzi Múzeum* és a *Túri Fazekas Múzeum* anyagából a *Művelődési Központban* rendezett kiállítást tekinthették meg a látogatók.

A résztvevők, a korábbiakhoz hasonlóan, a gyakorlati munka mellett különböző előadásokat is meghallgattak. Az eddigi táborokban minden alkalommal tartott előadást a magyar kerámiakutatás jeles alakja, KRESZ MÁRIA is, aki sajnos idén már hiányzott az előadók közül.

A mostani tábor bevezető előadásában ISTVÁN ERZSÉBET szolt a Kárpát-medence vörös kerámiájáról. NAGY MOLNÁR MIKLÓS előadása a mezőtúri fazekasságban megvolt Gömör megyei kapcsolatokkal foglalkozott. A *Budapesti Történeti Múzeum* főigazgatója, SELMECZI LÁSZLÓ régész a jársági és a nagykunsági ásatásai kerámiaanyagáról beszélt a jelenlévőknek.

A gyakorlati munka a két évvel ezelőtt átadott „Badár-házban”, a *Fazekas Alkotóházban* zajlott. Ezt SZÜCS IMRE tiszafüredi fazekas, a Népművészet Mestere és VÉGH ÁKOS tatai fazekásmester irányították. Munkájukban TÓTH GÉZA, mezőtúri fazekásmester volt segítségükre.

A vörös edények készítése mellett VÉGH ÁKOS irányításával kipróbálták a távol-keleti, japán égetési technikát, a raku-égetést is. Ennek alkalmazásával készítik a japán mesterek a teaszertartáshoz használt csészéket. Ez a kísérlet nagy sikert aratott a jelenlévő fazekasok körében is.

A tábor zárásakor a résztvevők megállapodtak, hogy két év múlva ismét találkoznak, amikor is a magyarországi kályhásság történeti emlékeit dolgozzák fel.

NAGY MOLNÁR MIKLÓS

„Jó estét, jó estét biróné asszonyom...”

(Szegedi kis kalendárium, 1937)

OKTATÁS

A néprajzi oktatás helyzete Debrecenben 1949-ig, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének felállításáig

Ha a címben megfogalmazott feladatot a valóságnak megfelelően oldanám meg, illetve a kérdést a tényleges helyzetnek megfelelően válaszolnám meg, igen **könnyű** dolgom lenne, mert városunkban a *Néprajzi Tanszék* felállítását megelőzően önállóan szervezett néprajzi oktatás nem folyt. Illetőleg, csak más tudományágak tanítása függvényeként beszélhetünk, egy-két esetben, a kérdéses tudományág sajátos szempontjainak megfelelő szemléletű, irányultságú néprajzoktatásról, mint például a MILLEKER REZSŐ (1887—1945) vezette földrajzi, ember- és településföldrajzi aspektusú néprajzkutatásról és -oktatásról, egyetemünk *Földrajzi Intézeté*hez kötötten. Vagy a CSÜRY BÁLINT (1886—1941) vezette magyar nyelvészeti, nyelvjárás- és népnyelvkutatói oktatásnak megfelelően nyelvészeti irányultságú néprajzoktatásról beszélhetünk. Ez utóbbi egyetemünk magyar nyelvészeti, később népnyelvkutatói intézetéhez kapcsolódott.

Sajnos, városunkban nemcsak a néprajzoktatás hiányzott, hanem a kellő érdeklődés is. Ezt az érdektelenséget szépen mutatja a most százéves *Magyar Néprajzi Társaság* kezdeti, indító tagságának képe. Szinte hihetetlen, hogy 1889-ben, a *Magyar Néprajzi Társaság* indulásakor, csak két debreceni tagja volt. Az egyik az *Ev. Ref. Gymnasium*, a másik pedig OSTERLAMM ERNŐ főreáliskolai tanár. A megyében se volt jobb a helyzet. Az induláskor a *Magyar Néprajzi Társaság*-nak mindössze egyetlen Hajdú megyei tagja akadt, a hajdúszoboszlói földbirtokos, SZÍVÓS BÉLA. A teljes közönyt, érdektelenséget mutató képen mit sem változtat, ha az 1892 és 1896 között a debreceni zsidó gimnáziumban tanító kiváló nyelvész, a *Magyar Nyelvőr* szerkesztőjét, BALASSA JÓZSEFET is figyelembe vesszük. Az a sajnálatos körülmény, hogy Debrecenben és a megyében nincsen kellő néprajzi érdeklődés, már korábban, 1882-ben a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* Debrecenben tartott vándorgyűlése alkalmával is kiderült. Debrecenben is, mint minden más helyen, ahol ilyen vándorgyűlést rendeztek, előzetes tájékoztatásként összeállították és kiadták a kérdéses megye, vagy szabad királyi város esetében a város, természettudományi—orvos—közegészségügyi megalapozottságú és irányultságú monográfiáját. Ezekben a vándorgyűlési monográfiákban megírták a megyék, városok történetét, művelődéstörténetét, sőt esetenként néprajzát is. Debrecenben az 1882. évi vándorgyűlésre két monográfia is készült. Debrecen monográfiáját ZELIZY DÁNIEL orvos szerkesztette és nagyrészt írta is. Az akkoriban még új, fiatalnak számító Hajdú megye monográfiáját pedig VARGA GEIZA, Hajdú megye tiszti főorvosa szerkesztette. Mindkét monográfia néprajzi leírást is tartalmazott s mindkét kiadványban — jobb, illetve etnográfus, vagy inkább csak néprajzi érdeklődésű ember híján — a néprajzi leírásokat a szerkesztők, tehát ZELIZY DÁNIEL és VARGA GEIZA készítették el. ZELIZY *Társadalmi és egyéb viszonyok* fejezetcím alatt *Népleírás* címen ismertette Debrecen népszámlálási adatait és körvonalazta a „népesség jellemrajzát”. VARGA GEIZA bátrabban oldotta meg feladatát, egyenesen *A megye néprajzi ösmertetése* címen írta le Hajdú megye népeletének sajátosságait.

Mindezeknek azonban vajmi kevés köze van a néprajz oktatásához. Legfeljebb azon okból említhetjük meg őket, hogy a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* vándorgyűlései és az azokra készült monográfiák nem voltak hatástalanok néprajzi vonatkozásban sem. Ilyen értelemben ezeket a monográfiákat, illetve monográfiarészeket tanításnak, közvetett oktatótevékenységnek is felfoghatjuk. Ilyenféle hatásról beszélhetünk megyénk vonatkozásában is, amennyiben LISZT NÁNDOR Hajdú vármegye Tb. főorvosa gyűjtőmunkáját és könyvét a népi gyógyászat köré-

ből, az 1882. évi vándorgyűlés hatásának tudhatjuk be (LISZT NÁNDOR: *Népies gyógyító-módok és babonák Hajdúvármegyében*. Debrecen, 1906. 44 p.).

Az első debreceni néprajzi oktatótevékenység MILLEKER REZSŐ nevéhez, illetve itteni működéséhez fűződik, aki 1924—1945 között egyetemünk földrajzprofesszora volt. Bár MILLEKER maga is tartott néprajzi előadásokat tanszékén, saját, közvetlen néprajzi oktatómunkájánál fontosabb volt, hogy rendkívül tevékeny, nagy szervezőkészséggel megáldott ember lévén, a vezetése alatt álló tanszékhez kötötten össze tudta gyűjteni városunk, megyénk, sőt tájunk legjobb ember- és településföldrajzosaikat, illetve néprajzosaikat, elsősorban MENDÖL TIBORRA (1905—1966), MÁRTON BÉLÁRA (1880—1967), BERÉNYI DÉNESRE (1900—1971); illetőleg ECSEDI ISTVÁNRA (1885—1936), SZÜCS SÁNDORRA (1903—1982), GIDAY KÁLMÁNRA (1919—1988) és CSÁVÁS ISTVÁNRA (1904—1976) kell gondolnunk. Azzal, hogy MILLEKER megszervezte a *Tisza István Tudományos Társaság* on belül a *Honismertető Bizottság*ot és a bizottság kiadásában önálló kiadványsorozatot indított 1924-ben, nemcsak munkatársait, tanítványait vonta be a néprajzi publikációkat készítő sorába, hanem az ország vezető etnográfusait is, mint például GYÖRFFY ISTVÁNT (*Das Bauwesen der Hirten im ungarischen Tiefland*, 1927) és az akkor Nyíregyházán dolgozó KISS LAJOST is (*A hódmezővásárhelyi szücsmesterség és szücsornamentika*, 1927; *A nyíregyházai szücsmesterség és szücsornamentika*, 1929). Intézete kiadványsorozatát, a főleg disszertációkat közreadó *Közlemények a Debreceni Tisza István Tudományegyetem Földrajzi Intézetéből*-t (1936-) is bevonta a néprajzi, vagy néprajzi jellegű tanulmányok közlésébe, mint ahogy CSÁVÁS ISTVÁN *A Nagy sárrét monográfiája* című munkája esetében is tette. Ez a CSÁVÁS-féle néprajzi publikáció a közlemények 6. számaként, 1941-ben jelent meg. MILLEKER, mint a *Debreceni Szemle* társszerkesztője, elérte, hogy a folyóirat hasábjain rendszeresen jelenjenek meg elsősorban környezete tollából, néprajzi tanulmányok. Például SZÜCS SÁNDOR első tanulmányai itt, a *Debreceni Szemlé*ben, jelentek meg. Kimondottan az egyetemi néprajzoktatás ügyét szolgálta, hogy MILLEKER — MENDÖL mellett — magántanárává habilitálta ECSEDI ISTVÁNT, SZÜCS SÁNDORT pedig egyetemi tanulmányai befejezése után, négy éven át, díjtalan gyakornokként alkalmazta. MÁRTON BÉLA pedig a MILLEKER-tanszékhez kötötten egyetemi címzetes nyilvános rendkívüli tanárságig vitte. MENDÖL, ECSEDI, MÁRTON 1928—1944 között rendszeres néprajzi előadásokat is tartottak. SZÜCS SÁNDOR pedig néprajzi tanácsadással, a néprajzi kiadványok gondozásával, néprajzi kirándulások előkészítésével és vezetésével vett részt a MILLEKER-tanszék néprajzi oktatómunkájában. A MILLEKER REZSŐ körül kialakult néprajzi kutató- és feldolgozó-, valamint oktatómunka jellemzője az volt, hogy gazdaság-, ember-, illetve településföldrajzi beállítottságú, és ennek megfelelően szinte kizárólagosan tárgyi néprajzi jellegű volt.

A debreceni egyetemen nemcsak a *Földrajzi Tanszéken* fejlődött ki néprajzi, illetve néprajzi jellegű oktatótevékenység, hanem például a CSÜRY BÁLINT (1886—1941) vezette magyar nyelvészeti, majd népnyelvkutatói intézetben is. CSÜRY sajátos népnyelvi gyűjtőmunkája, amit elsősorban BAKÓ ELEMÉR és VÉGH JÓZSEF tanársegédei segítségével, főleg finn példák alapján folytatott, egyrészt a néprajzi ismeretszerzést is szolgálta, másrészt pedig eléggé széles körű néprajzi, népiéletbeli tájékozottságot kívánt. CSÜRY, aki pályája során hosszasan együttműködött nemcsak a néprajzi érdeklődéséről, hanem széles körű néprajzi tájékozottságáról, gyűjtő- és feldolgozó-munkájáról is híres SZABÓ T. ATTILÁVAL is, a későbbiekben kiváló etnográfusokká lett tanítványok egész sorával együtt tevékenykedett, mint például MOLNÁR JÓZSEFFEL (1905—1985), a tragikusan hamar, fiatalon elpusztult SZILÁGYI LÁSZLÓVAL (1919—1944), GIDAY KÁLMÁNNAL (1919—1988), NAGY JENŐVEL (1916—), BALASSA IVÁNNAL (1917—), hogy csak a legnevesebbeket említssem. A CSÜRY-tanítványok néprajzi tevékenysége nyelvészeti indíttatású volt és leginkább a *Wörter und Sachen* irányzatához állt legközelebb.

A debreceni egyetem magyar irodalomtörténeti tanszékéhez kapcsolódóan kell megemlékeznünk N. BARTHA KÁROLY egyetemi magántanár (1889—1956) néprajzi oktatómunkájáról. N. BARTHA KÁROLY munkássága átmenetet képez a MILLEKER-féle földrajzi irányultságú és a CSÜRY BA-

LINT intézetéhez kapcsolódó nyelvészeti gyökereztetésű, de mindkét esetben főleg tárgyi néprajzi vonatkozású debreceni néprajzi oktató-, gyűjtő- és feldolgozó munka, valamint a magyar irodalomtörténeti intézethez laza szálakkal kapcsolódó, főleg folklór irányultságú tevékenység között.

Egyetemünk KARÁCSONY SÁNDOR vezette pedagógiai és társaslélektani intézeteihez kapcsolódva pedig LÜKŐ GÁBOR (1909—) egyetemi magántanár néprajzi oktatómunkáját kell megemlítenünk.

Az egyetem említett négy tanszékén kívül Debrecenben a huszas-harmincas évek fordulóján, illetve a negyvenes évek legelején még két iskolában folyt valamelyes néprajzi oktatás. Természetesen nem tantervi körülmények között, hanem különórákként, szeminárium-megbeszélésszerűen, önképzőkörökben. A *Református Kollégium Gimnáziumában* folyt legszervezettebben, a *táj- és népkutatás* intenciói szerint, VÉGH JÓZSEF (1919—) vezetésével. Oktató-, gyűjtő- és feldolgozó munkájuk eredményeit egy nagyszerű, a középiskolai táj- és népkutatás módszeréről szóló bevezető tanulmánnyal (VÉGH JÓZSEF) kezdődő kötetben adták közre (VÉGH JÓZSEF írta és tanítványai munkáiból összeállította: *Táj- és népkutatás a középiskolában*. Bp., 1942. 244 p.).

A *Református Kollégium Tanítóképzőjében* többen is tevékenykedtek: ECSEDI ISTVÁN (mielőtt a *Déri Múzeum* igazgatója lett volna), N. BARTHA KÁROLY és BODNÁR LAJOS (ének- és zenetanár, ECSEDI hortobágyi népdalgyűjtésében segédkezett) tanítóképző intézeti tanárok voltak. N. BARTHA KÁROLY például, BERZE NAGY JÁNOSHOZ hasonlóan, tanítványai gyűjtéséből állította össze *A magyar néphagyományok* című munkáját. Itt a kollégiumi tanítóképzőben folyó néprajzi oktató- és feldolgozó munkánál kell szólnom ILLYÉS ENDRE (1897—1962) vallástanár munkásságáról is. Egész életén keresztül, nem kis mértékben tanítványai segítségével, buzgó kutatója volt az alföldi, közelebről a szatmári magyar nép vallási-egyházi kultúrájának, hagyományainak. Már említett tanítvársaival együtt a néprajzzal rokonszenvező, a néprajzi gyűjtő-feldolgozó munkát segítő tanítók egész sorát nevelte fel. A felső-kereskedelmi iskolában pedig, ahol SZÜCS SÁNDOR is tanult és érettségizett, a gazdasági földrajz tanítása keretében talált módot a gazdasági néprajz oktatására a már említett MÁRTON BÉLA.

Az 1930-ban megnyílt *Déri Múzeumban* is kifejlődött egyfajta, a múzeum, a muzeológia sajátos eszközeivel és lehetőségeivel folytatott néprajzi oktatómunka. A *Déri Múzeum* megszervezője, a nagyszerű levéltáros-történész ZOLTAI LAJOS (1861—1939) érdeklődésének megfelelően a történeti néprajz kiváló művelője is volt. Ilyen irányú munkássága folytatója volt az agrártörténész-etnográfus BALOGH ISTVÁN (1910—), majd később a művelődéstörténész MÓDY GYÖRGY (1926—), akiknek működése azonban jobbra már az általam nem tárgyalt időszakra esik. ECSEDI ISTVÁN folklórérdeklődését is magába foglaló munkásságának pedig LÜKŐ GÁBOR, elsősorban mint folklorista, lett a folytatója. Az említett muzeológusok a konkrét néprajzi oktatómunkának is megtalálták a módját. Mégpedig a múzeummal egyidőben alapított *Múzeumbarátok Köre* keretein belül előadások, előadássorozatok tartásával, néprajzi igényű tárlatvezetésekkel, a múzeum erősen néprajzi érdekelttségű állandó kiállításához készített vezető néprajzi részeinek megírásával és a különböző múzeumi kiadványok, elsősorban az évkönyvek adta lehetőségek felhasználásával.

Mindezek a néprajzi oktatásformák és lehetőségek azt eredményezték, hogy a negyvenes évek végére a rossz, sőt egyre romló helyzet ellenére is, az ekkorára már nagymértékben kibontakozott népi mozgalom (népi írók) hatására is, Debrecenben erőteljesen megnőtt a néprajzi érdeklődés, ami aztán társadalmi igénnyé formálódva a néprajzi tanszék felállításához vezetett.

Kulturális Antropológiai Program az Eötvös Loránd Tudományegyetemen

1990. szeptemberétől — több évig tartó vajúadás, magyarán ellenállás leküzdése után — végre beindíthattuk az *ELTE Bölcsészettudományi Karán* az etnológiai oktatást. Már esztendőkkal ezelőtt kidolgoztunk — több reformpárti kollégával (BORSÁNYI L., KÉZDI NAGY G., SÁRKÁNY M.) és lelkes hallgatóval (CSORBA J., JOÓ E., KERÜLŐ T., KOVÁCS N., PRÓNAI CS., ÚJJ I., VAJDA ZS.) együtt — egy olyan oktatási programot, amelyet hivatalosan *amerikai típusú kulturális antropológia* címen állítottunk össze, majd — az egyetemi reformtervek keretében — beadtuk az *MTA Soros Alapítványhoz*. Többszöri félreértés és huzavona után, végül 1990 májusában pozitív választ kaptunk: megfelelő anyagi alapot, hogy megszervezzük az oktatást! Nekifoghattunk a szervezésnek. A nyári hónapok terméke lett végül is az a 62 oldalas füzet, amely tartalmazta az előadóink és koordinátoraink által összeállított programot, a kurzusok címével, tematikájával, szakirodalmával.

A *BTK Tanácsának* döntése úgy szólt, hogy ez a program önálló B-szakként indul kísérleti jelleggel, és közvetlenül a dékán felügyelete alatt működik. Hivatalosan tehát egyelőre három évig „kísérletezünk” három főnyi tanszeméllyel. A program megvalósításához természetesen szükségünk volt külső előadókra is, és lépéseket tettünk, hogy külföldön működő kollégáink is segítségünkre legyenek (pozitív választ küldött HOLLÓS MARIDA, HUSEBY ÉVA, KÜRTI LÁSZLÓ és mások).

1990—91-ben a következő kurzusokat hirdettük meg.

Alapozó előadások (1. éveknek)

1. *Bevezetés a kulturális antropológiába* — BORSÁNYI L.
2. *A világ népei* — koordinátor: LÁGLER P.

Kollégiumok (2. éveknek)

3. *A társadalom néprajzi vizsgálata* — koordinátor: BORSÁNYI L.
4. *Kultúra és vallás I. (Bevezetés)* — BOGLÁR L.
5. *Kultúra és vallás II. (Samanizmus)* — koordinátor: HOPPÁL M.
6. *Az antropológiai terepmunka módszerei* — BORSÁNYI L.
7. *Kognitív antropológia* — NIEDERMÜLLER P.
8. *Vizuális antropológia* — MIKLÓS P.—KUNT E.

Szemináriumok

9. *Európai etnológiai műhelyek* — HOFER T.
10. *Tecnológia és ergológia* — koordinátor: K. NAGY G.
11. *Az ökológia alapjai* — koordinátor: BORSOS B.
12. *Vizuális antropológiai műhely* — koordinátor: JELENCZKI I.
13. *Etnológiai műhely („Mai vendégünk”)* — koordinátor: BOGLÁR L.

Előzetes felméréseink szerint 35—40 érdeklődőre számíthattunk. Az eredeti, „belső magot” képviselték azok a hallgatók, kb. tízen, akik éveken át bíztak abban, hogy előbb-utóbb csak létrejön az etnológiai oktatás. A második „réteghez” azok tartoztak, akik nem a néprajz felől jutottak el az etnológiához (a *Művészettörténet Tanszék* kebelében tartott kurzusomat tizenhét szakról közel negyvenen látogatták és közülük legalább húszan járnak jelenlegi kurzusainkra). Az „újak” szeptemberben jelentkeztek: október végi felméréseink szerint 34 szakot képviselnek, és száz feletti a számuk (a néprajz szakosok mellett a legnagyobb létszámban történészek, pszichológusok és nyelvszakosok jelentkeztek — de van közöttük TTK-hallgató is). Akik már korábban is hallgattak etnológiát, mentesülnek az alapozó kurzus látogatásától, és válogathatnak a bőséges kínálatban.

A szakot pillanatnyilag (november elejéig) 21 hallgató vette fel, és 32 fő vesz részt az ala-

pozó órákon. Közülük kerülhetnek ki jövőre a szak új hallgatói, felmérő dolgozatok és beszélgetések eredményel alapján.

A *Soros Alapítvány*hoz benyújtott pályázatunkban erőteljesen hangsúlyoztuk, hogy hallgatóinknak — az országon belül vagy a szomszédos államok területén — terepmunkát kell végezniük, erre a célra jelentős összeget igényeltünk, és kaptunk. Pályázat formájában nyújtják be a hallgatók kutatási tervüket, s ezekről bíráló bizottság dönt. Tekintettel arra, hogy a kulturális antropológia hallgatói többféle érdeklődést képviselnek, igen hasznosnak tartjuk, ha folyamatosan kialakulnának a 2—3 fős kis kutatócsoportok, amelyekben nem csak etnográfusok, hanem pl. pszichológus, történész vagy biológus jelöltek is részt vennének.

Eszményi lenne az a tutor-rendszer, amelyben a mikrocsoportot egy tapasztaltabb etnológus hallgató vezetné (egy választott tanár felügyeletével), s így fokozatosan integrálódnának a más szakról érkezettek. Ehhez persze megfelelő tolerancia és pedagógia készség is szükséges...

Az oktatómunkánk segédanyagai közé tartozik egy kis kézikönyvtár (folyamatosan érkező külföldi kollégák és intézmények ajándékai), és egy 60 darabos — európai és Európán kívüli dokumentumfilmeket tartalmazó — videotéka (e sorok írójának több évi gyűjtőmunkája).

Az oktatási program első eredményeiről 1991. augusztusáig kell számot adnunk. Remélhetőleg e folyóirat hasábjain is pozitív értékelést adhatok hallgatóink és tanáraink tevékenységéről.

BOGLÁR LAJOS

Néprajzoktatás az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karán

Bizonyára kevesen tudják, hogy tanárképző főiskoláink némelyikén a történelem szakosok néprajzi ismereteket is tanulhatnak. Így van ez már 1984 óta az ELTE *Tanárképző Főiskolai Karán* is (korábban *Általános Iskolai Tanárképző Főiskolai Kar*). A történelem tanszék vezetői elhatározták, hogy a II. évfolyam számára heti 1 órás néprajzi alapoktatást szerveznek, s ez a stúdium gyakorlati jeggyel zárul.

Az ELTE Kazinczy utcai főiskoláján az évek során többen is tanítottak néprajzot. A sort BARABÁS JENŐ, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, KÓSA LÁSZLÓ és HÁLA JÓZSEF kezdte, majd később MOHAY TAMÁS, SZARVAS ZSUZSA és BALÁZS GÉZA is bekapcsolódott az oktatási munkába. 1987-ben megnyílt a tanárképző gödöllői kihelyezett tagozata (szabályos neve: *Gödöllői Képzési Hely*), ahol ugyanezt a feladatot BALÁZS GÉZA látta/látja el. Időközben a pesti főiskola néprajzoktatásába bekapcsolódott SZULOVSKY JÁNOS, DEÁKY ZITA, BALOGH BALÁZS és HORVÁTH GYULA is.

A szakmáját szerető néprajzkutató számára kecsegtető ajánlat egy ilyen felkérés. Megfigyelésem szerint az érdeklődő főiskolai hallgatók is szívesen várják a tárgyat. A néprajz figyelmet, kíváncsiságot kelt az emberekben. Persze ez az érdeklődés inkább jelez valamiféle romantikát (s ez egyáltalán nem baj), s a tematikát összeállító tanárnak olykor nehéz összeegyeztetni a népszerű és a tudományos néprajzi részleteket.

Jelenleg az oktatás formája gyakorlat (szeminárium). Ez azt jelenti, hogy a hallgatókat kell dolgoztatni tanári iárnnyítással. Ez meglehetősen nehéz dolog, hiszen jobbára alapismeretekkel sem rendelkezőkről van szó. Többször megkérdeztem a félév elején írásban a tanítványaimtól, hogy mit tudnak vezérszavakban a néprajzról, mi a néprajz témaköre. Leginkább olyan kategóriák jöttek elő, mint például néptánc, falu, parasztház, betlehemezés, regölés, fazekasság, pász-

torfaragás stb. Éppen ezért fontos, hogy a féléves szeminárium során tudományos alapismerteket is nyújtsunk, még akkor is, ha ezek nem mindig publicisztikusak, érdekesek.

Az 1989/90-es tanév második félévében saját óráimon ötvöztem az előadást a gyakorlattal. A tematikám a következőképpen alakult:

1. Néprajzi alapfogalmak: antropológia, etnológia, folklór.
2. A néprajz segédtudományai, alapvető szakirodalom.
3. A néprajz kutatástörténete.
4. A néprajzi kutatás területei, főbb kérdései.
5. A néprajzi kutatás módszere: terepmunka, megfigyelés, kérdőív, kísérlet (film), rajz, audiovizuális technikák.
6. Mai folklór (folklorizmus), városi folklór.
7. Gyűjtési gyakorlat.
8. Egyénileg választott témák bemutatása előadás, szemináriumi dolgozat formájában.

Az első hat témát magam adtam elő. Tehát a félév felében inkább előadás jellegű volt az oktatás. Ezután került sor a gyakorlati jellegű órákra. Szerettem volna, ha csak próbálkozás erejéig is, de minden hallgatóm végezne valamilyen gyűjtést. Ezért szempontok alapján a mai hűvösi népszokások megfigyelését, cédulázását tűztem ki feladatul. Akinek ehhez nem volt szerencséje, a választási hadjárat valamelyik helyi megmozdulását is leírhatta. Az egyénileg — érdeklődés szerint — választott témák között pedig ilyen ajánlataim voltak: egy táj, közösség néphagyományai a szakirodalom alapján, népi építkezés, táplálkozás, falutörténet és néprajz, egy falu népköltése, népviselet és annak változásai, egy kismesterség munkamenete, terminológiája, tárgyi emlékek, egy megváltozott népszokás hagyományos és újszerű elemei, fényképgyűjtés és -elemzés stb. Természetesen bármilyen más, néprajzzal összefüggő témát elfogadtam. A tájékozódáshoz, újabb ötletek merítéséhez és az érdeklődés fölkeléséhez mindenki számára sokszorosított formában ajánlójegyzéket szerkesztettem a néprajzi szakirodalomból. Ebben helyet kaptak a legalapvetőbb néprajzi kézikönyvek, szótárak, monográfiák, a tájmonográfia-sorozat összes megjelent darabja, a tematikus népművészeti monográfiák mindegyike, valamint néhány vegyes témájú tanulmánygyűjtemény.

A heti egyórás szeminárium egy féléven át természetesen legfőbb érdeklődést kelthet (vagy elriaszthat), de átfogó ismereteket nem nyújthat. Ezért is nehéz az oktató feladata, hogy — képletesen — melyik ujját harapja meg, melyik kedves témáját hagyja el, s milyen — talán nem is az érdeklődésébe, kutatási körébe vágó — témát vegyen elő, éppen a hallgatók figyelmének fölkelése érdekében. Mivel ez lehet a stúdium legfontosabb feladata, kompromisszumokat kell kötni.

Mivel az elmúlt évben meglehetősen nehéz volt órákat, időpontokat egyeztetni, a történelem tanszék vezetőiben fölmerült, hogy a néprajzoktatást esetleg meg kell szüntetni a főiskolán. Ezért 1990 októberében levelet írtam a tanszéknek, s biztosítottam az oktatókat arról, hogy időben való megkeresés esetén készséggel közvetítünk oktatókat a főiskolának. Remélhetőleg nem fog megszűnni a néprajzoktatás az ELTE *Tanárképző Főiskolai Karán*. Hiszen akkor nemcsak a hallgatók ismereteiben maradna fehér folt a néprajz, hanem ez tudományszakunk számára is presztízscsökkenést jelentene.

A ljubljanoi néprajzi tanszék bemutatása

A ljubljanoi egyetem megalapításánál a néprajz azon ritka szakok közé tartozott, amelyet a bölcsészkaron nem kezdtek el tanítani. A bölcsészkar egyetemi bizottságának tantervében, amelyet 1919. márciusában dolgoztak ki, néprajz szakot nem terveztek, annak ellenére, hogy a terv 33 szakot tartalmazott, „amelyek minden bölcsészkaron szükségesek vagy amelyek a jövőbeli ljubljanoi egyetemen számításba jöhetnek.”

A belgrádi egyetem mintájára elfogadták, vagyis besorolták a vizsgák közé és a VII. csoportban B szakként szerepelt: etnológia etnográfiaival (a földrajzzal mint A szakkal párosítva), a XV. csoportban (történelmi) pedig C szakként szerepelt az etnográfia. 20 év telt el addig, amikor is 1940-ben NIKO ŽUPANIČOT nevezték ki az etnológia és etnográfia első tanárának. 1940-től a tanszék és szeminárium neve: „etnológia etnográfiaival”. Az előadások az első években nem törekedtek arra, hogy rendszerezett áttekintést adjanak. Csak 5 évvel később kezdődött el az egyetemes és szlovén néprajz kurzusa. Kezdetben más európai népek néprajzát nem iktatták be a tantervbe, de emellett BOŽO ŠKERLIJ, a fizikai antropológia tanára az Európán kívüli népek néprajzát részben beiktatta előadásaiba.

Az előadások és gyakorlatok terjedelme az 1955/56-os tanévben kibővült, amikor VILKO NOVAK lett docens, majd tanár, aki ŽUPANIČ professzor nyugdíjba vonulása után (1957). 10 évig a tanszék egyedüli tanára maradt. Az egyetemes néprajz előadásai mellett bevezettek egy rendszerezett kurzust a délszlávok és az európai népek néprajzáról. Az Európán kívüli népek néprajzát a szakirodalomból kellett tanulni, amíg nem kezdte meg előadásait e tárgyban MILOVAN GAVAZZI Zágrábról. Az 1967/68-as tanévben egyben elkezdte előadásait az egyetemes néprajzból VEKOSLAV KREMENŠEK mint docens.

A felsorolt tantárgyak még ma is az oktatási program alapját képezik a tanszéken, az órarend különböző változásokon és kiegészítéseken ment keresztül, a legnagyobb változás az 1985/86-os tanévben következett be, amikor is a szakirányú oktatási program érvényesítésével különböző tantárgyakat vezettek be, amelyeknél a hallgatók elmélyíthetik és kiszélesíthetik tudásukat a tudományos-kutató, a múzeumi munkában és a műemlékvédelmi és kulturális értéket őrző intézményekben.

Az órarend változásán kívül a 70-es és 80-as években nagy változások történtek a tanári kar összetételében. Az 1977/78-as tanévben VILKO NOVAK professzor nyugdíjba vonult, és így KREMENŠEK professzor a tanszék egyedüli tanára maradt az 1983/84-es tanévig, amikor ZMAGO ŠMITEKET nevezték ki az európai és Európán kívüli népek néprajzának docensévé. Az 1985/86-os tanévben JANEZ BOGATAJT nevezték ki tanárrá, aki szlovén néprajzot és módszertant ad elő. Az 1987/88-as tanévtől BOŽIDAR JEZERNIK Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek néprajzát adja elő. A tanszéken dolgozik az 1986/87-es tanévtől INGRID SLAVEC is mint az egyetemes néprajz tanársegédje. A tanszék tanulmányi programjának lebonyolításában más ljubljanoi egyetemek és intézetek munkatársai is közreműködnek.

A pedagógiai munkához szorosan kapcsolódik a tanszéken zajló tudományos tevékenység is. A központi hosszú távú kutatási tervet KREMENŠEK professzor vezeti, melynek címe *A szlovének életmódja a XX. században*. A tanszék munkatársai részt vesznek a bölcsészkaron folyó más kutatásokban is.

Az egységes Szlovén Néprajzi Társaság megalakulása óta (1977) a tanszék intezíven részt vesz a közösségi életben (vezetés, részvétel a bizottságokban, a Szlovén Néprajzi Társaság *Glasnik* c. kiadványának szerkesztésében stb.).

Kezdetben a néprajzot A és B szakként lehetett tanulni más, korlátozott számú szakokkal párosítva. Az egyszakos tanulmányi csoportok bevezetésével az egész országban, a kevés óraszám miatt a néprajzi problémakör elveszett a többi szakok mellett, és ez látványosan akadá-

lyozta az új generáció szakmai fejlődését. Ez a helyzet 1958-ban javult, amikor az új tantervben ismét bevezették az A és B szakot. A néprajzot még ma is A és B szakként lehetséges tanulni más szakokkal párosítva. A tanári kar jelenlegi összetétele lehetővé teszi a néprajz mint önálló szak bevezetését, amit a közeljövőben szeretnének megvalósítani az órarend bizonyos kiegészítéseivel, amelyek olyan jellegűek lesznek, hogy a tanszék nevét is kiegészíthetik *Néprajzi és Kultúrantropológiai tanszékké*.

HIRNÖK KATALIN

Felhasznált irodalom

Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. (A szlovén egyetem története Ljubljánában 1929-ig.) Ljubljana, 1929. 210—212.

Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1919—1989. (A Bölcsészkar gyűjteménye Ljubljánában 1919—1989.) Ljubljana, Filozofska fakulteta, 1989. 107—109.

„Népművészet a nevelésben — oktatásban”

Szaktábor a Sóstói Múzeumfaluban, 1990. június 26—30.

A Sóstói Múzeumfalu — a helyszín biztosította adottságokat kihasználva — igyekszik olyan programok lebonyolításában is részt venni, amelyek nem csak a közeli környezetből, hanem távolabbi vidékekről is vonzanak hallgatóságot, hiszen ezzel a múzeum olyan propagandalehetőséghez jut, melyet csak sokkal nagyobb erőfeszítéssel és pénzbefektetéssel tudna elérni. Ezért támogattuk a kezdeményezést, amikor is a *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai Intézet* helyszínt keresett az óvónők, általános iskolai irodalom; ének és rajz szakos tanárok számára szervezett szaktáborának.

A VIRÁNYI GYÖRGYNÉ által összeállított programból csak a néprajzi jellegűeket emelném itt ki, ezek igen jól ötvözték az elméleti és gyakorlati tudnivalókat. A több mint 70 fős hallgatóság önkéntes és hivatásos néprajzosok előadásai segítségével ismerkedhetett meg a tágabb környezet etnográfiai értékeivel, azoknak a nevelésbe való bekapcsolhatóságával. KORMÁNY MARGIT pennyigei tanárnő, önkéntes néprajzi gyűjtő lelkes előadásban számolt be pátriája hagyományairól, gyűjtési módszereiről és annak eredményeiről, majd MAKAY BÉLA túristvándi tanár (több néprajzi jellegű kötet szerzője, jeles önkéntes gyűjtő) tartott a népi táplálkozásról receptekkel „megtűzdelte” beszámolót. Juhpörköltje az elmélet gyakorlatba való átültetésének sikeres példaként színesítette a programot.

A múzeumfalu barabási iskolájának előadótermében a hivatalos megnyitó után elsőként CSELÉNYI ISTVÁN GÁBORNÁK, a nyíregyházi *Görögkatolikus Hittudományi Főiskola* rektorának *A vallási népszokások szerepe az emberi kapcsolatokban* címmel tartott előadása váltott ki elismerést. Őt követte FÖLDESNÉ GYÖRGYI ERZSÉBET vetített képes előadása *Régi népművészeti tárgyak megőrzése a családban* témakörben, majd másnap múzeumlátogatásokkal összekötött hajótúrák közben (melynek során a résztvevők megnézték a paszabi *Szövőházat*, a szabolcsi *Mudrány-kúriát*, a tiszaberceli *Bessenyei-émlékházat* s végül a *Tokaji Múzeumot*) ERDÉSZ SÁNDOR tartott ismertető *Halászfélet a Tiszán* címmel.

A szervezőknek sikerült megnyerniük határainkon kívül élő előadókat is. KALLÓS ZOLTÁN kolozsvári néprajzi gyűjtő az élő erdélyi népművészetről, saját kutatásairól beszélt s ez utóbbiból származó népdalokat tanított meg a hallgatósággal. VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ tanár kárpátaljai népbal-

ladagyűjtéseiről, az ottani gyűjtési lehetőségekről és gyakorlatról számolt be. JOÓB ÁRPÁD előadóművész, a nyíregyházi *Bessenyei György Tanárképző Főiskola* tanára a *Népi hangszerek alkalmazása a tanórákon* címmel tartott bemutatóval és népdaltanítással egybekötött foglalkozást. A múzeumok néprajzi gyűjteményeinek oktatásba, nevelésbe való bekapcsolási lehetőségeiről a vásárosnaményi *Beregi Múzeumban* FELHŐSNÉ CSISZÁR SAROLTA tartott ismertetést (*Népi hagyományok a tárgyi környezetben*), míg PÁLL ISTVÁN a *Sóstói Múzeumfaluban* számolt be a táj és az ember kapcsolata múzeumi bemutatásának lehetőségeiről.

A tábor szakmai programját több más jellegű, ám az eredeti célkitűzéshez szervesen kapcsolódó bemutató és konzultációs lehetőség színesítette: gyermek táncsoportok bemutatója, táncház, szöveg megtekintése, SCHMIDT SÁNDOR vásárosnaményi fafaragó népművészeti táborának meglátogatása, találkozás a dániai ENSZ-társaság odensei csoportjának tagjaival, több kirándulás a megyébe stb.

Reméljük, hogy az az óhaj, miszerint két év múlva ugyanitt szervezzünk hasonló, továbbképzésnek is számító szaktábort, az időközben felbomló jelenlegi keretek híján nem csupán óhaj marad.

PÁLL ISTVÁN

Fonóbeli jány

(BUDAY GY.—ORTUTAY GY.: Nyíri és rétközi parasztmesék, 1935)

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Vázlatos jövőkép a Csíki Székely Múzeumról

Csík a Keleti-Kárpátok egyik medencéjében fekszik, ahol az erdélyi átlaghőmérséklet a legalacsonyabb; ahol majdnem mindenütt csak fenyőfát látni; ahol többszáz borvízforrás van; ahol a bennszülöttek erős arccsontúak, meg kissé vágottszeműek. De ezek az attributumok — emberre és tájra vonatkoztatva — nem különbséget jelentenek, nem az oly sokszor hangoztatott más-ságot tételezik, amelyet sokak tárgy- és tényismeretek hiányában hangoztatnak. Csík — akár csak minden másik, hegyek közé zárt medence —, csupán partikuláris.

Ennek a környezetnek, ennek az etnikumnak, ennek a rész-földnek a történelmi, néprajzi, természetrajzi, művészeti és egyéb tudományágak szerinti felmérését, feldolgozását és közismertetését lett hivatott elvégezni a *Csíki Székely Múzeum*, amelynek első kiállítása 1930-ban volt Csíksomlyón.

És íme, ismét eredeti nevéen — ha ugyan még félhivatalos is ez —, a csíkszeredai Mikó-várban székel és a becsületes jövőre készül.

Soha sem tartoztunk a kiemelt intézmények közé. Csíkról, a csíki székelyekről alkotott szellemi portrénak csak nagyon kis hányada formálódott a mi tevékenységünknek a tanulmányozása révén. Az ismeretlenség homálya övezte többé-kevésbé ezt az intézményt, bár so-

Csíkszereda, Mikóvár
(Fotó: NAGY GYÖNGYVÉR)

kan és sok helyütt ismerték a munkatársakat. Hogy miért nem oszlott még el az említett homály, annak okát most nem akarom taglalni. Inkább arról szólok néhány szót, hogy mik a terveink, jövőnket hogyan képzeljük el.

Ahhoz, hogy a közelmúlttal ellentétben mi is önmagunkra találjunk, első és legfontosabb követelmény önmagunkkal szemben, hogy fogjuk vissza a mesterségesen felgyorsított munkastílusunkat: ne a pillanat(ok)nak éljük, ne a — majdnem — napi események bővületében, a kirakati jelleg (minél több és változatosabb kiállítás) jegyében végezzük munkánkat. (Természetesen a kiállításrendezésnek is megvan és meg is kell legyen a maga szerepe, de kimondottan a rendezés öncélúságának a teljes mellőzésével.) A néprajzi, történelmi, természettudományi, képzőművészeti és egyéb gyűjteményeink tematikájukban és méreteikben változatos kiállítások megrendezését teszik lehetővé, de elsődleges fontosságot mégis a megalapozottságnak, nem pedig a látványkeltésnek tulajdonítunk. Mindezt csak úgy érhetjük el, ha bekövetkezik az a szemléletváltás, miszerint önmagunk számára is tudatosítanunk kell azt, hogy a több tíz évig tartó szellemi homogenizáció a legártalmasabb dolog a világon. Alaposan meg kell szoknunk azt, hogy úgy disztingváljunk a szakterületek között, hogy még véletlenül se eshessünk abba a — sok esetben kényszerített — hibába, amelynek következtében a történelmet néprajzzal, esetenként egyéb szakterületeket is más-más területekkel egészítettünk ki, elegyítettünk vagy rosszabb esetben helyettesítettünk.

Terveink tehát — annak ellenére, hogy a végső cél egy olyan állandó kiállítás megrendezése, amely a szemléletet maximálisan kielégítheti — nem fogalmazhatóak még meg címszerűen.

Időszakos kiállításokra is gondolunk, akár az általunk, akár a minket felkérő személyiségek által szükségesnek vélt események kapcsán. A közeljövőben ilyen kiállítás lesz a csíkszentkirályi KASZA ANNA népművész szőnyegkiállítása, a Csíkszeredában élő és alkotó MÁRTON ÁRPÁD retrospektív festészeti kiállítása, valamint a budapesti műépítész, VAKÁR TIBOR fotóművészeti kiállítása.

A részletesebb jövőképről úgy érzem, nincsen jogom elmélkedni. Nem a magam elképzeléseit írom, tehát a fantáziámat kordában kell tartanom mindaddig, amíg a múzeum szakembereivel közösen stratégiánk kidolgozását be nem végeztük. Azután meg azért nem, mert akkor már nem fantáziálni, hanem csinálni kell: „az jó hírért, névért”!

SZABÓ ANDRÁS

Néprajzi tárgyak Érden, a Magyar Földrajzi Múzeum kiállításán

Érden a *Magyar Földrajzi Múzeumban* két állandó kiállításon ismerkedhetnek meg a látogatók jeles utazóink, földrajzi felfedezőink munkásságával, illetve a Kárpát-medence tudományos feltárásának történetével.

Az 1983-ban BALÁZS DÉNES által alapított gyűjteményben számos érdekes néprajzi tárgy szemlélteti távoli világrészek lakóinak anyagi kultúráját.

A BENYOVCSZKY MÓRIC tevékenységét reprezentáló tárlókban Madagaszkárról származó gyékényfonatok és egy *valiha* nevű népi hangszer idézi fel a távoli országot. A bambuszcsőre erősített húros, pengetős hangszert a malgasok ma is használják. A hangszert BALÁZS DÉNES hozta 1981-es madagaszkári útjáról. Ugyancsak az ő 1965-ös indonéziai utazása nyomán kerültek hazánkba a JELKY ANDRÁS XVIII. századi barangolásainak helyszínein készült színes bambusztokek (Celebesz), kulacs (Sumbawa-sziget), és a fatokos bozótívágó kés (Lombok), valamint a game-lán zenekar gongja, egy jávai hegedű és az *ungalun* nevű maláj hangszer.

Dél-Amerika misszionárius utazói közül ÉDER XAVÉR FERENC (1727—1772) útjai a legjelentősebbek. Amazónia világát hozzák közel a yanomamó indiánokról készült fényképfelvételek, fésű, tegez, madárvaszaton használt nyílhegyek, sípok és háztartási eszközök. E tárgyakat is BALÁZS DÉNES gyűjtötte Dél-Amerikában.

SZÉCHENYI BÉLA 1877—1880 közötti kínai expedíciója helyszíneire kalauzol el az a jünnani vízipipa, amit ugyancsak BALÁZS DÉNES gyűjtött Dél-Kínában, 1958-ban.

CHOLNOKY JENŐ 1896—1898-as mandzsúriai utazásai is bővelkedtek néprajzi megfigyelésekben, melyeket a kitűnően rajzoló tudós pompás akvarelleken és tusrajzokon örökített meg. Különösen a népi építézet jellegzetességei — háztípusok, kapudíszek, vízimalmok — keltették fel érdeklődését, de figyelemre méltó a kínai rizsbetakarítás fázisait szemléltető rajzsorozata is

Nyugat-Tibet (az indiai Ladakh), KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR munkásságának helyszíneit jelenítik meg BAKTAY ERVIN és e sorok írója által készített fényképek, valamint egy tibeti tör, egy imamalom és a mani ringmók (imafalak) építőanyagából származó, tibeti írásjelekkel ékesített homokkő, illetve pala imakövek, s egy tibeti naptárkő.

Nagy értékű darabja a kiállításnak PRINZ GYULA 1906-os útja során a Tien-Sanban gyűjtött kirgiz szoknya.

Az afrikai földrész magyar kutatóit — MAGYAR LÁSZLÓT, TELEKI SÁMUELT, TORDAY EMILT, MENYHÁRT LÁSZLÓT — bemutató tárlók legrlátványosabb darabjai azok a Nyugat-Afrikából származó maszkok és szobrok, melyeket az Érdén élő MARTINOVICH SÁNDOR bocsátott a kiállítás rendelkezésére.

A busmanok életkörülményeit szemléltető nyaklánc, bőrsák, vadászfelszerelés és az ehhez gyökerek kiasására szolgáló ásobot a Kalahári-sivatagot elevenítik meg. E tárgyakat ugyancsak BALÁZS DÉNES gyűjtötte Dél-Afrikában tett útja során. Az Afrika-teremben látható további tárgyak, makonde faragványok, tökhéj kulacsok — kalabasok — a *Magyar Tudományos Afrika Expedíció* 1987—1988-as útján lettek begyűjtve.

Az amerikai földrész XIX. századi magyar utazóit, WASS SÁMUELT, BÁNÓ JENŐT, HARASZTHY ÁGOSTONT bemutató tárlók néprajzi tárgyai a dél-amerikai nambikvara indiánok orrfuvalója AJTAI professzor, az ecuadori auka indiánok fűvócsöve, nyilaik és tegeze FISCH OLGA ajándékaént kerültek tulajdonunkba.

A Londonban élő KUTASI KOVÁCS LAJOS számos indián eredetű néprajzi tárggyal, pl. navaho szövöszék modelljével, sziú indián bőrtáskával, indián fejtoldisszal gyarapította kiállításunkat. Az érldligeti BERCSENYI MARIANN sziú indián késtokkal és késsel, az érldligeti TÓTH KÁLMÁN 1870-es évekből származó Indián pipazacskóval és pipával gazdagította a múzeumot.

A Kárpát-medence tudományos feltárása keretében kapott helyet az épület 1986-ban megnyitott új szárnyában a bukovinai székely kiállítás.

P. GEGŐ ELEK, ferences rendi szerzetes, a *Magyar Tudós Társaság* levelező tagja 1836-ban az *Akadémia* megbízásából utazást tett Moldvában. Útja során felkereste az 1764-es Siculicidium következtében Erdélyből elmenekült, néhány évig Moldvában bújdosó, majd Bukovinában letelepült székelyek falvait.

GEGŐ ELEK szám szerint hét bukovinai magyar faluról tudósít. Andrásfalva, Boldogfalva, Hadikfalva, Istenfogadj (Fogadjisten), Istensegíts, Józseffalva és Magyarfalva szerepel leírásában. Boldogfalva és Magyarfalva lakói különböző okok miatt a későbbi időkben elvándoroltak lakóhelyükről, de a másik öt faluban 1941-ig éltek a bukovinai székelyek.

Az Osztrák Magyar Monarchia felbomlása után a Saint-Germain-i békediktátum alapján (1919—20) Bukovina osztrák fennhatóság alól román fennhatóság alá került. Az 1940-ben született második bécsi döntés eredményeképpen 1941-ben az öt bukovinai székely falu népét, mintegy 15 ezer embert a frissen felszabadult Bácskába, 39 faluba telepítették. 1944-ben, mindenüket hátrahagyva kellett menekülniük. 1945-ben, a kitelepítésre ítélt németek otthonaiba költöztették a hónapok óta törvényen kívül álló székely családokat Tolna, Baranya és Bács me-

gye falvaiban. Az 1960-as évektől lassú, a főváros közelébe irányuló elvándorlás kezdődött. Mintegy 1300 bukovinai székely költözött napjainkig Érdre. 1971 óta népdalkörük van. Az ő adományaikból jött létre az 1988-ban megnyílt bukovinai székely kiállítás, melynek anyagát KÓKA ROZÁLIA és lelkes segítőtársai gyűjtötték össze.

A hányatott sorsú népcsoport bukovinai életének utolsó, megmentett rekvizitumait bemutató teremben láthatók a kenderfeldolgozás eszközei: gereben, guzsaly, fonókerék, osztováta, madzagszövő. Néhány edény, munkában használt ruhadarab, a hétköznapi élet kellékei.

A múlt század végén készült, festett, virágozott menyasszonyi láda, az impozáns vetett ágy, a bölcső, a falakon kendőzőkkel díszített szentképek, díszes tükör, feszület, a rúdon függő rokokórokolyák, kendők a bukovinai székelyek tisztaszobájának az ún. *nagyháznak* szerény pompáját idézik.

Látható az asszonyok és férfiak ünnepi viselete. Az asszonyok legbecsesebb ruhadarabja a *favirág rokokolya* volt. Bordó, fekete-piros, korona mintás teveszőr anyagból készült, ráncolt szoknya. Vászonból vagy gyolcsból készült *szedett inget* és *selymes lájbit* viseltek hozzá.

A férfiak nyáron fehér vászon gatyában, ingben, fekete zsinóros lajbiban, csizmában és Kossuth-kalapban jártak. Esetleg selyem nyakravaló kendővel tették ruházatukat ünnepélyesebbé.

XVIII. századi biblia, kézzelírott ún. *halottaskönyv*, régi családi fényképek, a kitelepítés okmányai, ún. *hazatérők*, a kitelepítésről készült fotók, a bukovinai székely falvak 1975-ben készült fotódokumentációja teszik teljesebbé a néprajzi bemutatót.

A bukovinai székelyek történelme, sorstragédiája időről időre megihlette az alkotókat. Kiállítottuk NYÍRÓ JÓZSEF *Madéfalvi veszedelem* c. művét, NÉMETH KÁLMÁN *Százezer szív sikolt* c. könyvét, LOVÁSZ AMBRUS érdi fafaragónak a Bácskából való menekülést ábrázoló faliképét.

KUBASSEK JÁNOS

A Magyar Sociographiai Intézet dokumentációja a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában

Községi Adattár

A *Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának* van egy kevésbé ismert, s ennek következtében alig használt részlege, mely a történelmi Magyarország minden községére vonatkozóan — megyénkénti csoportosításban — cédulakatalógust, illetve kijegyzetelt adatokat tartalmaz. E hatalmas anyag keletkezésének történeti hátteréről vajmi kevés ismeretünk volt.

A most rendezésre került mintegy 2,5—3 fm. iratanyagban dokumentumokat találtunk, melyek mind e gyűjtött anyag időbeli létrejöttére, mind e gyűjtés szellemi megindítójára, irányítójára, gyakorlati vezetőire, mind az anyaggyűjtés módjára és az anyag hányatott sorsára részletes felvilágosítást tartalmaznak. A fent jelzett anyag a majdhogynem elfeledett *Sociographiai Intézet* gyűjtőmunkája során jött létre.

Az alábbiakban — a rendezésre került iratokra támaszkodva — csupán nagy vonásokban vázolom az említett intézet munkásságára vonatkozó adatokat, majd hangsúlyozottan foglalkozom a *Néprajzi Múzeum irattárában* sok ezer cédulán található községenkénti adatok gyűjteményének létrejöttével és sorsával.

A Magyar Sociographiai Intézet a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt a 2146/M.E. II.

számú 1924. május 2-án kelt (miniszterelnöki) rendelet alapján alakult meg. A *Magyar Tudományos Akadémia* igazgatótanácsa az intézet irányítására gróf TELEKI PÁLT — az új intézmény szellemi atyját — kérte fel. A szervezés során TELEKI PÁL KRISZTICS SÁNDOR pécsi egyetemi tanárt kérte fel az intézet igazgatójának. Az intézet központja először közvetlenül a miniszterelnökségen volt (Parlament XI. kapu), majd a *Központi Statisztikai Hivatalban* talált megfelelő elhelyezést. (II. ker. Keleti K. u. 1—3.) Az itteni munkát NIKLAI PÉTER ny. allelváltáros vezette, igazgatóhelyettesi minőségben. TELEKI PÁL egészen az 1941-ben bekövetkezett haláláig pártfogolta, irányította az intézet munkásságát.

A létrehozott Intézet célját abban jelölték meg, hogy ... úgy saját tudósainknak, hivatalainknak, újságíróinknak, a tanuló egyetemi ifjúságnak és más érdeklődőknek, valamint az itt megforduló, vagy hozzánk kérdéseket intéző külföldieknek minden politikai, gazdasági, társadalmi kérdésre nézve azonnal a legteljesebb bibliográfiával” szolgálhassanak.

Az intézet munkaköre az induláskor kétirányú volt.

1. Magyarországra és a szomszédos államokra vonatkozó legtágabb értelemben vett társadalomtudományi irodalom, könyv- és folyóirat cikkeinek rendszeres szakkatalógusban való összefoglalása. Egyben közölve azt is, hogy a bibliográfiában foglalt adatok mely könyvtárakban, vagy mely intézményeknél találhatóak meg. Az 1924. évnél a jelzett tárgykörre vonatkozó irodalomanyagát már 1925-ben feldolgozták.

2. A fent vázolt munkássággal egyidejűleg hozzákezdtek az összes magyar törvények, az egyes miniszterek adminisztratív rendeleteinek stb. címek és lelőhely szerinti szakkibliográfiájának elkészítéséhez.

E kétirányú munkásság eredménye egy kötetbe fogva jelent meg a *Sociographiai Intézet* kiadványaként (I. évf.).

A kötet a következő tematikát fogta össze:

I. *Magyar kormányzati bibliographia az 1924-ik évi törvények, kormányrendeletek, önkormányzati rendeletek, szabályrendeletek és bírói döntvények alapján.*

II. *Társadalomtudományi bibliographia a Budapesti közönyvtárainak 1924-ik évi szerzeményei alapján.*

E két tárgykörben végzett 1925. évi feldolgozásokat már külön-külön kötetben adta ki az intézet. A társadalomtudományi bibliográfiába már nem csupán a Budapesti közönyvtáraiban található új szerzeményeket közlik, hanem a magyar, angol, német, francia nemzeti bibliográfiák feldolgozása során megkísérelték az 1925. évben megjelent összes társadalomtudományi munkák katalógusba való begyűjtését, megjelölve, hogy melyik könyv, melyik könyvtárban található. A kiadványok szerkesztője KRISZTICS SÁNDOR volt.

Az intézet munkaköre 1927-ben egy harmadik irányba is kibővült: tervbe vették egy *Községi Adattár* összeállításának munkálatait, aminek célját így határozták meg: „Gyűjtőmunkásságunk során az Intézet... megindította azokat a munkálatokat, amelyeknek közelebbi célja, hogy a történelmi Magyarország összes községeire, városaira és megyéire vonatkozóan összegyűjtse azokat az adatokat, amelyek eddig bárhol és bármilyen nyelven nyomtatásban megjelentek és eredménye gyanánt egy kartotékrendszerben tartott cédulakatalógust állítson össze, amely az úgynevezett *Községi Adattár*at tartalmazza. Ennek segítségével minden tudományos munkás részére könnyen hozzáférhetővé tesszük mindazokat az adatokat, amelyek Magyarország egyes részéről és községeiről valaha megjelentek és így megkíméljük őket a fáradságos irodalom és forrás keresésétől. Mindenki tudja, hogy ha egy munka megkezdésénél a forrásanyag csak a fele vagy a negyedrésze is rendelkezésre áll, mennyivel könnyebb a munka megtervezésére és felépítésére a helyes utat megtalálni.” Ennek lehetséges eredménye egy magyar topográfiai lexikon, vagy térkép elkészítése is volna.

Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy a *Kir. Magyar Belügyminisztérium* 1925-ben kérdőíves módszerrel próbálkozott minden egyes községről — helyzetének nyilvántartása céljából —

adattárát összeállítani. Ezt azonban a TELEKI PÁL vezette intézet nem találta elég megbízható módszernek s a további anyaggyűjtést megegyezés alapján a *Sociographiai Intézet* vette át. Megjegyzem, hogy a belügyminisztérium által gyűjtött anyag is a *Néprajzi Múzeum* irattárában van.

Az adatgyűjtés a *Sociographiai Intézet*ben megindult; segítséget nyújtott ebben Budapest Székesfőváros „szellemi szükségmunkások” átengedésével (t. i. ez időben a főváros „szükség munka akció” keretében munkanélküli diplomásokat vett fel s ezek közül évente 20—20-at, a képzettségük és szociális viszonyaik szempontjából legmegfelelőbbeket az intézet rendelkezésére bocsátotta), valamint Szeged város pénzfelajánlással.

Az adatgyűjtés — a községek kérdőíves megkeresése nélkül — három irányban indult el:

a) A magyar történelmi forrásmunkák és megyei monográfiák olvasása és a községi adatok egységes elvek szerint, nemzetközi formátumú (Henry Fayol: 7,5 x 12,5 cm) cédulákra való kiírása.

b) Az *Országos Központi Statisztikai Hivatal* községenkénti összefoglaló népmozgalmi, valási és nemzetiségi statisztikai blankettáinak nemzetközi formátumra való átvitele.

c) Megyei és községi irodalom bibliográfiájának elkészítése.

A *Magyar Sociographiai Intézet*nek ez az új munkaköre érdekel elsősorban bennünket, mivel ezt a gyűjtött anyagot őrzi az *Ethnológiai Adattár* irattára.

A feldolgozott anyagban szerepelnek standard munkák, megyei és városi monográfiák, általános tartalmú és szakművek, folyóiratok.

A *Községi Adattár* cédulakatalógus készítményét egészen részletesen kidolgozták. Ebből itt most csak néhány szempontot emelek ki. A kiírásnál szem előtt tartották, hogy az adat hol fordul elő, az adatokat meghatározott módon írták ki. Minden adatot kijegyezték, legyen az földrajzi, történelmi, statisztikai, kulturális vagy gazdasági jellegű. Különös gondot fordítottak arra, hogy az adat kora megállapítást nyerjen, a cédula kitöltése egységes legyen.

Ez a hatalmas munka az 1930-as években megszakítás nélkül folyt. Hogy ez a 12—13 évig tartó anyaggyűjtés összességében milyen gazdag eredményt hozott, arra csak következtethetünk például abból a jelentésből, mely csupán arról számol be, hogy már 1927. év közepén az intézet *Községi Adattára* 45.000 statisztikai cédulát tartalmazott s ezen kívül 46 tudományos kötetből a községekről kiírt adatok 130.000 cédulát tettek ki. Az intézet szociográfiai gyűjteményéről készült utolsó jegyzőkönyv — 1941-ből — a *Községi Adattár* anyagmennyiségét 216 kartotékdobozban elhelyezve 1 milliót meghaladó adatscédulában tünteti föl. Ez az anyag áll a *Néprajzi Múzeumban* a kutatók rendelkezésére. Elrendezésük az 1913-as helységnévtár alapján az akkori megye és helységek elnevezésének sorrendjében történt és így őrzi a múzeum napjainkig is.

Hogy TELEKI PÁL mennyire a lelken viselte és fontosnak ítélte e munkásságot mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a 30-as évek derekán közreműködésre kérte fel az összes magyar egyetem tanárát, akinek szakja a társadalomtudományi, vagy azzal rokon tudományok körébe vágott. Közreműködésük szándékát a *Sociographiai Intézettel*, vagy a *Közgazdaságtudományi Kar Gazdaságföldrajzi Intézetével* kellett közölniük, ahonnan információkat s útbaigazításokat is kaphattak.

Hogy a 8646/1941 M. E. rendelet miért jött létre, melynek 11.§ 2. bekezdése szerint „... A Szociográfiai Intézet gyűjteményeivel, könyvtárával és egyéb felszerelésével együtt beolvad az Államtudományi Intézetbe” — a rendelkezésre álló iratokban felvilágosítást nem találtam, de feltehető, hogy azt az 1941. év politikai eseményei, gazdasági viszonyai tették elkerülhetetlenné. Az átadás jegyzőkönyvileg pontosan megtörtént, de hogy a sokéves munkát folytatták-e, arról adatot nem találtam. Az 1940-ben felállított *Táj- és Népkutató Intézet* adatgyűjtéssel nem, hanem kizárólag helyszíni gyűjtéssel foglalkozott.

Gróf TELEKI PÁL tragikus halála után — úgy vélem — a *Községi Adattár* munkálatai háttérbe

szorultak, majd el is felejtődtek.

Annak megállapítása, hogy a közel 50 év előtt gyűjtött anyagból mennyi kallódoott el a többrendbeli intézetek közti átadások és a költözködések, háborús események során, igen gondos és időigényes feladatot jelentene annak ellenére, hogy a most előkerült feljegyzésekben sok utalás, felsorolás megmaradt az annak idején kijegyzetelt könyvek és folyóiratok sorsáról.

U. KERÉKGYARTÓ ADRIEN

A Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipari Archívuma és Szerszámkatasztere

1987. májusában a VEAB *Kézművesipartörténeti Munkabizottsága* országos tanácskozást tartott Kőrmenden, melynek egyik fő témája a magyarországi múzeumokban őrzött kézművesipari műhelyek szerszámanyagának tervezett számbavétele volt. A kataszter munkálatainak előzménye 1963-ra nyúlik vissza. Ekkor történt első ízben felmérés, melyet 1972 és 1974 között újabb követett. E felmérés eredménye jól ismert. A *Céhkataszter* adatai szerint ekkor 61 adatközlő múzeumi őrzőhelyen 76 szakma 281 megközelítőleg teljes szerszámgyűjtését, valamint ezen kívül még 21 iparág töredékes (néhány szerszámálló álló) műhelyanyagát vehettük számba. Az adatsorok a múzeumban őrzött szerszámkészlet darabszámáról azonban nem adtak információt, valamint azt sem tudhattuk meg belőlük, hogy a kéziszerszámokon kívül még milyen tárgyi és dokumentációs anyag tartozott az egyes műhelyekhez.

Az elmúlt évtizedben örvendetesen egyre nagyobb teret kapott az anyagi kultúra kutatásában a kézműipar még élő gyakorlata, a megszűnő műhelyek szerszámkészletének és termékeinek begyűjtése. A múzeumok évkönyveiben, regionális tanácskozások középpontjában a falusi és mezővárosi monográfiák, tanulmánykötetek egyes fejezeteiben számos érdekes e témát érintő kutatási eredményről is tudomást szerezhettünk.

A további intenzív tematikus feldolgozásokhoz azonban szükségessé válik a múzeumokban őrzött szerszámgyűjtések újabb felmérése, többszemponú elemzése. A tervezett szerszámkataszter adatai alapján tudhatjuk meg, hogy milyen intenzitással nőtt az utóbbi másfél évtizedben a kézművesipari tárgygyűjtés hazánkban, valamint arról is képet kaphatunk, hogy egy-egy iparággal foglalkozó kutatónak milyen nagyságrendű anyaggal kell számolnia monografikus feldolgozás esetében. A kataszteri felmérés lehetőség szerint minden múzeumra kiterjed. Számba kívánja venni a teljes kézműipari tárgy- és dokumentációgyűjtést abból a célból, hogy a lehető legnagyobb segítséget adja a tervezett kutatásoknak attól függetlenül, hogy azok recens anyagból, vagy a már kihalt iparágak múzeumi tárgygyűjtéseiből táplálkoznak.

A *Kézművesipartörténeti Munkabizottság* által megindított vállalkozás több szakaszú munka. Az első fázist a szerszámkataszter adatlapjának kitöltése jelenti. A kőrmendi tanácskozáson elfogadott — azóta már kiküldött — információkérő adatlap a korábbiakból eltérően komplexitásra törekedve sokrétű tájékozódó kérdést tartalmazott. Nemcsak az egyes műhelyek jellegét vizsgálta, hanem a begyűjtött anyag szerkezete felől is informálódott. Új elemként került az adatlapra a műhelyekhez köthető dokumentációs anyag, illetve a segédgyűjteményekben lévő, tárgyunkkal kapcsolatos adatok feltárása is. Hátrányként jelentkezett viszont az adatlapok kitöltésének időigényessége, amivel kellőképpen nem számolhattunk, hiszen ez az adott gyűjtemény feltártságának fokával nagymértékben változhatott.

A nagyszabású vállalkozást a VEAB *Kézművesipartörténeti Munkabizottsága* megbízásából a Kőrmenden létrehozott *Munkaeszköztörténeti Archivum* irányítja és szervezi. Az archívum jogi

szempontból sajátos képet mutat. Nem önálló intézmény, de nem is része a múzeumi szervezetnek, felügyeletét a VEAB *Kézművesipartörténeti Munkabizottsága* gyakorolja, ugyanakkor Körmen-d városába telepítetten önálló épületrésszel rendelkezik. Az itt őrzött anyag kollektív társadalmi munka eredménye, tehát az archívumban való kutatás korlátozás nélkül mindenki számára szabad. A várkastély épületegyüttesében lévő 83 m² alapterületű archívum jelenleg kialakítás alatt van, a kutató- és vendégszoba jövő évben kerül átadásra. Ebben az épületben kap helyet az adatbank is, valamint a munkabizottság által kiadott könyvészeti anyagot is itt tároljuk a céh- és limitációkataszter eredeti adatlapjaival együtt.

Az adatlapok rendszerezésére, kutatásszervezésre a *Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága* egy fő gyűjteménykezelő beállítását vállalta, valamint az információszolgáltatás céljára egy xeroxgépet állított üzembe. Hozzájárult továbbá ahhoz is, hogy a helyi múzeum igazgatósága mellett munkatervi feladatként láthassam el az archívum működtetésének feladatát is. Az alapkutatás pénzügyi finanszírozása azonban még jórészt megoldatlan, mivel a múzeum saját költségvetésének csak kis hányadát fordíthatja a szerszámkataszter munkálatainak finanszírozására, bár az is igaz, hogy lehetőséget kaptunk arra, hogy elkülönített számlán egyéb pénzeszközökkel gazdálkodhassunk. A működési feltételek teljeskörű kialakításáig legfontosabb feladatunk a szerszámkataszterrel kapcsolatos gyűjtések beindítása.

1988. elején 126 múzeumnak küldtük ki az adatlapokat, mintegy 1300 példányban. A megkeresett intézmények ezidáig mindössze 200 db-ot küldtek vissza kitöltve, bennük 12500 értékelhető adattal. Az intézmények közül 25, egyötöde reagált pozitívan kezdeményezésünkre, ami nem számít túlzott eredménynek. Az alacsony affinitásnak okát többféleképpen értékelhetjük ugyan, de minden bizonnyal döntően közrejátszott a múzeumi dolgozók ismert terheltségén kívül a nem csekély fáradságot igénylő munka társadalmi jellege is. Mindettől eltekintve a beérkezett adatlapok reprezentatív mintavételnek is megfelelnek, sőt a bennük lévő adatok alapján óvatos becsléseket is végezhetünk. Így nem tévedhetünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy a magyarországi múzeumokban őrzött kézművesipari szerszámok 60 százalékáról készült tudományos leírókarton, s ezek 20%-a csupán a fényképpel is ellátott. Ez az arány a kutatás számára kedvezőtlen, mivel azt jelenti, hogy a feltárandó anyag csaknem fele csupán közvetlenül a műtárgy-raktárban tanulmányozható, mely eleve helyszíni munkát igényel. Amennyiben a kutató arra vállalkozna, hogy egy adott mesterség országos múzeumi anyagát áttekinti, úgy adataink alapján nagyjából a következő kép alakul ki. Aki pl. a kovácsmesterséget kutatja, annak legkevesebb 20.000 tárgyat, aki a mézesbábos mesterséget, annak 8.000 darabot, míg aki a kádármesterséggel foglalkozik, annak is legalább 7.000 tárgyat kell megvizsgálnia.

Ez a nagy mennyiség a múzeumok szétszórtságát és a raktározás körülményeit is figyelembe véve a kutató számára szinte megoldhatatlan feladatot jelent. A helyzetet az könnyítené meg, ha sikerülne elérni minden múzeumban a teljes „kartonozottsági” állapotot (legalább a kézművesipari anyagban) a műtárgyfelvételekkel együtt, mert fénymásolatait archiválva csupán a jelesebb darabokat kellene az előzetes tájékozódást követően megkeresni. Ez az óhaj csaknem utópisztikus, kiváltképpen akkor, ha az országos témánkra vonatkozó műtárgyállományt a 150.000 és 200.000 közöttire becsüljük. E nagy számot realitásként kell kezelnünk, ha tudjuk, hogy egy megye — történetesen Vas megye — kézművesipartörténeti tárgyainak száma meghaladja a 13.000-t(!).

Az adatlapok tanúsága szerint az is megállapítható, hogy a komplex tárgygyűjtés (szerszám, alapanyag, félkésztermék, késztermék, iratanyag, archív fotó) az utóbbi 15—20 év szemléletváltását tükrözi, de az is megfigyelhető, hogy jócskán kerülnek be közgyűjteményekbe információ nélküli hagyatékszerű tárgye gyűjtések is. A tudatos gyűjtést dokumentálja a gyűjtés-fotó, film megléte, a mesterségre vonatkozó adattári tétel. Néhány esetben hiánypótló, nehezen gyűjthető tárgyakkal, dokumentumokkal is találkozhatunk (megrendelőkönyv, mintakollektív, kiállításra készített vizsgamunka stb.), melyek kulcsfontosságúak is lehetnek egy-egy mesterség

tanulmányozása során.

Példáink sora folytatható lenne még, de megkezdett munkánk ízelítőjeként talán ennyivel is meglégedhetünk.

NAGY ZOLTÁN

Az aranyhajú két testvér

(BUDAY GY.—ORTUTAY Gy.: Nyíri és rétközi paraszttmesék, 1935)

KIÁLLÍTÁSOK

Kézművesség — Népművészet

Állandó néprajzi kiállítás a soproni Liszt Ferenc Múzeumban

1989. októberében mintegy a jövőben már föltehetően nem kiemelt őszi múzeumi hónap szimbolikusnak is tekinthető záró eseményként került átadásra Sopronban a *Liszt Ferenc Múzeum* új állandó kiállításának *Kézművesség — Népművészet* címmel. A kiállítást BODÓ SANDOR, a *Művelődési Minisztérium Múzeumi Osztályának* vezetője nyitotta meg ünnepélyes keretek között és nagy társadalmi érdeklődés mellett. A megnyitón a hazai szakmai körökön kívül a *Burgenlandi Tartományi Múzeum* képviselői is jelen voltak.

A soproni új állandó kiállítás több szempontból is kiemelt figyelmet érdemel. Regionális szemléletünk jegyében ezért is vállalkozunk e rövid ismertetésre.

I. Már az előkészületek tekintetében is újszerű jelenségekre figyelhattunk fel.

1. A nagy műtű és rangos soproni muzeológiai tevékenység napjainkra sajátos, helyi, múzeumi—kiállítási gyakorlatot valósított meg. A soproni múzeum kiállítási hálózatában minden szakterületnek (tudományágnak) külön épülete, illetve önálló állandó kiállítása van, s így e néprajzi alapvetésű új állandó kiállítás e koncepció megvalósulásának is valójában záróeseménye volt.

2. A többmillió költséggel megvalósított kiállítás pénzügyi fedezete több forrásból állt össze. A *Győr-Sopron Megyei Tanács*, a *Művelődésügyi Minisztérium (Központi Múzeumi Igazgatóság)*, a soproni múzeum éves költségvetése és bevételei, soproni vállalatok és magánszemélyek támogatásai képezték a pénzügyi alapot. A kivitelezés a múzeum muzeológus, restaurátor szakembergárdájának irányításával és közreműködésével, lényegében a teljes múzeumi személyzet összmunkájaként valósult meg.

3. A kiállítás szakmai forgatókönyvét DOMONKOS OTTÓ múzeumigazgató, a kézművesség egyik legavatottabb hazai kutatója írta. Ez az új állandó kiállítás több évtizedes szakmai elismerést kivívó működésének speciális és méltó összefoglalása. (Itt jegyezzük meg, hogy a kézművesség tárgykörének legújabb és sajtó alatt levő akadémiai néprajzi összefoglalását a *Magyar Néprajz* című sorozatban DOMONKOS OTTÓ szerkeszti.)

II. Az ország múzeumi hálózatában több állandó kiállításban természetesen eddig is szerepet kapott a kézművesség, sok esetben éppen népművészeti vonatkozásai okán. A dunántúli térségben az utóbbi években olyan érdemes kiállításokat is látogathat az érdeklődő, mint a *Kézművesség és céhes ipar (Jurisich Miklós Múzeum, Kőszeg)* vagy az *Isten áldja a tisztas ipart! (Bakonyi Múzeum, Veszprém)*, hogy csak két példát említsünk a jelentősek közül. A soproni múzeum új állandó kiállítása azonban szemléletében és tartalmában meghaladja a korábbi megközelítéseket.

1. Mindenekelőtt figyelmét kiterjeszti a specialisták, háziiparok, céhes és céhen kívüli mesterek és kisiparosok tevékenységére egyaránt, mint az alapszükségleteken túli igényeket is kielégítő, közösségi ízlést formáló, népművészeti értéket teremtő alkotói körre.

2. Mindezt tudományosan megalapozott, történeti, néprajzi kutatásokkal feltárt környezetben, illetve információk rendszerében helyezi el, oly módon, hogy a tárgyi kultúra elemének összefüggése folyamatosan jelenik meg a város és a térség bonyolult társadalmi, gazdasági, nemzetiségi, felekezeti stb. viszonyrendszerében.

3. A soproni múzeum földszinti és alagsori kiállítótereiben minden korábbi kiállításnál gaz-

dagabb kézművesanyagot mutat be. A több mint 800 m² területen takács, kékfestő, posztós, szabó, szűrszabó, gombkötő, csizmadia, cipész, kalapos, kesztyűs, horgoló-kötő, kádár, faze-kas, asztalos, bognár, ács, kovács és lakatos művesség szerszám- és eszközkészletével, félkész és kész termékeivel ismerkedhet meg a látogató. Kiegészül a látvány még egy járgányos szárazmalom, borospince és kármentős kocsmá részleges képével is.

4. Külön figyelmet szentel a kiállítás a viseleteknek, ezek köréből a néprajzi szakirodalomban jól ismert kapuvári viselet számos változatát mutatja be, melyek egyaránt felidéznek a viseletkultúra anyag- és technika változatait, időbeli módosításait és a társadalmi, gazdasági rétegződés tükrözését. A közel 30 felöltöttetett bábum bemutatott viseleti anyagban, természetesen helyet kap a Sopron környéki német és horvát lakosság anyaga is.

5. Jó ötletnek ítéljük a kiállítás úgynevezett „fregoli termét”, amely az elképzelések szerint változó témák, illetve tárgykörök kamarakiállítás jellegű bemutatására alkalmas. Az első sorban a hővelyi himzést bemutató anyag, mely föltehetően igen élénk érdeklődésre tarthat számot, máig élő hagyományával. Csak remélhetjük, hogy e teremben a későbbiekben a múzeumok raktáraiban rejtőzködő gyűjteményi anyag fokozatos feltárására kerülhet sor.

III. Szólnunk kell az állandó kiállítás technikai kivitelezésében tapasztalt műtárgyvédő megoldásokról, illetve eljárásokról. E téren is érvényesült a nagy muzeológiai tapasztalattal rendelkező forgatókönyvíró körültekintő előkészítő munkája és szakismerete. Az installációs fa- és textilanyag megválasztásánál és alkalmazásánál „műtárgybarát” környezet kialakítására törekedtek. Hazai viszonyok között igyekeztek megvalósítani a világítás optimális módját s ezt szolgálja az ablakokon alkalmazott fényszűrő fólia felhasználása is. Hasonló célt szolgál az alsó sorban alkalmazott nedvesség visszaszorító rendszer.

IV. A kiállítás megnyitásokor még nem álltak rendelkezésre azok a szélesebb múzeumlátogatói igényeket is kielégítő propagandakiadványok, kiállításvezetők, katalógusok, melyek előkészülete folyamatban van, s remélhetően e sorok olvasásakor már kézbevehetőek.

Talán nem hat ünneprontásként, ha a kiállítás kapcsán néhány olyan jelenségre is utalunk, mely általánosságában is tanulsággal szolgálhat kiállításrendező muzeológiai munkánkban.

a) Amennyire dicséretes a rendkívül alapos kutatásra épülő megközelítés, és a kiállított szövegek német nyelven is történet feliratozása, annyira kérdéses a szövegek terjedelme, mely összességében soknak tűnik, bár igaz, hogy egy kiállítást látogató ezektől akár el is tekinthet. Az azonban mindenképpen kissé zavaró, hogy a vitrinek felső szegélyében elhelyezett szövegek a természetes látás síkja fölött helyezkednek el.

b) Föltehetően lesznek, akik a kiállítás látványosságára szempontjából kifogásolják a rendezés és megjelenítés viszonylagos konzervatív voltát. E sorok írójának azonban meggyőződése, hogy a szinte páratlan anyaggazdagság, a hazai financiai és technikai viszonyok között megvalósított műhely- és enteriőr részletek kárpótolják az esetleges hiányérzetet.

c) A kiállítás szöveges feldolgozásában a szinte maximális igényekre törekvő történelmi-érvényesítésében természetesen elképzelhető lett volna egy kronológiai áttekintést következtesebben alkalmazó megoldás is, mely kiszűrhetette volna a tematikus bemutatásokban mindenkor oda-vissza térő történeti dimenziókban való mozgást. Ily módon az egyes kézművesség tevékenységek időbeli alakulástörténete határozottabban rögzülhetne a látogató emlékezetében.

Mindent egybevetve csak elismerésünket fejezhetjük kis DOMONKOS OTTÓNak és munkatársainak, hogy a dunántúli régiót az utóbbi évek egyik legjelentősebb néprajzi állandó kiállításával ajándékozta meg.

A drótos, az olajkár és a többiek...

(Az utca népe Pest-Budán, 1848—1914)

A *Budapesti Történelmi Múzeum* 1990. június 22— augusztus 20. között kamarakiállítást rendezett, mely házaló-vándorló árusokat, -iparosokat, utcai szórakoztatókat mutatott be, vagyis a főváros népéletének azon résztvevőit, akik alkalmosszerűen vagy rendszeresen, szervezeteken (pl. céhek) és csoportosulásokon (pl. piacok) kívül, azoktól függetlenül végezték üzleti, kézműves vagy egyéb tevékenységüket és áruikat, munkaeszközeiket magukkal hordták.

Maga az ötlet onnan eredt, hogy LÉTAY MIKLÓS, a kiállítás rendezője, amikor néhány évvel ezelőtt részletesen foglalkozott e témával, számos ábrázolást és idevágó tárgyat is összegyűjtött, kezdve BARABÁS MIKLÓS virágáros lányától a koldus alamizsnás tányérjáig.

Tekintettel arra, hogy kizárólag eredeti műtárgyak (13 metszet, 4 festmény, 19 rajz, grafika, 10 fotó, 38 tárgy) felvonultatására törekedtünk, a gazdasági-társadalmi értelemben vett „utca népe”-nek csak egy részét, pontosan 25 alakját tudtuk felidézni, akiket logikai és elrendezési okokból hat csoportra osztottunk. Egy-egy önálló egységet alkottak a dunavíz- és tejárusok, az állati- és növényi termékekkel házalók, a gyógyszer- és vászonárusok, a koldusok, utcai zenészek, végül pedig a drótosok, üvegezők, cipőpucolók.

Drótos tót

(Magyarország és a Nagyvilág, 1869)

Koldus tányér

(A Budapesti Történelmi Múzeum gyűjteményéből)

Néhány tárgyat, mint pl. a gyógyszeres ládát vagy a házaló kereskedelmet szabályozó császári nyílt parancsot (1853), most láthatott először a közönség.

L. M.

Csornai vásárok és mesterségek

(A csornai múzeum állandó kiállítása)

Figyelmet érdemlő új színfolttal gazdagodott a Győr-Sopron Megyei Múzeumi Szervezet: 1990. július 15-én a csornai *Premontrei Rendház* múzeumi szárnyában BODÓ SÁNDOR minisztériumi osztályvezető megnyitotta a múzeum két szinten rendezett állandó kiállítását, az utóbbi évtized egyik legsikerültebb helytörténeti és néprajzi bemutatóját. A Rábaköz népi kultúrájából olyan történeti kapcsolatrendszerben kaphat a múzeumlátogató áttekintést, amely ennek a nagy múltú vidéknek természetes központjáról, a régi vásártartó joggal rendelkező és fontos közvetítő szerepet játszó Csorna város múltjáról és társadalmáról is képet ad. A kiállítás a helytörténeti és a néprajzi ismeretanyagot egymással szoros kapcsolatban, arányosan tagolva tárja a közönség elé, jó példát nyújtva az igényes és egyben látványos, korszerű múzeumi kiállításra.

A csornai múzeum magas színvonalú bemutatkozása annak a kereken két évtizedes fáradhatatlan gyűjtő- és feldolgozó munkának, valamint a még több időt és energiát követelő szervező tevékenységnek az eredménye, amivel SZALONTAY JUDIT jelentős múzeumi gyűjteményt hozott létre és múzeumot teremtett a pusztulásra ítélt rendház épületében. Terepkutatásai nyomán országos viszonylatban is párját ritkító viseleti és kézművesipari tárgyegyüttesek, teljes műhelyfelszerelések, valamint értékes egyedi darabok kerültek a múzeumba. A szisztematikus múzeumi gyűjteményfejlesztés lehetővé tette, hogy az állandó kiállítás megfelelően teljes képet nyújtson a táj népeletének legjellemzőbb területeiről és harmonikusan illeszkedjen a várostörténeti bemutatóhoz.

A földszinti három teremben elhelyezett helytörténeti kiállítás középpontjában — a település földrajzi meghatározottságából és szerepköréből adódóan — a kereskedőváros történeti formálódása áll. A céhes ipar és a kereskedelem az elmúlt évszázadokban meghatározó szerepet töltött be Csorna urbanizálódásában. Ebbe a gondolkörbe illeszkedik az a kiemelkedő művelődéstörténeti anyag, amely a premontreiek oktatómunkáját és tudományos tevékenységét érzékelteti, illetve képet ad a város múlt századi kulturális életéről. Végül a század eleji vidéki kereskedelem — többek között egy szatócsbolt teljes berendezésének — szerepeltetése emeli a kiállítás hangulatát.

Az emeleti teremsorban a néprajzi bemutatóval folytatódó kiállítás a kézművesség remekeivel fogadja a látogatót: a XIX. századi gazdagon faragott mestergerendák és használati tárgyak képében. Az első terem a hagyományos paraszti életmód: a mezőgazdasági önellátás és egyben áruterelés fontosabb formáival, eszköz kultúrájával ismerteti meg a látogatót, amihez szorosan kapcsolódik a lakáskultúra, ennek révén pedig a híressé lett textilkészítés, melynek termékei idővel fontos kereskedelmi cikket jelentettek. A második terem szellemes megoldása egy utcarészlet-imitáció: a „mesterségek utcája”, mely enteriőr-szerű bemutatást nyújt néhány jellemző, hagyományos mesterségről, mint pl. a dóri fazekasságról, a híres csornai kékfestő műhelyről, a helyi csizmadiákról és szabókról. Az egyes mesterségek termékeinek reprezentánsai mellett az értékesítés, a vásárolás módjának érzékeltetése is helyet kapott.

A parasztokat és a kézműveseket összekapcsoló egyik legjelentősebb egyházi ünnepet megjelenítő búcsúi körmenet impozáns enteriőrje adja máltó lezárását az élményszerű néprajzi bemutatonak, mely alkalmat ad a vidék gazdag ünneppi népviseletének megismertetésére.

A rendkívül nagy érdeklődéssel kísért kiállítási megnyitón SZALONTAY JUDIT múzeumigazgató a múzeum házszéves fennállása alkalmából készített emléklapett átadásával köszönte meg mindazok fáradozását, akik a múzeumot támogatták az elmúlt időben. A két évtizedes múzeum-szervező munkát és a kiemelkedő értékű kiállítást a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium* nívódíjban részesítette.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

„Élet a székely házban”

A Székelykeresztúri Múzeum kiállításának megnyitása a keszthelyi Balatoni Múzeumban, 1990. szeptember 9-én

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Nem véletlenül neveztem Önöket *ünneplőnek*, hisz ünnep ez a mai nap nemcsak itt Keszthelyen, hanem az egész országban, mert egy székely, elsősorban Keresztúr-fizékről származó kiállítást nyitunk meg. A székely a legnagyobb és legjelentősebb etnikai csoport, melynek nemcsak nagy műveltsége, de önálló tudata is van, melynek a középkorig visszavezethető ereje őrizte meg őket a török-tatár pusztítások, az osztrák kegyetlenségek, és a különböző szintű és töltetű román diktatúrák idejében. Köszönet érte, hogy megismerhetjük népi műveltségük egy fontos részletét. Bárcsak az ország más pontjain is be lehetne mutatni ezt a nagyszerű tárlatot.

Egy évforduló különösen időszerűvé teszi ezt a kiállítást. Száz évvel ezelőtt halt meg ORBÁN BALÁZS, a Székelyföld tudós kutatója, akinek hatalmas összefoglaló munkáját a mai napig sem egyes tudósok, sem munkaközösségek nem tudták túlszárnyalni. Hatkötetes művében (*A Székelyföld leírása*) már a bevezetőben így nyilatkozik: „Minden e hazát lakó nemzetiség iránt tisztelet és testvériség tölti el lelkemet...” Nagyjaink hányszor elmondták és gyakorolták ezt a fel fogást és milyen jó lenne, ha egyszer ezt a környező népek is meghallgatnák és eszerint cselekednének!

A határainkon túl, de annak közelében élő mintegy három-négy millió magyar megmaradása nemcsak attól függ, hogy ők mit tesznek ennek érdekében és mit tudnak kiharcolni a többségi államhatalomtól, hanem attól is, hogy az együttélő tízmillió magyar mit tud róluk, mit tud értük tenni. Őszintén el kell ismernünk, hogy a magyar nép döntő többsége nagyon csekély ismeretekkel rendelkezik róluk. Ennek oka abban keresendő, hogy az elmúlt negyven év alatt a tankönyvekből, az újságokból, rádióból majd a televízióból szinte teljesen száműzték a velük való foglalkozást. Ennek következtében, különösen a fiatalabb korosztály tagjai azt sem tudják, hogy a székelyek milyen nyelven beszélnek. Még ezelőtt néhány évvel is a közvetlen közelünkben élő magyarokról szóló könyveket, különösen ha azok történeti, néprajzi, szociológiai kérdésekről szóltak, lehetőleg nem jelentették meg. Egy ilyen könyvem megjelenítésére három és fél évig kellett várnom, majd oly kis példányszámban látott napvilágot, hogy csak kevesekhez juthatott el. Sok tehát a tennivalónk. Új tankönyvek, ismeretterjesztő és szépirodalmi munkák kel lenek, hogy minél többet tudjunk a határon kívül élő testvéreinkről. Ezen a téren is nagy mulasztásokat kell pótolnunk, és ennek egy jele a most megnyíló kiállítás is.

Bármennyire is vonzó lenne a székelység történetéről, viszontagságos életéről, népi műveltségéről szólni, ezt egy rövid megnyitóbeszédbe nem lehet beszorítani. Annyit azonban le kell szögezni, hogy a székelység nyelve, népi kultúrája alapjaiban megegyezik az erdélyivel és azon át az egész magyarságéval, ha abban a jelentős távolság, az elzártság bizonyos különleges jelleget őrzött is meg. Egy dolgot mégis megemlítek és ez Székelykeresztúr neve, mely egyike a legrégebbi keresztény magyar településneveknek. A *kereszt+úr* azt jelzi, hogy a város vagy falu templomát a *Szent Kereszt* tiszteletére avatták fel. Ezt a jogot SZ. ISTVÁN 1018 körül kapta a görög császártól és ettől kezdve jöttek létre az egész magyar nyelvterületen az ilyen elnevezésű települések. A közeli *Balatonkeresztúr* is, de Barsban, Zemplénben, Szilágyban összes számuk a százat is meghaladja. Mindez bizonyoságra annak, hogy Székelyföldön már az Árpád-korban ugyanolyan elnevezésekkel éltek, mint az ország különböző részein.

Most azonban nemcsak e kiállítás megnyitásának feladata vár rám, hanem az is, hogy a Székelykeresztúri Múzeum alapítójának (1946) MOLNÁR ISTVÁNNAK átadjam a Magyar Néprajzi Társaság magas kitüntetését, a tiszteleti tagságról szóló oklevelet. Köszönjük egy új székely múzeum létesítését, azt, hogy Udvarhelyszéken túl az egész Székelyföldön gyűjtött, ismereteit közreadta, fényképezett és rajzolt, hogy a népi műveltségből minél többet megörökítsen. Hálásak vagyunk, hogy ennek a kiállításnak a megnyitását jelenlétével megtisztelte. A magyar néprajzkutatók és muzeológusok nevében 80. születésnapja alkalmával kívánok neki minden jót, egészséget és további munkakedvet.

Engedjék meg, hogy nagy szeretettel üdvözöljem a Székelykeresztúri Múzeum jelenlegi igazgatóját, MOLNÁR ISTVÁN méltó utódját, FÜLÖP LAJOST, aki nemcsak a kiállítás koncepcióját alkotta meg, válogatta a tárgyakat és fényképeket, hanem a klengedési engedélyeket is végigkilyncselte és vállalta az itteni rendezés munkáját. A Zala Megyei Múzeumok igazgatója, NÉMETH JÓZSEF, a Balatoni Múzeum igazgatója, MÜLLER RÓBERT, illetve a kiemelkedő néprajzkutató, PETÁNOVICS KATALIN mindent megtett szakmailag, emberileg, hogy ez a kiállítás megnyílhassék. Még a román forradalom idején PETÁNOVICS KATALIN felkereste Székelykeresztúrt és alig kilenc hónapra már megnyithatom ezt a csodálatos tárgyakból álló kiállítást.

BALASSA IVÁN

Mátyás király

(BUDAY GY.—ORTUTAY GY.: Nyíri és rétközi paraszttmesék, 1935)

TÉKA

Ciganisztikai kutatások

Az MTA Néprajzi Kutató Csoportja 1984-ben egy cigánisztikai kiadványsorozatot indított el *Ciganisztika tanulmányok/Hungarian Gypsy Studies* címmel, KRÍZA ILDIKÓ szerkesztésében. A tudományos eredmények közzétételével a magyarországi cigánység műveltségének minél teljesebb megismerését tűzte ki célul. Köztudott, hogy a hazai cigánykutatás világszerte elismert eredményekkel rendelkezik, de ennek folytonossága időről időre megszakadt és így sok újrakezdés, megtorpanás jellemezte az eddigi eredményeket. Az utóbbi néhány évben alkalom nyílt a kutatás folytatására, és ez tette lehetővé, hogy a közelmúltban 7 kötet jelenjen meg az újonnan indított sorozatban. Minden munka új gyűjtésre alapul, a napjainkban is meglévő folklórisztikai anyagot mutatja be, mintegy bizonyítva, hogy az industrializált társadalomban is van folklór, a tradicionális jelenségek időt, teret meghazudtolóan, történeti korokat áthidalva jelennek meg.

A sorozatindító *Halotti szokások és hiedelmek a kaposszentjakabi oláh cigányoknál* című kötet SZAPU MAGDA gyűjtését tartalmazza. Egyetlen cigány népcsoport archaikus elemekkel teli hiedelemvilágáról, rituális életéről ad hiteles képet egy vajda temetése kapcsán. A lélekről alkotott képzet, a természetfeletti lényekbe vetett hit egész sorát elemezte a szerző.

A többi kötet a különböző nyelvi csoporthoz tartozó cigányközösségek prózahagyományát mutatja be. Nem véletlen, hogy a *Ciganisztikai Tanulmányok* éppen a mesék közlésére vállalkozott. A klasszikus folklórműfajok meglete önmagában is figyelemre méltó, itt azonban nem egyszerűen a szövegek újabb változatát közöltük, hanem egy sajátos elbeszélőkultúra meglétét bizonyítottuk. A *Jászárokszállási népmesék* FARAGÓ JÓZSEFNÉ gyűjtésében BÁDER JÓZSEF és FARKAS SÁNDOR magyarul elmondott változatos témakörű meséi olvashatók. Közülük kiemelkedőek a Mátyás királyról szólóak, híven tükrözve a hasonló motívumokból táplálkozó epikumok speciális megjelenését, a magyar anyagtól való eltérését.

Berki János mesél cigány és magyar nyelven. E kötetben hitelesen bizonyítottuk a kétnyelvű mesemondó repertoárjának színességét. Ezt az anyagot a Párizsban élő GÖRÖG VERONIKA gondozta, aki francia nyelven is közzéteszi idevonatkozó eredményeit. A meséket angol nyelvre fordítva kívántuk a nemzetközi kutatás számára hozzáférhetővé tenni. A jegyzetek és az elemző tanulmányok valóban kellő érdeklődést váltottak ki, és a nemzetközi szakirodalom magasán méltatta. A sorozat 4. kötete *Mesemondó és közössége Kaposszentjakabon* egy adatokkal illusztrált elemző tanulmány SZAPU MAGDÁTÓL, arról, hogy hogyan adja át tudását, mesemondói gyakorlatát az öreg beás mesélő, KARÁDI ANTAL unokájának. A repertoárt képviselő tucatnyi mese a zárt hagyományú régi rétegre vet fényt.

A Szatmár megyei oláh cigányok előzőektől eltérő lendületes, kötetlen elbeszélő stílusára nagyszerű példa *A mesemondó Rostás Mihály* két meséje. A kötetben GRABÓCZ GÁBOR és KOVALCSIK KATALIN három nyelven (cigány, angol és magyar) mutatják be a közösség által figyelt, alakított mesehagyományt. A kísérő tanulmányok egy olyan élőbeszéd-kultúrára hívják fel a figyelmet, ami a szakemberek előtt eddig rejtve volt.

Az erdélyi cigány DÁVID GYULA magyar és cigány nyelvű meséit tartalmazza NAGY OLGA *A havasi sátoros* című kötete. Gazdag szókincs, fantáziadús képalkotás, természetfeletti lények furcsa sokasága jellemzi a havasokon való mesemondást akkor, amikor még a hosszú estéket nem a televízió tette egyhangúvá, hanem az élő mesemondás töltötte meg emberi szóval. Ismét más világba kalauzol SINKÓ ROZÁLIA és DÖMÖTÖR ÁKOS könyve, a *Loló (Cigány mesék és mondák Békés megyéből)* címmel, ahonnan a mindennapi élet természetes közegben megjelenő elbeszélő ha-

gyomány egy szeletét ismerhetjük meg.

A *Néprajzi Kutató Csoport* kiadásában készült könyvek bizonyítják, hogy a hazai cigányság néphagyománya kimeríthetetlenül gazdag. Figyelmüket további területekre szeretnék fordítani. Így például BÓDY ZSUZSA a táplálkozás hagyományos értékeiről készített kiváló dolgozatát, ZSUSPOS ZOLTÁN erdélyi aranymosó cigányokról írt összefoglalását szeretnénk közzétenni. Kiadás előtt áll egy dél-dunántúli beás közösség mesemondójának, az őrtilos BALOGH MÁTYÁSNAK válogatott repertoárja EPERJESSY ERNŐ gyűjtése nyomán, *A három sorsmadár* címmel. A magyarul, cigányul egyaránt mesélő cigány mesemondó anyagából elsősorban a magyar anyagot sikerült eddig lejegyezni, csupán illusztrációként mutatunk be egy beás nyelvű mesét, hasonlóképpen, mint DÁVID GYULA anyagánál tettük. Itt is — mint minden kötetben — feladatul tűztük ki az anyag idegen nyelvű tolmácsolását, a nemzetközi összehasonlító kutatáshoz szükséges információk közvételét. A cigány nyelvű szövegek publikálásával erősíteni szeretnénk a minél hitelesebb anyagfeltárást folklórisztikai és nyelvészeti szempontból egyaránt. Emellett készült egy videofilm KOLLÁR JÓZSEF szolnoki cigánykutató irányításával *Ja som rom* címmel, képet adva a meglévő szociális-kulturális gondokról, eredményekről.

Mindezeket a kiadványokat, kutatási eredményeket az OTKA (*Országos Tudományos Kutatási Alap*) anyagi támogatásával valósíthattuk meg, és ezúton is köszönetet mondunk a munkánkat támogató intézményeknek és személyeknek.

A kiadványok megvásárolhatók a *Néprajzi Kutató Csoport*nál (1250 Bp. Országház u. 30. Pf. 29.) vagy az *Akadémiai Könyvkiadó* Magiszter boltjában (Bp. V., Városház u. 1.).

KRIZA ILDIKÓ

Kós Károly új gyűjteményes kötete

KÓS KÁROLY: *Erdély népi építésze*. Kelenföld Kiadó. II. n. [Bp.]. 1989

Hovatovább általános gyakorlat, hogy Erdéllyel azonosítjuk azt a 103 ezer km² területet, amelyet Trianonban Romániához csatoltak. Adott körülmények között felesleges kifogásolnunk ezt a gyakorlatot, mert akkor nagyon körülményeskedő elnevezéseket kellene keresni, de azért a történeti hűség kedvéért nem árt megjegyezni, hogy Szatmár megye, egészen Nagybányáig nyúlna, Bihar megye Feketetóig és Vaskohig, egész Arad megye, vagy a Bánság Temesvárral, de még Krassó-Szörény megye sem tartozott a történeti Erdélyhez.

Kós Károly a szélesebb értelmezéshez tartja magát, sőt figyelme az említett megyéken s a történeti Erdélyen túl a Kárpátoktól keletre, az észak-moldvai Dorohaira, s délre az olteniai Vilceára is kiterjedt.

Természetesen ilyen nagy terület minden részéről képtelenség kellő mélységben megvizsgálni a népi építkezést, azért súlypontokat kell képezni, a legindokoltabb körzetekre koncentrálni a figyelmet. A kiválasztott területek egyike a Bihar megyei Feket-Körös völgye, melynek udvarberendezéseivel, lakóházaival, bútoraival s a köröstárkányi kapukkal ismertet meg. Részletgazdag dokumentációval mutatja be a Szilágyság magyar falvainak lakóházait, belső berendezésükkel együtt. Külön szint jelent a kötetben egy Kolozs megyei román ácsfalú, Bedecs építőtevékenységének ismertetése. A Mezőségről szóló fejezet első fele településnéprajzi kérdésekkel foglalkozik, a második rész az építés folyamatával, a lakóházakon túl gazdasági és közösségi épületekkel. A *Kis-Küküllő vidéki magyar népi építészet* címen összefoglalt terület a Maros Nagyenyed-Marosvásárhely közti szakaszától délre fekszik, a Kis-Küküllő két oldalán. A jó-

formán néprajzilag ismeretlen vidék több mint 70 falvának építkezését vizsgálta meg, erről történeti áttekintést is nyújtott, a lakóház mellett kitérve a gazdasági és szakrális építményekre is. Vılceai tanulmányát ROMULUS VUIANAK, a kiemelkedő jelentőségű román néprajzi kutató emlékének ajánlotta. A Kászoni-medencéről írt terjedelmes fejezetében hangsúlyosan foglalkozik az építés munkaszervezetével, az udvarberendezés, a lakóház és melléképületek részleteinek és egészének bemutatása mellett. Jóformán ismeretlen települési és építkezési anyagot tárt fel a moldvai csángók építkezésének vizsgálata kapcsán. Dorohoi-i vizsgálata találóan világítja meg a havasalföldi és erdélyi építészeti hagyományok kapcsolatát.

Az eddig felsorolt fejezetek és kötetrészek mind forrásfeltáró jellegűek, saját, nagybárá az ötvenes években végzett helyszíni vizsgálataira épültek. Jellegében ezektől eltér a kötet két záró fejezete, amely műfajilag más jellegű. Egyik a népi kandallók és kályhacsempék erdélyi változatait, történeti múltját, jelentőségét, a készítő központokat mutatja be gazdag forrásanyag felhasználásával. A másik, egy 1978—79 keltezésű dolgozat a romániai magyar népi építészeti kutatások eredményeit és feladatait tekinti át.

Ez a kötet KÓS KÁROLY három tanulmánykötetében, valamint a NAGY JENŐVEL és SZENTIMREI JUDITtal együtt írt néprajzi tájmonográfiában megjelent építkezési tanulmányainak gyűjteménye, a mezőszéki fejezet kivételével. Igen gazdag ábraanyag, KÓS KÁROLY eredeti rajzainak csak technikailag kissé módosított képei növelik a mű tudományos és esztétikai értékét.

A szerkesztés a bevezetéssel és az irodalomjegyzékkel együtt BALASSA M. IVÁN hozzáértését bizonyítja.

BARABÁS JENŐ

Haláljelek

Haláljelek. A kutatást vezette és a kötetet összeállította: KOVÁCS ÁKOS. *Liget* (1990). Felelős szerkesztő: IIORGAS BÉLA. 112 oldal + 32 sz.. 22 ff. fotó. Ára: 78 Ft.

KOVÁCS ÁKOST a kötet egyik szerzője „érzékeny felfedezőnek” nevezi. Valóban, KOVÁCS ÁKOS már több mint egy évtizede foglalkozik az ún. „kulturális demarkációs övezet”, vagyis a kultúra mindennapos, esztétikai értékkel kevésbé bíró jelenségeinek gyűjtésével, vizsgálatával, vizuális dokumentálásával (fényképek, kiállítások). E kutatásokba bekapcsolódnak néprajzkutatók, szociológusok, művészettörténészek, a szemiotika művelői, s az alkalmissal összeállt munkaközösségek a (vándor)kiállítások háttéréként tanulmánykötettel jelentkeznek.

A *Tölgyfa Galériában* 1990-ben rendezett *Haláljelek* című kiállításához így kapcsolódik most a *Liget* különszámaként megjelent kötet.

Korábban a madárijesztőket, a feliratos falvédőket, a panelházi poszttereket, a tetovációt, a falfirkálásokat és az első világháborús monumentumokat (emlékműveket) vették sorra. Most egy újonnan alakuló népszokás (melynek kezdetetei a múltba nyúlnak), az országutak mentén állított haláljelek jelenségét járják körül.

A kötetben megtalálhatjuk az összehasonlító vallásétnológiai, etnológiai, szemiotikai, kommunikációelméleti, régészeti, nyelvészeti, művészettörténeti megközelítést. BOGLÁR LAJOS az úmenti síremlékek etnológiai párhuzamait hozza a törzsi népek köréből. A néprajzi körökben ismert, ám szinte utolérhetetlen obo-tanulmányt (*Kövek a siron* — VAJDA LÁSZLÓ) rövidített formában ugyancsak olvashatjuk, a rítuskeletkezés pontos pszichológiai-néprajzi bemutatásával. BEKE LÁSZLÓ, HOPPÁL MIHÁLY, DEME TAMÁS leginkább a szemiotikai irány képviselői — a jelteremtés ol-

daláról szólnak hozzá a haláljelekhez. VOIGT VILMOS tanulmánya egy 1989-es országúti baleset jelhagyományának pontos bemutatásával ugyancsak ide csatlakozik — pontos pragmatikai leírás. HOFER TAMÁS egy szokatlan megemlékezéstípust mutat be (*Viseltes kalap a mestergerendán*): egy öngyilkosság „emlékművét”. PAUL VIRILIO tanulmánya a sebesség, a motorizáció kultúrájáról szól. ZORICA RAJKOVIČ a jugoszláv utak mentén található haláljeleket járja körül, tulajdonképpen ilyen általános tematikájú KOVÁCS ÁKOS kötetbevezetője is (*Országutak népművészete*). LENGYEL LÁSZLÓ a haláljelek szimbólumairól értekezik, SZILÁGYI ISTVÁN „vörös keresztokról” szóló tanulmánya régészeti, nyelvészeti kutatás bevezetője egy európai jelenségkör pontosabb megvilágításához.

A kötetet DEMJÉN FERENC dalszövege (*A 34-es kőnél mindig van virág*), TANDORI DEZSÓ verse és HORGAS BÉLA utószava egészíti ki.

A magyar néprajzi irodalom a temetőről, a temetési kultusról már nagyon sokat tud, ám ennek az új, alakuló népszokásnak ez a kötet az első dokumentuma. Ezért is értékes a faddi — 1939-es — emlékmű eredeti dokumentumának közreadása, valamint egy cigányasszonnyal készült videofelvétel szövege, amelyben a fiának történt emlékkállítás kálváriáját és pontos részleteit meséli el.

E remek, sokoldalú kutatás az olvasóban persze sokféle gondolatot indít el. Hiszen SZILÁGYI ISTVÁN egy nyugat-európai kulturális zónába helyezi el a „vörös keresztet, tornyot” kérdéskörét, ZORICA RAJKOVIČ egy kb. 25 éve jelentkező jugoszláv, s inkább a déli népekre jellemző szokásról ír, a kötetben több fotó is van analóg chilei szokásról, csak említik, de Görögországban megfordult turisták bizonyíthatják is, hogy a görög utak mentén — a chileihez hasonló — „dobozos” haláljelek típusa rendkívül gyakoriságú... Sok-sok gondolatot vet föl tehát a *Haláljelek*-kötet, amely nyilvánvalóan újabb kutatások talpköve is lehet.

S egyúttal arra hívja föl a figyelmet, hogy a néprajzkutatás számára hatalmas téma a jelen... és a jövő.

BALÁZS GÉZA

Vesszőparipáink

Megjelent a Kiss Áron Magyar Játék Társaság Közleményének első száma

KISS ÁRON emlékezetét őrzi az 1990-ben megjelent első szám, ezzel adja meg a hároméves társaság a tiszteletet névadójának és szellemi elődjének. A füzet csaknem teljesen KISS ÁRONRÓL szól: származásáról, neveltetéséről, emberi és szakmai indulásáról, pedagógusi, játékgyűjtő és -közreadó tevékenységéről. Mindez azt bizonyítja, hogy a társaság névadójának tevékenysége egymagában felölelte csaknem az egész körét azoknak a feladatoknak, amelyeket a nevét viselő társaság napjainkban vállal. KISS ÁRON-bibliográfia is található a füzetben, valamint egy játéktörténeti tanulmány, amely gondolatmenetét épp a KISS ÁRON-féle gyűjteményben talált leírás alapján indítja. Különös szépsége e tanulmánynak, hogy a játék és ünnep kapcsolatát láthatjuk benne megvilágítva. A füzet tartalmát német és angol nyelvű összefoglalás ismerteti meg a külföldi érdeklődőkkel.

A *Kiss Áron Magyar Játék Társaság* szervezetével, működésével ismerteti meg még a *Vesszőparipáink*; s ez az ismertetés egyben tagtoborzó is: hiszen a társaság egy asztal köré ülteti a játéktervezőt és -gyártót a játékot alkalmazó pedagógussal, a játék kultúrtörténetével foglal-

kozó, a régi játékokat őrző muzeológussal és történésszel, a játékot a gyógyítás szolgálatába állító gyógypedagógussal. Ezek a kapcsolatok összességükben elősegítik a hazai játékkultúra színvonalának emelését, régi játékkincsünk megőrződését és hatását a mában, új játékok születését és forgalmazását, a játék gondolatának ébrentartását mai életünkben.

A kiadvány röviden ismerteti a kecskeméti Szórakaténusz Játékmúzeum működését. Itt van a Kiss Áron Magyar Játék Társaság centruma, és itt rendelhető meg a Vesszőparipáink 48 Ft-os áron (Kecskemét, Gáspár A. u. 11. 6000 — tel.: 76/20—332.).

GYÖRGYI ERZSÉBET

Néprajzi útikalauz

KATONA IMRE: *Magyar népművészeti—néprajzi útikalauz. A magyar népcsoportok és a hazai nemzetiségek.* Budapest, 1990. 288. o. Az ára nincs föltüntetve.

A „néprajzi útikalauz” mint műfaj nem teljesen ismeretlen a szakirodalomban. KATONA IMRE mostani kötetében korábbi *Forrás*-belli sorozatának egyes részeit, valamint azok kiegészítését adja közre. A kötet jól szerkesztett logikai egységben tárgyalja rendkívüli színességű mondandóját. Az első fejezet: *Egység a sokféleségben* a magyarság népcsoportjairól, idő- és térbeli tagolódásáról szól. A második fejezetben a hazai nemzetiségeket mutatja be. Ezek után következnek a magyar népcsoportok „útikalauzszerűen” a következő rendszer szerint: 1. *Fertőtől a Zoboraljáig* (kisalföldiek), 2. *Így éltek és élnek Pannóniában* (dunántúliak), 3. *Palócok, barkók, matyók, hegyköziek* (telföldiek), 4. *Az Alföld népcsoportjai*, 5. *Erdély, Bukovina és Moldva magyar népcsoportjai*.

KATONA IMRE munkásságában mindig igény volt a szintézisre való törekvés. Ezt a mostani kötetben a bevezető írásban érzem, amely KATONA IMRE eddigi igen tekintélyes munkásságának, a magyarságról, a magyar néprajzról vallott nézeteinek legtömörebb — mindössze 11 nyomtatott oldalnyi — elméleti összegzése. Ebben a bevezetésben a néprajz mint a „magyarság tudománya” jelenik meg, a tudósi részletekből a magyarságról alkotott fényképszerű összefoglalás áll előtünk.

Így a kötet nem egyszerűen csak „leíró” kalauz, hanem a hungarológia alapvető bevezetője is egyben.

BALÁZS GÉZA

Katona Imre politikai vicc-publikációi

Viccek Sztálinról, Rákosiról és Ceaușescuról. Gyűjtötte és kommentálta: Katona Imre. Új Auróra Könyvek. Békéscsaba, 1989. 56 o. Ára: 59,- Ft.

Bizonyítom, hogy a kötet Ceaușescu diktatúrájának bukása előtt már a levélszekrényemben volt. Megírása és kiadása tehát bátorság volt. Három tanulmány és egy antológia alkotja a páratlanul érdekes kötetet.

„Csak egy Kádárunk van, az is az oroszoknak dolgozik”. Kádár János alakja közéleti viccünkben. Nap-óra. 1990/10. 18—22.

A szerző ismert statisztikai, folklorisztika, stilsztikai módszerével veszi sorra közel három évtized vicctermését KÁDÁR JÁNossal kapcsolatban.

BG

Néprajz egyetemi hallgatóknak

Tankönyvsorozat a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén

Egyetemi oktatásunk nem bővelkedik néprajzi tankönyvekben, jegyzetekben. Ezt pótolandó, oktatási segédanyagként a KLTE *Néprajzi Tanszéke* (Ujváry Zoltán szerkesztésében) kiadványsorozatot bocsát ki 1989-től. Eddig a következő kötetek láttak napvilágot:

1. VOIGT VILMOS: *Alapismereti bevezetés a néprajz iránt érdeklődő hallgatóknak*. Debrecen, 1989. 40 o.
2. UJVÁRY ZOLTÁN: *Dramatikus népszokások*. Debrecen, 1989. 99 o.
3. KATONA IMRE: *Munka—munkaeszköz—társadalmi fejlődés*. Debrecen, 1989. 81 o.
4. VOIGT VILMOS: *Szemiotikai kultúra — a kultúra szemiotikája*. Debrecen, 1990. 56 o.
5. UJVÁRY ZOLTÁN: *Farsang*. Debrecen, 1990. 324 o.
6. SZABÓ LÁSZLÓ: *Bevezetés a társadalomnéprajzba*. Debrecen, 1990. 97 o.
7. BALASSA IVÁN: *A gabonatermesztés néprajza*. Debrecen, 1990. 195 o.
8. VARGA GYULA: *A néptáncok*. Debrecen, 1990. 75 o.

BG

A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára

Sajnálatos módon eddig két ízben szakadt meg hosszú évtizedekre társaságunk 1924-ben indult sorozata. Centenáriumunk évében (1989-ben) élesztette föl a sorozatot az elnökség és a választmány. Alkalmom ez arra, hogy egyszer egy helyen együtt is közöljük a sorozat eddigi kötetének fontosabb bibliográfiai adatait.

Szerkesztő: MADARASSY LÁSZLÓ.

1. RÉTHEI PRIKKEK MARIÁN: *A magyarság táncai*. Budapest, 1924.
Sorozatszerkesztő: DIÓSZEGI VILMOS (a kötetek sorszám nélkül jelentek meg).
2. BELÉNYESY MÁRTA: *Kultúra és tánc a bukovinai székelyeknél*. Budapest, 1958.
3. TAKÁCS LAJOS: *Históriások, históriák*. Budapest, 1958.
Sorozatszerkesztő: íj. KODOLÁNYI JÁNOS.
4. SZENTMIHÁLYI IMRE: *A göcseji nép eredethagyománya*. Budapest, 1958.
5. GYÓRFFY GYÖRGY: *Tanulmányok a magyar állam eredetéről*. Budapest, 1959.
6. HALMOS ISTVÁN: *A zene Kérszemjénben*. Budapest, 1959.
Sorozatszerkesztő: UJVÁRY ZOLTÁN (sorszámmal).
7. KÓSA LÁSZLÓ: *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889—1989)*. Budapest, 1989.

A társaság centenáriumi előadásait tartalmazó 8. kötet most vár kiadásra. A kötet megjelenését a *Kossuth Lajos Tudománygyetem Néprajzi Tanszéke* támogatja.

BG

Városok és városi társadalom

BÁCSKAI VERA: *Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején*. Akadémiai Kiadó. Bp., 1988. 232 o. Ára: 83 Ft.

A történettudományban sorra születnek az 1828. évi regnicolaris összeírás anyagát feldolgozó monográfiák, ezzel szemben a néprajz még egyáltalán nem aknáztta ki ezt az etnográfia számára is gazdag adatbázist jelentő forrást. Talán tudományunkra is ösztönzőleg hat BÁCSEKAI VERA metodikailag rendkívül tanulságos, olykor vitára ingerlő munkája. Könyve első részében a XIX. század eleji központi helyi szerepkört betöltő városok hálózatát és típusait faktor- és clusteranalízis alkalmazásával, számítógép segítségével határozta meg. Az e városok társadalmi szerkezetét bemutató második részben az adatok feldolgozása és elemzése már a hagyományos történeti-statisztikai módszerekkel történt. Vizsgálódása azt mutatja, hogy a „különböző jellegű vonzáskörzetek eltérő igényei, a városok különböző gazdasági és hatósugarú központi funkciói különbözőképpen alakítják a városi társadalom összetételét. Az eltérés nemcsak a különböző foglalkozást űzők vagy a különböző jogállású társadalmi rétegek más-más arányában, vagyoni rétegződésük különböző skálájában, hanem legalább ilyen mértékben a különböző városok azonos foglalkozású vagy jogállású lakosainak eltérő összetételében, jövedelemszerzési módjában, vagyoni helyzetében, társadalmi rangjában, életmódjában, mentalitásában” is megmutatkozik

SZJ

Szemiotikai kiadványok

JANKOVICS MARCELL: *Jelkép-kalendárium*. Budapest, 1988. 355 o. Ára: 175 Ft.

A könyv a naptári ünnepek eredetével, szokásaival foglalkozik. Meglehetősen heterogén válogatás, amely főleg a nagyközönségnek szól.

HOPPÁI MIHÁLY—JANKOVICS MARCELL—NAGY ANDRAS—SZEMADÁM GYÖRGY: *Jelképtár*. Budapest, 1990. Ára: 290 Ft.

A mintegy félezer, ábécérendben sorakozó címszóban az elemi ábrázolások, a primitív kultúrák és a népművészet jelnyelvének magyarázatát találhatjuk. A szerzők az összehasonlító vallástörténet, a néprajz és a szimbólumkutatás friss európai eredményeire támaszkodtak úttörő jellegű kézikönyvük megalkotásakor.

VOIGT VILMOS: *Szemiotikai kultúra — a kultúra szemiotikája*. Néprajz egyetemi hallgatóknak 4.. Debrecen, 1990. 55 o.

Máig nincs igazán tanítható szemiotikai tankönyv. E hiányt pótolandó vállalkozott a hazai szemiotika egyik jeles képviselője oktatási segédanyag megjelentetésére. Természetes, hogy közérthető, tanítható formában igen nehéz összefoglalni egy régi—új, meglehetősen szerteágazó tudományág ismereteit, éppen ezért a vállalkozás kétségtelenül dicsérendő.

THOMAS A. SEBEOK—JEAN UMIKER—SEBEOK: *Isméri a módszeremet? Avagy: a mesterdetektív logikája*. Budapest, 1990. 84 o. Ára: 62 Ft.

A címből nem derül ki, hogy a modern szemiotika egyik jeles képviselőjének (és feleségének) könyve a szemiotika és logika világába vezeti el olvasóját.

BG

Magyar Ki Kicsoda

Magyar Ki Kicsoda 1990. Több mint 6000 élő magyar személy életrajza. Főszerkesztő: HERMANN PÉTER. Láng Kiadó és TEXOFT Kft., Budapest, 1990. 667 o. Ára: 579 Ft.

Hosszú idő óta éppen most, a rendszerváltás idején jelent meg új ki kicsoda, magánkiadók gondozásában, naprakész számítógépes információkkal, új szempontokkal. Itt és most arra hívjuk föl a néprajzkutatók figyelmét, hogy jelenleg ez a kötet tartalmazza az ismert, élő magyar néprajzkutatók legteljesebb biográfiáját. Szám szerint 56 életrajz olvasható benne, általában a szerzők saját adatszolgáltatása alapján.

Sok ez, vagy kevés? Szakmánk föltétlen súlyát (érdekeltségét) jelzi az a tény, hogy a „rokon” irodalmárok és nyelvészek száma sem haladja meg a 70—70-et. A közgazdászok és politikusok többszázás repertoárja mögött azonban mélyen lemaradtunk...

A remek könyv olvastán, lapozgatván fölvetődik bennük a gondolat: milyen jó lenne egy teljes magyar néprajzi ki kicsoda.

BG

Repertórium

A Történelmi Szemle repertórium 1958—1982. I—XXV. évfolyam. Összeállította: DIPPOLD PÉTER. Akadémiai Kiadó, Bp. 1988. 224. o. Ára: 120 Ft.

Az MTA Történettudományi Intézete folyóiratának repertórium 1958—1982. I—XXV. évfolyam. Összeállította: DIPPOLD PÉTER. Akadémiai Kiadó, Bp. 1988. 224. o. Ára: 120 Ft.

A szerzői betűrendes rész a publikálók neveinek betűrendjében a közleményeket sorolja fel. Az egyes szerzők tanulmányai után, nevük alatt jelennek meg a folyóiratban szereplő, róluk szóló,

illetve írásaikhoz kapcsolódó cikkek. A *tárgyszóindex*ben a bibliográfiai leírások a tárgyszavak betűrendjében, s azon belül a megjelenés sorrendjében sorakoznak. Az eligazodást utalórendszer segíti. A harmadik rész a *bokrosított szójegyzék*. A szóbokrok a repertóriumban található tárgyszavak asszociatív kapcsolatait tárják fel, és tartalmi vontakozásaik alapján hasznos segítséget nyújtanak a nagyobb, konkrét téma iránt érdeklődő olvasónak.

SZJ

Csángó Újság

Az 1989. decemberi változások eredményeképp rengeteg új, egyéni hangú újság jelent meg Romániában és Erdélyben. Az új lapok között is igazi újdonság a *Csángó Újság* (*Gazeta Ceangăilor*), a moldvai magyarság lapja. Egy múltjára, öntudatára ébredő, tragikusan meggyötört, a teljes megsemmisülésre ítélt szórványcsoport életigenlését dokumentálja a havonta megjelenő, Sepsiszentgyörgyön készülő lap.

A moldvai csángómagyarság az 1200-as évektől él — bizonyítottan(!) — mai lakóhelyén. Múltja, eredete azonban máig nem tisztázott. Lehetséges, hogy őseik az etelközi magyarság lezármazottjai lennének... Az évszázadok során magyarok, majd erdélyi székelyek kivándorló ezrei gyarapították létszámukat. Fontos szerepük volt — a hamar beolvadó, gyér szász betelepülővel együtt — a moldvai városi kultúra kialakításában.

A moldvai csángómagyarok ma már földművesek. Évszázadokon át megrendítő hűséggel védelmezték nyelvüket és katolikus hitüket. A moldvai magyarság nem nyolcvan év alatt tanulta meg az ortodox románság hitbelli és nyelvi „toleranciáját”. Hűségesebb és kitartóbb magyarok Ők, mint a Kárpátok másik oldalán élő testvéreik! Helyükről sem futottak el. Pusztultak, fogytak, pereltek a sorssal iskola és magyar pap nélkül, rájuk erőltetett idegen kaloda-nevekkel, de háromszázezerből százezer még mindig magyarul beszél! Őt—hatszáz—ezer éves szavakat motyogva, görgetve, mint patak a fényes kavicsot. A harmincas, negyvenes években büntették Moldvában, ki magyarul szól. Ceuşescu idején üzték és kihajtották az erdélyi és magyarországi látogatót. A moldvai magyarság lelkét, gyönyörű hagyományait, énekeit támadta a román hatóság. Sehol nem volt olyan következtetés és erős terror, mint Moldvában. Ez a föld kísérelti terep volt, zárt rezervátum — laboratórium a két és fél milliónyi erdélyi magyar elkövetkező beolvasztására.

A veszély nem szűnt meg. Moldva csángóságának sorsa elválaszthatatlan az erdélyi magyarság ügyétől. Összetartozik a kettő. Nincs erdélyi magyar jog a moldvai csángóság elismerése nélkül! Romániai magyarságban kell gondolkoznunk!

Ezt a felelősséget, gondot vállalta fel, és gondozza a *Csángó Újság* szerkesztősége. A lap kétnyelvű. Magyarul és románul szól távoli eldugott falvak lakóihoz. Hősies, egyéni áldozatok éltetik. Dokumentum ez a lap, az öntudatlanul még megmaradó, túlélő gyökerek megtapadásának, majd lassú életreklítésének dokumentuma.

Sok írás foglalkozik a csángóság múltjával, történelmével. Szükségszerű ez, mert Moldva magyarjaiba az évszázadok során kisebbségi érzést neveltek. „Korcsiturák vagyunk” — mondják szégyenkezve.

Két számban beszélgetést közölnek DOMOKOS PÁL PÉTERREL, a moldvai katolikusok legnagyobb ismerőjével. A szerkesztők bemutatják a csíksomlyói búcsú történetét, hírt adnak a jelentősebb csángó találkozókról, gyűlésekről, helyéről. Gyönyörű archaikus imák, gyűjtött szövegek és dokumentum-értékű fényképek izesítik a lapot.

Gyakran román a szó. Eszköz ez két magyar közt. Román az írott szó, de magyar és emberi a gondolat, a másság, a megmaradás gondolata, mely sosem agresszív.

Tisztelettel és megrendülten vehetjük kezünkbe a *Csángó Újságot*. Gondoljunk elismeréssel azokra, akik létrehozták. Gondoljunk keleti magyarjainkra — a legmostohább sorsúakra —, akik megmaradtak közülünk valónak. Bízunk benne, hogy Moldva újabb, bekövetkező viharai ellenére is ragaszkodásuk megtartja Őket — maguknak.

CSOMA GERGELY

Aranyosvidék

Ez a gyönyörű vidék, amely az Aranyos folyóról kapta nevét, és amelynek ORBÁN BALÁZS és JÁNOS KÓ egy-egy nagy munkát szentelt, az erdélyi magyar kultúra jelentős helye, és nagy történelmi események színtere volt.

Ma a Kolozsvártól Torda—Aranyosgyéres irányában, a forgalmas nemzetközi országúton haladva, pusztuló, lehangelő kép tárul az utazó elé. Az egykor népes és fontos kereskedőközpont és szabad királyi város: Torda, elvesztette a XX. század elejéig megőrzött jelentőségét. A magyar lakosság a betelepítések és elvándorlások révén ma már kisebbségben él, kulturális intézményeik, egyesületeik, köreik, folyóirataik az elmúlt évtizedek alatt teljesen megszűntek vagy egy picinyke lélettérre szorultak vissza.

Az 1990-es év, úgy tűnt, gyökeres változást hoz az erdélyi magyarság életében. Tordán is a szunnyadó, tartalék hit és remény új erőre kapva megkezdte kulturális életének újjászervezését. Egy maroknyi magyar értelmiségi 1990. március 15-én megjelentette az *Aranyosvidék* című lapot. Elődjét, az azonos nevű politikai, társadalmi és közgazdasági hetilapot 1891 és 1940 között szerkesztették Tordán.

A mai *Aranyosvidék* a Torda és Aranyosgyéres környéki települések magyar ajkú lakosságának egyetlen magyar nyelvű kulturális fóruma. Itt jelentkeznek írásaikkal a tordai, aranyosvidéki magyar értelmiségiek, tanítók, papok, irodalmárok, helytörténészek, de az olvasók közül is egyre többen küldik be hozzászólásait, visszaemlékezéseiket.

Az erdélyi magyarság számára fontos események mellett foglalkoznak a táj néprajzi, helytörténeti kérdéseivel, művelődéstörténeti emlékeivel, egyházi eseményekkel és irodalmi kritikákat és elemzéseket is közölnek.

A lap színvonalát a lelkes és tehetséges szerkesztőség biztosítja. Ki kell emelnünk KESZEG VILMOS szerkesztő nevét, akinek tartalmas és új szemléletű néprajzi munkáit a hazai szakemberek is jól ismerik. Nem véletlen, hogy Kolozsvárra PÉNTEK JÁNOS is meghívta tanszékére előadónak. Bízunk benne, hogy ebből a munkakapcsolatból az *Aranyosvidék* is profitálhat majd.

Az eddig megjelent számokban tallózva meg kell említenünk KESZEG VILMOS néprajzi közléseit detréhemtelepi gyűjtéseiből, az író—lelkész BALÁZS FERENC emlékének szentelt sorozatát, LÁSZLÓFFY ALADÁR ORBÁN BALÁZSRÓL szóló írásait, GERÉB DÁNIEL Petőfi-sorozatát, KOMÁROMI TUNDE irodalmi elemzéseit, valamint a helytörténeti írásokat Aranyospolyánról, Aranyosgyéresről és Torokóról.

Az *Aranyosvidék* fennmaradása és további számainak megjelenése a romániai demokratizálódási folyamat és tolerancia függvénye. Reméljük, hogy a lap szerkesztői és olvasói az Aranyos-vidék múltjának és jelenének hű historikusai, kultúrájuk szabad szervezői és alkotói lehetnek.

HANG/KÉP/HÍREK

Visszatekintés a rádiós „Kis magyar néprajz”-ra

Beszélgetés Kósa Lászlóval

BALÁZS GÉZA: — A *Kis magyar néprajz* rádiós sorozatát előbb ORTUTAY GYULA szerkesztette, később KÓSA LÁSZLÓ kapott erre a munkára megbízást. Mettől meddig élt ez a műsor, és milyen lényeges változások történtek időközben?

KÓSA LÁSZLÓ: — ORTUTAY kezdeményezésére indultak az adások 1970-ben, ezért kapta a sorozat több kiadást megért népszerű művének címét. Előbb heti két, utóbb három alkalommal halhatták az érdeklődők. Engem 1978. januárjában még ORTUTAY bízott meg helyettesítésével, majd halála után a rádió kérte, hogy a *Néprajzi Kutató Csoport* vezetője jelöljön ki egy új szerkesztőt, és BODROGI TIBOR választása rám esett. Az utolsó adás 1990. júniusában hangzott el. A bibliaolvasás és a bibliaismeret hagyományáról beszéltem, tekintettel a *Vizsolyi Biblia* kiadásának négyszáz éves jubileumára. Változások történtek, de lassan és nem látványosan. ORTUTAY eleinte a *Kutató Csoport* fiatalabb munkatársai számára jövedelemkiegészítésnek is szánta a műsort, egyidejűleg azonban minden munkatársát kötelezte írásra. Intézeti munkaként többen segítettek neki a szerkesztésben, ő csupán elolvasta és engedélyezte a szövegeket. Én mind ezt nem csinálhattam, ha akartam volna sem. Különben is ellenkezett ez a munkamódszer meggyőződésemmel és elképzeléseimmel. Rövid ideig elfogadtam TÁTRAI ZSUZSANNA szíves segítségét, akivel megosztottam a szerkesztői díjat. ezután teljesen magam végeztem a szervezést és szerkesztést. Nemcsak az elképzeléseim tértek el az ORTUTAYétól, hanem kényszerültem is változtatásokra. Hamarosan kiderült, hogy kutatócsoportbeli kollégáim egy része nem kíván rádiózni, másoknak pedig a személyem nem tetszik. A heti háromszor öt percet egyre nehezebben tudta kitölteni a továbbdolgozók csoportja, és kívülről is nyomást éreztünk, mások is szerettek volna — teljes joggal — bekapcsolódni. Nem a túlzó követelőzőkre gondolok, például az egyik neves, idős, vidéken élő kollégára, aki levelet írt a rádió elnökének, amelyben közölte, hogy a sorozat nem tükrözi „szocialista néprajztudományunk” eredményeit, hanem a tudománynépszerűsítésre kész többségre. Azelőtt rövid ideig csak a két pesti tanszék oktatói kaptak helyet a műsorban. Érdeklődtem a rádió illetékeseinél, akik egyáltalán nem tudtak a hajdani egyezségről, hogy a kutatócsoport munkatársai írják a szövegeket, ezután kezdtem fokozatosan tágítani a szerzők körét.

BALÁZS GÉZA: — Kik és hányan voltak a szerzők? Meg tudnád mondani, házzávetőlegesen hány előadás hangzott el?

KÓSA LÁSZLÓ: Nem tudom a pontos számot, de körülbelül háromezerszer öt percre becsülöm az adásidőt. A munkatársak száma százharminc—száznegyven között lehetett. Sajnos már sokan nem élnek közülük. Igyekeztem mindenkit elérni. Akadályok persze voltak. Volt, aki egyenesen megmondta, hogy nem kíván szerepelni, mások hitegettek, megint mások az átírással viszáladott előadások miatt megsértődtek. Nagyon fontosnak tartottam a vidéken élő kollégák, elsősorban a muzeológusok nagy csoportjának bevonását. Ehhez azonban vállalniuk kellett az időnkénti fölutazást, csak néhány vidéki stúdióval tudtuk elérni, hogy helyben szalagra rögzítsék a szövegeket, Miskolcon, Egerben, Nyíregyházán és Pécsen. Megkerestem nyugdíjas nép-

rajzkutatókat is, és ők is jelentkeztek. Csak újságírókat és amatőröket tanácsoltam el, kollégának mindig adtam próbalehetőséget, a többség bevált. A vidékiek új szint hoztak, mert igaz, hogy gyakran helyi jelentőségű témákról adtak elő, de szinte minden esetben saját eredményeiket mutatták be, sokszor igen friss dolgokat. Közben változott a rádiós belső szerkesztő is, az első tíz esztendőben dolgozó SZABÓ JÓZSEFET KULCSÁR KATALIN váltotta föl, akiben nagyon jó segítőtságot kaptam.

BALÁZS GÉZA: — Azt hiszem, minden közös munka együtt jár súrlódásokkal, de beszédedből azt veszem ki, hogy ezeket nem sérelemként élted meg. Hallhatnánk arról, hogy a rádió és a hallgatók miként viszonyultak a műsorhoz?

KÓSA LÁSZLÓ: — Előző megállapításodhoz csupán annyit fűzök hozzá, hogy mindig önkéntesnek tartottam az együttes munkát, csak akkor haragudtam, ha valaki ígért előadást, de a határidőt nem tartotta be, s ezzel a többieket is bajba hozta. Szép számmal kaptunk hallgatói levelet, de nem túl sokat. A többség kiigazított bennünket. Legtöbbször persze táji eltérésekről volt szó. Mások élményeiket írták le, ezek egy részére előadásokban válaszoltunk. Voltak, akik szerepelni szerettek volna. Különleges vagy mulatságos esetre nemigen emlékszem. Talán ilyen volt az a levél, amelyet HEGYI IMRE kapott, miután a nyestezésről beszélt, hogy segítsen eltávolítani a levélíró padlásán rendszeresen „táncoló” nyesteket. Manapság hálás téma az előző rendszerrel kapcsolatos ostobaságokra visszaemlékezni. Nekem is vannak ilyenek a tarsolyomban. Az 1980-as vagy 1981-es MSZMP-kongresszus kezdőnapjára esett volna *A böjt*, KADÁR 75. születésnapjára a *Pünkösdi királyság* című előadás. Mindkettőt levette a cenzúra. Engem nem vádoltak meg, mert belátták, hogy a két-három hónappal előbb leadott cím és az események között összefüggés nem lehetett. Az utolsó ilyen eset 1989. nyarán történt KADÁR temetésekor, melynek napjára *A kommenciós béres* címet viselő előadás került volna, de ezt is levették, később adták le.

BALÁZS GÉZA: — Hová kerültek a hanganyagok és a szövegek?

KÓSA LÁSZLÓ: — Úgy tudom, hogy a szalagokat három évig őrzi a rádió. Nem tudom, hogy támpéldányaikat meddig őrzik, de valószínű, hogy nem sokáig. A nálam lévő szövegeket évente átadtam a *Néprajzi Kutató Csoport Adattárának*.

BALÁZS GÉZA: — Nem lehetett volna megmenteni a műsort?

KÓSA LÁSZLÓ: — A jó rádiósorozatoknak is van eszményi időtartama. Több, mint húsz év, mint a *Kis magyar néprajz* volt, bizony már nagy kor. Többször próbáltam újítani, törtem a fejem, mit tehetnék, másokkal is tanácskoztunk, de az öt percek nem mutatkoztak rugalmas keretnek. Égyre inkább jelentkeztek a műsor kifáradásának tünetei, a fölösleges ismétlések, érdektelen tárgyak. Most bevallom, hogy 1990. végéig terveztem ellátni a szerkesztést, aztán a rádiós kollégák elébevágtak elhatározásomnak. A havonta jelentkező *Vizkeresztől Szilveszterig* néprajzi magazin lépett a *Kis magyar néprajz* helyébe ugyanannyi, de összevont műsoridőben. Itt azonban csupán közreműködő vagyok. Újból szeretném elmondani, hogy néprajzos kollégáknak lehetőségük van önálló, egyedi műsort készíteni. Szívesen közvetítek, ha szükségük van rá.

BALÁZS GÉZA: — Nem gondolod, hogy a szakma vesztesége volt a sorozat megszűnése?

KÓSA LÁSZLÓ: — Az előbb elmondottak miatt nem. Van helyette más, van lehetőség. Egyedül azt fájtalom, hogy a munkatársak széles köre beszűkült, a vidékiek kevésbé juthatnak szóhoz. Egyébként azt tapasztalom, hogy az 1980-as évek elejétől alig észrevehetően, de csökken a néprajz iránti társadalmi érdeklődés. A figyelem változó, attól a ponttól még távol vagyunk, hogy ezt veszedelmes méretűnek ítéljem. Annyit jegyzek meg csupán, hogy az 1970-es évek nagy folklorizmus-hullámát — véleményem szerint — a tudományszak nem használta ki igazán. Persze vitatkozni lehet rajta, vajon szükséges lett volna-e jobban kihasználni vagy sem.

BALÁZS GÉZA: — Milyen volt a búcsú? Nem esett rosszul?

KÓSA LÁSZLÓ: — Közhely, hogy az elválás sokszor fájdalommal jár. Én nemcsak a rádióban, nagyon sok más fórumon is rengeteget dolgoztam a néprajzi ismeretterjesztésért, és alaposan

belefáradtam. A rádiózást nem hagytam abba. Egyelőre nincs hiányérzetem. A *Kis magyar néprajz* szerkesztése kellemes élményeim közé tartozik. Itt is köszönöm minden volt munkatársamnak a közreműködést.

BALÁZS GÉZA: — Én pedig a beszélgetést köszönöm.

BALÁZS GÉZA

Új néprajzi műsor a rádióban

1990. júniusában megszűnt egy közkedvelt néprajzi sorozat a *Magyar Rádióban*: az ORTUTAY GYULA által elindított, utóbb KÓSA LÁSZLÓ által szerkesztett *Kis magyar néprajz*. A hallgatók ismerték, szerették, az ötperces előadások korántsem tűntek vontatottnak, érdektelennek. Sajnos a rádió vezetésének a véleménye más volt: elavultnak ítélték a felolvasó műsort, sokszor zavarta őket a „laikus” hang. (Következetlenségükre mi sem jobb példa, mint az, hogy több ízben „átszinkronizáltatták”, vagyis bemondóval olvastatták fel „ötpercesemet”, mostanában pedig más műsorokban, más rendezők éppen dicsérik rádiós beszédemet.)

A rádió vezetői nem akarják mellőzni a néprajzot a hullámhosszokon. Éppen ezért újszerűbb műsort találtak ki, ez pedig a hetvenes évek óta folyó új koncepció legfontosabb műfaja: a magazinműsor. 1990. áprilisában el is indult az új néprajzi magazinműsor *Vízkeresztől Szilveszterig* címmel. Alcíme: *Néprajzi kalendárium*. A havonta egyszer jelentkező 55 perces műsor szerkesztője, műsorvezetője FEHÉRVÁRI GYŐZŐ, a magazint — akárcsak a *Kis magyar néprajzot* — az *Irodalmi Osztály* gondozza. Az adás időpontja: négyhetenként csütörtökön 15.05—16.00 óra (Kossuth Rádió), s ezt az adást a következő héten kedden 23.05-kor a Bartók Rádióban meg is ismétlik.

Az első hat adás után még nem lehet messzemenő értékelést tenni (azért sem teszek, mert a műsorban érintve vagyok), az azonban nyilvánvaló, hogy más jellegű a *Vízkeresztől...* című műsor, mint elődje volt. Jóval kevésbé fér bele a néprajz sokoldalúsága, az egyéni kutatási témák gazdagsága. Ilyen szempontból a *Kis magyar néprajz* egyáltalán nem volt korszerűtlen.

A *Vízkeresztől...* című műsort a hónapok szerinti szerkesztés aktuális magazinná kívánja formálni. Ezért első helyen szerepelnek a jeles napok, nevezetes ünnepek (TÁTRAI ZSUZSANNA rovata), a naptárnéző (SZABLYÁR FERENC művelődéstörténeti összeállítása). Népünk virágairól KÓSA LÁSZLÓ, gyümölcsseiről CSOMA ZSIGMOND indított sorozatot. Nyelvünk „virágairól”, a kalendáriumba illeszthető szólásokról pedig BALÁZS GÉZA szól. A népzenei mellékletet MÁDER LÁSZLÓ készíti. A műsornak van még könyvszemle-rovata, s az elmúlt félévben több jeles néprajzkutató is meg szólalhatott az adásban.

Új forma tehát a rádióban a néprajzi magazin, s az első szakmai- és közönségvisszhangok is kedvezőek. Tudjuk, hogy a rádióknak több néprajzi műsora, sorozata van, s a *Népköltészet* heti rádiós megnyilvánulásai (novemberben) ugyancsak a néprajzi értékek terjesztését szolgálják.

Ennek ellenére nem titkolhatjuk, hogy sokak számára veszteség a *Kis magyar néprajz* elhagyása. Lehet, hogy sokszor volt száraznak tűnő, felolvasó műsor, de tény, hogy városban és vidéken egyaránt sokan hallgatták, szerették. Talán nem lenne érdektelen dolog akár heti egyszer ötperces formában föltámasztani a nemzet rádiójában.

BALÁZS GÉZA

Néprajzi értékeink

Tévéfilm-sorozat

Örömmel adhatok hírt a szakmának arról, hogy készült egy 54 darabból álló néprajzi filmsorozat. 1990. júliusától a *Magyar Televízió* meg is kezdte adását, hetente egy részt közöl a TV 2-es csatornáján.

Számos néprajzi film készült ezidáig a tudományt dokumentáló és népszerűsítő céllal. E sorozat filmjei műfajában ezektől alapvetően különböznek. A bemutatásra szánt darabokat a *Néprajzi Múzeumban* őrzött több, mint 170.000 műtárgyból válogattuk ki.

Minden filmnek van egy központi, kiemelt darabja, amelyhez a többi tárgyat, vagy egyéb dokumentumot csoportosítottuk a kultúrhistoria jobb megértése érdekében. Néhány esetben tárgyegyütes képezi a film témáját, ami azt jelenti, hogy az együttesnek, az összetartozó tárgyaknak a bemutatását tekintettük feladatunknak. Célunk ezek esetében nem az egyes tárgyak kultúrhistoriájának megismertetése, hanem az összetartozás okának, mértékének, az együttes struktúrájának tárgyyszerű bemutatása.

A válogatás felelőssége nagy volt, tárgyainkat ezidáig kiállításokon csak kis részben tudtuk bemutatni — és ez a közönség iránti felelősséget növelte, a csekély számú, tárgyakat feldolgozó katalógus pedig a szakmai felelősségünket erősítette fel. Nem lehet vita tárgya az, hogy a sorozatra szükség volt. Még akkor is így lenne ez, ha a múzeumok gyakrabban örvendeztetnék meg a közönséget egy-egy élményszámba menő néprajzi kiállítással. Minden bizonnyal a kiállítások mellett a kultúráközvetítés számos formája közül nem hiányozhat a széles közönségnek bemutatott film sem.

A filmekben bemutatott tárgyak kiválasztásához többféle szempontot érvényesítettünk. A munka kezdetén szinte feszítő igényként jelentkezett valamennyi szempont érvényesítése, később azonban mintha önmaguktól oldódtak volna fel ezek a kötelékek. Megmaradt két fő szempont: a tudományos hitelesség és a kultúráközvetítés, valamint a kultúra megőrzésének segítése. Olyan szempontok ezek, amelyekkel természetesen mindenkor lehet számolni a múzeumokban dolgozó szakemberek mindegyikénél. Persze a munka folyamán gondosan mérlegre tettünk minden apró szempontot is egy-egy darab elkészítésekor, illetőleg a sorozat összeállításakor, tehát nem hiányzott a tudatosság, de a filmek egészét ugyanazon főszempontok motívtálták az egyes szerzők azonos igényéből következően.

Néhány szót először arról, hogy milyen kultúráközvetítő feladatra vállalkoztunk. A filmekben szerepelnek szerszámok, háztartási eszközök, bútorok, textíliák, játékok, valamint számos, ünnepi alkalomra készített darabok is. E műtárgyak készítői között egyaránt megtalálhatók jeles mesteremberek, specialisták vagy ügyes kezű parasztemberek. Az alkotók és használók a falusi és mezővárosi magyar, német, román, szláv, zsidó és cigány népesség köréből kerültek ki. Műtárgyaink története dokumentumok, dokumentumai annak a folyamatnak, amely során kialakult az a kultúra, amelyet ma paraszti, népi kultúrának tartunk, amely éppen úgy az egyetemes kultúrából táplálkozik, mint ahogyan a helyi fejlődés eredménye. Tanúi a Kárpát-medence népei kulturális kölcsönhatásának.

A filmek megismertetik a nézőket az emberek és a hozzájuk tartozó, körülöttük lévő tárgyak kapcsolatával is, amelyből kitetszik a falusi és mezővárosi népesség társadalmi rendje, kisebb-nagyobb közösségei és neves egyéniségei egyaránt.

Sorozatunk darabjai tanulságul szolgálhatnak, nézőink megismerhetik a népi kultúrát, amely gyakran ellentmondásosan alakult ki, változott. Néha az elmaradottság, a szegénység következ-

tében jöttek létre a legdíszesebb alkotások, a ma népművészet remekeinek tartott darabok egy része.

Vállalkozásunk másik fő célja a kultúramegőrzés segítése volt. Annak következtében, hogy az elmúlt évtizedekben a múzeumok csak részben látták el az egyik fő feladatukat — a kulturális javak megőrzését és gondozását környezetükben, falaikon kívül —, az emberek számára a múzeum elit és arisztokratikus múltjából következően leginkább a képzőművészeti alkotások, esetleg még a népművészeti alkotások bírnak kulturális értékkel. Az életmódbeli változások gyors folyamata miatt nagy mennyiségű néprajzi tárgy semmisült meg, illetőleg került külföldre a kereskedelmi érdeklődés következtében. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy nálunk hosszú ideig éltek a hagyományos eszközök, egészen szűk területi differenciálódásban. A tárgyak értékét készítők gyakran a külsődleges díszítéssel emelték, amely nem jelentett a tárgy anyagában, technikájában bekövetkező minőségi változást. Silányság, szegénység jellemezte gyakran. Ehhez járult még az is, hogy a használati eszközök életük során számos funkcióváltáson mentek át, éppen a szegénység miatt, a teljes kihasználhatóság jegyében, így a tárgy azért sem őrződött meg, mert egészen addig használták, amíg valamilyen formában létezett. Amikor olyan gyors lett a társadalmi, életmódbeli változás, hogy ezt a hosszú életfolyamatot a tárgyak nem érhették meg, akkor egész egyszerűen kidobták, kicserélték gyári szériadarabokkal. Ennek következtében hazánkban leginkább tudati, eszmei értékek lettek a megmaradt ún. népművészeti tárgyak, tehát egy társadalmi, eszmei mozgalom értékelte fel a valódi, társadalmi, közösségi, kulturális érték nélkül. A használati tárgyak pedig, nem lévén használati értékűk, megsemmisültek, ha netán fennmaradtak szükségből vagy ragaszkodásból, egyenesen retrógrád értékűvé váltak. Tehát nekünk, a múzeumokban dolgozó néprajzos szakembereknek többek között az is a feladatunk, hogy megismertessük az emberekkel, milyen kulturális és esztétikai értékkel bírnak a népl kultúra tárgyai, felismertessük velük, hogy a régi használati tárgyaik méltóak a megtartásra, sőt anyagi érdekük is azokat megőrizni és hogy alkalmasak ezeknek a tárgyaknak egy része a mai használatra, a velük való együttélésre. Tehát szeretnénk segíteni az egyéni tulajdonban lévő darabok megtartását, megőrzését, valamint olyan néprajzi műgyűjtemények kialakulását, amelyek nem a kereskedelmet szolgálják, hanem kultúramegőrző, mecénási szerepet vállalnak.

A sorozat filmjeinek vetítési sorrendjét és idejét is meghatároztuk, amit az MTV figyelmébe ajánlottunk. A sorrendet követik is, azonban az idejét nem minden esetben. Minden bizonnyal ez nem szándékos, de a vetítés idejét magyarázó aktualizáló szövegek rendre elmaradnak. A szakma tagjai nyilvánvalóan felismerik az egyes darabok vetítésének aktualitását, de néhány, kiemelkedő eseményhez kapcsolódó közvetítés ideje a közönség számára is nyilvánvaló. Pl. augusztus 20-án vetítették a címeres tárgyról szóló filmet, vagy szeptember 1-én az *Abecedariumot*.

A filmek a *Néprajzi Múzeum Gyűjteményi Főosztályának* műhelymunkájaként készültek, a szakértők között szinte valamennyi munkatárs megtalálható.

A sorozat szerkesztője és rendezője: ROZSNYAI ALADÁR.

Keceli üzenet Travnik Mariska fényképfelvételei (1914—1919)

Időszaki kiállítás a kalocsai Viski Károly Múzeumban

1990. július 9-én nyitotta meg BÁRTH JÁNOS múzeumigazgató a régi üveglemezokről nagyított képek kiállítását. Alapja 82 db 40 x 30 cm-es fotó, melyeket NÁNAI ISTVÁN keceli fényképész készített 1989-ben.

Megelevenedik előttünk a XX. sz. eleji Kecel társadalma. A községet 1734-ben PATASICS GÁBOR kalocsai érsek alapította az elpusztult középkori Kecel falu helyén. A letelepült lakosság rövid idő alatt egységes kultúrájú népességgé formálódott. Kecel három táj, a Kalocsai Sárköz, a Kiskunság és Bácska találkozásánál fekszik, s itt ötvöződött a szomszédos tájak paraszti hagyományvilága.

1949-ben Kecel 12439 lakosának 41,8%-a külterületen, tanyákon élt. Az 1980-as évekre ez 10% alá csökkent.

A II. világháborút követően tért hódított a homoki kertkultúra, mely Kecel népességének gazdasági erejét a környező települések fölé emelte.

Az 1740 db üveglemezt, amelyekből a kiállított képek származnak, BÁRTH JÁNOS 1977-ben gyűjtötte. Az alaposan megtisztított lemezek gondos csomagolás után kerültek leltározásra, s ma a fotótár féltve őrzött kincsel. Leltári számuk 4510-től 6050-ig és 8176-tól 8434-ig terjed.

Az üveglemezeket TRAVNIK MARISKA (1899—1983) fényképezte. A család őseit, TRAVNIK JAKAB takácsmestert 1780-ban említi először keceli összeírás.

Travnik Mariska 1916 táján
(BÁRTH J.: Keceli üzenet. Kalocsa, 1990)

TRAVNIK MARISKA édesapja TRAVNIK JÁNOS ezermesterkedő ember volt, félig paraszt, félig kézműves. Ez magyarázza az iparoslét iránti vonzalmát. A szülők nagyon örültek, amikor a gyöngye testalkatú, beteges, vérszegény leányt SZABÓ ÁRPÁD római katolikus lelkész megtanította a fényképezés fortélyaira. A lelkész segítségével TRAVNIK JÁNOS egy fa-keretes, hordozható fényképezőgépet vásárolt 1914-ben lányának, mely a bécsi Heinrich Feitzinger üzletházból származik. TRAVNIK MARISKA a fényképezés minden technikai fogását megtanulta, így csodálatos lemezek maradtak az utókorra.

1918-ban egy hivatásos fényképész, SZIGETI LÁSZLÓ telepedett le Kecelen, ezzel a TRAVNIK-lány munkája iránt csökkent az érdeklődés. 1919-ben férjhez ment, elkerült a szülői háztól, így végleg abbahagyta a fényképezést. Húga, Franciska egy darabig még próbálkozott, de nem bírta a versenyt, s érzéke sem volt olyan jó, mint nővéréé. A harmadik testvér, János, csak baráti körben fényképezett.

„Bajuszos, nyalka legények, komor ab-

*Travnik Mariska felvétele: Tóth Lajos kovácsmester és családja
(BÁRTH J.: Keceli üzenet. Kalocsa, 1990)*

„ázatú öreg parasztgazdák, sok megpróbáltatást megélt gazdasszonyok, drága ruhákban pompázó megilletődött lányok, mezítlásbas gyerekek, hetyke kereskedősegédek és büszke szabadságos bakák tekintenek ránk TRAVNIK MARISKA képeiről. Egy letűnt kor alakjai. Keceliek, de a kései szemlélő számára nem csak azok. Alföldi magyarok ők, hiszen bárhol élhettek volna a magyar Alföld tájain. Kecel e képekkel jelképpé válhat. A XX. század eleji falu példája lehet. A képeken álló, földművesmunkában edzett férfiak jellegzetes magyar parasztok. A szép ruhákban pompázó lányok és asszonyok a századelő magyar parasztlányait és parasztasszonyait jelentik az utókor számára.” — írja BÁRTH JÁNOS.

És valóban. Megjelenik előttünk a századelő falujának egész vertikuma. A parasztok mellett kézművesek, kereskedők, kocsmárosok, értelmiségiek és hivatalnokok.

A kiállítást TRAVNIK MARISKA mellképe vezeti be. Egy fiatal, csinos, parasztviseletbe öltözött lány fogadja a látogatót. Önkéntelenül vonzza a szemet. A képek zsúfoltan lógnak a falon, de nem lehet elég ideig csodálni a leanderbokrok előtt álló, olykor megmosolyogni való alakokat. A képek sorát középen TRAVNIK MARISKA fényképezőgépe szakítja meg, amely szerencsésen bekerült a múzeumba. Értékét növeli, hogy teljesen működőképes. A fényképezőgép fölött a két TRAVNIK-lány, Mariska és Franciska képe, az elmaradhatatlan leanderbokorral.

Két tárlóban különböző fotóanyagokat és segédeszközöket láthatunk. Üveglemezek, tárolódobozok, előnyomott papír fényképeretek, s a fényképezőgép tartozékai. A tárlóban kapott helyet egy szakkönyv is — SZEGHÁLMÍ GYULA: *Amatőr fényképészek könyvé.* Bp., 1906. Ez a könyv segítette a munkát, amelynek eredménye ma már mérhetetlen néprajzi értéket képvisel.

A legtöbb képen ünnepi öltözetet láthatunk, s több jellegzetes alak is szerepel. Ilyenek a vőfélyek, regruták, elsőáldozók, menyasszonyok, vőlegények.

Nem egy múzeum fotótárának mélyére valók ezek a képek. Igaz, a *Kecel története és néprajza* (szerk.: BÁRTH JÁNOS, Kecel, 1984) című monográfia illusztrációit TRAVNIK MARISKA fényképei adják. S most, e kiállítás alkalmából is megjelent egy kis füzet 27 fényképpel — BÁRTH JÁNOS: *Keceli üzenet*. Kalocsa, 1990. Ezek azonban csak izelítőt adhatnak. Kívánatos lenne az egész üveglemez-gyűjtemény néprajzi szempontú vizsgálata, leírása, s esetleg egy nagyobb terjedelmű fotógyűjtemény összeállítása.

A néprajzi értékek mellett történelmi tanulságok is leszűrhetők. Ezt BÁRTH JÁNOS a következőképpen fogalmazta meg: „Tükrözik korukat, az első világháború éveit. Feltűnő, hogy sok képen csak az anya áll a gyerekekkel. Ezalatt az apa valószínűleg egy távoli lövészárkban hasalt.”

A megnyitó családi hangulatban zajlott le. BÁRTH JÁNOS bemutatott néhány személyt a képek szereplői közül. Jelen volt ANTONI MIHÁLY, aki az egyik fotón mint kisgyermek ül édesanyja, TÉGLÁS FRANCISKA ölében. Mára kissé fölötte is eljárt az idő. S még jobban emelte e családi hangulatot BARR JÓZSEFNÉ, TRAVNIK FRANCISKA lánya.

ROMSICS IMRE

Bándi úrfi

(BUDAY GY.—ORTUTAY GY.: Székely népballadák, 1935)

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Száz évvel ezelőtt született Schwartz Elemér

1962. januárjának utolsó napjaiban a bajorországi Seligenporten ciszterci apátságának ősi templomában még állt a sok alakból álló, kivilágított betlehem, közvetlenül eléje ravatalozták fel a würzburgi egyetemi kórházban váratlanul elhunyt magyar egyetemi tanárt és ciszterci szerzetest: KOMJÁTHY-SCHWARTZ ELEMÉRT. Életében sohasem járt ebben a kis ciszterci apátságban (a középkorban ciszterci nővéreké volt, századunkban a rend férfiága újította fel benne a szerzetes életet, mely azóta azonban ismét megszűnt), nem is ismerte őt ott senki, nyilván véletlen volt, hogy a betlehem előtt ravatalozták fel, de a temetésen résztvevő néhány egykori tanítványa — köztük e sorok írója és LEBER stuttgarti parlamenti képviselő, aki búcsúztatta — szép szimbólumot látott ebben a tényben. Életének sok kezdeményezése közül az egyik legeredményesebb éppen a „betlehem állító mozgalom” volt, melyre neves művészeket kért fel. 1959-ben Kölnben megjelent műve (*Auf! Lasst uns nach Bethlehem eilen!*) és énekgyűjteményének posthumus kiadása (*Europa singt: Stille Nacht, Heilige Nacht!* Innsbruck, 1963.) is mutatják, hirtelen megszáadt életének végén is ezzel a kérdéssel foglalkozott. Rövid híradáson kívül, tudomásunk szerint, csak az *Orbis* (IX. 1960. 263—280.) és az *Onoma* (*Bulletin d'information et de bibliographie*, Leuven, 1962—63 et *Bibliographia Academia Leuven*, 1966) ismertették külföldön küzdelmekben, de kezdeményezésekben is gazdag életét, magyar nyelven azonban nem jelent meg róla bővebb ismertetés.

A burgenlandi Vasvörösvár (Rotenturm a. d. Pinka) tanítói lakásából, a közeli Vaskomjátról idekerült népes tanítói családból — nyolc gyermekük volt — több jelentős élet indult el: József, aki a Szentgotthárd melletti Nagyfalva (Mogersdorf) plébánosa lett, az 1971-ben meghalt Hermann, aki meg Felsőőrött (Oberwart) volt igazgató-tanító, majdnem félszázadon át a templom kántora, a kórház gondnoka, az 1972-ben meghalt Emília mellett, az 1890. augusztus 25-én született Lajos. Az elemi iskola elvégzése után József bátyjához került, akinek plébániájáról, Nagyfalváról járt be a szentgotthárdi állami gimnáziumba. Ott ismerte meg a ciszterci rendet, mely jelentős szerepet játszott Burgenland lelki, gazdasági és kulturális életében a középkor óta.

A Tószögben (Seewinkel) Barátfalva (Mönchhof) és Pátfalu (Podersdorf) ciszterci plébánia ma is, a heiligenkreuz-i apátsághoz tartozik. A rendnek a birtokán telepedtek meg a ciszterci nővérek a II. világháború után és itt építették ki Marienkron víz-gyógyintézetüket. Közép-Burgenlandban az egykori apátság Borsmonostor (Klostermarien-berg) most Lilienfeldhez tartozik. Dél-Burgenlandban pedig a „Mini” (=Mönch) helységnevek jelzik, hogy egykor a szentgotthárdi apátsághoz tartoztak, melyet III. Béla király alapított, a török

Schwartz Elemér

idők után Heiligenkreuzból történt az újjáalapítás.

Megismervén és megszeretvén e rendet, a zirci apátság kapuján kopogtatott és itt kapta beöltöztetve — 1907. augusztus 14-én — az Elemér nevet. A noviciátus elvégzése után tanulmányainak befejezésére (VII—VIII. osztály) Egerbe került. Budapesten a *Bernardium*-ban végezte 1910—14 között teológiai és bölcseleti (magyar-német) tanulmányait. 1914-ben már bölcseletdoktor. 1915-ben tanulmányúton volt Bécsben és megkapja a tanári diplomát. Segédlelkész Szentgotthárdon majd Előszálláson, 1916-ban Székesfehérvárott tanár, de még ebben az évben a rend budapesti gimnáziumához került, ahol 1935-ig tanított. 1922-ben a budapesti tudományegyetemen magántanár a német nyelvjáráskutatásról és néprajzról szóló művével, 1934-től a német- és összehasonlító germán nyelvészet nyilvános rendkívüli, 1936-tól pedig rendes tanára a pesti egyetemen.

1938-ban megalapítja a *Német Nyelvtudományi és Néprajzi Intézetet*, megkezdi a *Magyarországi Német Nyelvatlasz* munkálatait és megindítja a *Német Nyelvészeti Dolgozatok* (1943-ig 9 kötete jelent meg) és a *Német Néprajztanulmányok* című sorozatot (1943-ig 12 kötet látott napvilágot). Saját tudományos működését több mint 300 cikke és önálló műve fémjelzi, melyek közül némelyek, különösen a nyugat-magyarországi német helynevekre vonatkozó (1932) élénk vitát váltottak ki. Még nagyobb jelentőségű volt mozgalmakat megindító tevékenysége. A következő kezdeményezések fűződnek nevéhez: a *magyar vallásos néprajz*, melynek célkitűzéseit, feladatait és módszerét elsőként hirdette meg, a *Foederatio Americana*, a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók egyesülete, melyet BITTER ILLÉSSSEL együtt alapítottak (1921), a *szentgotthárdi apátság archívuma* (1933), különösen a Burgenlandra vonatkozó adatokat, iratokat gyűjtötte össze (1950-ben a rendek felosztásakor nyoma veszett), *Szent Kristóf Testvérület* autósok és vízisportolók számára, *Hegyi Szent Bernát Társulat* a hegyászok számára, a *Borosnyános Szent Szűz* a repülőkhöz, *Szent Hubertusz-mise* a vadászoknak, *Szent Miklós tisztelete* a krampusz-kultusz leküzdésére. 1936-ban alapította meg a *Magyar Betlehemes Mozgalmat* művészi betlehemek készítésére és felállítására, 1946-ban a *Fra Angelico Társaság*ot néprajzosok, írók, zenészek és művészek számára a karácsony ünnepének igényesebb megülése.

1948-ban minden megindoklás nélkül felmentették budapesti egyetemi tanári állásából. 1950-ben Löwen katolikus egyetemén Belgiumban a német kultúrtörténet és szellemtudomány vendégprofesszora lett. 1951-ben Rómában ZÁGON JÓZSEFFEL együtt megalapítja az *Academia Catholica Hungaricat*, melynek tudományos kiadványsorozata az *Ars et Scientia* csak néhány számot ért meg. 1956-ban a nagyszámú magyar fiatal megjelenése mintha új lendületet adott volna, különben eléggé mostoha emigráns életének, melynek legszebb napjai szülőföldjén tett látogatásai voltak. Felsőőrött találkozhatott Hermann testvérével és annak leányaival, akik ma is itt élnek és legközelebbi rokonai. Főleg a flamand vallásos néprajzzal és ismét a karácsonnyal foglalkozott. Egyre jobban elhatalmasodó betegségeiben csak az egyetem magyar jezsuita tanárával, MUZSLAY (MUSELAY) ISTVÁNNAL folytatott beszélgetések jelentettek számára felüdülést. 1961. őszén egykori pesti egyetemi tanár barátjához, BURGER professzorhoz megy a würzburgi egyetemi klinikára, ahonnan már nem is tér vissza. Kívánsága szerint a legközelebbi ciszterci apátság temetőjében, a Nürnbergtől délre lévő Seligenportenben várja a feltámadást.

TÁLASI ISTVÁN nyolcvanadik születésnapjára

Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság 1990. október 17-én tartott választmányi ülésén

Már hat éve is elmúlt annak, hogy egykori elnökünk, TÁLASI ISTVÁN 1984-ben eltávozott körünkből. Abból a nagy nemzedékből, mely rendkívül nehéz körülmények között vezette a magyar néprajztudományt ismét egy olyan tudós vált ki 1984-ben, akinek hiányát a mai napig is érezzük. Az elmúlt évek folyamán többször is emlékeztünk Róla, hiszen sokszor úgy érezzük, hogy bölcs mosolyával még most is itt van közöttünk, mély és széles körű tudásával segíti a fiatalságot és mindenkit, aki hozzáfordul tanácsért.

Nála is megállapítható, hogy a gyermek- és ifjúkor olyan mély nyomokat hagyott lelkében, mely egész életén végigkísérte. Szülőfaluja, a Baranya megyei Laskó egész életében vonzotta. Az a tény, hogy a gimnáziumot Kuntszentmiklóson végezte, a Duna-Tisza közének kiskun lakosságához kapcsolta. Járt a kiskun pusztákat és senki annyit sem előtte, sem utána nem tudott az itteni nagy múltú pásztorkodásról, mint éppen Ő. Szerencsére e tudás eredményeit könyvekben, tanulmányokban is rögzítette, és ezek ma a magyar néprajz klasszikus alkotásai közé tartoznak. Ezt a kapcsolatot tanulmányai is megerősítették, hiszen török nyelvészként indult el, és NÉMETH GYULA útmutatásai alapján jutott el GYÖRFFY ISTVÁNHOZ, akitől a terepgyűjtést és a történeti feljegyzések összekapcsolását tanulta meg, ezzel egyik továbbfejlesztője lett a magyar néprajz történeti irányzatának.

*Fél Edit, Györffy István, Tagán Galimdsán és Tálasi István
(Akasztó, Pest m., 1934. Néprajzi Múzeum, Fotótár)*

Tálasi István 1970-ben

A sok megemlékezés között kevés szó esett arról, hogy milyen kapcsolat fűzte a *Magyar Néprajzi Társasághoz*, melynek öt évtizeden keresztül volt tagja és éppen Györfly István tanácsára kérte felvételét a magyar néprajz e legátfogóbb intézményébe. Az 1940-es években neve és munkássága már általánosan ismert néprajzi körökben. 1944. június 28-án tartotta meg Társaságunk LVI. közgyűlését, melyen gróf Zichy István elnök a következőket mondta: „Az egyesületi élet szabadságát komoly veszély fenyegeti!”, és sajnálatosan jelentette be, hogy e megnehezült időkben a Társaság elnöki teendőit nem tudja a kívánságnak megfelelően ellátni. Ezért lemondott és csak hosszú unszólásra egy fél évre vállalta el az elnökséget, de azzal a kikötéssel, hogy az 1. alelnöknek Tálasi István egyetemi magántanárt válasszák meg (Ethn. 55: 179). Ekkor még senki sem sejtette, hogy az első alelnök Tálasi István, majd csak 1946-ban kerül elő a nagy megpróbáltatást jelentő hadifogságból mindenki nagy öröme, és mint ügyvezető alelnök foglalta el a korábbi választás alapján a helyét. Ettől kezdve ezt a tisztséget töltötte be Társaságunkban 1954-ig, amikor már három év óta az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Tárjgyi Néprajzi Tanszékének* a ve-

zetője. Majd 1979-ig Társaságunk alelnöke, végül az 1979–1982. évi ciklusban a Társaság elnöke, de újra történő megválasztását már nem vállalta.

Elnöksége idején sok minden történt a Társaság életében. Így nevéhez fűződik az *Ortutay-emlékérem* alapítása, azok számára, akik az elmúlt három évben „kiemelkedő új kutatási eredményeket értek el” (Ethn. 94: 325). Elsőként post mortem Bálint Sándor kapta meg, továbbá Martin György és Tárkány Szűcs Ernő. A Társaságunk kitüntetései közül 1970-ben a *Györfly István-emlékérem* elsőként kapta meg és kedves emlékem, hogy azt én nyújthattam át neki.

Szeretnék megemlékezni arról, hogy mit is tartalmaz az a jegyzőkönyv, mely 1979-ben összefoglalta azt, amit Tálasi István elnökké történt megválasztása után mondott: „Tálasi István akadémikus a Magyar Néprajzi Társaság újonnan megválasztott elnöke megköszönve a választmány és közgyűlés bizalmát, felidézti a 35 évvel ezelőtti nehéz időszakot, amikor mint alelnök bekapcsolódott a Társaság irányításába. Az eltelt évtizedek alatt új generáció nőtt fel, melynek tagjai közül többen tanítványai, s a magyar néprajzkutatás felelős személyiségei. Először tartózkodott az elnöki tisztségre való jelölés elfogadásától. Feladatai és megbízatai ezenkívül is sokrétűek. Sokirányú elfoglaltsága következtében számos saját tudományos munkájával nem tudott befejezésig eljutni. Nem híve annak sem, hogy a szakma irányítása túlzottan szűk körben összpontosuljon. Mindezek ellenére a jelen helyzetben barátai, tanítványai, társadalmi és állami szervek ösztönzésére vállalkozik az elnöki feladat ellátására. E döntésnél a Társaság érdekeit helyezte előtérbe... Széleskörű támogatást kért közvetlen munkatársaitól...” Majd szölt a néprajztudomány előtt álló feladatokról és ezzel kapcsolatban megállapította: „A vezetés és irányítás demokratizmusa, egymás teljesítményeinek megbecsülése, az egészséges kritikai szellem biztosíthatja a magyar néprajztudomány eredményes munkáját.” (Ethn. 94: 314). Azt hiszem, hogy ebből a rövid összefoglalásból a Társaság vezetősége, az egyes tagok és így magam is

sokat tanulhatunk.

Most nem szólok TÁLASI ISTVÁNról, a tudós akadémikusról, a pedagógusról, aki három évtized alatt a tanítványok egész sorát nevelte fel, csupán arról a tudományszervezőről, aki Társaságunknak is olyan sokat adott. Ezért emlékét hálával őrizzük meg.

BALASSA IVÁN

Dedinszky Gyula jubileumára

85. születésnapját ülte meg 1990. márciusában a békéscsabai evangélikus szlovákság hiteles és elkötelezett krónikása, tudós kutatója, DEDINSZKY GYULA. A hosszú évek munkáját, több évtizedes feltáró tevékenységét sokoldalú érdeklődés jellemezte, amely azonban elsősorban három nagy területet ölelt fel: egyháztörténeti, illetve kultikus aspektusokat, művelődési—oktatástörténeti elemeket, valamint néprajzi témákat. Mind a három kérdéskör azonban egymásba fonódik alkotó munkásságában, melynek tényleges összefogója, éltető forrása az igazi, a fő téma: a békéscsabai szlovákok népéletének megismertetése, közkinccsé tétele.

Ennek jegyében mind gyakorló egyházi tisztségviselői, mind emberi, mind szakírói magatartása egyaránt tükrözi mélységes humanitását, a hívei és a népe iránti őszinte, magas fokú tiszteletét és szeretetét. Ez művei születésének, megértésének a kulcsa. Csakis ilyen bensőből fakadó hevület és elszánt odaadás válthatta ki pótolhatatlan írásait, melyek a délkelet-alföldi, jelesen békéscsabai nemzetiségi kisebbségről szólnak. DEDINSZKY GYULA egyúttal méltó folytatója a Békés és Csanád megyei szlovák származású evangélikus papíroknak, akik ugyancsak feladatuknak érezték, hogy magyar és szlovák nyelvű munkáikban korhű történeti és helyismereti képet alkossanak a hozzájuk tartozó közösségükről. A sort még a XVIII. században TESSEDIK SÁMUEL kezdte. Mintegy az ő nyomdokain haladt SKOLKA ANDRÁS, Békés megye első gimnáziumának első igazgatója, aki Mezőberény népéletének XIX. század eleji számbavevője, illetve HAAN LAJOS, Békéscsaba kiemelkedő történetírója. HAAN szinte iskolát teremt a „csabaiságra”. Több neves XIX. és XX. századi szlovák és magyar nyelven alkotó követője született (JÁN PR. BELLA, SZEMIAN SÁMUEL, RELL LAJOS, LINDER LÁSZLÓ).

Az elődök taposta úton való elindulásra DEDINSZKY GYULA vallomása szerint mind az önként vállalt hivatás, mind a külső nyomasztó körülmények készítettek: „amikor püspöki intérsre nem volt tanácsos mozognom, nem bírva elviselni a viszonylagos tétlenséget, figyelmem a helytörténet és a néprajz felé fordult, mindkét területen békéscsabai evangélikus népünk múltjával, jelenével kezdem foglalkozni.”

Családjában hagyományos a lelkészi pálya, édesapja is evangélikus pap volt a Bács-Bodrog megyei Dunagálos (Gložan) községben, amikor DEDINSZKY GYULA 1905. március 24-én született. Iskoláit szülőfalujában kezdte, Újverbászbán folytatta, s Békéscsabán érettségizett. Sopronban az evangélikus teológián tanult, sőt, a magyarországi lelkészképzés első fecskéjeként egy évig a helsinki egyetem hallgatója is volt.

Lelkészi működése Kiskörösön kezdődött. Ipolyvece, Szarvas, majd ismét Kiskörös a következő állomások. 1941-ben választották meg békéscsabai lelkésznek, ahol — nyugdíjba vonulásáig — három évtizedig dolgozott. Közmegebecsülés és szeretet övezte mindig. Sőt, magán-szorgalmú kutatómunkája nyomán még közkedveltebbé vált, amit — sajnos — nem minden hasonló „amatőr” (pontosabban: nem főállású!) kutató tapasztalhat.

Békéscsaba történeti és néprajzi kérdéseivel rendszeresen az 1950-es évektől kezdett foglalkozni. Az 1960-as évek voltak számára a legtermékenyebbek. Egymás után nyeri a me-

gyei és az országos díjakat a néprajzi pályázatokon. Tevékenységének jó híre túljut a városon, nevét jegyzik mind a magyar, mind a szlovák szakkörökben. Munkakedvét nem tőri meg, hogy első jelentős munkái egyelőre kéziratban maradnak.

A 70-es években a *Békési Élet*, Békés megye tudományos szemléje az elsők között ad helyet írásainak: megjelenteti a békéscsabai szlovákok nevezetes naptárának, a *Čabiansky kalendár*-nak történetét feldolgozó tanulmányát (1973), a békéscsabai evangélikus gyülekezet levéltári adatai alapján írt munkáját, melyben a 100 év előtti békéscsabai kisiskolások szépírási gyakorlatainak tanulságait összegzi (1974), s a csabai szlovákok jellegzetes humorát tükröző *Vidám Csaba* című anekdotagyűjteményét (1979).

Az időközben szlovák nyelven meginduló hazai néprajzi könyvsorozat, a *Národopis Slovákov v Madarsku* is több jellegzetes tanulmányát közli: *Život slovenských sedliakov na čabianskych sálašoch* (A szlovák parasztok élete a csabai tanyákon, 1975.), *Čabianska klobása* (A csabai kolbász, 1979.), *Produkty ziskané zo zakálačiek v stravovaní v Békésskej Čabe* (A disznóvágás kolbáson kívüli termékei és felhasználásuk a békéscsabai szlovákok táplálkozásában, 1981.), *Pracovné nástroje a práca v hospodárstve stredných roľníkov v Békésskej Čabe na začiatku nášho storočia* (Munkaeszközök és munka a békéscsabai középparaszti gazdaságban századunk elején, 1986.). Ez utóbbi tanulmányának társszerzőjeként legjobb adatközlőjét, ZAHORAN Györgyöt is feltüntette.

Kisebb kötetben (*Szól a harang*, 1986.) közreadhatja a 60-as években született dolgozatait is. Ezek főként a békéscsabai evangélikus egyház kultikus és művelődési-oktatási tevékenységével összefüggő témákat ölelnek fel. Megjelenik főműve is: *A szlovák betű útja Békéscsabán* (1987.). A könyv első részében alapvető ismereteket dolgoz fel *Békéscsaba nyelvi és vallási képeinek alakulása* című tanulmányában, melyben hiánypótló adatokkal támasztja alá a város e témakörbeli sajátos fejlődésének a rajzát. A kötet legnagyobb szenzációja a könyvészeti feldolgozás, melyben feltárul a békéscsabai szlovákság szlovák nyelvű olvasmányainak gazdagsága és a helyi, hazai szlovák nyelvű (vallásos és világi) kiadványok szintén viszonylag magas száma. A békéscsabai szlovákok népi műveltségének, nyelvi megmaradásának hosszú évekig pótolhatatlan segítőtársa volt a nyomtatott *betű*.

A kiváló békéscsabai helytörténész és néprajzkutató születési évfordulója alakalmából Békéscsabán emlékülést is tartottak. A nagy sikerű rendezvényen méltatták munkásságának felbecsülhetetlen értékeit (SZILÁGYI MIKLÓS, a *Magyar Néprajzi Társaság* főtájtára, SONKOLY KÁLMÁN, a békéscsabai városvédő egyesület elnöke, TÁBORSZKY LÁSZLÓ püspök helyettes). Békéscsaba városa *Pro Urbe* kitüntetéssel adózott DEDINSZKY GYULÁNAK, mely szép párja az 1981-ben elnyert *Sebestyén Gyula emlékéremnek*.

Kívánunk szeretett ünnepeltünknek jó egészséget és még sok-sok alkotó évet!

KRUPA ANDRÁS

A nyolcvanéves Molnár István köszöntése

Székelykeresztúron 1946-ban alakult meg a város múzeuma, amely létrejöttétől napjainkig példamutatóan vállalta sajátos szerepét — az egykori Keresztúrfiszék (részben anyaszék) anyagi kultúrájának összegyűjtését, megőrzését és közkinccsá tételét. Ennek eredményeként már a hatvanas évek elején a vidék szellemi műhelyévé és a nemzetiségi kutatások elismert intézményévé vált. A közel félévszázados szervező és tudományos feltáró munkában az orosz lánrész MOLNÁR ISTVÁN tanárnak jutott, aki ebben az évben tölti be 80. életévét. A kilencedik év-

tized küszöbén álló nyugalmazott alapító igazgatóról bátran elmondhatjuk, hogy rendkívüli pályája az övé, bár indulása még semmiben sem különbözött a két világháború közötti erdélyi értelmiség sorsától.

A néhai Udvarhely megyei Bordos falucskában született 1910. december 17-én, unitárius lelkészi családban. A falusi életéről szerzett gyermekkori élményei később alapvetően meghatározzák pályája alakulását. Az 1793-ban alapított *Székelykeresztúri Unitárius Főgimnáziumban* végezte középfokú tanulmányait, ahol az intézmény puritán szelleme, s a hírneves növendékek és tanárok példája figyelmét már akkor a népi értékek megbecsülése felé irányították. Elegendő, ha a jeles elődök közül a hazai folklorika úttörőjének a nevét, KRIZA JÁNOSÉT említjük, vagy a tudós pártfogó ORBÁN BALÁZSÉT, aki szellemi örökségét adományozta ennek az iskolának. S a közismert szociográfiai író, BALÁZS FERENC előadásai ugyancsak lelkesítőleg hatottak rá, aki 1929-ben éppen itt vállalt nevelői állást.

Egy évig a kolozsvári *Unitárius Teológián* tanult, de 1930-tól a kincses város egyetemén a földrajz — történelem — néprajz hallgatója lesz, s a népszerű ROMULUS VUIA professzor román nyelvű előadásai vezetik be a néprajz tanulmányozásába.

Oktatói tevékenységét alma materénél kezdte meg, ahol a népi ismeretekben is járatos egykori tanáraival, SZENTMÁRTONI KÁLMÁNNAL és NAGY LAJOSSAL dolgozhatott együtt. A főgimnázium akkor már jelentékeny régészeti-numizmatikai és természettudományi szertárral rendelkezett, amely a tanulói ifjúság közreműködésével évről-évre gyarapodott. 1946-ban már annyira gazdag és változatos a gyűjtemény, hogy megnyithatta első kiállítását az iskolai múzeum, amely tulajdonképpen már egy városi rangú intézmény magvát képezte. Ettől az évtől kezdődően MOLNÁR ISTVÁN élete teljes egészében összefonódott az irányításával létrehozott gyűjtemény gyarapításával, ami ugyanakkor az intézményi keretek sürgős megteremtését tette szükségessé. Erre a feladatra ugyancsak ő vállalkozott, s a helyi *Népi Athenaeum* támogatásával már 1949-ben sikerült megszereznie azt a főtéri épületet (fűszerüzlet és kaszinó), amely végérvényesen a város legfiatalabb intézményének a hajléka lett. Az átalakítási, korszerűsítési és bővítési munkálatokat pedig egészen nyugdíjba vonulásáig folytatta. A múzeum már 1951-től költségvetéssel rendelkezett, s 1955-től — miután megvált a tanugytól — MOLNÁR ISTVÁN elvállalta az igazgatói tisztséget is.

Időközben a fiatal vidéki tanár a kolozsvári tudományegyetemen GUNDA BELA professzor irányításával *Az Alsó-Nyikó mente népi mezőgazdálkodásának fejlődése* című dolgozatával doktoált, s e tudományos fokozat birtokában kedvező feltételek között folytathatta sokszínű munkásságát, amelyet alapvetően a múzeum tájjellege határozott meg. Ezért szervezett a sepsiszentgyörgyi *Székely Nemzeti Múzeummal* karöltve évről-évre régészeti ásatásokat a városban és környékén, aminek következtében rendkívül gazdag, többek között változatos Árpád-kori leletanyag került a múzeum gyűjteményébe. De nem lebecsülendő a helytörténeti, természetrajzi és képzőművészeti gyűjtemény sem, amelyeket MOLNÁR ISTVÁN ugyancsak a tájjelleg hangsúlyozása céljából hozott létre.

A múzeum hírnevét azonban elsősorban néprajzi kutatásaival alapozta meg. A hagyományos foglalkozások eszközei, festett és faragott bútorok, népi ipari szerkezetek, a kismesterségek szerszámkészlete, textília, porszaruk és népi kerámia a tervszerű munka eredményeként váltak tudományos gyűjteménnyé. A kutatóterület határait kiterjesztette az egykori Udvarhelyszék távoli falvaira, ahonnan egyedülálló népi ipari szerkezeteket gyűjtött be, amelyek az erre a célra épített csarnokba kerültek, s a szabadtéri részleggel együtt (1853-ban épült kecseti ház, gazdasági épületek, székelykapuk) a múzeum legértékesebb látványosságai közé tartoznak.

A gyűjtőmunka, a szakszerű raktározás és nyilvántartás tovább tágitották a tudományos munkálkodás kereteit. Már a negyvenes évek végétől folyamatosan közül a hazai és a magyarországi szakkiadványokban, s a kötetnyi néprajzi dolgozat, módszertani jegyzet és művelődéstörténeti cikk érdeklődésének változatosságáról tanúskodnak. Tárgyukat tekintve pedig a

következő fontosabb területeket ölelik fel: gyűjtögetés, hagyományos földművelés és állattartás, szerszámkészítés, népi vadfogás, kismesterségek (szítaszövés), népi gyógyászat, népszokások stb.

A múzeum fennállásának 25. évfordulójára (1971) szervezett tudományos ülésszak anyagából *Emlékkönyvet* szerkesztett, s időközben néhány tanulmánya is önálló kötetévé érett. Két, gyakorlati célt is szolgáló albumáról van szó. Az első 1971-ben jelent meg a *Sóvidéki kereszt-szemések*, a második pedig 1975-ben *Csontkarcolatok, porszaruk rajzai* címmel. Több kéziratot dolgozta vár kiadásra, s remélhetőleg kötetbe kerülnek az eddig közölt írásai is.

MOLNÁR ISTVÁN 1977-ben, 67 éves korában vonult nyugdíjba. A megérdemelt pihenés helyett tovább dolgozott, kijárt az ásatásokra, rendezgette kézirateit, s őszinte örömmel töltötte el a múzeum további gyarapodása. A *Székelykeresztúri Unitárius Egyházkör* főgondnokaként népnevelői feladatáról továbbra sem feledkezett meg. Előadásaiban népi értékeink megbecsülésére buzdít, s azokra a teendőkre hívja fel a lelkészek és híveik figyelmét, amelyek hagyományaink megőrzését és fenntartását hivatottak biztosítani.

Székelykeresztúron többnyire *tanár úrnak* szólítják. 1936—1948 között az *Unitárius Főgimnáziumban*, 1948—1955 között a tanítóképző intézetben tanított. Sok száz tanítványa a kiváló pedagógust, a tudóst, az emberséges embert tiszteli benne.

Életpályája ma azért lehet példaértékű, mert minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy a következetes, szívós, elkötelezett munka a mostoha körülmények ellenére is meghozza eredményét.

A magyar néprajzkutatásban szerzett érdemeiért 1990. májusában a *Magyar Néprajzi Társaság* tiszteletbeli tagjai közé választotta.

Mindig mosolygó, tiszta tekintetű mintha az idő sem tudná megtörni, pedig már botjára támaszkodva járja Székelykeresztúr sáros utcáit. S reméljük, hogy még lesz elegendő ereje arra, hogy műhelye teljes termését hozzáférhetővé tegye mindannyiunk számára. Ehhez kívánunk további erőt, egészséget és alkotó munkakedvet.

FÜLÖP LAJOS

Nyolcvanéves László Gyula, a régészet néprajzkutatója

Elhangzott a Magyar Régészeti Társulat és a Magyar Néprajzi Társaság 1990. április 5-én tartott ülésén

Tisztelettel és szeretettel, régi barátsággal köszöntöm LÁSZLÓ GYULÁT, a *Magyar Néprajzi Társaság* tiszteletbeli tagját, a régészet néprajzkutatóját születésének 80. évfordulóján, mind magam, mind Társaságunk nevében. A régészet hivatásos tudósai közül senki nem áll olyan közel a néprajzhoz, mint Ő, és azt hiszem, nem kell bizonygatnom azt, hogy ennek mind a két tudomány hasznát látja. Hogy ez így alakult, abban nagy része van származásának, életútjának, kapcsolatainak, barátságainak.

Szülei egyaránt székely származásúak. Édesapja abásfai (Udvarhelyszék) székely ivadék, aki Székelyudvarhelyen elvégezte a tanítóképzőt és Köhalmon kezdte tanítói pályáját. Édesanyja Bibarcfalván (Udvarhelyszék) született és a szomszédos Székelyszáldoboson nőtt fel. Második gyermekükként 1910. március 14-én látta meg a napvilágot Gyula, Köhalmon, Nagyküküllő megyében, ahol a szász lakosság e korban jelentős többségben élt. Nem sokáig lakhattak itt.

mert 1916-ban már menekülni kellett a szerződést megszegő román hadsereg elől, majd vizs-
 zatértük után végleges kiutasítás vár a családra 1920-ban. Hosszú út és szenvedés várt reá-
 juk, amint több mint egy év után Budapesten gyökeret tudtak verni. Itt azonban szerencsés vé-
 letlenként édesapja a *Néprajzi Múzeum* könyvtárában kapott alkalmazást és a fiatal, szinte még
 gyerek LÁSZLÓ GYULÁnak egy nagyszerű könyvtár állott rendelkezésére. VÁMBÉRYVAL, HUNFALVYVAL
 kezdte, majd egészen RÓHEIMIG eljutott. De ami még ennél is többet jelentett, megismerkedhe-
 tett GYÖRFFY ISTVÁNNAL, BÁTKY ZSIGMONDDAL, VISKI KÁROLY-lyal, MADARASSY LÁSZLÓVAL, LAJTHA LÁSZLÓVAL,
 GÖNYEY SÁNDORRAL, e korszak legnagyobb néprajztudósaival, akik a nagyszerű képességű, kitűnő
 rajzkészségű diákokat arra biztatták, hogy nyaranta végezzen néprajzi gyűjtést Székelyföldön, fő-
 leg az Erdővidéken. Temetői rajzait ma is őrzi a *Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára*. Ekkor is-
 mertte meg belülről a népi kultúrát.

A néprajz vezető tudósaival, főleg GYÖRFFY ISTVÁNNAL, akkor is megőrizte kapcsolatát, amikor
 a *Képzőművészeti Főiskolát*, majd az egyetem régészeti, művészettörténeti szakát elvégezte.
 Amikor ez utóbbi terület doktori fokozatát is megszerezte, GYÖRFFY ISTVÁN csak ennyit mondott:
 „Nem ezt vártuk tőled Gyulal!” Ez körülbelül annyit jelentett, hogy a nagy tudós jobban szeretne
 volna, ha kutatásaiban valami olyannal foglalkozik, mely közelebb áll az egyszerű közemberek-
 hez. Ekkor fordult ismét a néprajz felé, ekkor alakul ki benne, talán még nem is tudatosan a *régé-
 szeti néprajz* fogalma.

Ezt minden bizonnyal elősegítette, hogy az 1930-as évek második felében már baráti szá-
 lak fűzték a népi írókhoz: VERES PÉTERHEZ, ILLYÉS GYULÁHOZ, ERDÉLYI JÓZSEFHEZ, TAMÁSI ÁRONHOZ,
 SINKA ISTVÁNHOZ és kiadójukhoz, PUSKI SÁNDORHOZ. Egyre inkább a népvándorlás kora, különösen a
 magyar honfoglalás mindennapi élete foglalkoztatta, természetesen nem hanyagolva el a kor-
 szak kiemelkedő alkotásait sem. Egy beszélgetés során VERES PÉTER a „szegények régészének”
 nevezte és hogy az lehessen, ebben segített a néprajz. Vajon ilyen ismeretek nélkül tudott vol-
 na írni az avarok pásztorkészségéről, a honfoglaló magyarok nyergéről, mely nemcsak a KOLOZS-
 VÁRI testvérek Szent György szobrán élt tovább, de egészen a XX. századig megtalálható az al-
 földi csikósok nyeregformáiban is. Aligha érthette volna meg a honfoglalók nagycsalád-rendjét,
 hitvilágának egyes részleteit, a temetkezés tovább élő szokásait. De most nem arról akarok
 szólni, hogy miként vitte be a néprajzi szemléletet a régészetbe, ezt nálam hivatottabbak, el-
 sősorban FODOR ISTVÁN egy jeles tanulmányban, 1982-ben már megpendítette, hanem sokkal in-
 kább arról, hogy mit köszön a néprajztudomány LÁSZLÓ GYULÁnak, amit azt hiszem, legegyszerű-
 sbben néhány példa segítségével tudok érzékeltetni.

Mindenekelőtt történeti szemléletet és annak a lehetőségnek a felvetését, nemegyszer az
 igazolását, hogy egy-egy napjainkig vagy a közelmúltig élő tárgy, jelenség nyomait egészen a
 honfoglalás koráig lehet követni. Ezt azonban korántsem a külső forma alapján végezte, hanem
 a belső kapcsolatot kereste, és a közbeeső évszázadokat is igyekezett áthidalni. Más esetben
 a néprajz eredményeit vitette vissza a múltba, nem egy esetben egészen a népvándorlás ko-
 ráig és ezzel buzdította a történeti jellegű néprajzkutatást. Erre csak egyetlen példát saját ta-
 pasztalomból.

A honfoglaló magyar nép élete című, 1944-ben megjelent munkájában ezt olvashatjuk: „... a
 magyarság Dnyeper és Don körüli hazája körül lakó népeknél a vadászat, halászat mellett igen
 jelentős volt a földművelés is, sőt városaik voltak, amelyekben kereskedelmi élet virágzott... A
 magyar nyelv földművelési szavai ebből a környezetből valók, nyilvánvaló tehát, hogy a magyar-
 ság is kellett földet műveljen.” (326). Ez a néhány mondat indított el, hogy a kérdést, most már
 sokkal nagyobb néprajzi és régészeti anyag segítségével vizsgáljam az ekéről és szántásról írt
 könyvemben. Végző soron arra az eredményre jutottam, hogy a honfoglalás előtt már olyan eké-
 vel rendelkeztek eleink, amelyek azt bizonyította, hogy a földművelést magas fokon gyakorolták.
 Ez természetesen nem jelenti azt, hogy abban az időben az egész magyarság fő foglalkozása
 lett volna, hanem csupán annyit, hogy az állattartás mellett kétségkívül e termelési ágak is ko-

moly volt a jelentősége. Mindenesetre az azóta eltelt időben a kérdésről élénk vita alakult ki és ma már sokan vannak, akik a magyarság honfoglalás előtti földművelését újabb adatokkal bizonyítják és a LÁSZLÓ GYULA által elindított feltevést elfogadják. 1990-ben írja FODOR ISTVÁN: „... a honfoglalók *jelentős földműves tömegeket hoztak magukkal a Kárpát-medencei új hazába.*” (*Magyar Tudomány*, 1990/3:279).

De nézzünk egy másik példát! A magyar néprajz egyik sokat vitatott kérdése: a református (unitárius) sírjeleket (fejfa, gombfa, kopjafa stb.) vajon nyomon lehet-e kísérni egészen a honfoglalásig? Eleinte magam is igennel feleltem a kérdésre. LÁSZLÓ GYULA fentebb említett könyvében nem foglal határozottan állást, hiszen megállapította, hogy az ásatások során ezt a felfogást támogató nyomok nem kerültek elő. Az 1940-es évek elején Kolozsvárt és Sepsiszentgyörgyön sokat vitattuk a kérdést, együtt fordítottunk oroszországi forrásokat, de végleges döntésre nem tudtunk jutni. Ezért írja említett könyvében: „Azt hiszem, hogy ebben a kérdésben Balassa Iván dolgozata mondja ki a döntő szót. Ő összegyűjtötte a székelyföldi gombfák egyes részeinek neveit, s munkájából kétségtelenül kitűnik, hogy ezek a ma már felismerhetetlen gombfák egykor emberszobrok voltak, az elhunytak szobrai.” (490). Ebben a kérdésben ismét Ő segített, mert mindig arra tanított, hogy csak alapos indokok alapján lehet egy kérdésben véglegesen határozni. Nem hiszem, hogy elsziettem volna a dolgot, mert a temetőkről szóló könyvem 1989-ben, tehát négy és fél évtizeddel később látott napvilágot (*A magyar falvak temetői*). Ebben rengeteg levéltári feljegyzés, anyakönyv és sok más forrás áttanulmányozása után arra az eredményre jutottam, hogy ezek a protestáns sírjelek csak a XVII. század második felében jelennek meg először, igazi és általánosabb elterjedésüket csak a következő évszázadban lehet bizonyítani. Ezt ma már a kutatók többsége elfogadja, de a közvélemény kétségtelenül nem akceptálja, mert közben az ún. *kopjafa* nemzeti jelvénnnyé magasztosult, melyet éppen úgy felállítottak a mohácsi csatamezőn, mint a 301-es parcellában. Azt már csak melleleg tesztem hozzá, hogy a magyar parasztok sohasem nevezték kopjafának, mint az többek között a magyar nyelvveltség megfelelő lapjából kiderül, hanem *gombfának*, *fejfának* mondták. A *kopjafa* elnevezést a múlt század végi népművészet iránti érdeklődés fellendülése során az értelmiség találta ki. Így jutottam egy teljesen más eredményre, mint amit a szaktdomány és a nagyközönség várt tőlem.

A honfoglalók nyergének formai és funkcionális tisztázása is LÁSZLÓ GYULA munkásságának eredménye. Felkeresett Tiszafüreden egy öreg nyerges mestert, KULI MIHÁLYT, aki beavatta őt a nagy múltú mesterség minden rejtelmébe. Erre azért is szükség volt, mert ezt a feltáró munkát korábban a néprajz nem végezte el, a múzeumokban őrzött nyergekről pedig vajmi keveset lehetett tudni, hiszen legalább 30—40 példány viselte ezt a büszke származtatást: „Rózsa Sándor nyerge”. Így hát magának kellett feltárnia és kiaknáznia a néprajzi forrásokat is. Ennek eredményeként megállapíthatta, hogy két nyeregforma különböztethető meg Európában. A *magyar nyeregben* egyetlen vas alkatrész sem található és úgy simult a ló oldalára, hogy annak mozgását elősegítse. Ezt a keletre kapcsolódó nyeret a KOLOZSVÁRI testvérek Szent György szobrán kialakított nyergén át a honfoglalókig, sőt az avarokig lehet követni. Csak sajnálni lehet, hogy a magyar néprajzban még nem vállalkozott senki arra, hogy ezt a jeles lószerszámot egy monográfiában feldolgozza.

A hitvilággal kapcsolatban rengeteg elemet és elemcsoportot kísér nyomon a legrégebb időtől egészen napjainkig. Tudjuk azt, hogy sok indítást adott DIÓSZEGI VILMOSNAK, aki legjobban ismerte a kérdést, és szovjetunióbeli kutatásai még jórészt feldolgozásra várnak. LÁSZLÓ GYULA *Ősvallásunk nyomai egy szamosháti kocsis történetben* (Kolozsvár, 1945) című munkájában LUBY MARGIT gyűjtése nyomán vizsgálja, hogy a lenyűzött és szalmával kitömött lóbórt a KÖCSÖN nevű szatmári kocsis nemcsak újra életre keltette, hanem a kocsit elé fogta és a levegőben najtotta. „Maga is lóvá változik, amikor tanítványát nevelni akarja, de az új lósten nevének említésére csak lócsontok maradnak a paripák hült helyén. Ez utóbbi esemény történeti szemléletben szinte jel-

képpé emelkedik: sámánjainkat tényleg az új Isten hitének térhódítása semmisítette meg, s ami belőlük fennmaradt, az csak néhány értelmetlenné vált emlékrög s régi sírjaink néhány csontja. Ezek csak az összehasonlító tudományos munka nyomán kelnek már életre, s szolgálnak becses adatokat egykori világfelfogásunk megértéséhez." (28). Azóta a *tudós kocsis* alakjához rengeteg új adat gyűlt össze, sőt feldolgozása is megtörtént. A Bodroghközben magam is találtam egy Kócsónhoz hasonlítható nagy egyéniséget, akihez a táltos-mondakör rengeteg eleme, cselekménye tapadt. Vele kapcsolatban nemcsak a lóbőr szerepel, hanem a szalmával kitömött ölbeli kocslámpára is lóvá változott és a levegőbe felemelkedve vitte gazdáját, így őrizvén a keleti sámán-hagyományokat.

Sorra említhetném még azokat a témaköröket, melyben LÁSZLÓ GYULA ösztönzést adott a magyar néprajztudománynak, de jelentős azoknak is a száma, amikor a kutató és feldolgozó munkát maga végezte el. Mindezt köszönjük neki, és őszintén kívánjuk, hogy munkáját erőben, egészségben végezze tovább, mert erre több tudományágnak szüksége van és ezt rajta kívül más nem tudja elvégezni.

BALASSA IVÁN

A hetvenöt éves Molnár Balázs köszöntése

Kevés etnográfusnak adatott meg, hogy szülőfaluja és tágabb táji környezete annyira számon tartsa, annyira a sajátjának, „nagy fiának” tudja, mint amennyire Komádi, a Kis-Sárrét, szélesebb körben a Nagy-Sárrét, illetve „Biharország” annak vallja MOLNÁR BALÁZST. MOLNÁR BALÁZS 1915-ben született Komádiban, s az akkoriban még ritka és éppen ezért nagyra tartott felsőbb, egyetemi tanulmányait nem a Biharban hagyományos vonalon és helyen, Debrecenben, hanem egyenesen Budapesten folytatta. Ezzel azonban közel sem szakadt el Komáditól, Bihartól, családjában és gyerekkora paraszti környezetében szerzett élményeitől, ismereteitől. Sőt, a fővárosban, az egyetemen mint a Sárrét, Bihar, a Partium tudatos küldötte igyekezett — elsősorban geográfusként — megtudni mindent szülőföldje és népe életéről. A település- és gazdaságföldrajzzal, történeti kartográfiával behatóan foglalkozó fiatal ember etnográfussá formálásában GYÖRFFY ISTVANNAK volt nagy szerepe. MOLNÁR BALÁZS GYÖRFFY ISTVÁN első tanítványai közül való, a nagy professzor 1939-ben gyakornokává fogadta, ahol is 1941-ig, egyetemi doktorátusa megszerzéséig tevékenykedett. Ez alatt az idő alatt fűzte szorosabbra kapcsolatait SZÜCS SÁNDORRAL, a MILLEKER REZSÓ, MENDŐL TIBOR, ECSEDI ISTVÁN nevelte, ugyancsak etnogeográfusnak induló másik biharival, sárréttel. Ezt követően — ugyancsak GYÖRFFY ISTVÁN védőszárnyai alatt — két évig a *Néprajzi Múzeumban* dolgozott, majd 1942-ben a *Közgazdasági Egyetem* földrajzi intézetébe került. Innen a népi-nemzeti szemléletű, néprajzi ihletésű etnográfusnak 1949-ben távoznia kellett. A *Néprajzi Múzeumba* ment vissza, ahol is aztán másodsorú, 1950-től kezdődően nyugdíjba vonulásáig, 1975-ig, muzeológusként dolgozott. Csendes, szerény, inkább visszavonuló természete csak fokozta pontosságát, rendező-, rendszerező készségét. MOLNÁR BALÁZS munkásságát legszabatosabban azzal jellemezhetjük, ha — mint már csak ebben a köszöntőben is annyiszor — etnogeográfusnak mondjuk. Ezen az összegező kategórián belül leginkább az alföldi, tiszántúli, sárréti település, építkezés, paraszti gazdálkodás, agráretnográfia tárgykörében munkálkodott. Tanulmányai, cikkei kevésbé voltak teoretikusok, rendkívüli adatgazdagság, rendszerező igény, különböző, főleg történeti összevetésekre való alkalmassá tevés jellemezte azokat. Mindezekben a tárgykörökben hatalmas anyagot gyűjtött. Azonban ezek nagy része feldolgozatlan és adattári kutatás révén épült be már eddig is és fog ezután is beépülni a magyar etnográfia egy-

re jobban szélesedő és magasodó épületébe.

A GYÖRFFY-tanítvány MOLNÁR BALÁZS a *Magyar Néprajzi Társaság* egyik legrégebbi tagja. A Társaság munkájában ma is tevékenyen részt vesz. Hetvenötödik születésnapján a *Magyar Néprajzi Társaság* tisztelettel köszönti és még sok, egészségben, értékes munkálkodásban eltöltendő évet kíván neki!

DANKÓ IMRE

Dégh Linda köszöntése

Két kontinens vezető folkloristája Budapesten született. Szatmári rokonságánál töltött nyaralásai ismertették meg vele a falusi hagyományokat. Sokoldalú érdeklődésébe irodalom, színház, a modern táncmozdulat-művészet egyaránt belefért. A budapesti tudományegyetemen magyar és angol szakos diplomát szerzett. ORTUTAY GYULA biztatására készítette el doktori értekezését (1942), Pandúr Péter meséinek kétkötetes kiadványát, valamint a mesélő jellemzését. 1946-tól 1951-ig különböző fővárosi könyvtárakban, majd a *Néptudományi Intézet*ben dolgozott. Ennek megszüntetésekor rögtön átkerült az egyetemi *Folklore Tanszék*re, ahol Amerikába távoztáig (1964) ORTUTAY GYULA teljhatalmú helyettese volt. A legelső között készíthette el kandidátusi értekezését (*Népmese és társadalom*, 1955, magyarul csak kéziratban), amelynek tetemesen kibővített német változata (*Märchen, Erzähler und Erzählgemeinschaft*, 1962, Berlin) 1964-ben Pitré-díjat kapott. Itthon nemcsak mesekutatóként dolgozott, hanem foglalkozott a népi színjátás, a ponyvairodalom kérdéseivel, ő kezdte és irányította a 60-as években a magyar monda-katalógus munkálatait. Minden feladatát megbízhatóan és időre elvégezte, ezért is játszott olyan előkelő szerepet az ún. 48-as gyűjtés közzétételében, KÁLMÁNY LAJOS hagyatékának kiadásakor, a munkásfolklor kutatásában, a magyar folklorisztika cseh, keletnémet, román kapcsolatainak kiépítésében, később az egész nemzetközi folklorisztika fórumain. Bloomingtonban, az *Indiana University* világhírű folklor tanszékének lett a tanára, DORSON professzor halála után a vezetője, egészen a közelmúltban való nyugdíjba vonulásáig. Számos amerikai társaság vezetője, folyóiratok szerkesztője volt. Érdeklődésének kiszélesedését jelzi a modern folklor, a városi folklor, az amerikai magyar bevándoroltak folklorjának gyűjtése és kutatása, műfajelméleti, alkotáslélektani kérdések vizsgálata. Sok éven át ő irányította az IREX révén létrejött amerikai–magyar néprajzi csereprogramokat, amelybe kölcsönös terepmunka is tartozott. Ehhez mindkét országban szimpóziumok is kapcsolódtak. DÖMÖTÖR TEKLÁT, VARGYAS LAJOST, HOFER TAMÁST és másokat ő hívott meg a bloomingtoni egyetemre. 1980-ban tanítványai *Folklore on Two Continents* címmel jelentették meg a tiszteletére írott tanulmányok gyűjteményét. Ez tartalmazza munkáinak addigi bibliográfiáját is. Jó lenne ezt kiegészíteni és nálunk is közzétenni. Legutóbb megjelent a kakasdi mesemondásról szóló monográfia új kiadása (*Folktales and Society*, Bloomington – Indiánapolis, 1989, a korábbi angol kiadás két évtizeddel ez előtti volt), benne az utóbbi években ismét meglátogatott magyar faluról alkotott új benyomások rögzítésével. Csak reméljük, hogy az amerikai magyar népeletre vonatkozó írásait is mielőbb kötetbe összesítve olvashatjuk. Különösen fontosak azok a műfajelméleti tanulmányai, amelyeket nemrég elhunyt férjével, VÁZSONYI ENDRÉVEL közösen készített, egy szellemes, frappáns, az élet apróbb buktatóit sem kikerülő képet nyújtanak a folklorisztika sok fontos témájáról. A többszörös hagyományláncolat („multi conduit-theory”) vagy a „mesebiológia” néven említett megoldások a „budapesti iskola” világszerte leginkább elismert eredményei. A mindig elismert és sikeres folklorista voltaképpen legszívesebben a maga gyűjtési tapasztalataiból indul ki, ezeket illeszti az éppen aktuális kuta-

tások keretébe. Ilyen módon számunkra nemcsak a magyar népköltészet gyűjtőjeként, hanem közlétevéjeként és magyarázójaként is elévülhetetlen érdemeket szerzett. Hosszú távolléte ellenére is magyar folkloristaként tartják számon és értékelik mindenütt.

Vezető egyéniségként sokak törekvéseivel ütközött, és ez nem is maradt nyomtalan. Magam is jól emlékszem, milyen sok rábeszélésbe került, hogy ORTUTAY GYULA beleegyezzen, 1971-ben, az első párizsi SIEF-kongresszuson „kibéküljünk” a disszidenssel. Azután két év múlva, a chicagói etnológiai kongresszuson már több tucatnyi magyar küldöttség volt ott, és Bloomingtonban is ott jártak a magyar folkloristák.

A *Magyar Néprajzi Lexikon* 1977-ben megjelent kötete már természetesen közli DÉGH LINDA életrajzát is. (Ennél valamivel pontosabb, bibliográfiájával is teljesebb az *Enzyklopädie des Märchens* III. kötetének címszava, amelyet gyakorlatilag ő állított össze.) Úgyhogy az elismerés sosem hiányzott.

A *Magyar Néprajzi Társaságnak* 1937 óta tagja, egyike a legrégebbiekeknek. Ezért is köszöntjük a Társaság nevében.

VOIGT VILMOS

A hetvenéves Barabás Jenő köszöntése

A *Magyar Néprajzi Társaság* — amelynek egyik legrégebb, különféle tisztségeket betöltő tagja — tisztelettel és szeretettel köszönti lapunk hasábjain is a hetvenéves BARABÁS JENŐT. Életrajzának még a legfontosabb állomásait se idézzük föl köszöntőnkben. Nemcsak terjedelmi okok, helyhiány miatt, hanem azért sem, mert BARABÁS JENŐ élete, működése oly mértékben nyílt, mindannyiunk által ismert, annyira kötődött a magyar néprajztudományhoz, a magyar néprajztudomány közvetlen és közvetett intézményeihez (elsősorban a budapesti tudományegyetem *Néprajzi Tanszékéhez*, a *Néprajzi Múzeumhoz*, a *Múzeumok és Műemlékek Országos Központjához*, illetve utódintézményeihez), hogy munkásságának újabb ismertetése felesleges. Erre utalt a mostani tanítványok nevében szóló BALOGH BALÁZS is *Méltatás helyett* című köszöntőjében, ami a HÁLA JÓZSEF és HORVÁTH GYULA szerkesztette *Néprajzi dolgozatok Bödéről.*, *Liber Memorialis Barabás Jenő hetvenedik születésnapjára* című kötet elején áll: „mi is felsorolhatnánk egy tudományos életmű eddigi legfontosabb állomásait, de nem tesszük”, mert ismert dolgokat mondanánk újból, ismételnénk. A *Néprajzi Hírek* is így jár el: a gazdag és felette értékes munkásság mellett inkább a vonzó egyéni tulajdonságokra, a „zárkózottság”, a mindenkor tárgyilagos következetesség, a „szigorúság” ellenére is érző, kifinomult emberi magatartásra hívja fel a figyelmet.

Ezért a magyar néprajztudomány egészére nem kis befolyással bíró munkásságból nemcsak a négy igazán kimagasló alkotásra utalunk [a *Magyar Néprajzi Atlasz* sorra megjelenő kötetire gondolunk elsőként; aztán a *Kartográfiai módszer a néprajzban* (1963) című, közel sem csak módszertani monográfiát említenénk; míg a *Magyar népi építészet* (1987) című összegzésének említésével a települési viszonyokkal, a népi építészet számos kérdésével foglalkozó számos tanulmányára is utalunk; és végül a történeti néprajz egy kis remekművére, a *Békés megye néprajza a XVIII. században* (1964) című könyvecskéjére hívjuk fel a figyelmet], hanem BARABÁS JENŐ meghatározó erejű *etnogeográfiai szemléletmódját*, a néprajzi forrásértékelés-népi írásbeliség viszonyának *elemzését* és nem utolsósorban a *történeti etnográfia* fogalmának konkretizálására tett elvi és gyakorlati erőfeszítéseit állítjuk előtérbe. Ezek a tényezők emelték legkiválóbb néprajzkutatóink sorába, s ezen belül is a néprajzi muzeológia alapozó egyéniségei közé.

BARABÁS JENŐ annak ellenére, hogy nyugdíjas, ma is aktív. Részben új munkákkal jelentkezik, részben sorra érnek be — a nagy aszály ellenére is — korábbi „vetései”. Tudományszakunknak, a tudományszak minden intézményének, szervezetének, folyóiratának, így Társaságunknak is tevékeny tagja, többszörös kitüntetettje. Mi mással is köszönhetnénk hetvenedik születésnapján, mint jókívánásaink tolmácsolásával: még sok-sok egészségben, eredményes munkálkodásban és megelégedettségben megélendő évet kívánunk neki!

DANKÓ IMRE

Köszöntjük a hetvenéves Barsi Ernőt

BARSI ERNŐT aligha kell bárkinek is bemutatni: jelen van minden néprajzi-népzenei rendezvényen, s lehetőség szerint nem is tétlen szemlélőként, hanem tevékeny részt vállalva a munkából. Azokat a tudomány- és művészetnépszerűsítő előadásokat pedig, amelyeket ő szervez, rendez, ahol szinte egyszemélyes „mindenes”, aligha lenne terünk felsorolni. Az oly sokat emlegetett szellemi munkamegosztásból Ő a többletet vállalja. Széles skálán mozgó publikációinak tömege százas nagyságrendű. Legfőbb értéke vonzó személyisége, szinte árad egyéniségéből az elkötelezettség, beleélés és meggyőződés, mindez abban az időszakban, amikor az értelmiségiek körében is eléggé elterjedt az értékrend sokféle zavara, és bizony gyakran találkozunk a tudomány cinikus felfogásával is. BARSÍ ERNŐT harmonikus egyénisége megővta minden vakvágánytól.

Ha ezek után azt hinnénk, hogy egy sikeres fél évszázados pálya a néprajz és zenetudomány berkeiben már eddig is kellő méltánylást, de legalább a tényeknek megfelelő számontartást érdemelt ki, tévednénk! BARSÍ ERNŐ neve nem szerepel a *Magyar Néprajzi Lexikonban*, sőt a már hét kötetre rúgó *Magyar Népzene Tára* ugyanennyi bibliográfiájában sem. A *magyar folklór* című egyetemi tankönyv két fő művét említi, KÓSA LÁSZLÓ pedig legújabb tudománytörténeti áttekintésében zenei egyéniségkutatóként tartja számon. Nem vigasztaló ugyan, de alighanem több-kévsébe minden tudomány alapvető gyengéjéről van itt szó. A *si duo faciunt idem, non est idem* latin közmondást napjainkban úgy lehetne „korszerűsíteni”, hogy az ismertséghez és az elismeréshez nem elegendő a munka mennyisége-minősége, hanem pozíció és összeköttetés is kell, és jó, ha a munka valamely központban folyik, nem pedig vidéken vagy „másodrendű” helyen. BARSÍ ERNŐ ezeknek a formális követelményeknek nem nagyon felelt meg.

Az ő esetében tehát nem pusztán kedves kötelesség ez az ünnepi méltatás, hanem megkésett elismerés és elismertetés is. Az idő mérlegére téve, már eddigi életműve is sokat nyom a latban. Olyan sokat, hogy az alábbiakban csak néhány főbb vonást emelek ki. A kényszerű válogatást némileg megkönnyíti, hogy BARSÍ ERNŐnek évtizedeken át szinte „házi” lektora voltam, gyakorta előadótársa is. Azt hiszem azonban, hogy az egyik „foglalkozás” előbb-utóbb majdnem feleslegessé válik.

BARSI ERNŐT elsősorban a sokoldalúság jellemzi: ének- és zenetanár, karvezető, színpadi rendező, népszerűsítő oktató, főiskolai nevelő, néprajzi-népzenei gyűjtő, aki oszlopos tagja — főként a diákok körében — a honismereti mozgalomnak, pávakörök patrónusa és még sok más. Ezek mindégykéről külön is lehetne írni, de maradjunk a néprajz—népzene mellett!

Ha jól számolom, éppen 10 önálló népzenei antológiája jelent meg, zömmei lokális monográfia (Badacsony környéke, Écs, Győr, Őrvidék, Rábaköz, Rábapatona, Sály, Szigetköz), melyekben főként saját gyűjtéseit teszi közzé, vagyis mindenhonnan újat hoz. Majd mindegyike gazdag és színes válogatás, az Őrvidék népzeneje éppen kétkötetes, épp ahonnan eddig nagyon kevés

hiteles gyűjtéssel rendelkezünk, némelyik monográfiája már második kiadásban jelent meg. Ma már valamennyi hiánycikk, mert nemcsak a szakemberek, hanem a zenetanárok és szakkörvezetők is használhatják. De külön is adott ki daloskönyveket, részben táji (dunántúli), részben tematikus (halász-vadász-aranyász stb. dalok) összeállításban. Felfigyelt az ún. *nótafákra* is, pl. egy sályi pástör dalkincsét több közlésben is feldolgozta.

BARSÍ ERNŐ egyik érdemének tartom, hogy nem maradt meg a kétségkívül legnépszerűbb szerelmi, katona-, tréfás és bordalok mellett, hanem hasonló gonddal gyűjtötte a különféle foglalkozások dalait, beleértve az elmúlt időszakokban annyira favorizált munkásdalokat is. Dalamközléseihez fűzött megjegyzéseiben mindig részletesen kitér az adott táj vagy egyén népzenei életére, nem zárja le a határt a nép- és műzene között, és a múltból indulva eljön a máig. Legfőbb erőssége mégis a szokásénekek, játékdalok gondos összegyűjtése, a cselekmény, részletes leírása és az egyes alkalmak rögzítése. Erre azért is volt égető szükség, mert köztudott, hogy a terepül választott Kisalföld és közvetlen környéke talán a leggazdagabb az énekes népszokásokban és játékokban. Ebben is kettős célt tűzött ki maga elé: ahogyan népdalait egyének és kórusok azonnal megtanulhatják és énekelhetik, ugyanúgy énekek kísért játékaikat és szokásait is bármikor visszat tanulhatják.

Gondja van reformkori gyűjtések feltárására, PETŐFI folklorizált dalainak összegyűjtésére, s külön is a személyes élményeket felélesztő sárospataki és más diákdalokra. Imponálón nagy azoknak az elődöknek a száma, akikről a hálás BARSÍ ERNŐ méltó formában megemlékezett. Néhány kiragadott név: BALLA KÁROLY, BARTÓK, EGRESSY, EÖTVÖS JÓZSEF, ERKEL, GYÖRFFY, KODÁLY, LISZT, TERHES SÁMUEL, TOMPA MIHÁLY és még többen is mások. Nemcsak zenei, hanem művelődéstörténeti szempontokat is figyelembe vesz ezekben az egyéni arcképekben.

Szülőfaluja, Sály különösen közel áll szívéhez. Hovatovább teljes monográfiáját feldolgozza, máig is hazájar segíteni és erőt meríteni. Sály kapcsán derült ki, hogy voltaképpen a néprajz minden ágazatában otthon van, nemcsak a folklorban.

Mit kívánhatunk a máig fiatalos, lendületes BARSÍ ERNŐnek? Elsősorban matuzsálemi életkort, hogy minden tervét megvalósíthassa, hozzá jó egészséget, töretlen munkakedvet! Milyen szép is lenne életünk, ha a világon csupa ilyen aranyos emberek élnének! Isten éltesse a mi Aranyemberünket az emberi életkor legvégső határáig!

KATONA IMRE

Barsí Ernő publikációi

1. Önálló munkák és kötetek

- Sályi falu zenei művelődése* (Magyar Népi Művelődési Intézet Kiskönyvtára III. Bp., 1947. 32 old.)
Népzene—műzene (TIT-kiadvány. Bp., 1960. 32 old.)
Daloló Rábaköz (Népdalgyűjtemény. Győr, 1970. 129 old.)
Halmos László (Győr, 1971. 43 old.)
Daloló Szigetköz (Népdalgyűjtemény. Győr, 1971. 236 old.)
„Zöld erdőben. sük mezőben...” (Népdalgyűjtemény 99 daltal. Bp., 1971. 249 old.)
Népdallé vált Petőfi-versek Győr-Sopron megyéből (TIT-kiadvány. Győr, 1973. 16 old.)
Rabapatoná hagyományairól (Győr, 1973. 265 old. EÖRY ENDRE írásával, 239—259. old.)
Népi szimbólumok Ady költészetében (TIT-füzet. Győr, 1977. 20 old.)
Daloló Rábaköz II. (Népdalgyűjtemény. Csorna, 1983. 236 old.)
Daloló Pannónia (Magyar népdalcsokrok. Győr, 1984. 52 old.)
A zene egy sályi pástör életében (Néprajzi tanulmányok. Szerk.: KRÍZA ILDIKÓ. Bp., 1984. 254 old.)
A pataki kollégium zenei krónikája (SZABÓ ERNŐvel közösen. Bp., 1983. 224 old.)

„Megérett, megérett Écs hegyén a szőlő...” (Népdalok és mondókák. Győr, 1985. 220 old., ORBÁN LÁSZLÓ írásával, 11—37. old.)

A mi falunk: Sály (Szerk.: BARSÍ ERNŐ. 1. füzet. Miskolc, 1984. 36 old., 2. füzet. Miskolc, 1985. 32 old.)

„Ide süs...” (Népi játékok, népszokások színpadra. A Mező I. Úttörőház Módszertani Kiadványai. Győr, 1987. 21 old.)

Sály. Egy bükkalji falu a hagyományos gazdálkodás idején. (A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai XVII. Szerk.: SZABAD-FALVI JÓZSEF—VERES LÁSZLÓ.

Daloló Órvidék I—II. (Oberwart, 1987. 209 old.)

Klingende Part (Szerk.: SZEBERÉNYI LAJOS. Oberwart, 1987. 32 old.)

„Bodros partján nevelkedett tulipán...” (Sárospataki diákdalok a 18. századból. Miskolc, 130 old.)

„Győr városában...” (Dalok, mondókák Győrből és Győről. Győr, 1988. 287 old.)

„Végigmentem a badacsonyi főutcán...” (Dalok, mondókák Badacsony környékéről. Tapolca, 1989. 168 old.)

2. Tanulmányok, cikkek, ismertetések

Gárdonyi Géza sályi iskolája. Matyóföld 1976—1978. 74—79.

Terhes Sámuel emlékezése (Születésének kétszázadik évfordulóján). Matyóföld 1984. 72—75.

Győrffy István bükkaljai gyűjtőútja. Matyóföld 1985. 69—71.

Amit a természet ad a sályi embernek. Matyóföld 1987. 52—57.

Emlékezés Bella Károlyra. Matyóföld 1989. 51—55.

Egy sályi pásztor népdalkincse. Borsodi Szemle IX/2. 1965. 67—76.

Emlékek a sályi Eötvös kastélyról. Borsodi Szemle XI/4. 1967. 64—66.

Népdal az iskolában. VIII. Népzenei Találkozó. Kecskemét, 1979. 17—20.

Felkészülés az Országos Honismereti Konferencián. Honismeret—Helytörténet. Bp., 1970/2. 63—66.

Röpülő Páva-körök Győr-Sopron megyében. Honismereti Híradó 1972/1. 36—37.

A pávaköri mozgalom jövőjéről. Honismereti Híradó 1974/2. 47—51.

A gyűjtött értékek visszajuttatása a néphez. Honismeret 1976/2—3. 98—99.

Honismereti munka a győri Tanítóképző Főiskolán. Honismeret 1977/6. 43—44.

LAJOS ÁRPÁD: Este a fonóban (ism.). Honismeret 1976. 4. 57—58.

A mohácsi vész históriája a régi szigetközi lakodalmon. Honismeret 1978/5—6. 105—107.

Az iskola tetszett nekem. Honismeret 1979/2. 31—33.

Szigetköz népzenejéről. Honismeret 1979/3. 18—20.

A burgenlandi Felsőpulya népzenei hagyományából. Honismeret 1980/4. 48—54.

Gondolatok a Kodály-évforduló alkalmából. Honismeret 1982/4. 3—6.

Liszt Ferenc győri hangversenye. Honismeret 1986/6. 10—11.

Sályi napok. 1986. Honismeret 1987/1. 69—70.

Sályi néprajz festményeken. Honismeret 1987/3. 17—20.

Szöke Ferenc (1902—1986) (nekr.). Honismeret 1987/3. 73—74.

Eötvös Józsefre emlékezve, Sályi napok 1988. Honismeret 1989/3.

Néprajzi gyűjtés sályi általános iskolásokkal. Veszprém megyei honismereti tanulmányok XIII. 1988. 85—88.

Tompa Mihály és a pataki kórus. Lakóhelyünk Ózd 1988/12. 127—132.

Egressy Béni és a népdal. Szülőföldünk Borsod-Abaúj-Zemplén 1983/6. 81—83.

Titokzatos siremlék Sályban. Szülőföldünk 1984/7. 209—211.

Emlékezés Bella Károlyra. Szülőföldünk 1985/8. 54—55.

Mozzalkok a hazaszeretetről. Szülőföldünk 1986/9. 81—82.

Népdalkincs Órsur vára tövében. Szülőföldünk 1987/10. 35—39.

Emlékezés Térhás Sámuelre. Szülőföldünk 1987/11. 50—52.

Sályhoz kapcsolódó negyvennyolcas emlékek. Szülőföldünk 1988/12. 3—5.

Eötvös József sályi hétköznapjai. Szülőföldünk 1990/14. 42.

A burgenlandi Órvidék magyar népzeneje. Életjel 1988. 9—12.

A burgenlandi Örvédék magyarságának népzenei hagyományai. *Hungarológiai Napok* (Szerk.: SZALAY LÁSZLÓ), 1986. 201—207.

Kodály Zoltán századik születésnapjára. Borsodi Művelődés VIII/4. 1982. 47—50.

Sályi gyermekjátékok I. Borsodi Művelődés VIII/1. 1983. 39—43.

Sályi gyermekjátékok II. Borsodi Művelődés VIII/2. 1983. 21—50.

Borsodi Öntudat és iskolai zenei nevelésünk. Borsodi Művelődés XI/3. 1986. 8—11.

A bányászrend dalai (NEMCSIK PÁL: A magyar bányamunkásság zenei élete) (ism.). Borsodi Művelődés XII/1. 1987. 83—85.

Ruzitska Ignác, a musculus dominális. Műhely 1987/3. 54—59.

Szigetköz csodái (ism.). Műhely 1989/5. 59—60.

Felnőttek hegedűoktatása a felsőfokú tanító- és óvónőképzőkben. Énektanítás III/6. 1960. 1—4.

Népdalcsokor Bartók Béla kisalföldi gyűjtéséből. Az ének-zene tanítása 1981/6. 275—276.

A burgenlandi magyarság népzenei hagyományai. Az ének-zene tanítása 1986/1. 41—44.

Népdalgyűjtésre nevelés a reformkori pépai kollégiumban. Az ének-zene tanítása 1987/4. 185—190.

Győr környéki gyermekjátékdalok. Arrabona 1967. 251—290.

Bartók gyűjtötte népdalok a mai Jobaházán. Arrabona 1974. 165—187.

Népzenénk problémái egy daloló sályi pásztor életének tükrében. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 1964. 103—113.

Eötvös József sályi ével. HOMÉ, megj. előtt.

Adatok gyermekjátékdalaink és újszerű népdalaink sajátosságaihoz. HOMÉ, megj. előtt.

Sályi pásztorok. Borsod megye népi hagyományai. Miskolc, 1966. 37—77.

Tarjáni András népdalkincse. Borsod megye népi hagyományai. Miskolc, 1966. 398—413.

A sályi agrárszegénység és dalai. Foglalkozások és életmódok. Miskolc, 1976. 225—239.

A aratás változása Sályiban. Néprajzi dolgozatok BAZ-megyéből (Szerk.: VIGA GYULA). Miskolc, 1981. 99—123.

A népzene gyűjtés feladatai Rábaközben. Honismereti tanácskozás előadásai. Csorna, 1969. 20—35.

Rábaköz népdalkincse. Honismereti tanácskozás előadásai. Csorna, 1970. 12—16.

Győr-Sopron megye néprajza és népzeneje. Az I. Országos Zenei Nevelési Konferencia előadásai (Szerk.: CZIGLÉNYI LÁSZLÓ). Győr, 1968. 115—129.

„Holt kincs a láda fenekén...” (Pintér Endre 1844-es népdalgyűjtése Csornáról). Rábaközi Hírlap 1989/1. 4—5.

A szellemi néprajzról és gyűjtésének módszertanáról. Tébörverés. Zsámbék, 1987. 75—83.

Liszt Ferenc és zenei életünk mai problémái. Jövendő 1956. szept. 49—56.

„Haj, Rákóczi, Bercsényi ...”. Borsodi Könyvtári Krónika 1981. 113—151.

A sályi iskola hatása Gárdonyi Gézára. Borsodi Történelmi Évkönyv VI. 1979. 79—91.

A szép hangzás és a jó zenei előadás problémája a hegedűjátékban. Embernevelés I. 1962. 1—39.

Gárdonyi Géza a muzsikáló néptanító. Embernevelés II. 1965. 157—188.

Játékoság a zenei írás-olvasás tanításában. Embernevelés III. 1966. 274—291.

Néprajz az énekórán. Embernevelés IV. 1973. 194—212.

JÁMBOR KÁLMÁNNÉ: Rábaközi himzések (előszó). Győr, 1977.

Szigetköz népzenejéről. Honismeret 1979/3. 18—20.

Hagyományok változó formában. Szabad Föld 1968. okt. 6.

„Szántani kék...”. Szabad Föld 1971. máj. 30.

Megyénkben is gyűjtött népdalt Bartók Béla. Kisalföld 1971. jún. 31.

Liszt Ferenc öröksége. Kisalföld 1968. máj. 11.

„Győr városi vasútállomáson...”. Kisalföld 1971. jún. 19.

Néprajzi gyűjtés — rajzoltatás — képzőművészet. Kisalföld 1961. jún. 23.

Kodály Zoltán, a győri Zeneművészeti Szakiskola hangversenye. Kisalföld 1963. jún. 11.

Erkel Ferenc zenéje Győrött. Kisalföld 1960. nov. 6.

Győri „néphangverseny” 1863-ban. Kisalföld 1960. okt. 5.

Ósi gyermekjátékok nyomában. Szabad Föld 1966. febr. 13.

Petőfi megyénk néphagyományában. Kisalföld 1972. ápr. 9.

Bartók íróasztala előtt. Szabad Föld 1965. jún. 27.

- Emlékezés Auer Lipót zenepedagógusra. Veszprémi Napló 1979. okt. 25.
 Énekes arcképek (szigetközi nótafa). Szabad Föld 1979. okt. 21.
 Egy sályi nótafa. Szabad Föld 1980. febr. 3.
 Fából faragott világ (Tóth Józsefről). Szabad Föld 1967. ápr. 4.
 Kincsek a Bakoryban. Veszprémi Napló 1967. júl. 23.
 Kincsek — kamat nélkül. Kisalföld 1967. aug. 6.
 Hubay Jenő pedagógiája. Kisalföld 1967. nov. 25.
 Báras Ferenc népdalestje. Kisalföld 1967. dec. 7.
 A levelek elmaradnak (Kaszás Ferencné) (nekr.). Kisalföld 1967. dec. 17.
 A szigetközi regőlés nyomában. Kisalföld 1968. aug. 11.
 Holnapunk zenekultúrájáról. Kisalföld 1968. márc. 31.
 Élmények és tanulmányok a Szovjetunióban. Jövendő 1965/3—4. 10—12.
 Bartók példája. Jövendő 1965/6. 9.
 A negyvennyolcas események egy kéziratok győri daloskönyv tükreben. Kisalföld 1973. márc. 25.

Összeállította: KECSKÉS PÉTER

Nagy Dezső hetvenéves

1920-ban Budapesten született. Itt is szerzett néprajzi diplomát. Szegedi majd ceglédi múzeumokban dolgozott, Budapesten pedig a munkásfolklor kérdéseit vizsgálta a *Munkásmozgalmi Múzeumban*, majd a *Történeti Múzeumban*. Gyakorlatilag egész életében a munkásműveltség témái, valamint az agrárkérdés, ezzel összekapcsolva az amerikai magyar bevándorlók kultúrája érdekelte. Munkaközösségek tagja, e témakörből előadásokat is tartott az ELTE *Folklore Tanszékén*. Szerencsés módon az utóbbi időben több olyan összegezést is megjelentetett, amelyek beszámolót adnak korábbi, ilyen jellegű műveiről is. Az *Ajánló bibliográfia a munkáshagyományok kutatásához* (Budapest, 1977. Szakoktatási Pedagógiai Intézet) több mint ezer tételt tartalmaz (1974-ben lett lezárva az anyaggyűjtés). A *Gondolat Kiadó* jelentette meg *Magyar munkásfolklor* c. áttekintését (Budapest, 1987), amely több mint 300 lapon igen gazdag anyagra hivatkozik. A *Magyar néprajz* című kézikönyvsorozat legelső megjelent kötetében (*Magyar népköltészet*, Budapest, 1988) is ő írta a *Munkásfolklor* c. fejezetet. Csak reméljük, hogy *Az amerikai magyarok folklorja* anyaggyűjteményének már megjelent két első része (*Folklor Archivum* 6. és 11., 1978-ból és 1979-ből) után a záró, harmadik gyűjtemény is napvilágot lát. NAGY DEZSŐ az 1950-es évek óta hű maradt témaköreire, és munkássága nélkül ma aligha mondhatnánk valamit is a magyar munkásfolklorról. Kívánjuk, tovább is lendülettel folytassa egyedülálló munkásságát!

VOIGT VILMOS

Nagy Géza köszöntése

Egyszer valaki így jellemezte a Bodroghöz népéletének lelelkesebb és legtermékenyebb kutatóját: „a karcsai kincskereső”. Ha végigtekintünk az általa gyűjtött és közzétett anyag halmazán, elmondhatjuk, valóban nagy kincsekre lett, amelyek felszínre hozásával lényeges pontokon tet-

te teljesebbé a kistáj néprajzi arculatáról korábban kialakult képet. A hatvanéves NAGY GÉZA életútja, szakmai fejlődése abba a típusba tartozik, amelynek képviselői maguk is átérték a paraszti élet hagyományos kialakult formáit és különösen e formák gyökeres átalakulását, s akik nélkül a XX. század második felének magyar néprajzi irodalma jóval szegényebb lenne.

A bodrogközi Karcsán földműves családban született 1930 ban, de a gyermekparalízis miatt nem sorsársai rendelt útján haladt, az eke helyett a könyv lett az életbeépülés eszköze számára. A gimnazista magántanuló tizenkét éves korától a sárospataki református kollégium vonzásába került. Az onnan kihelyezett vándorkönyvtár köteteiből megismerte a népi írók műveit, egyre tudatosabban hasonlította össze szülőfaluja népének életét a regényekben, elbeszélésekben, szociográfiákban olvasottakkal. ÚJSZÁSZ KÁLMÁN *Falu* című munkája a falukutatók módjában igazította el, a helybeli lelkesz pedig — aki az osztályvizsgákra felkészítette — bekapcsolta a *Néprajzi Múzeum* adatközlőinek sorába, így a kapott kérdőívek hozzásegítették a rendszeres megfigyeléshez. Amikor 1945-től nyilvános tanuló lett Sárospatakon, a faluszeminárium könyvtára is megnyílt előtte. ÚJSZÁSZ professzor, RÁCZ ISTVÁN és BAKOS JÓZSEF közvetve segítettek abban, hogy a faluja iránti elkötelezettsége megerősödjék. Praktikus szakképzettségét BALLASSA IVÁN segítségével szerezte meg, aki a sárospataki *Rákóczi Múzeum* igazgatójaként 1956-tól gyakran dolgozott együtt vele gyűjtőútjain, s akinek útmutatása, biztatása nagy mértékben járult hozzá gyűjtései tudományos értékének, a feldolgozás, az irodalomhasználat szakszerűségének fejlődéséhez. Amikor faluja iskolájának megbecsült tanára lett magyar-történelem szakos diplomájával, tanítványait is bevonta a néprajzi-helytörténeti munkába, s az általa vezetett *Erdélyi János Honismereti Szakkör* harminc éve a legeredményesebb, publikáló általános iskolai szakkörök egyike.

NAGY GÉZA egyéni kutatóként két évtizeden át csak anyaggyűjtést végzett, s ezzel megalapozta későbbi feldolgozó tevékenységének adatgazdagságát, s egy olyan paraszti nemzedék hagyománykincsét mentette meg Karcsán és környékén, amelynek életmódja ma már jószerivel csak közvetve vizsgálható. Az ötvenes évek végétől jelentkezett szívós rendszerességgel a megyei és az országos gyűjtőpályázatokon, s azóta több mint harminc pályamunkája került a múzeumi adattárakba csaknem nyolcezer(!) oldal terjedelemben. Nyomatott publikációi 1966 óta jelennek meg, s az azóta eltelt negyedszázadban több önálló kötettel, mintegy hatvan néprajzi publikációval tárta fel a helyi népeletet.

Érdeklődési köre az etnográfia szinte minden területére kiterjed, bár kétségtelenül a folklór terén végzett munkáját ismerik leginkább az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XX—XXI.* köteteiként 1985-ben megjelent *Karcsai népmesék* nyomán, amelyben egyébként a mese-, monda-, hiedelem-, találós kérdés- és népdalgyűjtésének csak töredéke jelenhetett meg. A szellemi néprajzon belül szívesen foglalkozik nyelvtudománnyal határos témákkal: a hely-, személy- és állatnevekkel, tájszavakkal. Vonzza a szociális kultúra: a cselédelet, a népi gyermekjátékok világa, az ifjúság társasélete, a képek munkaszervezete, a közösségi kulturális mozgalmak, a falusi társasszervezetek működése, a közigazgatási és egyházszerkezeti hagyomány. Az anyagi kultúra témaköreiből — érthető módon — leginkább a népi gazdálkodás, ruházkodás, táplálkozás, határhasználat foglalkoztatja. Helytörténeti munkái az 1898-as földosztó mozgalom, illetve a termelőszövetkezet vizsgálatára összpontosultak elsősorban.

Az elkötelezettség, a feladatokra való tudatos készülődés, a hatalmas recens anyagismeret és a levéltári (nem kis mértékben helyi) írott emlékek iránti figyelem jellemzi NAGY GÉZA munkásságát, aki az utóbbi években a pácini székhelyű *Bodrogközi Kastélymúzeum* vezetőjeként, a népelet tárgyi emlékeinek megőrzőjeként, kiadványsorozat szerkesztőjeként, a *Kazinczy Ferenc Társaság* egyik vezetőjeként szélesítette hivatásként felfogott tevékenysége körét. Minthogy sohasem felejtette el, honnan jött, s mi a kötelessége, s minthogy gazdag adatbázissal, töretlen munkakedvvel rendelkezik, további jeles tanulmányok várhatók tőle.

Köszöntjük születésnapján, jó egészséget, termékeny éveket kívánunk neki mind a tudomány, mind szűkebb közössége javára!

IN MEMORIAM

Kovács Ágnes sírjánál

Elhangzott 1990. február 26-án Budapesten, a Farkasréti temetőben

Ismét nagy csapás és gyász érte a magyar néprajztudományt. Eltávozott körünkől LENGYEL DÉNESNÉ KOVÁCS ÁGNES, a nagy és Európa-rangú népmesekutató. Csaknem ötven éven keresztül jeles könyvek, tanulmányok kerültek ki tolla alól, de ha valamelyik fiatal kutató segítséget kért tőle, azt azonnal megtette, mert élelve volt az a bibliai mondás: „Jobb adni, mintsem hogy kapni.” Adott családjának, adott szeretett szakmájának, mert adni csak az tud, akinek van miből és neki bőven volt.

Erdély adta a magyar néprajztudománynak. Édesapja író, költő és irodalmi élet szervezője Erdélyben, édesanyja olyan dalénekesnő, aki elsősorban BARTÓK—KODÁLY gyűjtéseit és műveit adta elő. A családhoz tartozott BENEDEK ELEK, akinek kisbaconí kúriájában töltötte nyarait. Testvére egyike a legismertebb erdélyi néprajzkutatóknak, aki maga is tevőlegesen részt vesz a népművészet alakításában. Férje, LENGYEL DÉNES irodalomtörténész, de a népi mondák avatott kutatója volt, aki *A magyar néprajz* e fejezetét írta. Ilyen családban aligha lehetett másképpen, mint hogy a néprajz, azon belül a népmesekutás iránti érdeklődése már felnövekvő gyermek korában megmutatkozott.

Hadd írjam le, hogy azon kutatók közé tartozik, akit a legkorábban volt alkalmam megismerni. VISKI KÁROLY hozzám küldte nyári gyakorlatra két társával (GAÁL KÁROLY, VAJDA LÁSZLÓ) együtt Sepsiszentgyörgyre a *Székely Nemzeti Múzeumba*, melynek akkor néprajzi munkatársa voltam. Próbáltam ugyan gyűjtemény, könyvtár rendezésére befogni, de nem nagyon sikerült, mert amint csak lehetett rögtön gyűjtőútra indult, elsősorban KRÍZA hazájába, az Erdővidékre, ott is elsősorban BENEDEK ELEK falujába, Kisbaconba, hogy korábban megkezdett mesegyűjtéseit folytassa. Az ott lejegyzett népmeséi éppenúgy kiadásra várnak, mint számos más gyűjteménye. A három gyakorlorkból — nem az én érdemem — a néprajztudomány Európa-hírű szakemberei váltak. KOVÁCS ÁGNESSEL még később is számos találkozásom volt, így 1949—1956 között figyelemmel kísérhettem és amennyire lehetett támogathattam munkáját a *Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában*, ahol a népmesekatalógus munkálatai megindultak.

Lássuk először gyűjtő- és feldolgozó munkáját, melynek vázlatos áttekintése sem könnyű feladat. ORTUTAY GYULA ösztönzésére kezdte el kalotaszegi gyűjtését, mely mint az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény V—VI.* kötete jelent meg. Részben magában a bevezetőben, de már előzőleg az *Erdélyi Múzeumban* levonta gyűjtésének eredményeit, következményeit, mellyel az ORTUTAY által megindított egyéniségkutatás jelentőségét támasztotta alá. A baranyai falvakba áttelepült moldvai csángók között végzett az 1950-es éve elején jelentős mesegyűjtő munkát. Hatalmas gyűjteménnyel rendelkezik Szatmárból, Nógrádsipekről, a Szabolcs megyei Kékről. KOCSIS MIKLÓS BARABÁS marosmagyarói énekes és mesemondó teljes repertoárját rögzítette, mely több mint 700 szöveget tartalmaz. Az Ung megyei Gálócsról áttelepült kiváló mesemondó anyagát Szabolcs megyében sikerült magnetofonra vennie. Mindezekkel csak futólagosan utaltam arra a hatalmas gyűjtőmunkára, melynek nagyobbik része még nem került publikálásra, talán éppen azért, mert a mások segítése, a katalógusok munkája, a szerkesztések erre nem hagytak időt. Őszintén reméljük, hogy ezek minél előbb napvilágot látnak. A szerkesztői munkájának sokaságából hadd emeljem ki, hogy ORTUTAY GYULÁTÓL, annak halála után átvette az *Új Magyar Nép*

költési Gyűjtemény kiadását és ott számos kiváló gyűjtést sikerült megjelentetnie.

Lássuk ezek után azt a hatalmas tudományos és tudományos-szervező munkát, melyet a népmesekatalógus területén végzett. A munka megindítására 1953-ban került sor. Eddig csak HONTI JÁNOS ilyen, az FFC-ben megjelent munkája állott rendelkezésre, továbbá BERZE NAGY JÁNOS ilyen jellegű munkája várt kiadásra, ami aztán 1957-ben meg is jelent. Ebben az időben mindössze 3 000 mese áttekintése történt meg, bár azt is mindenki tudta, hogy ennél sokkal több az, ami a különböző archívumokban, gyűjteményekben máris rendelkezésre áll. KOVÁCS ÁGNES azt a célt tűzte ki, hogy legalább 10 000 mese alapján készüljön el az általános katalógus, melynek részleteit is ennyi anyag alapján nagy biztonsággal lehet összeállítani.

A megindult munka elsősorban azokat a nagy gyűjteményeket vette vizsgálóra, melyek kiadására különböző okok miatt eddig nem került sor. E kutatómunka során olyan értékeket tárt fel a KOVÁCS ÁGNES vezette kutatócsoport, mint a KRÍZA JÁNOS, IPOLYI ARNOLD, VIKÁR BÉLA, KAZINCZY GÁBOR, KÁLMÁNY LAJOS, SEBESTYÉN GYULA, MAYLAND OSZKÁR, ISTVÁNFY GYULA hagyatékát. Éppenúgy felhasználták az FF által összegyűjtött meséket. Itt csak mellékesen jegyzem meg, hogy e hatalmas adathalmaz kiadását a *Magyar Néprajzi Társaság* úgy vállalta, hogy újra megindította az 1872—1924 között 14 kötetet kiadó *Magyar Népköltési Gyűjteményt*. Részben saját megfogalmazásában, részben munkatársai útmutatása és szerkesztése, irányítása nyomán egy sor rész-katalógust megjelentettek. Így többek között az állat-, tündér-, a legenda- és a novellamesék már megjelentek.

KOVÁCS ÁGNES azonban nemcsak a magyar, hanem a környező népek mesekincse iránt is nagy érdeklődést mutatott. Így román, délszláv, erdélyi szász és más népek, népcsoportok meséinek kiadásában működött közre. Román nyelvtudása segítségével különösen a román népmesék, a két nyelven előadó mesélők kérdésének is a legjobb szakértője volt.

A *Magyarországi Nemzetiségek Néprajza* című sorozat megindulásakor vállalta a román kötet megindítását és szerkesztését.

Nagy érdemei vannak abban, hogy a külföldi mesekutatók európai, elsősorban német nyelven megismerhették e terület magyar kutatásának eredményeit.

Első elvi-módszertani tanulmánya (*Kettesd népmeséi*) az *Erdélyi Múzeum* 1944. évfolyamában, tehát éppen 45 évvel ezelőtt jelent meg. Azóta nem telt el év, hogy legalább egy, de néha több tanulmánya magyar vagy más nyelven (német, angol, francia, lengyel, finn stb.) meg ne jelent volna. Gondoljuk csak el, ha ezeket valaki összegyűjtené és egymás mellé tenné, akkor már csak ebből több kötet kerekednék, és aligha van a magyar népmesekutatásnak olyan területe, melyet ne érintene. Mindez önmagában is hatalmas tudományos teljesítmény.

KOVÁCS ÁGNES mesekiadványainak számát egyszerűen nem lehet meghatározni, és nyugodtan el lehet mondani, hogy egész magyar nemzedékek nőttek fel azokon a meséken, melyeket Ő adott közre. A rádió, a televízió is nagyon gyakran közöl teljes sorozatokat tőle. Az a tény, hogy a magyar népmese a gyerekek nevelésében ismét kezd lábrakapni, elsősorban neki köszönhető:

Mivel az óvodától a középiskoláig a tananyagban a népköltészet alig-alig szerepelt, de ha találkozni is vele, akkor sem a legszebb és legjellegzetesebb példányai fordulnak elő, ezért kiadványokban, előadásokban, magnetofonkazettákon mindent elkövetett annak érdekében, hogy már a legkisebb gyerekek megismerjék a legszebb népköltészeti, azon belül a népmesei alkotásokat.

Mos búcsúzzunk KOVÁCS ÁGNESTŐL, aki mégis itt maradt köztünk életművével, mely aere perennius, ércnél maradandóbb emléket állít számára. Igen, mert a megírt és nyomtatott papír akkor is megmarad, amikor a kő és érc emlékek elenyésznek. De ennél még egy maradandóbb is van, a lélekbe bevéssett emlékezés. Hány gyerek az Ő mesekönyveiből tanulta meg, hogy végső

soron a Jó mindig győz a Rossz felett. A gyerekek mosolya, hite is elkíséri most utolsó földi útjára. Mindezt köszönjük KOVÁCS ÁGNESNEK. Isten vele!

BALASSA IVÁN

In memoriam Kovács Ágnes

Az utóbbi fél évszázadban a magyar mesekutatás összefonódott KOVÁCS ÁGNES nevével. A 40-es évek elején indult el tudatos mesegyűjtői, mesekutatói pályáján, és az első, mindmáig sokra becsült munkája 1943-ban jelent meg az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* V—VI. köteteként (*Kalotaszegi népmesék*). Ettől kezdve folyamatosan, egészen haláláig dolgozott a magyar népköltészet egyik legszebb műfajának jobb megismeréséért. A magyar mesekutatásban nemcsak ithon, hanem a nemzetközi folklorisztika egészét nézve is kiemelkedő jelentőségű KOVÁCS ÁGNES publikációinak sora. Számára fontos volt, hogy a magyar népköltészetéről külföldön is tájékozódjanak, és a kötetek kívül rendszeresen kapcsolattartással informálta a szakembereket a magyar anyagról. *Ungarische Volksmärchen* című munkája a *Die Märchen der Weltliteratur* sorozatában egy sokszor idézett kiadvány lett. Hasonlóképp a *Der grüne Recke* (*Ungarische Volksmärchen*) 1986-os kiadása. A magyar mesék alapos ismerete tette lehetővé, hogy német, finn, román, szlovák nyelven úgy tegye közzé a magyar meséket, hogy az azokhoz fűzött jegyzetek segítségével a nemzetközi kutatáshoz kapcsolódjanak.

Századunk közepén a mesekutatás kiemelt programja volt a nemzeti katalógusok elkészítése. Ebbe a fő vonalba kapcsolódott be KOVÁCS ÁGNES is, aki az előzményeket —HONTI JÁNOS és BERZE NAGY JÁNOS mesekatalógusait — ismerve akart az AARNE-THOMPSON-féle rendszer szerint egy új, modern szintézist létrehozni. Az első kötet, a *Magyar állatmesék típusmutatója* 1958-ban jelent meg, és néhány évvel később 1966-ban a falucsúfolók gazdag anyagát foglalta rendszerbe a *Rátótiádák típusmutatója* címmel. Ettől kezdve azonban megtorpant a katalóguskészítés munkája. Kiderült, hogy műfajilag és az anyag jellege miatt sok olyan sajátossággal bír, ami egyedi elbírálást igényel. A mesekatalógus további köteteit később a tanítványok segítségével lehetett megjelentetni. A falucsúfolókból készült válogatás *König Mátyás und die Rátóten* (*Ungarische Schildbürgerschwanke und Anekdoten*) címmel 1958-ban jelent meg.

Az egész magyar mesekincs áttekintése azonban lehetőséget kínált KOVÁCS ÁGNES számára a műfaj jobb megismerésére, az általánosítások helyett a történeti és esztétikai értékek felszínre hozására. KOVÁCS ÁGNES összhangban a nemzetközi mesekutatással végezte el a magyar népmesék műfaji tagolódására

Kovács Ágnes

vonatkozó rendszerező munkáját. Ennek a kutatása jórésztben megjelent a *Magyar Néprajzi Lexikon* szócikkeiben, az *Ethnographia* hasábjain. E tekintetben mind a magyar, mind a nemzetközi folklorisztika számára új eredményeket összegez. Feltárja azokat a sajátosságokat, amelyek a műfaj nemzetköziségéből eredően általánosan megtalálhatók, és elkülönítheti az egyedi jelenségektől. A történeti és esztétikai szemlélet együttes alkalmazása segítette az eredmények ki- teljesedését a magyar népmese fő tagolódására, egymásra rétegződésére, történeti alakulására vonatkozóan.

KOVÁCS ÁGNES mesekutatói tevékenysége változatos és sokszínű. Az a nagy élmény, amit fiatalon a ketesdi (Kalotaszeg) mesemondók révén magába szívott, végigkísérte egész eddigi életét. Minden szövegkiadványa — saját gyűjtésére, vagy másokéra alapozva — mutatja azt az érzékenységet, amit a mesék újrafogalmazása váltott ki benne. Nem csupán a szöveg, a mese- típus fontos, hanem az adott variáns is, a maga egyedi megjelenésében, amivel a mesemondás világa, az előadó művészsége is kifejezésre jut. Szívesen és sokat gyűjtött KOVÁCS ÁGNES. A sa- ját maga gyűjtése is több ezer szöveg. Bizonyára ez a tény indokolja, hogy a mesékhez fűzött jegyzetanyaga miért olyan színes. A kutatók egy része éppen a jegyzetek miatt fordul szívesen a forrásközléseikhez. A *bukovinai székely népmesék* I—IV. kötetének zárófejezetében KOVÁCS ÁG- NES a mesemondókról szólva egyúttal a vidék műveltségéről, a bukovinaiak olvasmányélményei- ről, ízlésvilágáról is átfogó képet ad. Mindezen ismeretek nélkül nemcsak a mesekutatás lenne szegényebb, hanem a magyar művelődéstörténet is. A bukovinai székely mesék esetében azért is figyelemre méltóak KOVÁCS ÁGNES új eredményei, cikkei, jegyzetei, mert a kakasdi példa DEGH LINDA publikációjánál révén széles körben vált ismertté, és éppen ezeket az eredményeket tette tel- jesebbé az áttelepültek mesekultúrája, műveltsége, mesemondó közössége stb. szempontjából.

A mesekutatás KOVÁCS ÁGNES tudományos tevékenységét a többszáz publikáció ismeretében hosszasan lehet méltatni. Ez alkalommal hadd emeljem ki csupán a mese prozodiájáról szóló új kutatásait. A mese esztétikai értékeihez alapvetően új eredményeket hozott e téren. Az élő me- semondás sokszínű, alapos ismerete nélkül ezekre az általános törvényszerűségekre nehéz lett volna fényt deríteni. A ritmikus próza mesei megjelenítése, annak elemzése, törvényszerűsége- nek feltárása a magyar nyelv megismerésében mérföldkő volt. KOVÁCS ÁGNES eme felfedezés erejű kutatása először 1966-ban, a népmesekutatók prágai kongresszusán keltett feltűnést (*Rhythmus und Metrum in der ungarische Volksmärchen*. Fabula 1967). Azóta azonban evidencia erejénél fogva a folklorisztika vérkeringésébe bekerült. A jó megfigyelésen alapuló prozodiaku- tatás nemcsak a nyelv zeneiségét bizonyította az elemzések segítségével, hanem arra a sokat vitatott kérdésre is fényt vetített, hogy mi a kötött és kötetlen beszéd közötti különbség, mi a prózafolklor belső kohéziója.

A mesekutatás mellett a gyermekfolklor volt KOVÁCS ÁGNES fontos tevékenységi területe. Hosszú évtizedekig alig jelent meg új gyűjtés e területen, és már-már az a kép alakult ki, hogy a gyermekfolklor régi rétege eltűnt. KOVÁCS ÁGNES egy rádiófelhívással olyan hatalmas új gyer- mekmondóka anyagot gyűjtött (gyűjtetett), ami a korábbi forrásokat megsokszorozta. Az éne- kes és verses mondókák, több kötetben jelentek meg különböző korosztály számára, gyakorla- ti használati céllal készítve. Így például: *Cinege, cinege, kismadar; Icinke picinke; Bújj, bújj zöld ág; Kivirágzott a diófa; Hajlik, hajlik tengeri nádicska*. Ez a kötet-sor az egész gyerekfolklor-ku- tatás mai szakaszának elindítója lett. A népköltészeti értékek hiteles források alapján bekerül- tek az irodalomba. A tudomány szempontjából pedig nemcsak az új források, adatok megisme- rését segítette KOVÁCS ÁGNES kezdeményezése, hanem a népköltészet jobb megismerését is.

A gyermekfolklor és a mesekutató találkozása új eredményeket hozott. A folklórműfajok összefonódása, szétválasztása a mese, mondóka, gyermekdal területén is megfigyelhető. A zárt műfaji tulajdonságokkal rendelkező mese egy bizonyos ponton más funkcióba kerülve nem biz- tos, hogy meseműfajként él. A *Hol kezdődik a mese?* című tanulmányában KOVÁCS ÁGNES szemlé- letesen bebizonyítja a mese oldaláról és a gyermekmondóka ismeretében egyaránt, hogy a mű-

fajok szétválasztása bonyolult kérdés. A műfaji megközelítés csak egyik szempontja lehet a kutatásoknak. Ezt ő éppen azért tehette meg, mert kiváló ismerője volt a magyar és nemzetközi mesekincsnek, mert a mese prozódiajával először ő foglalkozott, mert hangzó anyagban ismer- te a gyerekfolklor eme részét. A különbözőképpen vizsgált folklórkincs szerencsésen új kutatá- si területet kínált KOVÁCS ÁGNESnek, aki az összefüggések feltárását gazdag anyagbemutatóval végezte el.

Nagy érdeme van KOVÁCS ÁGNESnek a magyar folklorisztika kiteljesedésében, a népszerű és tudományos mesekiadványok megszületésében. Nem gyártott monográfiákat, de gazdag publi- kációs tevékenysége generációk tudományos kutatását meghatározó igényességgel készült. Most, hogy már nincs közöttünk, érezzük egyéniségének igazi értékeit.

KRIZA ILDIKÓ

Buday György (1907—1990)

BUDAY ÁRPÁDNak (1879—1937), a kolozsvári egyetem római kori régész professzorának fia Ko- lozsvárt született 1907. április 7-én. Művészi hajlandóságai már diákkorában megmutatkoztak. Maga is úgy vélte, hogy tehetségét apai ági, barkácsoló, ezermester székely őseitől örökölte. A *Romániai magyar irodalmi lexikon* szerint a rajzban és festésben DEÁK ISTVÁN, MANZ ALBERT, BUDAY GERŐ és MECZNER LAJOS volt mestere, közvetve pedig KANDINSZKIJ és MATTIS-TEUTSCH JÁNOS hatott rá. Első kiállítását 1924-ben — tizenhét évesen — Kolozsvárott rendezte. Ez egyúttal búcsúja is volt szülővárosától, mert Szegedre költöztek: édesapja a szegedi egyetemen kapott katedrát.

BUDAY GYÖRGY 1926. és 1930. közt jogot hallgatott, s közben az egyetemi ifjúság vezetőjé- vé vált. 1928-ban a *Bethlen Gábor Kör* elnöke, s a tanyai agrársettlemet mozgalom kezdemé- nyezője. „Első célunk volt a szegedi és környéki tanyai parasztság tudományos helyzetanalízi- se.” — mondotta 1933-ban egy interjúban. Tanyai kiszállásaikon nem csak a parasztság társa- dalmi viszonyaival ismerkedtek meg, hanem a kultúrával is. A parasztsággal és a népi kultúrával való találkozás és egy londoni tanulmányút termékenyítette meg BUDAY grafikai művészetét. Ez eredendően erdélyi élményeiből táplálkozott, de ötvöződött a szegedi világ látványaival. Aho- gyan maga vallotta: „sokat jártam a Székelyföldön, Kalotaszegen, Mezőségen és a Barcaságban s nagyapámék gazdaságában, rokonok házánál elevenből tanultam meg a székely meséket, bal- ladákat, mondákat, melyeket később nyomtatásban is felfedeztem. Ezek a mesék nem mesék voltak a számomra, s dehogyis voltak 'irodalom', — hiszen éppen olyan valóságos életelemei voltak a falusi napoknak, mint a faragott galambdúcok kapu...” Majd később: „A Tisza körüli tá- jak vagy a jellegzetesen szegedi napsugárdíszes házak gondos, tanulmányyszerű lerajzolásával határozottan úgy éreztem, hogy az anyémek lettek a második otthon, Szeged és az Alföld sajtó- tosságai, tája és népe...”

1929-ben illusztrációival adta ki a *Szegedi Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesü- lete* a *Székely naptárt* KRIZA JÁNOS népdalainak szövegével. E kiadvány „kisöccsének”, az 1930- ra megjelent *Szegedi kis kalendáriumnak* a *Kolozsvári-Szegedi Egyetemi Hallgatók Bethlen Gábor Köre* a kiadója, címlapján Erdély BUDAY metszete címerével, BÁLINT SÁNDOR alsóvárosi gyűjtéséből való népdalokkal. Az 1931-i kis kalendárium kiadója a *Bethlen Gábor Kör* mellett az *Egyete- misták Tanyai Agrársettlemet Mozgalma*. Ez szintén BÁLINT SÁNDOR szegedi dalait közli, újdön- ságként néhányat már kottával. Az 1932. évi kötetecske SCHIFFERT (akkor SALLÓ, később SZOMJAS) GYÖRGY kiskunhalasi gyűjtését adta közre. A gazdasági válság lehetetlenné tette az 1933-i ka-

lendárium megjelentetését. Az 1934-i PÉCZELY ATTILA hódmezővásárhelyi, az 1935-i BALLA PÉTER bukovinai, az 1936-i KNER IMRE gyomai, az 1937-i DELLY-SZABÓ GÉZA körösfői, az 1938-i VERESS SÁNDOR dudari gyűjtéséből közölt népdalokat. „Valamennyit elgondolta, szerkesztette és illusztrálta Buday György.”

A Bethlen Gábor Körből nőtt ki 1930 őszén, szintén BUDAY GYÖRGY vezetésével, a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma*. BUDAY nemcsak a kis kalendáriumokat adta ki most már a *Művészeti Kollégium* neve alatt, hanem új kiadványsorozatba is kezdett. A legtöbbet ő illusztrálta, ha mászt nem, legalább a címlapot ő metszette. A sorozat első kötete saját fametszetkönyve („képballadája”, ahogyan BARÓTI DEZSŐ nevezte) volt: a szeged-alsóvárosi vallásos népeletből, az augusztus 5-ei havibúcsú jeleneteiből merítő, csupán száz számozott példányban megjelenő *Boldogasszony búcsúja*. E mindössze tizenöt fametszettel szinte berobbant a hazai könyvművészetbe: 1931-ben elnyerte vele a *Magyar Bibliofil Társaságnak* az év legszebb könyvéért járó díját. Munkája négy kiadást ért meg (1934⁴).

Lapjain a JUHÁSZ GYULA költészetében (*A Fekete Mária, Havi Boldogasszony*) és MÓRICZ ZSIGMOND *Rózsa Sándorának* (talán BUDAY képeitől is ihletett) *Havibúcsú* című fejezetében megörökített jeleneteket ábrázol sajátos társadalmi látásmóddal. A csodatevő képhez zarándokló, nyomorukban, reménytelen kétségbeesettségükben vigaszt kereső, meggyötört arcú, révült parasztok, „imádságos magyar Rasputinok”, öregasszonyok, fiatal lányok ábrázolása, mint BARÓTI értelmezte, „egy bomlásnak indult, hagyományos létforma haláltáncát idézi fel”.

E sorozatával BUDAY megtalálta művészi tevékenységének legsajátabb tárgyát, a népi kul-

A Szegedi Fiatalok 1931 novemberében

(Balról jobbra: Balla Sándor, Baróti Dezső, Árvay Erzsébet, Buday György, Tolnai Gábor, Erdei Ferenc, Ortúgy Gyula, Radnóti Miklós, Tomori Viola, Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

túrát; egyéni műnemét, a fametszést; jellegzetes stílusát, a fekete és fehér kontrasztjának különleges élességét. Képei a népinek és a modernnek jellegzetes, csak rá jellemző ötvözetét valószínűsítják meg. A *Boldogasszony búcsúja* hét illusztrációjának eredetijét a művész húga, a Szegeden élő BUDAY MARGIT főorvosnő 1970-ben a *Móra Ferenc Múzeumnak* adományozta.

BUDAY illusztrálta BERCEZELI ANZELM KÁROLY verseskötetét (*Ádám bukása*, 1931), KARÁCSONY BE-NŐ regényét (*Új élet kapujában*, 1932). Kolozsvárt az *Erdélyi Szépművész Céh* az ő metszeteivel jelentette meg *Arany János balladáit* (1933). Ezeket a művész szövegek nélkül is kiadta (*Book of Ballads*, 1934). Nemzetközi sikereket ért el vele.

ORTUTAY GYULA népköltészeti gyűjteményeinek művészi értékét jelentősen növelte illusztrációival. Először a *Mondotta: Vince András béreslegény, Máté János gazdalegény* (1933), majd a Kner-nyomdában készült *Nyíri és rétközi parasztmesék* (1935; hasonmás kiadása: 1982), a *Székely népballadák* (1935, 1948³), végül az ILLYÉS GYULA stilizálta *Magyar parasztmesék* (1936) jelentek meg metszeteivel.

Illusztrálta a *Művészeti Kollégium* legnevesebb költő tagjának, RADNÓTI MIKLÓSNAK *Újhold* (1935) című verseskötetét. MADÁCH IMRE drámai költeményéhez, *Az ember tragédiájához* is metszett huszonöt képet. Európai hírnevét fémjelezte 1937-ben a párizsi világkiállításon a *Székely népballadákért* és FRANÇOIS MAURIAC *Jézus élete* című kötetéhez készített metszeteiért elnyert nagydíj.

BUDAY GYÖRGY ekkor már a szegedi egyetem rajzlektora, és afféle szegedi Kazinczyként szervezett, levelezett korának jeles íróival, tudósaival, művészeivel. Elfogulatlanul vállalta a barátságot és együttműködést mind a népi, mind a polgári progresszióval: a *Válasz* körével éppen úgy, mint a *Szép Szóéval*. A *Válaszban* grafikája (*Magyar fészület*, 1934) és néprajzi szempontból is értékes közleménye (*A népkönyv*, 1936) jelent meg. 1932-ben FÉJA GÉZÁVAL közösen fáradozott SINKA ISTVÁN első verseskötetének kiadásán. FÉJÁT 1934-ben elkísérte szociográfiai riportútjaira: Tápera, Sándorfalvára, a Pallaviciniek hantházi marjorjába. FÉJÁNAK ekkor született látletelei utóbb a *Viharsarok* (1936) megfelelő fejezeteibe épültek be. ILLYÉS GYULA 1935-ben BUDAY hívására látogatott Szegedre, barátságuknak lett egyik eredménye ORTUTAY már említett mesegyűjteményének közös kiadása. BUDAY 1935-ben még a Budapestre látogató THOMAS MANNT is Szegedre invitálta, s ha az író nem is tudott leutazni, udvarias levélben köszönte meg a neki küldött balladáskönyvet.

BUDAY GYÖRGY 1936 őszétől egy évig a *Római Magyar Akadémia* ösztöndíjasa volt, de hazatérése után kevéssel Angliába távozott, s élete végéig ott élt. 1941-ben többekkel együtt tiltakozott az ellen, hogy a Bárdossy-kormány a magyarságot Hitler szekeréhez kötötte, ezért megfosztották őket állampolgárságuktól. *Britannia* című fametszetével (1941) szintén a németellenes akaratot erősítette azokban, akik maguk közé fogadták. A BBC magyar adásában is hallatta hangját, és részt vett az *Angliai Szabad Magyarok* munkájában KÁROLYI MIHÁLYVAL, RÉVAI ANDRÁSSAL együtt.

Buday György angliai műtermében az 1970-es években
(Móra Ferenc Múzeum, Szeged)

1947-ben ORTUTAY GYULA kultuszminiszter őt nevezte ki a londoni *Magyar Kulturális Intézet* igazgatójává. Ekkor, 1947 őszén látogatott haza. A fővárosban kiállítása nyílt, november 26-án pedig a szegedi egyetemen előadást tartott az angol karácsonyi üdvözlőlapok történetéről. Szövegét közölte a *Tiszatáj* decemberi száma; magam pedig — aki ekkor láttam és hallottam BUDAYT először és utoljára — *Népművészet* — *gépművészet* címmel szűrtem le értékes mondanivalójának folklorisztikai, elméleti tanulságait (*Szegedi Friss Újság*, nov. 30.). E tárgyról BUDAY több monográfiát is adott ki (*The history of the Christmas Card*, 1954).

A fordulat éve után természetesen az ő kapcsolata is megszakadt hazájával. 1949-ben járt utoljára itthon. 1952-ben vett egy múlt századi kézisajtót, és a *Szegedi kis kalendáriumok* mintájára ezen nyomtatta „Buday György kis könyvecskéit”. Egy tervezett angol nyelvű magyar költői antológia számára 25 magyar költő — köztük barátja, RADNÓTI MIKLÓS — portréját is elkészítette (1981). A *New York-i Limited Editions Club* Shakespeare-kiadása számára ő illusztrálta az *Athéni Timont*. HARRY CARTERrel közös munkájában (*Gutenberg Jaahrbuch*, 1957) kimutatta, hogy a tipográfiaiban ma is használatos betűfajta, a *Janson antikvát* valójában nem a holland JANSON, hanem erdélyi tanítványa, TÓTFALUSI KIS MIKLÓS metszette.

Hatvanadik születésnapja alkalmával (1967) kiállítása nyílt a szegedi *Móra Ferenc Múzeumban* és Budapesten a *Magyar Nemzeti Galériában*. 1970-ben a *Helikon* kiadta metszeteinek gazdag gyűjteményét. Hetvenedik születésnapját (1977) az *Országos Széchényi Könyvtár* válogatott grafikáinak bemutatásával köszöntötte. 1980-ban a *Petőfi Irodalmi Múzeum Nyugat Múzeumban* állították ki író- és költőportréit. 1982-ben a szegedi múzeumban állandó BUDAY-kiállítás nyílt. Nyolcvanadik születésnapjára (1987) ismét a *Széchényi Könyvtár* rendezett kiállítást illusztrált könyveiből, képeiből, 1988-ban pedig a szegedi *Kass Galéria*.

Élete utolsó évtizedeit BUDAY depresszióval küszködve a london melletti *Couldson* szanatóriumban töltötte. Egy kerti pavilonban műhelyt rendeztek be számára, s derültebb napjaiban itt tevékenykedett. Ott is hunyt el 1990. június 12-én. Még értesülhetett arról, hogy Szeged, amely fogadott fiának tekintette, május 21-én díszpolgárává választotta.

Remény van arra, hogy hagyatéka, benne egyedülálló viktoriánus karácsonyilap-gyűjteménye, hazakerül. Húszas-harmincas évekbeli levelezését húga 1989-ben szintén a szegedi múzeumnak adományozta. A kutatók, főként CSAPLÁR FERENC és LENGYEL ANDRÁS, akik BUDAY barátai (BARÓTI DEZSŐ, ORTUTAY GYULA, TOLNAI GÁBOR) mellett a legtöbbet fáradoztak életművének közkinccsé tételéért, már eddig is bőven merítették belőle.

BUDAY GYÖRGYÖT hiába keressük az *Új Magyar Lexikonban*, a *Magyar Néprajzi Lexikonban*, a *Magyar Irodalmi Lexikonban*. Pedig mindegyikben ott volna a helye.

PÉTER LÁSZLÓ

Väinö Kaukonen

(1911—1990)

Életének nyolcvanadik évében váratlanul elhunyt Helsinkiben VÄINÖ KAUKONEN, a helsinki egyetem nyugállományú professzora, a népköltészet-kutatás kiváló képviselője. Halálával hazánk, népünk, kultúránk egyik jeles finn barátját is gyászoljuk.

Tudományos kutató és feldolgozó munkásságának középpontjában évtizedek óta a *Kalevala*, valamint a *Kanteletár* állt. Kuopioban született 1911. március 18-án. Ugyanott nőtt fel és végezte iskoláit. A ma már egyetemi város rangjára emelkedett helység KAUKONEN ifjúsága idején voltaképpen vidéki kisváros volt, azonban már akkor is fejlődő ipar és kereskedelem jellemez-

Väinö Kaukonen

te. Földrajzi fekvése szerint közel volt azokhoz a karjalai, kelet-finnországi vidékekhez, ahol LÖNNROT a finn népköltészet kincseit összegyűjtötte. A középiskola elvégzése után Helsinkiben folytatott egyetemi tanulmányokat. Érdeklődésének középpontjában a finn irodalom állt. A figyelme korán a finn népköltészet, főleg a *Kalevala*, valamint a *Kanteletár* felé fordult. Maga is végzett helyszíni gyűjtéseket, mind finn, mind orosz Karjalában. Az foglalkoztatta leginkább, hogy vált LÖNNROT kezében a népköltészeti alkotásokból eposz. KAUKONENnek a *Kalevala*-kutatásban mind Finnországban, mind külföldön kiváló, jeles eredményeket felmutató elődei voltak, a munkája tehát eleve nehezebb volt, hiszen nem arra akart vállalkozni, hogy az elődök kutatásait összegezze, azaz több korábbi tanulmányból alkosson újat. Ő valóban újat, eredményeiben is újat kívánt nyújtani.

Tudományos kutató és feldolgozó tevékenységének túlnyomó része a *Kalevala*, valamint a *Kanteletár* vizsgálatára összpontosult. E tárgykörben jelentek

meg tanulmányai, ezekről tartott nagyszámú előadást Finnországon kívül külföldön, többek között Magyarországon is. Szinte természetes, hogy a *Kalevala*-kutató egyúttal a *Kanteletár* kutatója is volt, hiszen keletkezését tekintve a kettő elválaszthatatlan egymástól. Nemzetközi mértékkel mérve is kiváló teljesítménye a *Kalevala*, valamint a *Kanteletár* kritikai kiadásának előkészítése. Tanulmányai közül több magyarul is megjelent, így *A Kalevala születése*, valamint *A Kanteletár születése* című könyve.

VÄINÖ KAUKONEN tudományos, valamint oktató tevékenysége kiterjedt, nagyon aktív közéleti munkássággal társult. Sok-sok erős szál fűzte Magyarországhoz. A *Finn-Magyar Társaság* 1990. október 14-én ünnepelte alapításának negyvenedik évfordulóját. KAUKONEN nemcsak az alapítók egyike volt, hanem a négy évtized alatt vezető szerepet is vállalt a társaság irányításában, kezdeményezte a két nép baráti kapcsolatainak fejlesztését, terveket dolgozott ki, s részt vett a megvalósításukban is. A második világháború utáni új magyar—finn kulturális egyezmény végrehajtásában, valamint fejlesztésében kiemelkedő szerepe volt. Tiszteletli tagjává választotta a *Magyar Néprajzi Társaság*, díszdoktorrá avatta Pécsen a *Janus Pannonius Tudományegyetem*. KAUKONEN professzornak Magyarországon sok barátja volt, ő maga is hűséges jó barátnak bizonyult. Sokan ismerték és nagyra becsülték munkásságát, tisztelték a magyarság iránti barátságát, a két nép közeledése érdekében végzett tevékenységét. Finn barátaink vesztesége tehát a mi veszteségünk is.

IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS

Lőrincz Luca moldvai csángómagyar asszony emlékére

LŐRINCZ GYÖRGYNÉ, leánykori nevén HODOROG LUCA 1920. április 19-én született a Bákó megyei Klézsén. Édesanyjától, akit korán elveszített, tanulta az énekeket, meséket. A környék leghíresebb siratóasszonya volt. Közeli ismeretség és barátság fűzte KALLÓS ZOLTÁNHOZ, aki jelentős

anyagot gyűjtött tőle.

Klézsnén a 60-as évekig komoly társasélet folyt. Guzsalyasba szinte minden nap mentek a leányok, asszonyok. *Hora*, táncház hetente többször is volt a bőjti időket kivéve. Ennek a szokásrendnek a legjelentősebb éltetőereje, erjesztője volt LUCA néni. Népi polihisztor volt, a Kájoni Kódex *Cantionale*-jának valamennyi énekes dallamát tudta. Nagyszerűen táncolt, s a táncok nevét, dalmát, a motívumokat, a táncrendet a környezetében ő ismerte a legjobban. Az egykori viselet darabjait, az egyes alkalmak öltözetrendjét pontosan lehetett tőle gyűjteni. Veleszületett magas fokú intelligenciával tűrte amatőr gyűjtők és néprajzosok meg-megújuló hadát.

Amíg tehette, minden kulturális eseményen részt vett, s maga köré gyűjtötte az énekes asszonyokat. A *Megéneklünk Románia* kulturális mozgalom székelyudvarhelyi bemutatóján utoljára 1979-ben szerepelt.

Tudatosan vállalta magyarságát. Emiatt a hatóságok üldözték. Öt évig nem hagyhatta el faluja határát sem. Az utóbbi években már csak titokban, az éjszaka leple alatt lehetett vele beszélgetni. A decemberi forradalom után ismét bekapcsolódott a közélet szervezésébe. A heti 1 óra magyar tanítás bevezetését kérte a hatóságoktól egy szintiszta magyar csángó faluban, ahol PETRÁS INCE JÁNOS élt és az 50-es években szüntették meg a magyar iskolát. LUCA néni vágyott Magyarországra. Magyar érzelmű lévén a régi rendszerben útlevelet nem kapott.

Amikor 1990 nyarán a jászberényi népzenei és néptánc táborba meghívtuk, már súlyos beteg volt. Egy autóbusznyi táncost, zenészt hoztunk át Moldvából, Erdélyből erre a találkozóra. LUCA néni úgy jött el, nem baj, ha meg is hal, de látni szeretné Magyarországot.

Augusztus 4-én egy közös műsorban láthattuk és hallhattuk Őt utoljára énekelni. Szeptember 24-én halt meg Budapesten. Kívánsága szerint Magyarországon temették el október 10-én a jászberényi Fehértói temetőben.

A temetésre hetven moldvai csángó érkezett Klézseről, Forrófalváról, Külső-Rekecsinből, Somoskáról, Gyiosénból. A siratóasszonyok BALINT ERZSE előénekes vezetésével a temetés előestéjén egész éjjel virrasztottak. A virrasztás végeztével régi szokás szerint a hozzátartozók megajándékozták a legjobb barátnőt az elhunyt ruháival. A ruhák mellé gyertyát, kalácsot, s vizet tettek. A kedves barátnő a ruhák mellé térdelve fájdalmasan köszönte meg az ajándékokat.

Másnap délután a városon vonult végig a gyászmenet. Élén a papi méltóságok, DEÁK ISTVÁN, egri segédpüspök, JÁKI TEODÓZ atya Győrből, FARKAS MÁTYÁS, jászberényi apátplébános. Ezután következtek a siratóasszonyok, akik egész úton énekeltek a „Földből lettünk”, „Mélységből kiáltok Uram Hozzád” — és a többi siratóéneket. A sorban ezután következtek a moldvai viseletbe öltözött táncosok, zenészek, táncázás fiatalok, a *Jászság Néptáncegyüttes*, a *Választú Együttes* táncosai.

A temetés a római katolikus egyház szertartása szerint zajlott. A segédpüspök búcsúztatója után a művelődési és közoktatási miniszter, ANDRÁSFALVY BERTALAN búcsúzott kedves adatközlőjétől. KALLÓS ZOLTÁN nevében PAPP IMRE koreográfus mondta a gyászbeszédet. SEBESTYÉN MÁRTA

Lőrincz Luca

népdalénekes a LUCA nénitől tanult „Ó én Uram teremtőm” énekkel búcsúzott. BEREZ ANDRÁS szintén moldval éneket mondott. A sírnál a *Muzsikás Együttes* és VIRÁGVÖLGYI MÁRTA halottkísérő dallamokat játszottak.

A temetés után rendezett toron mindazok megemlékeztek róla, akik segítségükkel hozzájárultak a temetés méltó megrendezéséhez: a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium*, az *MTA Soros Alapítványa*, a *Bethlen Alapítvány*, az *MTA Kegyeleti Alapja*, a *Magyar Néprajzi Társaság*, az *Országos Közművelődési Központ*, a *Jászság Néptáncegyüttes*, a *Honvéd Táncegyüttes* és magánszemélyek: KNOPP JÁNOS, BAKOS ISTVÁN, ATCÉL ENDRE és itt név szerint nem említett tisztelők, barátok egész sora. A méltó megemlékezésre nem kerülhetett volna sor KALLÓS ZOLTÁN és BORBÉLY JOLÁN áldozatos segítsége nélkül.

Ez a szomorú esemény reméljük elindítója lehet egy közös összefogásnak, mely a moldvai magyarság népi hagyományainak megmentésére tesz kísérletet, és segítséget próbál adni a csángók magyarságának megőrzéséhez.

PÉTERBENCZE ANIKÓ

Udvarom, udvarom

(BUDAY Gy.—ORTUTAY Gy.: Székely népballadák, 1935)

MINDENFÉLE

A mohácsi Schneider Lajos népdalverseny

Minden évben megrendezik Mohácson a busójárást, amely a sokacok alakoskodó, télbúcsúztató farsangja. Az emlékezetben még élő néphagyomány szerint a török pusztításától megrémült lakosság a Mohácsi-szigeten keresett menedéket. Itt egy fehérlovas idegen jelent meg, aki elmondta az embereknek, hogy milyen módon űzhetnék el az ellenséget házaiktól. Riasztó, vörös színű álarcokat készítettek szarvakkal, szőrös ruhákat vettek magukra, s kereplőkkel, kolomppokkal elindultak a Dunán át ladikokon. Az álmukból felvert törökök megijedve a rémisztő, általuk szellemeknek hitt zajos alakoktól hanyatt-homlok menekültek a városból. Így szabadult meg Mohács az ellenségtől. E legenda emlékére öltének minden évben busóruhát a fiatalok.

Ezt a kora tavaszi álarcos farsangot számos kulturális program színesíti, amelynek legkiemelkedőbb része a SCHNEIDER LAJOSRÓL elnevezett *Dunántúli Népdalverseny*. Névadója mohácsi pedagógus és népdalgyűjtő volt, aki 1899-ben született. Baján szerzett kántortanítói oklevelet, s ezután beiratkozott a budapesti konzervatóriumba, zeneelmélet és zongora szakra. A háború kitörése miatt azonban meg kellett szakítania tanulmányait. 1918-tól tanított Mohácson a *Külvárosi Iskolában*, amelynek 25 éven át igazgatója volt. Eközben a püspöki templom kántora, sokac férfiak, legényegyleti dalárda és leventezzenakar szervezője volt. 1934-től kezdve végzett-népdal- és szokásgyűjtést Mohácson és környékén. Mintegy másfélezer népdalt jegyzett le. Technikai felszerelés hiányában hallás után kottázta le az anyagot. Gyűjtéseinek kiadására azonban csak halála után került sor, eddig három kiadványban, valamint a *Magyar Népzene Tárában*. Levelezésben állt LAJTHA LÁSZLÓVAL és BÁRDOS LAJOSSAL, KODÁLY ZOLTÁNNAL pedig személyesen is találkozott. Ő már 1940-ben felfigyelt rá, amikor a *Baranyai magyar néphagyományban* (BERZE NAGY JÁNOS szerkesztette) rábukkant néhány SCHNEIDER általt gyűjtött népdalra. KODÁLY ZOLTÁN először 1950-ben látogatott Mohácsra, amikor hangfelvételeket készített néhány adatközlővel, s találkozott SCHNEIDERREL. A jeles népdalgyűjtő a világtól félrevonultan 1960-ban halt meg.

A róla elnevezett népdalverseny előzményei 1966-ig nyúlnak vissza. Ebben az évben ünnepelte volt iskolája fennállásának 150. évfordulóját. Ebből az alkalomból szerettek volna a város kulturális vezetői emléktáblát elhelyezni a pedagógus-népdalgyűjtő tiszteletére az iskola falán. Az akkori felsőbb szervek ellenállása miatt ez nem történhetett meg. Emlékező ünnepséget azonban tartottak, amelyen SCHNEIDER LAJOS népdalait adták elő. Az emléktábla avatásával 1971-ig kellett várni. A domborművet KECSKÉS LAJOS készítette, s ünnepélyes keretek között végre méltó helyére került.

Az első népdalversenyt 1972-ben rendezték meg, amely akkor a megyei szintű válogató volt, tehát Baranya megye általános és középiskolás diákjai vettek rajta részt. Később a verseny kibővült Tolna és Somogy megyével, majd Zala megye is csatlakozott. 1988-tól a népdalt kedvelő diákok a Dunántúl egész területéről jelentkeznek. Ettől az évtől rendezik külön, évenként váltakozva az általános iskolák és a középiskolák vetélkedőit. A rendezvényen évek óta szerepelnek jugoszláviai magyar diákok is. Nevezéssel lehet indulni és a megyei selejtezők után öt-öt fő kerülhet a mohácsi döntőbe. A versenyt mindig a vasárnapi busójárás előtti napon tartják, amelynek estjén gálaműsoron vesz részt a legjobb tíz versenyző. Erre az ünnepi estére egy-egy neves előadót is meghívnak. Tavalay BUDAI ILONA és BIRINYI JÓZSEF volt a műsor vendége, idén pedig a *Zsarátnok* együttes lépett fel. A zsűri elnöke minden évben OLSVAI IMRE, a további tagok 1988 előtt az érintett megyék ének-zene szakfelügyelői voltak. Amióta az egész Dunántúltra kiterjed a verseny, öt tagból álló zsűrit bíznak meg, melynek tagjai VÁRNAI FERENC,

SOLYMOSSI JÁNOS, HORVÁTH LÁSZLÓ — Az *Újvidéki Rádiótól* —, ötödik tagként egy népdalénekes, idén SZVORÁK KATALIN. Az ez évi, immár tizenkilencedik verseny különlegessége volt, hogy a zsűri nem rangsorolta a versenyzőket, hanem a tizenegy legjobbat választotta ki. Közülük is különdíjat kapott JANKÓ GABRIELLA, akit SCHNEIDER LAJOSNAK a GÁBOR ÉVA mohácsi származású szobrászművész által készített emléklapoktjével jutalmaztak.

Az 1990-ben megrendezett népdalverseny díjazottjainak névsora: BAGOSSY LAURA (Pécs), BALASSA ELVIRA (Csorna), BERÁN SÁRA (Mohács), CSIZMADIA PÉTER (Székesfehérvár), JANKÓ GABRIELLA (Pécs), KIS BERNADETT (Pécs), KOCSIS ANDREA (Nagykanizsa), KUZMA TÍMEA (Nagykanizsa), LEITNER MÓNKA (Mosonmagyaróvár), MISKOLCZI MÁRIA (Dunaföldvár), VERMES TÍMEA (Pécs).

CSONKA-TAKÁCS ESZTER

Thomas A. Sebeok az Eötvös Loránd Tudományegyetem díszdoktora

1990. szeptember 29-én avatták felterjesztésünk eredményeként a 70 éves professzort a legrégibb magyar egyetem díszdoktorává. Nem államférfit, vagy pillanatnyi politikai érdekek szerint kiszemelt, tudományhoz is értő értelmiségit tiszteltek meg ezzel a címmel, hanem a magyar filológia világszerte talán legismertebb képviselőjét, akinek sokoldalú tevékenysége, hihetetlen tudományos áttekintőképessége és szervező képessége méltán vált ki mindenből csodálatot.

SEBŐK TAMÁS 1920-ban Budapesten született, 1937-ben apját követve jutott az Egyesült Államokba. 1941-ben végezte el a *University of Chicago* nyelvészeti „szakát”, majd 1945-ben a *Princeton University* keretében szerezte Ph. D. fokozatát. Már 1943-tól az *Indiana University* (Bloomington) keretében tanít. Előbb nyelvészettel, különösen magyar, cseremiszt és finnugor nyelvekkel foglalkozott, később az általános nyelvészet, a kommunikációkutatás, a számítógépek felhasználása, az állatok „nyelve” és „beszéde”, majd a szemiotika, ennek is főként biológiai háttere, tudománytörténete foglalkoztatta. Vagy félezer tudományos publikációja jelent meg, köztük vaskos kézikönyvek. Dolgozatait vagy húsz nyelven adták ki. Sokszor bejárta a világot, sokezer előadást tartott egyetemeken, akadémiákon, kongresszusokon. Kiváló kiadói szervező, a modern nyelvtudomány és a szemiotika legfontosabb kézikönyveit, kiadványsorozatait ő hozta tető alá. Kezdetől fogva motorja a nemzetközi szemiotikai kutatásoknak, kiadványoknak.

Magyar kapcsolatairól köteteket lehetne írni. Ezeket sosem szakította meg, még akkor sem, amikor a hatvanas években egyesek úgy akarták, hogy nálunk „nemkívánatos személlyé” nyilvánítsák. Nemcsak magyar nyelvkönyvet (és hanglemezeket) adott ki, hanem cikkeket is írt magyar néprajzi, folklorisztikai, szemiotikai vonatkozásokkal. A bloomingtoni egyetemen ő szervezte a magyar, majd a finnugor, majd az ural-altáji tanszéket és intézetet. Ő indította meg az egyetemi kiadványok több mint száz kötetes *Uralic and Altaic Series* sorozatot, amelyben nemcsak vezető hazai finnugristáink könyvei jelentek meg, hanem SYLVESTER JÁNOS, SAJNOVICS JÁNOS és SZENCI MOLNÁR ALBERT művei is. Minden szemiotikai összegezésében, kézikönyvében ott a magyar fejezet, szerző, hivatkozás. Szerencsére sokszor járt itthon. A világháború után BEKE ODÓNÉL cseremiszt tanult, később nyelvtudásaink, majd szemiotikusaink invitálhatták. Sok dolgozatát jelentették meg magyarul, és két könyve is olvasható: *A művészet előzményei* (1983, eredetije 1979, az állatok „művészetéről”) és feleségével együtt írott nyomozó munkája *Isméri a módszeremet? Avagy: a mesterdetektív logikája* — gyakorlatilag a dedukció szemiotikai kérdéséről — (1990, az angol eredeti eredetije 1983-ból). Gyakorlatilag szószegés, hogy évtizede összeállított magyar nyelvű tanulmánykötetét a kiadó mindmáig úsztatja. Szerencsére nem

Thomas A. Sebeok átveszi Vékás Lajos rektortól a díszdoktori oklevelet (Fotó: NAGY GYÖRGYÉ)

lezárt az életmű, és van még reményünk arra, hogy a magyar olvasó is megismerheti ezt az egysejtűtől a jövő évezredek atomtemetőinek felirataiig, a még kisdíakként itthon olvasott Nemo kapitány búvárablakától az indián nyelvészetig, LOTZ JÁNOS életrajzától a szemölcsök hipnózissal való eltüntetésének szemiotikájáig terjedő életművet. Két televízió-interjú segíthet ebben.

1990 szeptemberében és októberében egy nemzetközi szimpóziumsorozat (*Symbolicity* néven) Budapesten, majd Bécsben ünnepelte a jubilánst. Ezek anyaga meg is jelenik majd, remélhetőleg SEBEOK professzor teljes bibliográfiájával. Ebből is nyilvánvaló, hogy mennyit tevékenykedett a folklorisztika és néprajz területein. Magyar, cseremisz, amerikai indián tanulmányain kívül a mítosz kutatás, a szláv folklór, a számítógépes folklorisztika éppannyit köszönhet neki, mint az etnoszemiotika. Ő készítette ALAN DUNDEST csakúgy, mint PIERRE MARANDÁT és ELI KONGÁST a strukturalista folklorisztika megteremtésére. Tudjuk, tervei között szerepel, hogy Budapesten szemiotikai kutatóprogramot kíván indítani. Reméljük, ennek eseményeiről mielőbb hírt adhatunk.

VOIGT VILMOS

Társaságunk új ügyintézője. Kara Tiborné 1989-ben történt nyugalomba vonulása után társaságunk ügyeinek intézését Kecskésné Budai Erika vette át. Új ügyintézőnk 1966. december 20-án született Budapesten. Az általános iskola elvégzése után a ceglédi Április 4. Közgazdasági Szakközépiskola Gyors- és Gépiró Szakán szerzett képesítést kitűnő eredménnyel. 1983-ban kezdett dolgozni, kö-

zel 5 évig az ELTE Folklore Tanszékén állt alkalmazásban. 1987 óta férjezett. Jelenleg (esti tagozaton) a budapesti Leövey Klára Gimnázium tanulója.

EMLÉKEZÉS ERDÉLYI JÁNOSRA. Folyóiratunk 1990/1—2. számában (68. old.) röviden beszámoltunk azokról az ünnepi megemlékezésekről, amelyeket 1989-ben, Erdélyi János szüle-

tésének 175. évfordulója alkalmából rendeztek. Kiegészítésképpen, T. Erdélyi Ilona 1990. július 13-án kelt levele alapján az alábbiakat közöljük: „A szlovákiaia Erdélyi János Napok keretében 1989. április 8-án emlékülést tartottak, amelyen a Szlovák Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének munkatársa, Mészáros András beszélt Erdélyi János, a filozófus, majd T. Erdélyi Ilona Erdélyi János, az irodalomkritikus és Erdélyi Zsuzsanna Erdélyi János és a néprajz címmel. Ezután irodalmi tanulmányi versenyt rendeztek a nagykaposi, a királyhelmei és a sárospataki líceumok, illetve gimnáziumok között. A téma Erdélyi János élete és munkássága volt. A CSEMADOK rendezésében Nagykaposon tartott Erdélyi János Napokon, amint az szokás, író—olvasó találkozóra is sor került a szlovákiai és a meghívott kárpátaljai magyar írók és olvasók közt. Ugyancsak a kialakult hagyomány szerint megkoszorúztuk Erdélyi János nagykaposi szobrát a diákok, a tanárok és az érdeklődők részvételével. És még egy esemény volt: a felújított Erdélyi János Múzeum újra való megnyitása.” Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és az Irodalomtudományi Intézet rendezésében 1989. november 20-án tartott emlékülésről T. Erdélyi Ilona a Magyar Tudományban (1990/8. sz. 978—980. old.) számolt be.

Elhunyt Illyés Elemér. Az észak-olaszországi Pieve di Tremosinében 1989. augusztus 4-én 70 éves korában elhunyt Illyés Elemér, nemzetközileg elismert Erdély-szakértő. A Háromszék megyei Torján született 1919-ben. A kolozsvári egyetemen szerzett jogi doktorátust, majd a római és a heidelbergi egyetemen politikai és államtudományi tanulmányokat folytatott. Erdélyben részt vett a falukutató mozgalomban, első írásai erdélyi folyóiratokban jelentek meg. 1943 óta élt nyugaton (Brazíliában, Portugáliában, az NSZK-ban és Olaszországban). Erdélyvel kapcsolatos tudományos és publicisztikai munkássága az 1970-es évek elején bontakozott ki, tanulmányai nyugat-európai magyar nyelvű folyóiratokban jelentek meg. 1975-ben Münchenben látott napvilágot az *Erdély változása* című műve, amelyben a románial magyarság nemzetiségi, jogi és társ-

dalmi helyzetét, népesedési viszonyait és kulturális értékeit mutatta be. (A könyvet 1981-ben német, 1982-ben pedig angol nyelven is kiadták.) 1981-ben hasonló kiadásban megjelentette Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című nagy művét, amelyhez a szerző kéziratot feljegyzéseit is csatolta. *Ethnic Continuity in the Carpatho-Danubian Area* című munkáját a New York-i University Press adta ki. A magyarországi lapokban Czigány Lóránt (*Illyés Elemér halálára*. Magyar Nemzet, 1989. aug. 10. 6. old.) és Pomogáts Béla (*Meghalt Illyés Elemér*. Élet és Irodalom, 1989. aug. 18. 7. old., *Illyés Elemér emlékezete*. Hírel, 1990. jan. 24. 59—61. old.) búcsúzott Illyés Elemértől.

KUBASSEK JÁNOS NAGY-BRITANNIAI KUTATÓ-ÚTJA. Kubassek János, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója 1989. október 10. és december 15. között Nagy-Britanniában végzett tudománytörténeti kutatásokat, amelyek eredményeként sok, Stein Aurél és Vámbéry Armin munkásságára vonatkozó levéltári dokumentum másolata és közel 60 darab fénykép (Torday Emil fotói) került az érdi múzeumba.

Az 1989. évi VEAB-pályázat díjazottjai. Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának 1989. évi pályázatán Lukács László I. díjat kapott *Luca-napi és farsangi népszokások Fejér megyében* című dolgozatáért. A III. díjat Demeter Zsófia kapta, pályadíjnyertes dolgozatának címe: *Uradalmi gazdálkodás a Mezőföldön a XIX. században*.

RÉGI MÚZEUMOK — ÚJ NÉVEN. A Vízügyi Múzeum (Észtergom) új elnevezése 1990-től Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum, a Pothornik József Bányamúzeumé (Salgótarján) pedig Salgótarjáni Bányászati Múzeum.

Interjúk. Az alábbiakban a közelmúltban megjelent következő néprajzi vonatkozású interjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Születésnap *köszöntő* címmel a Honismeret (1989/5. sz. 44—46. old., riporter: Zika Klára) Morvay Péterrel, *Miért nincs harang?* címmel az Új Forrás (1989/6. sz. 86—95. old., riporter: Móser Zoltán) Bodor Anikó népdalgyűjtő-

vei, *Domokos Pál Péter köszöntése* címmel a Tiszatáj (1989/7. sz. 50—56. old., riporter: Balogh Júlia) Domokos Pál Péterrel, *Az emberiségre nevelést tartom a legfontosabb pedagógiai feladatnak* címmel a Köznevelés (1989/11. sz. 20—21. old., riporter: Novák Gábor) Boglár Lajossal, *Gaál Károly néprajtudós* címmel a Magyarország (1989/42. sz. 22—23. old., riporter: Kanyó András) Gaál Károllyal, *Történelem—paraszti forrásból* címmel az Élet és Tudomány (1989/44. sz. 1382—1383. old., riporter: Németh Ferenc) Wellmann Imrével, *Ma már veterántörténet, Ez az út nem visz a Rózsadombra* címmel a Magyar Nemzet (1990. máj. 19. 8—9. old., riporter: Nádra Valéria) Sebő Ferencsel, *„Nemcsak kultúránkat, emberségünket is vissza kell szereznünk”* címmel a Magyar Nemzet (1990. máj. 28. 4. old., riporter: Lőcsei Gabriella) Andrásfalvy Bertalannal, *A cigányságnak van eredeti kultúrája* címmel a Népszabadság (1990. jún. 2. 15. old., riporter: V. Gy.) Bari Károllyal, *Hét nyelven beszélő tanácskozás* címmel a Magyar Nemzet (1990. jún. 11. 4. old., riporter: gőz) Keresztes Lászlóval, a KLTE tanszékvezető docensével, *A cigányzene nem cigány zene* címmel a Népszabadság (1990. jún. 23. 14. old., riporter: Fittler Katalin) Sárosi Bálinttal, *Finnugor kongresszus Debrecenben, Génjeink és rokonaink* címmel a Magyar Nemzet (1990. aug. 25. 8. old., riporter: Hanthy Kinga) Hajdú Péter tanszékvezető egyetemi tanárral, *Finnugor kongresszus, Medveünnep Debrecenben* címmel a Mai Nap (1990. aug. 27. 11. old., riporter: Horka István) Hoffmann István sajtótőnökkkel, *Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia, Minden előadó anyanyelvén szólhat* címmel a Magyar Nemzet (1990. okt. 8. 8. old., riporter: hankó) Balassa Ivánnal, *Utolsó beszélgetés Lajtha László özvegyével* címmel a Hítel (1990/10. sz. 20—21. old., riporter: Némethy Attila) Lajtha Lászlónéval, *Ünneptől—tèremtő idők* címmel a Pest Megyei Hírlap (1990. okt. 27. 4. old., riporter: Újj Írisz) Voigt Vilmoossal, *„Van csengőm és dobom...” Sámán az orvosok között* címmel a Magyar Nemzet (1990. nov. 12. 8. old., riporter: Neukum Lea) Soós József „sámánista inspirációjú festőművész”-szel, *Egy úr — a magyarért* címmel a

Magyar Nemzet (1990. nov. 26. 7. old., riporter: szalontai) Bo Wickmannal, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság elnökével, *Ki kovácsolja manapság a szerencsénket?, Közmondásaink és szólásaink rokonsága* címmel a Pest Megyei Hírlap (1990. dec. 17. 4. old., riporter: Újj Írisz) Paczolay Gyulával, *Élmény, hogy itt élhetek* címmel a Kurír (1990. dec. 22. 7. old., riporter: Eszéki Erzsébet) pedig Jankovics Marcellal folytatott beszélgetést közzölt.

ÍRÁSOK HERRMANN ANTALRÓL. A Néprajzi Hírek 1989/1—3. számában (87—127. old.) közöltük mindazokat a Herrmann Antaltól szóló cikkeket, amelyekre az 1989-ben folytatott kutatásaink során bukkantunk. Azóta néhány más írásról is tudomást szereztünk, amelyekre ezúton hívjuk fel a jeles néprajtudós és tudománysszervező, Társaságunk egyik alapítójának élete és munkássága iránt érdeklődő olvasóink figyelmét. Voigt Vilmos jóvoltából ismertük meg azt a 4 oldalas „Jelentés”-t, amelyet „Dr. Herrmann Antal budapesti paedagogiai rendes tanárnak, a Magyar Néprajzi Társaság alelnökének stb. a magántanári képesítés elnyerése végett beadott irodalmi dolgozatairól” címmel 1898-ban Márki Sándor és Halász Ignác írt. Herrmann Antal halálakor megjelent, a folyóiratunk említett számában közölt írásokon kívül újabban az alábbiakat találtuk. [Lambrecht Kálmán]: A cigánytudós ravatalánál, Herrmann Antal halálára (Magyarország, 1926. ápr. 18. 9. old.), Merza Gyula: Dr. Herrmann Antal (1851—1926) (Páosztortűz, 1926. máj. 23. 236—237. old.), Gaál István: Herrmann Antal 1851—1926 (Turistaság és Alpinizmus, 1926. 108—111. old.). Az Ethnographia 1989/1—4. számában Kós Károly Herrmann Antal jelentősége a századforduló körüli néprajzi mozgalomban (az 1957-ben, a Kolozsvári Néprajzi Múzeum Évkönyvében román nyelven megjelent tanulmány magyar nyelvű újraközlése, 176—188. old.) címmel adott közre dolgozatot és ugyanebben a számban Kósa László Romulus Vuia Herrmann Antalhoz írt leveleit közölte (189—194. old.).

Korniss Péter kiállítása Párizsban. 1990 első két hónapjában láthatta a párizsi közönség Korniss Péter *Erdély* című fotókiállítását, a kiváló fotóművész 1969 és 1988 között készített azon képeit, amelyeken „az erdélyi emberek, a mulandót, a visszahozhatatlan paraszti világot” örököltette meg. Néhány bejegyzés a vendégkönyvből: „A képek láttán szeretnék magyarrá lenni.”, „Most érzem csak, nincsenek gyökereim, nincs az erdélyi magyarokhoz fogható biztos kötésem.”, „Köszönjük, hogy egy kicsit jobban megismerhettük Erdélyt.”, „A nagyon szép fotók láttán kérdezem: száz éve készüitek, vagy megállt az idő Erdélyben?”, „Egy kemény élet pillanatai... a képek olyan érzelmeket mutatnak fel, amelyek nélkül sivár az élet, s amelyeket ma már talán csak az erdélyiek taníthatnak meg nekünk.”, „Köszönöm, ez egy nagyon szép életlecke.”, „Egy nép lelke a gyökereiben és a különbözőségében rejlik.” (Mai Nap, 1990. február 26. 10. old.).

A TÁJAK-KOROK-MÚZEUMOK EGYESÜLET KI-TÜNTETÉSE. A Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület irányító kollektívája a magyarországi települések védelme érdekében kifejtett munkájáért 1990-ben Kós Károly-émlékérmet kapott a Hazafias Néprfront Országos Tanácsától és a Közlekedési; Hírközlési és Építésügyi Minisztériumtól.

Helytörténeti gyűjteményből múzeum. A Csornai Helytörténeti Gyűjtemény 1990. január 1-jétől Csornai Múzeum néven, tájmúzeumként működik.

MAGYAR MÚZEUMOK SZÖVETSÉGE. Az országos és vidéki múzeumok vezetői 1990. január 16-án elhatározták a Magyar Múzeumok Szövetsége nevű egyesület megalakítását. Az alapító közgyűlés május 15—16-án volt Pécsen ötven múzeum képviselőinek részvételével. A vezetőségben két néprajzkutató kapott helyet: az elnök Szabadfalvi József (a Herman Ottó Múzeum igazgatója), az alelnök pedig Füzes Endre (a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója) lett. Az egyesület alapszabályát és megválasztott vezetőségének névsorát a *Múzeumi Hírle-*

velben (1990/6. sz. 2—4. old.) közzölték. A folyóirat további számaiban több, az egyesület megalapításával kapcsolatos hozzászólás olvasható. Szabadfalvi Józsefnek a Magyar Múzeumok Szövetségéről szóló írását folyóiratunk következő számában fogjuk közölni.

Szudéta-vidéki magyarok. A Rákóczi Szövetség és a Széchenyi István Szakkollégium Társadalomtudományi Klubjának rendezésében 1990. február 27-én a Rajk László Szakkollégium színháztermében Molnár István történész annak a mintegy negyvenezer magyar-nak a történetét ismertette, akiket a második világháború után a Felvidékről a csehországi volt Szudéta-vidékre deportáltak. Az ülésen Varga Kálmán muzeológus a cseh földre telepített magyarok mai életkörülményeiről számolt be. Az emlékestre meghívták a csehországi magyarok néhány képviselőjét is.

„ISMERETTERJESZTÉSI HÉTVÉGE” AZ INDIÁ NOKRÓL. Az indiánok múltja és jelene címmel „ismeretterjesztési hétvége”-t rendeztek 1990. március 31-én és április 1-én a budapesti Havanna Közösségi Házban. A gazdag programot (indián népművészeti kiállítás, fotó és rajzkiállítás, népszerű indiánfilmek vetítése, videobe mutató az indiánok mai életéről, zenehallgatás, könyvadás stb.) Borsányi László szervezte Társaságunk Etnológiai Szakosztálya tagjainak közreműködésével.

Népdal- és magyarnóta-gyűjtemény. Györfi János erdömérnök 6418 dalt és nótát tartalmazó, 23 kötetes kéziratos gyűjteménye 1990-ben az Erdészeti, Faipari és Földméréstörténeti Gyűjtemény (Sopron) birtokába került.

FOTÓKIÁLLÍTÁS: ERDÉLYRŐL—ERDÉLYÉRT. Öt hazai és számos nyugat európai városban (pl. Bécsben, Genfben, Lausanne-ban, Lyonban, Londonban) mutatták be 1990-ben Láng András és Oszváth Pál Erdélyről (főként a Székelyföldről) készített fotóit. Az Erdélyről—Erdélyért című kiállítás, a pusztuló építészeti emlékeket és a szokásokat ábrázoló fényképek nagy érdeklődést váltottak ki.

A Los Andinos együttes ecuadori gyűjtőútja.

A Los Andinos együttes tagjai (az 1982 óta együtt muzsikáló székesfehérvári zenészek) 1990-ben öthetes gyűjtőúton vettek részt Ecuadorban. Az Andok vidékének autentikus népzenejét játszó fiatalok a Néprajzi Múzeumtól kölcsön kapott magnetofonnal gyűjtöttek a dallamokat és számos hangszert és öltözetdarabokat is vásároltak. A Los Andinos együttes gyűjtőútjának eredményeit elsőként a Néprajzi Múzeum Baráti Körének tagjai ismerhették meg 1990. április 27-én.

KODÁLY ZOLTÁN EMLÉKMÚZEUM ÉS ARCHÍVUM. Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archivum nyílt 1990. április 28-án Budapesten (VI., Kodály körönd 1.). A mintegy 6000 kötetből álló könyvtár, valamint Kodály Zoltán kéziratai és levelezése a zenekutatókat hivatott segíteni. A múzeum és archívum Kodályné Péczely Sarolta kezdeményezésére és támogatásával, több éves előkészület után nyitotta meg kapuit.

TV-sorozat a népszokásokról. *Ég szülte földet, föld szülte fáját...* címmel népszokásokat bemutató sorozatot indított a Magyar Televízió 1990-ben.

ÁTMENETEK. *E címen jelent meg 1990-ben a csikszeredai Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport folyóiratának 1. száma. A kiadvány Magyarországon az ELTE Kulturális Antropológiai Tanszékén, Fehrentheil Bernadette-nél vásárolható meg. (A munkacsoport tevékenységéről lásd az 9. oldalt.)*

Társadalomtudományi Társaság. 1901 és 1945 után, Pulszky Ágost, Somló Bódog, Pikler Gyula, Jászi Oszkár, Szabó Ervin, majd Horváth Barna, Csécsy Imre, Bibó István és mások nyomdokain haladva 1990-ben Budapesten harmadszor is megalakult a Társadalomtudományi Társaság, célja szerint a progresszív magyar értelmiség szellemi közéletének fóruma. Az alapító nyilatkozatot a Magyar Nemzetben (1990/107. sz. 4. old.) tették közzé és az év folyamán több, nagy érdeklődéssel kísért vitaülést tartottak.

BÁLINT SÁNDOR EMLÉKÜLÉS SZEGEDEN. *Bálint Sándorra emlékeztek azon a Móra Ferenc Múzeum és a Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága által rendezett tudományos ülésen, amelyet a „legszögédibb szegedi” halálának tizedik évfordulója alkalmából tartottak Szegeden, 1990. május 10-én. Az emlékülésen Bálint Sándor életét és munkásságát bemutató, valamint egykori kutatási témáihoz kapcsolódó előadások hangzottak el.*

Europa Nostra-díj Székesfehérvárnak. Az Európa Tanács műemlékvédelmi bizottsága 1990-ben az *Europa Nostra-díj* ezüst fokozatával tüntette ki Székesfehérváron a Palotavárosi Skanzenet. A díjat május 11-én Henry J. de Koster, az Europa Nostra kuratóriumának elnöke adta át. A székesfehérvári Rác templom műemléki környezeteként kialakított Palotavárosi Skanzen tervét Csutiné Schleer Erzsébet építész készítette, a tervhez kapcsolódó helytörténeti—néprajzi tanulmányt Demeter Zsófia történész és Lukács László néprajzkutató írták. A Palotavárosi Skanzenben 1988-ban megnyílt történeti és néprajzi kiállításokat Horváth Júlia, Lukács László és Varró Ágnes, az Istvány Király Múzeum munkatársai rendezték.

HATVAN ÉVVEL EZELŐTT NYITOTTÁK MEG A DEBRECENI DÉRI MÚZEUMOT. *A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, a TIT Hajdú-Bihar Megyei Szervezete és a Debrecen Városi Műemléki Albizottság rendezésében 1990. május 18-án a Déri Múzeum dísztermében tudományos konferencia keretében emlékeztek meg az értékes és gazdag néprajzi anyaggal is rendelkező Déri Múzeum megnyitásának hatvanadik évfordulójáról. Az évforduló kapcsán Gazda László, a múzeum igazgatója Németh Ferencnek adott interjút, amelyet a Népszabadság (1990/46. sz. 8. old.) közölt.*

Hírharang. A Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Hírharang címmel tájékoztató folyóiratot indított, amelynek ezidáig az 1990/1. és 2—3. száma jelent meg. Az 1990/1. szám bevezetőjében Liszka József szerkesztő többek között a következőket írta: „A Hírharang

rang... terveink szerint negyedévenként lát majd napvilágot és a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaságot, ill. tájaink néprajzi kutatását érintő időszerű híreket, tudnivalókat tesz majd közzé... Abban a hitben és reményben bocsátjuk útjára a Hírharang első számát, hogy a honi magyar néprajzi kutatások fellendítésének ügyét valóban szívükön viselő külső munkatársak segítségével egy jól használható orgánummal gyarapodik a magyar néprajzi kiadványok sora." Laptársunk szerkesztőjének és munkatársainak eredményes munkát kívánunk!

TÁRSASÁGI KITÜNTETÉSEK, TISZTELETI, ÉRDEMES ÉS LEVELEZŐ TAGOK 1990-BEN. *Társaságunk 1990. május 30-án megtartott 102. közgyűlésén Morvay Pétert Györffy István-emlékéremmel, Szarvas Zsuzsanát, Cseri Miklóst és Kotics Józsefet pedig Jankó János-díjjal tüntették ki. Barabás Jenő, Gheorghe Foçşa, Molnár István és Péntek János Társaságunk tiszteleti tagja lett, Eperjessy Ernőt és Kiss Máriát érdemes taggá, Mózes Terézt, Bura Lászlót és Vasas Samut pedig levelező taggá választották.*

Emlékezés Baktay Ervinre. A Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Földrajzi Múzeum rendezésében 1990. június 5-én előadóülést rendeztek Erden Baktay Ervin születésének 100. évfordulója alkalmából, amelyen geográfusok, ihdológusok, tibetológusok és művészettörténészek méltatták „India szerelmes”-nek, az „indiai szellemiség közvetítőjé”-nek, a jeles Kőrösi Csoma-kutatónak munkásságát. Dunaharasztiiban, Baktay Ervin szülőházán emléktáblát is elhelyeztek, amelyet július 22-én avattak fel.

GYÖKEÉREK. *TV-sorozat indult 1990-ben a Magyar Televízióban Gyökerek címmel, azzal a céllal, hogy félórás—egyórás filmek segítségével a határainkon kívül élő, s kevéssé ismert magyar közösségekkel (kárpataljai falvak lakóival, moldvai csángókkal stb.) ismertesse meg a tévénézőket.*

Vargyas Lajos Nívó-díjat kapott. A Szépirodalmi Könyvkiadónál 1989-ben megjelent klasszikus művek válogatói és sajtó alá rendezői közül (mások mellett) 1990-ben *Nívó-díjat* kapott Vargyas Lajos Kodály Zoltán *Közélet* című könyve gondozásáért.

NÉPRAJZI TANSZÉK A PÉCSI EGYETEMEN. *„A Janus Pannonius Tudományegyetem Tanácsa 1990. június 15-i hatállyal Tanárképző Kara Tarsadalomelméleti Intézetében — nem önálló tanszakként — Néprajzi Tanszékét [...] létesített. (4883/90.) Ormos Mária s.: k „rektor.” (Művelődési Közlöny, 1990/14. sz. 1230. old.).*

Európa-díj Györkönynek. Európai falufelújítási díjat alapított az Európa Tanács. Évente annak a településnek ítélik oda, amelynek sikerül példamutatóan megvalósítania az épített környezet védelmét és felújítását. 1990-ben a bírálóbizottság az NSZK-beli fődíjas Michaelbauern mellett a Tolna megyei Györkönyt díjazta pincefalujának rekonstrukciójáért.

MANHERZ KÁROLY KITÜNTETÉSE. *A magyarországi németység kulturális hagyományainak és történetének kutatásában kifejtett eredményes tevékenységéért 1990-ben kitüntetést kapott Manherz Károly a Magyarországról kitelepített németek NSZK-beli szervezetétől.*

A Fríz Erdélyi Bizottság kiállítása. A frízek Hollandiában kisebbségi mivoltukból és társadalmi helyzetükből következően érzékenyen reagáltak a kelet-közép-európai problémákra, elsősorban a romániai falvak felszámolására törekvő „szisztematizálási” tervekre. A Fríz Erdélyi Bizottság megalakulásakor célul tűzte ki e tervek bírálatát és az erdélyi magyarság sorsa e tervek felhagyása óta is foglalkoztatja a bizottságot. Többek között ezért hívták meg 1990-ben Zakariás Attila sepsiszentgyörgyi és Sebestyén József budapesti építészeket, akik Hollandia több városában előadásokat tartottak a Székelyföld építészeti örökségéről és munkáikból (rajzok, fotók) október 1-én kiállítás is nyílt Leeuwardenben, a fríz-földi megyei tanács székházában.

EGYETEMI TANÁRI KINEVEZÉSEK. „A Köztársaság Elnökének 151/1990. (VII. 24.) KE határozata egyetemi tanárok kinevezéséről. A művelődési és közoktatási miniszter előterjesztésére 1990. július 1. napjával; [...] dr. Kósa Lászlót, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docensét, [...] dr. Paládi-Kovács Attilát, az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatóját az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, [...] dr. Szabados Józsefet, a miskolci Herman Ottó Múzeum igazgatóját a Kossuth Lajos Tudományegyetemre [...] egyetemi tanárrá kinevezem. Dr. Góncz Árpád s. k., a Köztársaság ideiglenes elnöke. Ellenjegyzem: Dr. Andrásfalvy Bertalan s. k., művelődési és közoktatási miniszter.” (Magyar Közlöny, 1990/70. sz. 1474—1475. old.).

Docensi kinevezések. 1990. július 1-jei hatállyal Szilágyi Miklóst az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének docensévé, Boglár Lajost pedig az ELTE Folklore Tanszékének docensévé nevezték ki.

„VIKÁR BÉLA SEM JÓ?” A rendszerváltást követően szerte az országban sorra kerülnek leismert, a múlt rendszerben dicsőített személyek nevei az utcátáblákról és a közintézmények homlokzatáról, hogy új elnevezést kapjanak. Ezek az „átkeresztelések” néha kellő ismeretek hiányában zajlanak. A Magyar Nemzet 1990. július 9-i számában Vikár Béla sem jó? című írásában Laczkó Miklós számolt be az alábbi esetről. Boglárlelle művelődési házának igazgatóját rá akarták venni, hogy Vikár Béla nevét távolítsa el a művelődési ház homlokzatáról. Az igazgató megtagadta a kívánság teljesítését. Az eset kapcsán ugyanazon napilap hasábjain (1990/190. sz. 6. old.) megjelent Vikár Béla című írásában Bartók János megdöbbenését fejezte ki és cikkében méltatta Vikár Béla népkutatói érdemeit.

Ortutay Gyula emlékezete. Ortutay Gyula emlékezete felirattal jelent meg a szabadkai irodalmi, művészeti, kritikai és társadalomtudományi folyóirat, az Üzenet 1990/7—9. száma. A folyóirat Emlékszámunk elé című bevezetőjében többek között a következőket

olvashatjuk: „A vajdasági néprajznak nagy szüksége van a jelenségeiről etnográfira. Különösen hiányos tudásunk az itteni magyarság anyagi kultúrájáról, de meggyőződésünk: még fontosabb lenne, ha eljutnának a törvényalkotó etnológiához is. Ehhez az egyik lehetséges utat Ortutay Gyula nézetei is megmutathatják. Ezért tartottuk fontosnak, hogy nyolcvanadik születésnapján megemlékezzünk róla, s életműve előtt — némely közéleti tevékenységével kapcsolatos fionttartásaink ellenére — a szülőváros nevében is méltóképpen tisztelgünk.” A folyóirat emlékszámban az alábbi cikkek jelentek meg Ortutay Gyuláról. Herceg János: *Ortutay, Katona Imre: Ortutay Gyula életműve az idő mérlegén*, Voigt Vilmos: *Ortutay Gyula tudományos munkásságának kezdetei*, Péter László: *Ortutayra emlékezem*, Komáromi József Sándor: *Látogatás az élő magyar néprajznál (Arcképvázlat Ortutay Gyuláról)*, *Szervezettebb néprajzkutatás*. Az Üzenetben több. Ortutay Gyulát ábrázoló fényképet is közöltek. Ugyancsak a nyolcvanadik születési évfordulóra jelent meg Katona Imre számos fényképpel illusztrált, *Az idő mérlegén, Ortutay Gyula életműve* (Életjel Miniatűrök 45., Szabadka, 1990) című műve a Szabadkai Veljko Vlahović Munkásegyletem kiadásában, háromszáz számozott példányban. „Könnyebb és hálásabb is a hibáit-tévedéseit exponálni, mint a közreműködésével elért eredményeket, de mióta nincs már közöttünk, nem fordult minden jóra, sőt!... Ezer arca volt, akik közelebről ismertük, más-más tetteire-szavára-vonásaira emlékezünk. Az én emlékezetemben így maradt meg.” — olvashatjuk Katona Imre könyvében (56—57. old.)

VOGULOK ÉS OSZTJÁKOK MAGYARORSZÁGON. 1990. augusztusában a Művelődési és Közoktatási Minisztérium meghívására Magyarországon járt a vogulok és osztjákok legjobb hagyományos énekesinek és *népművészeinek 17 fős csoportja és több helye (pl. a budai Várban) bemutatták ősi szertartásukat, a medveünnepet. Ez volt az első alkalom, hogy Magyarországon széles körben ízelítőt kaphatnak az érdeklődők legközelebbi nyelvrokainak

kultúrájából. A csoport magyarországi látogatásának előzményeit Schmidt Éva (*Néprajzi Kutató Csoport, Budapest*) a *Magyar Nemzetben* megjelent Fővárosi medveünnep című cikkében (1990/178. sz. 7. old.) ismertette, majd a *Magyar Nők Lapjában* (1990/41. sz. 10—11. old.) Medveünnep címmel közölt egy fotókkal illusztrált cikket. A vogulok és osztjákok budapesti fellépéséről Hantik Budán címmel a *Népszabadság* (1990/276. sz. 23. old.) két fényképet mutatott be, debreceni szereplésükről pedig a *Mai Nap* (1990. aug. 27. 11. old.) tett említést.

Nívó-dijas néprajzkutatók. 1990. augusztus 20-án gyűjteménygyarapítási tevékenységéért Szabó László (Damjanich János Múzeum, Szolnok) és Virághné Szalontai Judit (Csornai Múzeum, Csorna) *Nívó-díjat* kapott.

UJVÁRY ZOLTÁN KITÜNTETÉSE. *Ujváry Zoltánt, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének vezetőjét 1990. augusztus 20-án Móra Ferenc-emlékéremmel tüntették ki.*

Gunda Béla Kornfeld Móricról. A Magyar Nemzet 1990. augusztus 25-i számában George de Kornfeld emlékezett meg Kornfeld Móric sokoldalú kulturális tevékenységéről. A cikket Gunda Béla az alábbi adatokkal egészítette ki *Kornfeld Móric, a kultúrpolitikus* (Magyar Nemzet, 1990/225. sz. 6. old.) című írásában: „Kornfeld Móricot szoros kapcsolatok fűzték a magyar néprajztudományhoz is. Anyagi támogatása tette lehetővé, hogy az Ethnographia című folyóirat esztendőkön át megjelenhessen. A szerkesztőség ezt tudtul is adja. Az 1926. és 1927. évi kötetek belső címlapján az olvasható, hogy »Ennek az évfolyamnak a megjelenését dr. báró Kornfeld Móric úr anyagi támogatása tette lehetővé.« Többször egyéb más anyagi támogatásban is részesítette a Magyar Néprajzi Társaságot. Amikor 1943-ban Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára az emlékkönyvet szerkesztettem, felhívtam irodáját, hogy mikor tudnék Kornfeld Móriccal beszélgetni. Megmondtam, hogy szeretném anyagi támogatását kérni az

emlékkönyvhöz. Néhány nap múlva visszahívtott titkárságáról egy hölgy s közölte, hogy Kornfeld Móric úr már át is utaltatott egy összeget az emlékkönyv céljaira. Még aznap meg is érkezett a nem kis summa. A hölgy azt kérte, hogy ne hozzuk nyilvánosságra a támogató nevét. Amikor a belső címlapon felsoroltam a támogató intézményeket, a »magánosok támogatásával« között ott van az ő neve is. Tudom azt is, hogy szeretne volna iregi gazdaságának szociográfiáját elkészíttetni, s ebben az ügyben tárgyalt Kovács Imrével is. Egy alkalommal megtekintette a Néprajzi Múzeumban a Fuszek Rudolf-féle afrikai gyűjteményt, s igazi szakértelemmel forgatta a maszkokat. Felajánlotta, hogy a megfelelő publikálásukhoz anyagi segítséget nyújt. Erre nem került sor, mert a gyűjtemény válogatott darabjait időközben Etta Donner, a bécsi Múzeum für Völkerkunde munkatársa a Baessler Archiv egyik kötetében publikálta. Talán kevesen tudják, hogy Teleki Pál gyakran fordult hozzá gazdasági tanácsokért.”

FALFIRKAFESZTIVÁL KOMÁROMBAN. 1990. augusztus 25—26-án Komáromban, az *Atletikai Club sporttelepén* rendezték meg az első magyarországi *falfirkafesztivált*. A nyugati nagyvárosokban, a szürke betonfalak egyhangúsága elleni küzdelemmel kapcsolatosan született művészeti ág (graffiti, falfirka) művelői közül cseh, szlovák, NSZK-beli, olasz, osztrák, román és magyar alkotók vettek részt a kétnapos találkozón.

Kerekasztal-beszélgetés Pincén. 1990. augusztus 26-án megnyitották a zöldhatárt a Zala megyei Tornyiszentmiklós és a szlovéniai Pince község között. Az ünnepélyes határnyitást kétnapos kulturális rendezvény követte, amelynek keretében 27-én kerekasztal beszélgetés volt a pincei faluotthonban a vidék néprajzi értékeiről és azok megóvásának lehetőségeiről.

FALUTÉVÉ. 1990. szeptember 1-jén új műsort indított a Magyar Televízió *Falutévé* címmel, a vidéket, a falvakat jól ismerő Práger György szerkesztésében. A változatos programmal je-

lentkező magazinműsornak néprajzi vonatkozású rovatai is vannak: a Falu-konyhában régi paraszti ételek készítését mutatják be, míg a Falu-tárban mesemondókat és énekeseket szólaltatnak meg.

Néprajzi szakképzés Kolozsvárott. Néprajzi szakképzés indult 1990. őszén, a kolozsvári egyetemen, a Péntek János vezette Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszék keretében. Két újonnan kinevezett oktató, Pozsony Ferec és Keszeg Vilmos tart előadásokat a népköltészet és népszokások témakörében, valamint szemináriumokat vezetnek. A néprajzot mellékszakként vehetik föl a magyar szakosok, de más szakokról, sőt más karokról és egyetemekről is igen sok az érdeklődő. Az oktatásban a csoport számít külső és vendégelőadók bekapcsolódására is, akár egyszeri meghívások, akár tartósabb előadássorozat formájában. Terveik között szerepel a képzés további személyi fejlesztése. Kolozsvárott 1948. Gunda Béla többéves működésének kényeszerű befejezése óta nem volt néprajzi szakképzés az egyetemen.

A GYÖNGYÖSBOKRÉTÁRÓL. A Gyöngyösbokréta tündöklése és felújítása címmel közölt cikket a *Magyar Nemzetben* (1990/197. sz. 6. old.) Volly István. Az 1930-as évek, Paulini Béla által elindított, Györfly István és más néprajzkutatók által is támogatott mozgalmról Volly István kérésünkre is írt egy cikket, amelyet folyóiratunk következő számában fogunk közzé tenni.

Palóc Népművészeti és Információs Központ. Egerben, a Minorita rendházban berendezett kiállítóhelyen 1990. szeptemberében megnyílt a Palóc Népművészeti és Információs Központ. A rendház földszinti termeiben az érdeklődők megtekinthetik a palóc népművészet legszebb alkotásait és kulturális, valamint idegenforgalmi tájékoztatást is kapnak.

A VEAB NÉPRAJZI MUNKABIZOTTSÁGÁNAK ÚJ VEZETŐSÉGE. A Veszprémi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága 1990. szeptem-

ber 5-én vezetőségválasztó közgyűlést tartott. A közgyűlésen a VEAB Történettudományi Bizottságának (amelyhez a Néprajzi Munkabizottság is tartozik) képviselőjében Nagybákay Péter vett részt. A leköszönő elnök, Selmeczi Kovács Attila beszámolója után megválasztották az új vezetőséget. A munkabizottság elnöke Lackovits Emőke (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém) lett, titkárrá Szacsvey Évát (Néprajzi Múzeum, Budapest) és Kövecses Varga Etelkát (Balassa Bálint Múzeum, Esztergom) választották. Megbízásuk három évre szól.

Kritika a „Néprajzi értékeink” című TV-sorozatról. Az Esti Hírlapban (1990/226. sz. 2. old.) kritika jelent meg a *Néprajzi értékeink* című TV-sorozatról, amelyben (dunai) többek között a következőket írta: „Szeretem a Néprajzi értékeink című sorozatot. Szeretem okos szerkesztéséért, finom humoráért. S legfőképpen ezért szeretem, mert oly kedves tanárosan okít, hogy az már szinte jólesik. Éppen ezért bosszankodom, amiért főműsoridőben sugározza a TV, 2-es csatornáján. Mert ugyan ki lehetett kíváncsi tegnap este Gyurkó Pál kanászkürtjére, amikor az 1-esen a Guldenburgok történetét láthatta. S a sorozat valamennyi opusza ilyen rejtetten jelent meg. Olyan ez, mint Mátyás király ajándéka, a galamb: adom is, meg nem is... Van is ez a műsor, meg nincs is: nagyon kevesen nézik. Vajon mit szól ehhez a szerkesztő-rendező Rozsnyai Aladár? Aki — ez kitetszik sorozatából — művészi igénnyel és nagy gonddal válogatta össze kultúrtörténeti értékeinket. Egy-egy dísz- vagy használati tárgyon keresztül ismerjük meg a magyar néprajz kincseit, hagyományainkat, fennköltten szólva — gyökereinket. Múlt nélkül nincs jelen és jövő; jó, ha ismerjük a nagyapák életét, szokásait. Ma reneszánszukat élük a népi mesterségeket fölelevenítő szakkörök. Az érdeklődők megtanulhatnak ott szőni, batikolni, gyertyát mártani, csipkét verni. De ők kevesen vannak. És vajon miért? Kedvet csinálna hozzá — mert érdekes és szemrevaló — Rozsnyai Aladár sorozata. Így feltételes módban. Ha módja lenne rá...”

A NÉPRAJZI MÚZEUM KIÁLLÍTÁSA BÉCSBEN. 1990. szeptember 13-án a bécsi Collegium Hungaricum Magyarország címere a népművészetben címmel a Néprajzi Múzeum anyagából Selmeczi Kovács Attila által rendezett vendégkiállítás nyílt. Az intézet őszi, évadkezdő kiállítását Klaus Beittl, az osztrák néprajzi múzeum igazgatója nyitotta meg.

Mura Menti Horvátok Egyesülete. 1990-ben megalakult a Mura Menti Horvátok Egyesülete, amelyet hét dél-zalai község (közel 8000 horvát ajkú lakos) képviselői hoztak létre. Az egyesület fő célkitűzései között az anyanyelvi oktatás, a nemzetiségi hagyományok ápolása, illetve az anyaországgal és a hasonló hazai egyesületekkel való kapcsolatok fejlesztése szerepel. Elnökké Tislér Jolánt, a murakeresztúri Iskola igazgatóhelyettesét választották.

MAGYARORSZÁGI HORVÁTOK ZÁGRÁBBAN. 1990. szeptember 13. és 15. között a magyarországi horvátok anyaországuk fővárosában, Zágrábban mutatkoztak be. A gazdag program keretében A magyarországi horvátok és a horvátországi magyarok helyzete címmel tudományos tanácskozást tartottak (amelyen a magyar és a horvát néprajztudomány, a nemzeti-ségi kultúra és politika jeles személyiségei tartottak előadásokat) és a zágrábi Néprajzi Múzeumban megnyitottak egy, a magyarországi horvátok néprajzi kincseit bemutató kiállítást is. A kiállítást a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum anyagából rendezték.

Kitüntették Gunda Bélát. Gunda Béla akadémikust 1990. szeptember 21-én a Hajdú-Bihar Megyei Tanács Alkotói-díjjal tüntette ki.

EMLÉKEZÉS FÉL EDITRE. Társaságunk 1990. szeptember 26-án, születésének 80. évfordulóján emlékezett meg Fél Editről. Az ELTE BTK Tanácsstermben megtartott ünnöpi ülésen Balassa Iván, Benda Kálmán, Hofer Tamás, K. Csilléry Klára és Fülemlé Ágnes tartott előadást. Andrásfalvy Bertalan előadását Mohay Tamás olvasta fel. Az elhangzott megemlékezéseket, méltatásokat és értékeléseket egy önál-

ló kiadványban tervezzük megjelentetni.

Népi építészeti tanácskozás Békésen. 1990. szeptember 27—28-án A népi építészet esztétikája (szerkezet és forma) címmel tartották meg Békésen a VII. Népi Építészeti Tanácskozást, amelyen A történeti hagyomány, A hagyomány felhasználása napjaink építészetében és Külföldi példák csoportosításban tartottak előadásokat magyar és NSZK-beli néprajzkutatók, építészek és restaurátorok. A tanácskozást Békés város Tanácsa, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága, az Országos Műemléki Felügyelőség, a Békés Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya és Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága, valamint a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága rendezte.

KODÁLY-PORTRÉT AVATTAK TÖRÖKSZENTMIKLÓSON. Kodály Zoltán portréját, Kisfaludy Strobl Zsigmond bronzból készült alkotását avatták fel 1990. október 1-jén a zenei világnap alkalmából Törökszentmiklóson, a zeneszerző és zenetudós nevét viselő iskolában. A portrét Kodályné Péczely Sarolta adományozta a zeneiskolának.

Húsz éves a Csete Balázs Honismereti Szakkör. Jubileumi ünnepséget rendezett 1990. október 21-én a jászkiséri Csete Balázs Honismereti Szakkör, megalakulásának 20. évfordulója alkalmából a Nagyközségi Művelődési Házban. A résztvevők megkoszorúzták Csete Balázs síremlékét, majd ünnepi ülésen vettek részt. Ezt követően megtekintették a Csete Balázs kalotaszegi rajzaiból készített és a szakkör 20 éves történetét bemutató kiállítást, valamint a Csete Balázs Helytörténeti Gyűjteményt.

LUKÁCS LÁSZLÓ HUMBOLDT-ÖSZTÖNDÍJAS. Lukács László, a székesfehérvári István Király Múzeum néprajzi osztályvezetője, az Ethnographia szerkesztője eddigi tudományos munkássága elismeréseként elnyerte a bonni Alexander von Humboldt Alapítvány egyéves kutatói ösztöndíját. Lukács László Humboldt-ösztöndíjként 1990. október 1-jétől a Münchener Egyetem Német és Összehasonlító Néprajzi In-

tézetében folytatja a közép-európai kultúrterületek, kulturális határok kutatását, valamint előkészíti az István Király Múzeum által e témában 1993-ra tervezett nemzetközi néprajzi konferenciát.

Csallóköztől a Bodroghöz — tudományos ülés és kulturális műsor. Az Erdélyi Szövetség, a Népművészeti Baráti Kör és a Rákóczi Szövetség 1990. október 27-én tudományos ülést és kulturális műsort szervezett a felvidéki magyarság művelődési értékeinek számbavétele céljából. A tanácskozást a Néprajzi Múzeum dísztermében, a hagyományörző kulturális műsort pedig a Danuvia Művelődési Otthonban tartották meg.

MEGHALT IMRE SAMU. 1990. november 7-én, életének 73. évében váratlanul elhunyt Imre Samu akadémikus, a Nyelvtudományi Intézet nyugalmazott tudományos igazgatóhelyettese. „Az 1917. október 31-én a burgenlandi Felsőőrön született Imre Samu, a 40-es évek elején az Erdélyi Tudományos Intézetben kezdte meg a rendszeres kutatómunkát. Főként a magyar nyelvjárásokkal foglalkozott. Kiemelkedő műve, A nyelvjárások rendszere mindmáig a magyar nyelvjárás kutatás legjobb hazai alkotása. A magyar nyelvjárások atlaszának létrejöttében is oroszánrészt vállalt. Nyelvtörténeti munkálkodását több magyar nyelvemlékről írt szintézisei és részlettanulmányai jelzik. Számos jelentős magyar nyelvtörténeti munkában is közreműködött. A Hungarian Language társaszerkesztőjeként a magyar nyelvtudomány eredményeinek külföldi terjesztésében is fontos részt vállalt. Szakmai és tudományos közéleti tevékenységéért számos elismerésben részesült.” (Magyar Nemzet, 1990. nov. 8. 6. old.).

Komjáthy-Schwartz Elemér emlékülés. A Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Magyarországi Németek Szövetsége, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, az Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségkutató Csoportja és a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület rendezésében 1990.

november 22-én a Néprajzi Múzeum dísztermében emlékülést tartottak Komjáthy-Schwartz Elemér nyelvjárás- és néprajzkutató, egyetemi tanár születésének 100. évfordulója alkalmából. Az emlékülésen, amelyen Balassa Iván elnökölt, Galambos Ferenc az ünnepelt életének állomásait mutatta be, Sulyok Ignác Komjáthy-Schwartz Elemér cisztercita öntudatáról beszélt, Mollay Károly nyelvészeti munkásságát ismertette. Manherz Károly pedig a magyarországi német néprajzkutatás eredményeit vázolta, kitérve Komjáthy-Schwartz Elemér munkáinak méltatására is. A kiváló tudós és tanár műveit, valamint néhány róla készült fényképet és vele kapcsolatos dolgot kiállításon mutattak be. A kiállításon helyet kaptak tanítványainak munkái is. Az emlékülés kapcsán a Magyar Nemzetben (1990/292. sz. 6. old.) A karácsony költészetéért küzdött címmel Volly István közölt egy cikket, mi Galambos Iréneusz írásával emlékezünk Komjáthy-Schwartz Elemérré (lásd a 85. oldalt).

KIÁLLÍTÁS LONDONBAN TORDAY EMIL HAGYATÉKÁBÓL. Torday Emil (1875—1931) Afrika-kutató hagyatékából nyílt kiállítás 1990. november végén Londonban, az Emberiség Múzeumában. A magyar kutató századunk első évtizedében több utazást tett a „fekete kontinens” re, amelyek során mintegy 3000, az afrikai törzsi művészeteket reprezentáló műtárgyat küldött Londonba. A kiállításon 500, Torday Emil által gyűjtött tárgyat mutattak be.

Anthropos Tükör. E címmel jelent meg 1990. december 4-én a Fiaatal Antropológusok Egyesülete tájékoztató kiadványának 1. száma. A tervek szerint az Anthropos Tükör havonta fog megjelenni. A kiadvány célját a szerkesztőbizottság a következőkben határozta meg: „Ez a kiadványunk... rendelkezésekre áll, hogy minél könnyebb legyen a tájékozódásunk. Nemcsak saját társadalmunk és más népek kultúrájának megismerésére kell törekednünk, hanem arra is, hogy a közvetlen környezetünkben élő társaink munkájáról tudjunk, segítsük egymás szakmai tevékenységét.”

MAGYAR NYELVJÁRÁSOK — SZÁMÍTÓGÉPEN. Figyelemre méltó munkálatokról számolt be Hankó Ildikó a Magyar Nemzetben megjelent Kanadai magyarok vállalkozása, Számítógépen a magyar nyelvjárások című cikkében (1990. dec. 10. 8. old.). A kanadai Vancouverben néhány magyar kutató egyedülálló vállalkozásba kezdett: A magyar nyelvjárások atlaszát felhasználva számítógépes összehasonlítást végeztek azzal a céllal, hogy megállapítsák, miként különböznek el nyelvjárásaink. Simon Zoltán, a munkacsoport vezetője elmondta az újságíróknak, hogy a számítógépen feldolgozott adatok segítségével egy térképet szerkesztettek, „... amely helyettesítheti a félmázsányi, nehezen kezelhető atlaszt; nagy segítséget nyújtva nyelvész, történész, régész, antropológus vagy néprajzkutatóknak.” A „... teljes számítógépes anyag 1985 óta az MTA Nyelvtudományi Intézetében bárki számára hozzáférhető, de kevesen tudnak róla. [...] Ne szégyelljük, hogy a mi kombinált számítógépes térképlapunk az első ilyen jellegű a világon.” — mondta Simon Zoltán.

Cigányok Tudományos és Művészeti Társasága. 1990. december 17-én megalakult Budapesten a Cigányok Tudományos és Művészeti Társasága. A társaság célja: a cigányok identitástudatának megőrzése, a cigány nyelv

és kultúra ápolása, háromnyelvű (magyar—cigány—beás román) lap és cigány ismeretterjesztő könyvsorozat indítása. Az alakuló közgyűlésen a társaság elnökévé Rostás-Farkas György költő-újságíró, ügyvezető igazgatóvá pedig Karsai Ervin pedagógus-újságíróvá választották.

A MAGYARSÁG NÉPRAJZA — REPRINT KIADÁSBAN. A Babits—Magyar Amerikai Kiadó Rt. (7101 Szekszárd, Pf. 237.) tervbe vette A magyarság néprajzának reprint formában való kiadását. Egy-egy kötet ára 750,- Ft lesz, tehát a 4 kötetet 3000,- Ft-ért lehet majd megvásárolni. A kiadó előzetes megrendelést is elfogad és 500,- Ft-os részletfizetési kedvezményt biztosít. A kötetek várható megjelenési ideje: 1991. május (I. k.), szeptember (II. k.), november (III. k.), 1992. március (IV. k.).

A Néprajzi Múzeum állandó kiállítása. Háromméteres nagyszabású előkészítő munka eredményeként 1991-ben megnyílik a Néprajzi Múzeum magyar állandó kiállítása A magyar népi kultúra két évszázada (1720—1920) címet viselő kiállítás 13 teremben, több mint 1000 m² alapterületen ad majd széles áttekintést a magyar parasztság hayományos műveltségének tárgyi világáról, legjellemzőbb és legszébb tárgyairól.

Fiatal néprajzkutatók konferenciája

A Fialat Archeológusok Szövetségének 1991. évi első tudományos felolvasó ülésén (Szentés. 09. 24—26.) szerzett kedvező tapasztalatok alapján konferenciát kívánunk rendezni fiatal néprajzkutatók számára, amelyre terveink szerint 1991. II. félévében kerülne sor Makón. Az ülésen részt vehet és előadást tarthat minden, a konferencia évében 35 évesnél nem idősebb néprajzkutató és néprajz szakos egyetemi hallgató. Az igények felmérése érdekében készült adatlapokat postán eljuttatjuk a megyei múzeumi igazgatóságokhoz, a Néprajzi Múzeumba, az egyetemek néprajzi tanszékeihez és a szakirányú tudományos kutatóintézetekhez. Az adatlap visszaküldési határideje 1991. január 31. Mindazok, akikhez az adatlap a fenti csatornákon keresztül nem juthatott el, adatlapot és további információkat az alábbi címen igényelhetnek: Fejér Gábor, József Attila Múzeum, 6900 Makó, Megyeház u. 4. Telefon: 65/12—540.

Juhász Antal
néprajzi osztályvezető
Csongrád Megyei Múzeumi
Igazgatóság

Halmágyi Pál
igazgató
József Attila Múzeum

Fejér Gábor
muzeológus
József Attila Múzeum

A néprajz egysége és kétsége, avagy honnan hová tart a honi etnográfia és folklorisztika?

Manapság szinte minden tudományban a paradigmaváltás szükségességéről beszélnek. Mennyire időszerű és elkerülhetetlen ez a magyar néprajzban? Aligha odázható tovább az ezzel kapcsolatos konkrét teendő megvitatása. Annál is inkább, mivel napjainkra tudományszakunk a közgondolkodásban annyira a perifériára szorult, hogy még a kvalifikált társadalomtudósok, politikusok döntő hányadának is e diszciplínáról a karikásostor csattogtatás, a zsinóros lajbi és árvalányhajás múltbamerengés jut az eszébe. Talán soha nem volt e szakmának nagyobb a felelőssége abban, hogy e nyilvánvaló félreértést helyreigazítsa. Ideje volna a közvéleményben tudatosítani: számos aktuális probléma megoldásához (a hagyomány és korszerűség összefüggései, ökológiai gondolkodásmód, nemzeti azonosságtudat, kisebbségi lét kérdései, az egyes kultúrák sajátosságai és egyetemességük, értékválság stb.) más tudományágak által nem pótolható ismeretekkel szolgálhat.

Nem lehet közömbös a többi társadalomtudomány számára sem a magyar néprajz hogyan továbbja. E megfontolás alapján szükségesnek érezzük, hogy fórumot teremtsünk a közös gondolkodásnak. Havonta egyszer kötetlen eszmecsereire invitálunk minden érdeklődőt.

Tervezett programjaink:

1. 1991. március. „Vágyak és választások” A BUKSZ-vita élőben.
2. 1991. április. Számvetés. Integrációs kerekasztal-beszélgetés a néprajz jelenéről és jövőjéről.
3. 1991. április. Gúzsba kötve? A magyar néprajz szervezeti kereteiről, intézményeiről.
4. 1991. május. Arcunk idegen tükörben. Mit vár a többi tudomány a néprajztól?
5. 1991. szeptember. Túlképzés és/vagy alulképzés? A néprajz egyetemi oktatásáról.
6. 1991. október. A „néprajzi tény”-től a „tudományos valóság”-ig.
7. 1991. október. „A magyar észjárás” Karácsony Sándor könyve mai szemmel.
8. 1991. november. Oldás és kötés. Mi taszít a néprajztól és mi vonz hozzá?

Minden észrevételt, ötletet, akár az előadások témáira, akár az előadók személyére vonatkozóan szívesen fogadunk.

Kapcsolatfelvétel:

Szarvas Zsuzsa
Magyar Tudományok Akadémia
Néprajzi Kutató Csoport
1014 Bp. Országház u. 30.
T.: 175—9011/232

Szulovszky János
Közép- és Kelet-Európai
Akadémiai Kutatási Központ
1093 Bp. Fővám tér 8.
T.: 118—1560

Tagdíj és támogatás

Felhívjuk Tisztelt Tagtársaink szíves figyelmét, hogy hamarosan tagdíjmelés várható. Társaságunk költségei megsokszorozódtak, pl. csak a postaköltségekre többet fordítunk, mint amennyit a tagdíj fedez. Ezért kérjük, hogy aki teheti, küldjön felülfizetést!

Társaságunk munkáját az 1990. évben a tagdíjon felül anyagilag támogatták: Árokszállási Éva, Balassa Iván, Balogh László, Balogh Jánosné, Barabás Jenő, Bereczki Imre, Bereczkyné

Máthé Judit, Béresné Báder Katalin, Borsos Béláné, Bodor Géza, Chikány Béláné, Elek Margit, Erdélyi Béla, Erdős Klára, Fejős Zoltán, Fenyvesi Mária, Filep Antal, Grin Igor, Gyepes István, Gyivicsán Anna, Hála József, N. Kiss Éva, R. Kiss Sándorné, Kiss Éva Anna, Lendvay Ilona, Mélykúti Jánosné, Morvay Péter, Nánási Mihály, Nagy Imre, Sinkovics Istvánné, Surányi Béla, Szabó Jenőné, Török Mária, Ujváry Zoltán.

Évfordulók 1991-ben

Születési évfordulók

225 éve született: Kresznerics Ferenc, **150 éve született:** Pintér Sándor, **125 éve született:** Garay Ákos, Malonyay Dezső, Tömörkény István, **100 éve született:** Herepei János, Kiss Géza, Róheim Géza, **75 éve született:** Herkely Károly.

Halálozási évfordulók

175 éve hunyt el: Benkő Ferenc, **150 éve hunyt el:** Magda Pál, **100 éve hunyt el:** Hunfalvy Pál, **75 éve hunyt el:** Bellosics Bálint, Fincický Mihály, Galgóczy Károly, Malonyay Dezső, Teleki Sámuel, Téglás Gábor, Várkonyi István, **50 éve hunyt el:** Csűry Bálint, Ósz János, Teleki Pál, **25 éve hunyt el:** Bartucz Lajos, H. Fekete Péter, Járdányi Pál, Mendöl Tibor.

A Magyar Néprajzi Lexikon adatai
alapján összeállította:
PARTÉNYI ZOLTÁN

„Szeretnék szántani...”
(Szegedi kis kalendárium, 1937)

A NÉPRAJZI BIBLIOGRÁFIÁRÓL

Az éves néprajzi bibliográfia 1988-tól a Néprajzi Múzeum önálló kiadványaként jelenik meg. Felhívjuk kollégáink figyelmét, hogy az 1990-ben megjelent, valamint az előző évi bibliográfiából esetleg kimaradt publikációk adatait **1991. július 31-ig** szíveskedjenek Cserbák András szerkesztő címére (Néprajzi Múzeum, 1055 Budapest, Kossuth L. tér 12.) megküldi.

LEGYEN A MUNKATÁRSUNK!

Szeretnénk, ha a Néprajzi Hírekből Ön mindig friss információkhoz juthatna, s ne csak az elmúlt eseményekről, hanem a jövőbeni szakmai rendezvényekről is tudomása lenne. Ez nem csupán rajtunk — Önön is múlik. Ezért tisztelettel arra kérjük, segítse a kölcsönös tájékoztatást, és ha bármilyen néprajzi programról (honismereti tanácskozásról, gyűjtőtáborról, kiállításról, tudományos diákköri konferenciáról stb.) tudomása van, írja meg lapunknak! Természetesen az előrejelzések mellett továbbra is várjuk a különféle eseményekről szóló rövid híreket és a rövidebb-hosszabb beszámolókat is.

Címünk: 1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Fáradozását és segítségét a Néprajzi Hírek olvasói nevében előre is köszönik

a szerkesztők.

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA

Unter Mitwirkung von
GÉZA BALÁZS und **JÁNOS SZULOVSKY**
H—1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.